

АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

www.aspects.org.ua

2023 ТОМ 11 № 3

Видається з вересня 2013 року
4 рази на рік

Дніпро
Видавництво «Грані»
2023

Аспекти публічного управління

Науковий журнал

Том 11 № 3 2023

Засновник:

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 20424 - 10224 Р від 28.11.13

Відповідно до Наказу Міністерства
освіти і науки України № 886 від
02.07.2020 р. надано статус фахового
видання з державного управління
категорії "Б"

ISSN 2311-6420 (Print)
ISSN 2413-8231 (Online)

Індексується:
DOAJ
IndexCopernicus
ERIH PLUS
Google Scholar
Vernadsky National Library of Ukraine
CrossRef
Ulrichs web
WorldCAT

Видавець:

Видавництво «Грані»
Україна, 49044, Дніпро
вул. Гоголя, 20-б, к. 32
+38(097)269-55-13
+38(050)258-83-86
grani-print.dp.ua
granidp@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2131 від 23.05.2005

Індекс журналу в каталозі
передплатних видань України – 86192

Відповідальність за достовірність фактів,
цитат, власних імен, географічних назв,
підприємств, організацій, установ та ін.
інформації несуть автори статей.

Висловлені у цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редакційної колегії і
не покладають на неї ніяких зобов'язань.
Передруки і переклади дозволяються лише
за згодою автора та редакції.

© «Аспекти публічного управління» 2023

Редакційна колегія

Абельсеїтова Світлана	к. тех. н., доц. (Казахстан)
Аврейцевич Ян	д.т.н., проф. (Польща)
Андріанов Ігор	д. ф-м. н., проф. (Німеччина)
Антонова Ольга	д. держ.упр., проф.
Бобровська Олена	д. держ.упр., проф.
Бородін Євгеній	д.і.н., проф.
Вільборг Елін	д.політ.н., проф. (Швеція)
Гао Тяньмін	к. екон. н., доц. (КНР)
Глук Кшиштоф	д.ф.н., доцент. (Польща)
Гончарук Наталья	д. держ.упр., проф.
Гугнін Олександр	д. філос.н., проф. (Польща)
Густафссон Маріана	д.ф.політ., доцент (Швеція)
Іванова Світлана	к. філол.н., доцент
Квітка Сергій	д. держ. упр., проф.
Кравченко Богдан	д. держ.упр., проф. (Киргизька Республіка)
Кравченко Віктор	к. юр. наук, проф.
Крушельницька Таїсія	д. держ. упр., проф.
Кузнецовене Йоланта	д.ф.н., проф. (Литва)
Липовська Наталья	д. держ. упр., проф.
Мазур Олександр	д.ф.
Маматова Тетяна	д. держ. упр., проф.
Матвеева Ольга	к. держ. упр., доц.
Молоканова Валентина	д. т. н., проф.
Набаз Навзад Абдулла	д.ф. (Ірак)
Прокопенко Леонід	д. держ. упр., проф.
Ружевичус Юзас	д. екон. н., проф (Литва)
Серафінас Далюс	д.н. із соц. ком., проф. (Литва)
Старушенко Галина	к. т. н., проф.
Сорокіна Людмила	к. соц. н., доцент
Сорокіна Наталія	д. держ. упр., доцент
Тарасенко Тетяна	д. держ. упр., доцент
Хожило Ірина	д. держ. упр., проф.
Чикаренко Ірина	д. держ. упр., проф.
Шпекторенко Ігор	д. держ. упр., проф.

Редакція

Головний редактор: Квітка Сергій
Заступники головного редактора: Іванова Світлана,
Сорокіна Наталія, Шпекторенко Ігор
Редактор: Мазур Олександр

Контакти:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13
aspects.dnipro@gmail.com
www.aspects.org.ua

Public Administration Aspects

Scientific journal

11 (3) 2023

Founders:
Dnipro University of Technology

Registration license
KB № 20424 - 10224 P, issued 28.11.13

In accordance with the Order of the
Ministry of Education and Science of
Ukraine № 886 of 02.07.2020, the status
of a professional publication on public
administration of category "B" was
granted

ISSN 2311-6420 (Print)
ISSN 2413-8231 (Online)

Indexed:
DOAJ
IndexCopernicus
ERIH PLUS
Google Scholar
Vernadsky National Library of Ukraine
CrossRef
Ulrichs web
WorldCAT

Publisher:
Publishing house «Grani»
20b, Gogol St., of. 32
Dnipro, Ukraine, 49044
+38(097)269-55-13
+38(050)258-83-86
graniprint@gmail.com
grani-print.dp.ua
Publishing license:
ДК № 2131 dated 23.05.2005

Subscription index in Ukraine – 86192

Responsibility for facts, quotations,
private names, enterprises and
organizations titles, geographical locations
etc. to be bared by the authors.

The editorial office and board do not
always share the views and thoughts
expressed in published articles.

Reprints and translations are allowed
on the written consent with the editorial
office and the author.

© «Public administration aspects» 2023

Editorial board

Abelseitova Svitlana	Assoc. Prof. PhD (Kazakhstan)
Awrejcewicz Jan	Full Prof. Dr. (Poland)
Andrianov Igor	Full Prof. Dr. (Germany)
Antonova Olga	Full Prof. Dr.
Bobrovska Olena	Full Prof. Dr.
Borodin Yevheniy	Full Prof. Dr.
Gluc Krzysztof	Assoc. Prof. Dr.
Gao Tianmin	Assoc. Prof. PhD (PRC)
Gustafsson Mariana	Assoc. Prof. PhD (Sweden)
Honcharuk Natalia	Full Prof. Dr.
Huhnin Oleksandr	Full Prof. Dr. (Poland)
Ivanova Svitlana	Assoc. Prof. PhD
Kvitka Sergiy	Full Prof. Dr.
Kravchenko Bohdan	Full Prof. Dr. (Kyrgyz Republic)
Kravchenko Viktor	Full Prof. PhD
Krushelnytska Taisiia	Full Prof. Dr.
Kuznecoviene Jolanta	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Lypovska Natalia	Full Prof. Dr.
Mazur Oleksandr	PhD
Mamatova Tetiana	Full Prof. Dr.
Matveieva Olha	Assoc. Prof. PhD
Molokanova Valentyna	Full Prof. Dr.
Nabaz Nawzad Abdullah	Dr. (Iraq)
Prokopenko Leonid	Full Prof. Dr.
Ruzhevichus Yuzas	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Serafinas Dalius	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Starushenko Halyna	Full Prof. PhD
Sorokina Liudmyla	Assoc. Prof. PhD.
Sorokina Natalia	Assoc. Prof. Dr.
Tarassenko Tetiana	Assoc. Prof. Dr.
Khozhylo Iryna	Full Prof., Dr.
Chykarenko Iryna	Full Prof., Dr.
Shpektorenko Igor	Full Prof., Dr.
Wihlborg Elin	Full Prof. Dr. (Sweden)

Editorial office

Editor in Chief: Kvitka Sergiy
Deputies Chief Editor: Ivanova Svitlana, Sorokina Natalia,
Shpektorenko Igor
Editor: Mazur Oleksandr

Contacts:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13
aspects.dnipro@gmail.com
www.aspects.org.ua

Зміст

- C. 6
Герасименко Олександр
Інституційні механізми взаємодії громадянського суспільства і держави: спроба структуризації
- C. 18
Юсіфбейлі Рашид Расул Огли
Напрями імплементації зарубіжного досвіду з розвитку електронного врядування в сфері публічного управління в Україні
- C. 25
Запорожець Тетяна, Цимбаленко Яна
Безпека інформаційних систем як чинник ефективності мережевого управління
- C. 30
Квітка Сергій, Миргородська Марія
Державна екологічна політика в умовах цифрового розвитку суспільства: механізми мережевого управління
- C. 38
Осьмак Антон, Карпенко Юлія, Семененко Ірина
Використання інструментів штучного інтелекту в мережевому управлінні: переваги, ризики та розвиток
- C. 43
Корчак Наталія, Рачинський Анатолій, Ларіна Наталія
Цифрова трансформація та електронне врядування: наукові підходи дослідження в сфері публічного управління та адміністрування
- C. 50
Гололобов Сергій, Антонова Людмила
Реалізація державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи: виклики та перспективи
- C. 57
Легкий Сергій
Аналіз факторів впливу на формування стратегічних векторів розвитку економіки України під час воєнного стану
- C. 67
Ларін Станіслав
Формування державних механізмів захисту національних цінностей в зарубіжних країнах
- C. 76
Шпекторенко Ігор, Кучма Роман
Соціальні інтернет-мережі у формуванні комунікативної системи територіальної громади
- C. 83
Кошелева Людмила
Механізм імплементації зарубіжного досвіду публічного управління та адміністрування соціалізації економіки в управлінську практику України

Contents

- P. 6
Herasymenko Oleksandr
Institutional Mechanisms of Interaction between Civil Society and the State: an Attempt at Structuring
- P. 18
Yusifbeyli Rashid Rasul Ogly
Directions of Implementation of Foreign Experience in the Development of Electronic Government in the Sphere of Public Administration in Ukraine
- P. 25
Zaporozhets Tetiana, Tsymbalenko Yana
The Security of Information Systems as a Factor in the Effectiveness of Network Management
- P. 30
Kvitka Sergiy, Myrhorodska Mariia
State Environmental Policy in the Context of Digital Development of Society: Mechanisms of Network Management
- P. 38
Osmak Anton, Karpenko Yuliia, Semenenko Iryna
Use of Artificial Intelligence Tools in Network Management: Advantages, Risks and Development
- P. 43
Korchak Natalia, Rachynskiy Anatolii, Larina Natalia
Digital Transformation and Electronic Governance: Scientific Approaches to Research in the Field of Public Management and Administration
- P. 50
Hololobov Serhii, Antonova Liudmyla
Implementation of the State Policy of Digital Development in the Field Of Museum Business: Challenges and Prospects
- P. 57
Legkyi Serhii
Analysis of Factors Influencing the Formation of Strategic Vectors of Development of the Ukrainian Economy During Martial Law
- P. 67
Larin Stanislav
Formation of State Mechanisms for the Protection of National Values in Foreign Countries
- P. 76
Shpektorenko Ihor, Kuchma Roman
Social Internet Networks in the Formation of the Communication System of the Territorial Community
- P. 83
Kosheleva Liudmyla
The Mechanism of Implementation of Foreign Experience of Public Management and Administration of Socialization of the Economy into the Management Practice of Ukraine

- C. 91
Антонова Ольга, Серьогін Сергій, Литвінов Олексій, Кривенкова Руслана
Цифрова трансформація публічного сектора в забезпеченні регіонального партнерства
- C. 102
Устимчук Ольга
Впровадження електронного кабінету пацієнта як важливої складової функціонування електронної системи охорони здоров'я в Україні
- C. 109
Шабардіна Юлія, Коваленко Світлана
Оцінка рівня цифрової трансформації територіальних громад Чернігівської області
- C. 116
Гусаревич Наталія
Забезпечення реалізації активного виборчого права шляхом застосування цифрових технологій під час виборчого процесу
- C. 126
Литвинюк Євген
Архітектурно-будівельний контроль в умовах цифровізації та реформування: сучасний огляд
- C. 133
Мазур Олександр
Електронний документообіг при здійсненні галузевого управління
- P. 91
Antonova Olha, Seryogin Serhiy, Litvinov Oleksiy, Kryvenkova Ruslana
Digital Transformation of the Public Sector in Ensuring Regional Partnership
- P. 102
Ustymchuk Olha
Implementation of the Patient's Electronic Office as an Important Component of the Functioning of the Electronic Health Care System in Ukraine
- P. 109
Shabardina Yuliia, Kovalenko Svitlana
Assessment of the Level of Digital Transformation of Territorial Communities of the Chernihiv Region
- P. 116
Gusarevych Nataliia
Ensuring the Exercise of Active Suffrage through the Use of Digital Technologies during the Election Process
- P. 126
Lytvyniuk Ievgenii
Architectural and Construction Control in the Conditions of Digitization and Reformation: a Modern Review
- P. 133
Mazur Oleksandr
Electronic Document Flow in the Realization of Sector Management

Institutional Mechanisms of Interaction between Civil Society and the State: an Attempt at Structuring

UDC: 351:321.21

DOI: <https://doi.org/10.15421/152329>

Herasymenko Oleksandr

Young research fellow, <https://orcid.org/0000-0002-2164-8338>, sashkag1998@gmail.com

Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Abstract

The purpose of the research is to highlight the existing results of previous researchers and to try to summarize these achievements in the form of a structure of institutional mechanisms for interaction between the state and civil society.

Relevance. In the modern democratic world, the generally accepted format of relations between the state and the public sector is interaction. Therefore, there is a need to structure the concepts of "state" and "civil society". This leads to the need to study the ways and mechanisms that make this interaction possible. And, since the main structural component of modern states and the public sector are institutions, the institutional mechanisms of interaction between the state and the civil society require special research attention.

Results of the research. The article examines the state of research on the mechanisms used by the state and CSOs in the course of their interaction. The main formats of relations between the state and the public sector are identified, taking into account the components of this process, which also takes place in a multilateral format. The main directions of interaction between the state and the civil society are listed based on the existing institutional and organizational structures of society. The most widespread and generally accepted types of state-public relations, which are realized in the form of various state-public entities, are highlighted. The structure of the mechanisms of relations between the institutions of the State and the civil society by the criterion of functions and subjectivity is proposed.

Conclusions. Despite the fact that a number of definitions of the concept under study have been given, there is no single and clear approach to the consideration of institutional mechanisms of interaction between civil society and the State. Among many others, institutional mechanisms occupy a leading position in the system of ways of interaction between civil society and the state, as they include all structural elements of this interaction and form the structure of this process.

Keywords: civil society, state, institutions, institutional mechanisms, interaction, institutionalization

Інституційні механізми взаємодії громадянського суспільства і держави: спроба структуризації

Герасименко Олександр

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (Київ, Україна)

Анотація

Мета дослідження полягає у виокремленні наявних результатів попередніх дослідників і спробі зведення цих здобутків у вигляді структури інституційних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства.

Актуальність. В сучасному демократичному світі загальноприйнятим форматом стосунків між державою і громадським сектором є взаємодія. Тому, виникає потреба у структуризації понять «держава» і «громадянське суспільство». Це призводить до необхідності дослідження способів і механізмів, завдяки яким уможливорюється дана взаємодія. А, оскільки основною структурною складовою сучасних держав і публічного сектору є інститути, то інституційні механізми взаємодії держави і громадянського суспільства потребують особливої дослідницької уваги.

Результати дослідження. Розглянуто стан вивчення питання про механізми, які застосовуються державою і громадянським суспільством в ході їх взаємодії. Визначено основні формати взаємовідносин між державою і громадським сектором з огляду на складові даного процесу який відбувається і в багатосторонньому форматі. Перелічено основні напрямки взаємодії між державою і громадянським суспільством на основі наявних інституційних та організаційних структур суспільства. Виокремлено найбільш розповсюджені і загальноприйняті типи державно-громадських стосунків, що реалізуються у вигляді різноманітних державно-громадських утворень. Запропоновано структуру механізмів взаємовідносин інститутів держави і громадянського суспільства за критерієм функцій і суб'єктності.

Висновки. Попри те, що було наведено низку визначень досліджуваного поняття, не існує єдиного і чіткого підходу до розгляду інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства і держави. Серед множини інших, саме інституційні механізми займають провідне місце в системі способів взаємодії між громадянським суспільством і державою, адже вони включають в себе всі структурні елементи даної взаємодії і формують структуру цього процесу.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, інститути, інституційні механізми, взаємодія, інституціалізація

Стаття надійшла / Article arrived: 07.10.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Постановка проблеми.

Питанню вивчення механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства (далі – ГС) присвячено низку працю вітчизняних та зарубіжних науковців. З давніх часів політичних мислителів та філософів цікавило питання власне-держави, ролі людини в державі та феномену поєднання людської та державної діяльності. Відповідно, низка підходів до дослідження цієї проблеми.

Давньогрецька політична думка, основними представниками якої були Платон (Платон, 2000, с. 20) та Аристотель (Аристотель, 2000, с. 49), розглядала людину як політичну істоту, а державу – як утворення, побудоване за зразком людської душі. Відповідно, існування людини і держави є взаємопов'язаним і взаємозалежним. А, оскільки державу можна визначити як вищу форму політичної консолідації громадян, то і питанню участі громадян в життєдіяльності держави слід приділити окрему увагу.

В прото-державних утвореннях, якими часто вважають античні міста-поліси, громадяни цих держав мали певні права та привілеї, якими не були наділені не-громадяни. Відповідно, в Давній Греції існував поділ за ознакою належності людини до стану пов'язаних з активною політичною та громадською діяльністю. Також, кількістю громадян була значно меншою аніж кількість представників будь-яких інших станів. Перші мали змогу брати участь в публічних обговореннях, слуханнях, мали право голосу і вето. Тому, зв'язок громадянина і держави грав визначальну роль. Однак, про формування власне-громадянського суспільства мови не йшло.

В подальшій історії політичної думки, Т. Гоббс (2000, с. 140) і Дж. Локк (2020, с. 100) запропонували розглядати особливий суспільний стан, що формується в процесі переходу від первісно-общинного ладу, що характеризується хаотичністю, неупорядкованістю, незгодженістю і ворожнечею. Саме цю нову сходинку суспільного прогресу почали називати «громадянським суспільством». Саме останній стан, що характеризується захищеністю громадян, турботою з боку держави і набуття прав, приходить на зміну неупорядкованому стану дикості і всезагальної ворожнечі. Тобто, саме вступаючи у відносини з державою громадяни отримують змогу належним чином відстоювати власні інтереси законним шляхом. Сам же характер влади є таким, що залежить від людської волі, але підкоряється природному закону.

В подальшому дослідники лише розвивали твердження згаданих мислителів. В загальноприйнятому вигляді, громадянське суспільство вважається формацією, що необхідно існує в державі, однак не визначається нею і не ототожнюється з нею, так само як і не знаходиться

під її контролем. Це – специфічне утворення, що об'єднує громадян і прагне відстоювати та захищати їхні інтереси. Однак, без взаємодії з державою це не є можливим. Саме держава володіє всією повнотою законності та легітимності, прав та обов'язків, примусу та відповідальності. Тому, з одного боку вона – це інструмент досягнення представниками громадянського суспільства своїх законних бажань, а з іншого – суворий регулятор дотримання усіма учасниками політичного і громадянського процесу їхніх законних обов'язків. Саме тому дослідження питання взаємодії держави і ГС є таким важливим і кропітким.

Особливою уваги заслуговує те, у який спосіб відбувається взаємодія держави і ГС, або ж, які механізми лежать в основі цього явища. В загальному вигляді політична наука розглядає економічні, політичні і соціальні механізми такого процесу. Це зумовлено тими сферами життя суспільства, на які розповсюджується юрисдикція держави. Однак, це найбільш загальна класифікація. Тому, виникає необхідність поглиблення розгляду цього питання.

Відомо, що основною структурною складовою ГС виступають його інститути та інституції. А, оскільки, саме ця характеристика є визначальною стосовно ГС, то розгляд взаємодії держави і ГС вважається доречним розглядати саме у цій площині. Тому, інституційні механізми взаємодії держави і ГС є об'єктом даного дослідження. Зважаючи на велику кількість класифікацій механізмів взаємодії держави і ГС, автор вважає доречним навести класифікацію саме інституційних механізмів даної взаємодії з подальшою спробою структуризації. Тому, результати даного дослідження представлені у вигляді відповідної схеми. Однак, даний підхід не претендує на вичерпність, а слугує лише доповненням і продовженням тих надбань, які зробили попередні автори. Водночас, автор вважає значним науковим привнесенням результат власного дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Систематизація наявного знання з проблеми взаємодії держави і громадянського суспільства (ГС) полягає серед іншого, у концептуальному осмисленні механізмів їх взаємодії, вдосконаленні існуючих і пошуку нових інституційних механізмів даної взаємодії. Названа проблема вже піднімалася у працях: Ф. Рудича (2008), який досліджував політичні системи та інститути в сучасній Україні; Ю. Шайгородського (2021) у напрямку досліджень практик взаємодії між ГС і державою; Г. Зеленько (2015) щодо впливу міжнародних організацій на інститути ГС в Україні; О. Корнієвського (2022) у контексті впровадження європейських принципів належного врядування; В. Горбатенко (2013) щодо правових механізмів взаємодії ГС і держави; П.

Вознюк (2013) щодо перспектив впровадження європейських стандартів взаємодії ГС з державою; Р. Балабана (2007) та його дослідження інститутів ГС в Україні; О. Семьоркіної (2023) з питань взаємодії держави і інститутів ГС; А. Кудряченко (2015) щодо європейських та українських реалій ГС і політичної системи; Т. Краснопольської (2019) щодо європейських моделей молодіжної політики; Н. Оніщенко (2021) та основ ефективності взаємодії держави і ГС; С. Сімак (2018) та формування інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства та бізнесу; А. Заїки (2018) та дослідження досвіду Британії у щодо взаємодії ГС і держави; М. Костицького (2021) про систему взаємодії між людиною, ГС і державою; А. Крупник (2020) з приводу алгоритмів такої взаємодії; М. Месюк (2018) щодо впливу євроінтеграційних процесів на таку взаємодію; Топольницької (2019) щодо загальних питань взаємовідносин держави і ГС та інших науковців. Подальше вивчення питання має полягати, зокрема, у встановленні структури і класифікації способів взаємодії держави і ГС, у т.ч. у виокремленні інституційних механізмів цієї взаємодії.

Мета дослідження полягає у виокремленні наявних результатів попередніх дослідників і спробі зведення цих здобутків у вигляді структури інституційних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати основні підходи до визначення поняття «механізми взаємодії держави і громадянського суспільства».

2. Виокремити наявні механізми взаємодії держави і громадянського суспільства в розрізі уявлень про необхідні умови даної взаємодії в сучасному світі.

3. Окреслити виокремлені інституційні механізми у вигляді їх структури.

Результати дослідження.

У запропонованому дослідженні в основу класифікації інституційних механізмів покладено функціональний підхід, який веде до їх поділу на організаційні і правові. Організаційні інституційні механізми реалізуються у вигляді органів і структурних утворень, що виникають у процесі взаємодії ГС з державою, і дають змогу узгоджувати інтереси обох сторін з приводу найбільш значущих питань. Організаційні механізми, в свою чергу, поділяються на урядові і неурядові (за критерієм суб'єкта ініціативи). Правові механізми реалізуються завдяки наявним нормативно-правовим актам, що регулюють і уможливають діяльність тих чи інших способів взаємодії ГС і держави, і визначають коло питань даної взаємодії, їхні права та обов'язки, а також коло суб'єктів взаємодії і їхні компетенції. Вони поділяються на загальнодержавні та місцеві (за критерієм

масштабу). Взаємодія держави і громадянського суспільства відбувається одночасно у ключових сферах суспільного життя, включає в себе усю множину двосторонніх відносин між громадянами і державою, і забезпечується відповідними інституційними механізмами (Марченко, 2018, с. 112).

О. Кудрейко (2014, с. 84) зазначає, що класичні теорії інституціоналізму розглядають поняття «інститутів» шляхом визнання діалектичності цього поняття. З одного боку, інститути виступають своєрідною системою правил, що регулюють суспільні відносини. З іншого боку, до множини цих правил входять і «пристрої», що забезпечують дотримання цих правил громадянами. Таким чином, поняття «інституційних механізмів», на думку автора, входить в саме поняття «інститутів». Тому, наявність інституційних механізмів взаємодії між державою і ГС впливає з самої природи явища інституту. (Кудрейко, 2014, с. 85).

На думку Ю. Шайгородського (2021, с. 153-154), розгляд практики взаємодії громадянського суспільства і держави має низку особливостей. Першою з них є те, що в сучасній політичній діяльності громадянське суспільство ототожнюється з системою його інститутів. Очевидно, що інститути громадянського суспільства виступають необхідним і утворюючим елементом в структурі всього громадянського суспільства будь-якої демократичної країни. За відсутності навіть формальних інститутів недоречно вести мову про існування ГС. Однак, зведення існування явища громадянського суспільства лише до певної системи чи множини таких інститутів обмежує уявлення про це явище і виключає інші важливі його складові. Так, ГС включає в себе ще й індивідуальних та групових суб'єктів.

У зв'язку з цим варто попередньо зауважити, що поняття "інституційні механізми" має різні тлумачення. На думку О. Федорчак (Федорчак, 2017, с. 60), інституційний механізм – це «складна система, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей, яка охоплює: сукупність органів державної влади і місцевого самоврядування та інших суб'єктів, задіяних у процесі формування і реалізації державної політики у певній сфері; сукупність нормативно-правових актів, які регулюють зміст, процес формування і реалізації державної політики у цій же сфері; а також державну політику щодо формування нових, усунення старих та трансформації існуючих інститутів». Відповідно, до *інституційних механізмів взаємодії держави і ГС відноситься вся множина відносин державних органів і інституцій громадянського суспільства, що здійснюється в рамках компетенцій відповідних державних органів,*

у межах визначених законодавством за допомогою наявних способів такої взаємодії.

Якщо відштовхуватися від форм соціальної консолідації, на які звертає увагу Л. Бевзенко (Бевзенко, 1999, с. 36), – організаційної та самоорганізаційної, то можна припустити, що вони передбачають наявність в інституті громадянського суспільства як упорядкованих, так і хаотичних складників. Тому, підхід Л. Бевзенко (1999, с. 36) пропонує здійснювати розгляд інституційних механізмів взаємодії ГС і держави з урахуванням цієї особливості. Доповненням до зазначеного варіанту взаємодії громадянського суспільства і держави виступає думка про те, що окрім цих двох явищ, основним елементом такої взаємодії виступає громадянин, як особа, яка має право реалізовувати власні політичні, економічні, культурні і духовні інтереси через посередництво громадянського суспільства. Тобто, ГС виступає в якості “сфери спілкування, взаємодії, спонтанної самоорганізації і самоврядування вільних індивідів на основі вільно сформованих асоціацій, яка захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави, і в якій переважають громадянські цінності” (Яблонський, 2018).

Взаємодія держави і ГС відбувається по різних напрямках. О. Семьоркіна (2023), наприклад, виділяє такі, як нормотворча, правозастосовна, правоохоронна діяльність держави, і цим перелік напрямів, звісно, не вичерпується. Відбувається обопільне. Головне, що у кожному з них відбувається обопільне залученням громадськості державою і, навпаки, входження громадськості до органів влади та управління для проведення спільних і скоординованих дій та консультацій з суспільно-значущих державно-політичних питань. При цьому, як зазначає І. Пантелейчук (2012, с. 361), у цій взаємодії держава має провідне положення, зумовлене низкою історичних і політичних чинників: 1) історично держава виникла раніше громадянського суспільства у знайомій нам формі; 2) держава відзначається більшою правовою і інституційною стабільністю, ніж ГС; 3) громадянське суспільство більш вразливе до кон’юнктурних змін в політичній, економічній, культурній сферах. 4) зникнення громадянського суспільства не тягне за собою зникнення держави як такої, але не навпаки; 5) держава володіє широкими владними, ресурсними та адміністративними ресурсами і в цьому відношенні є більш самодостатнім суб’єктом (Корнієвський, 2013, с. 37)

Більш повному розумінню характеру взаємодії держави і ГС в питаннях забезпечення інтересів особистості сприяє виділення таких інституційних механізмів цієї взаємодії, як:

- у політичній сфері – надання громадянам права на участь в партіях, у суспільно-політичних об’єднаннях і асоціаціях, в органах місцевого

самоврядування, на доступ до незалежних ЗМІ, на інформацію про діяльність органів державної влади;

- в економічній сфері – інклюзія громадянина у економічні відносини;

- в соціальній сфері – підтримка середнього класу:

- в культурній сфері – віддзеркалення суспільно-політичних подій у вигляді наукових праць, творчих продуктів та людської свідомості, традицій, суспільних норм. (Марченко, 2018, с. 37).

Як справедливо вважає Н. Оніщенко (2021, с. 94), Одним з основних критеріїв оцінки ефективності взаємодії держави і громадянського суспільства є рівень захищеності громадян, їхніх прав, свобод і законних інтересів. З огляду на це, на державу покладаються зобов’язання щодо забезпечення належного рівня цього захисту. Головним механізмом який дозволяє дотримуватись належного балансу у взаємовідносинах між індивідом, ГС і державою є конституційний контроль у сфері прав людини. Тобто, держава має забезпечувати верховенство конституційного права у сфері захисту прав людини і громадянина над усіма іншими сферами, однак зберігаючи належний баланс.

Механізмом, що забезпечує реалізацію права громадянина впливати на процес ухвалення і прийняття рішень в сфері захисту прав громадянина є індивідуальна конституційні скарга. Вона надає прямий доступ індивіду до здійснення конституційного нагляду і контролю, а також суб’єктивізує громадянина у його правоздатності. Таким чином, громадянське суспільство має змогу діяти не лише у форматі об’єднань чи організацій, а й окремо в якості індивідів. (Onishchenko, 2021, с. 94).

Домінуючий статус держави закономірно ставить питання про необхідність зменшення її впливу на соціальні процеси для успішного і розвитку громадянського суспільства. Тим більше, що найрозвиненішим громадянським суспільством вважається таке, спроможне “приборкати” державу і нівелювати домінування. В цьому контексті варто зазначити, що держава виступає необхідним елементом такої взаємодії, а її прагнення до узурпації влади є не абсолютним. Також, варто зауважити, що саме держава продукує закони і норми, в рамках яких індивід і громадянин отримують певний обсяг прав і свобод. Ці закони також впроваджують механізми стримування самої держави з боку ГС. Відтак, варто зосередитись на пошуку оптимальних моделей взаємодії. (Зеленько, 2007).

Інституційні механізми взаємодії держави і ГС можна розкрити через призму держави з одного боку, і ГС – з іншого. Державні механізми реалізуються у межах тих компетенцій і

повноважень, якими наділені її органи в питанні взаємодії з ГС. З боку громадянського суспільства – відповідно до прав до його прав і можливостей участі в процесі прийняття і ухвалення державно-політичних рішень. Тим самим формується специфічний “інституційний режим”, сутність якого полягає у формуванні сталих політичних і правових установ, що діють з метою надання громадськості належної та організованої участі в управлінні і контролі за діями влади. (Корнієвський, 2013, с. 30).

Виходячи з необхідності розгляду взаємодії держави і громадянського суспільства як такого процесу, що спирається на існування правової держави і демократичного державно-політичного режиму, можна стверджувати, що основним принципом, на якому базується дана взаємодія є *верховенство права* (Сигалов, Саранчук, & Селезнева, 2018, с. 32). Дане твердження є досить тривіальним, адже держава як вища форма політичної організації суспільства має керуватись виключно законами і нормативно-правовими актами, в яких вони закріплені. Сам процес взаємодії держави і ГС уможливується наявністю відповідного законодавства, а, значить, правовим характером цих відносин. Однак, зважаючи на специфіку феномену держави з її прагненням до регламентації все більшої кількості суспільно-політичних питань., і особливості ГС як системи недержавних об’єднань, які значною мірою залежать від державної політики, варто наголошувати саме на правничій основі цих взаємовідносин. (Сигалов, 2018, с. 32; Рудич, 2008).

Беручи до уваги зазначені обставини, К. Сигалов, Ю. Саранчук і П. Селезнева (2018, с.32) основним механізмом взаємодії держави і громадянського суспільства вважають *право громадянського суспільства*. Вони визначають дане поняття як “систему регулятивних і управлінських впливів на державу”-цитування. Основною функцією, яку виконує право громадянського суспільства, є обмеження державного впливу на ГС шляхом встановлення критеріїв легітимності державно-владної діяльності.

Сучасна держава – розвинене в політичному, економічному, соціальному і культурному сенсі явище. Вона володіє монополією на застосування легітимного примусу, обкладає громадян податками і здійснює державний контроль за допомогою низки силових та інших органів. Таким чином, адміністративний ресурс будь-якої держави потужніший і більш стійкий за ресурс будь-якого ГС. Однак, зважаючи на наявність такої необхідної обставини, як верховенство права у цих відносинах, саме обмеження держави з боку ГС шляхом правового впливу є найбільш дієвим механізмом. На додачу, воно не вимагає залучення політичних, економічних чи інших

ресурсів з боку ГС, що могло б призвести до кризи в суспільстві. (Сигалов, 2018, с. 33).

Дієвість громадянського суспільства залежить від системи права певної держави, від форми і змісту відповідних нормативно-правових актів. Право, яким регулюються відносини держави і ГС, проявляється тим, що воно визначає рамки легітимної діяльності держави по відношенню до себе, здатне делегітимізувати ті державні акти, які регламентують відносини з ГС, якщо воно вважає їх неправовими.

До основних функцій права, що стосується ГС, належать:

- функція обмеження - скорочення сфери правової свободи державних суб’єктів.,

- функція трансформації - перетворення державного права в інструмент власного захисту і гарантій, а також трансформація суб’єктівних та інтерсуб’єктивних прагнень у нормативно-правові акти шляхом примусово-владного підкріплення.,

- функція легітимації - визнання певних державних прагнень у якості легітимних та законних, із відповідним їх подальшим законодавчим закріпленням. (Горбатенко, 2013, с. 33).

Право громадянського суспільства є основоположним механізмом взаємодії держави і ГС. Воно надає дієвої ролі і практичних можливостей недержавним об’єднанням обмежувати владні повноваження державних органів через систему закріплених у законодавстві норм і процедур, забезпечує реалізацію принципів взаємодії ГС і держави (легітимності, легальності, взаємоповаги і взаємодоповнення тощо), надає їй правового характеру і забезпечує ефективність цього процесу. (Динник, 2023, с. 33).

Практичне втілення цього інституційного механізму можна розглянути на прикладі України. Територіальні громади як інституція громадянського суспільства в Україні, відіграють основоположну роль у стійкості держави. З’ясовано, що система інституцій громадянського суспільства у державі може виступати наріжним каменем в системі національної безпеки країни. Так, через початок повномасштабного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року, державні інститути не були повністю здатними до самостійного вирішення проблеми, що виникла. Таким чином, система взаємовідносин між державою і ГС перейшла на новий рівень: «значна частина функцій щодо забезпечення соціально-економічної стійкості перейшла від центральних органів виконавчої влади до місцевих військових адміністрацій і органів місцевого самоврядування». Таким чином, рівні взаємодії між державою і ГС можуть змінюватись, і відбуватиметься їх перехід з одного в інший. (Потапенко, 2023).

Головним механізмом взаємодії громадянського суспільства і держави є зв’язки

з громадськістю (Про органи самоорганізації, 2023). Даний механізм є суто державницьким, адже в самій назві закладено суб'єктний статус держави. Сутність даного механізму полягає у веденні планової і керованої взаємодії державних органів з інститутами громадянського суспільства. Основними функціями даного механізму є:

- налагодження і підтримка взаємодії з громадськістю;
- сприяння вирішенню суперечливих питань і стосунках з громадськістю,
- дослідження і аналіз громадської думки;
- актуалізація способів взаємодії з громадськістю і належне виконання владних повноважень в рамках цих відносин;
- своєчасна і регулярна зміна владного керівництва;
- планування і прогнозування потенційних шляхів взаємодії з громадськістю, і життя запобіжних заходів щодо недопущення виникнення негативних наслідків такої взаємодії. (Горбатенко, 2013, с. 362).

На думку авторів даного підходу, найбільш ефективною моделлю взаємовідносин держави і ГС в Україні може стати перехід до моделі, сутність її полягає у налагодження і підтримці такого типу взаємодії між державою і ГС, який матиме вигляд “клієнт – спеціаліст”. Тобто, інститути громадянського суспільства, або окремі його представники повинні отримати змогу користуватись всією повнотою державних послуг якісно і ефективно. Це спонукатиме органи державної влади проводити прозору, відкриту і зрозумілу комунікацію з ГС. В той же час, громадськість матиме можливість контролювати діяльність органів влади на основі наявних демократичних законних процедур. Такий формат взаємодії здатен забезпечити зростання рівня довіри до держави з боку ГС. Державі ж це дасть змогу вчасно і якісно здійснювати свої повноваження в рамках взаємодії з ГС. (Горбатенко, 2013, с. 364).

В процесі дослідження інституційних механізмів взаємодії держави і ГС варто зважати на те, що дані механізми являють собою не лише певні способи і інструменти які забезпечують інтеракцію між цими двома суб'єктами. Сутність поняття “інституту” в даному випадку також полягає у оформленні даної взаємодії у вигляді специфічних відносин між державою і ГС в рамках певних державних та недержавних структур, органів та інституцій. Зважаючи на усю множину способів, механізмів та моделей даної взаємодії, пропонується використовувати термін “діалог з громадськістю”. Це дозволяє охопити всю множину понять якими можна охарактеризувати взаємодію ГС і держави. (Марченко, 2018, с. 112).

Такий інституційний інструмент як діалог з громадськістю передбачає взаємний обмін між державою і ГС інформацією, планами про

поточну і майбутню діяльність, обговорення і взаємодію з приводу прийняття окремих суспільно-значущих рішень; утворення спільних інституцій. В Україні даний механізм взаємодії реалізується у різних форматах – проведення форумів з місцевого самоврядування; здійснення публічних консультацій з громадськістю у форматі “круглих столів”, суспільних обговорень, опитувань; проведення громадських заходів; співпраця органів місцевої влади з громадськими і експертними організаціями при підготовці і реалізації управлінських рішень.

Автори відзначають, що низка проєктів, в рамках яких держава співпрацює з ГС, реалізується завдяки саме громадській ініціативі. Так, в місті Луцьк громада міста самостійно ініціювала об'єднання з навколишніми сільськими радами. Існує практика створення громадських рад при міських головах міст України. В м. Херсон позиція такої громадської ради сприяла збереженню тарифів на проїзд в громадському транспорті. (Марченко, 2018, с. 112).

Найбільш дієвими механізмами, що дають змогу громадськості контролювати владу, є ті, що народжуються в процесі самоорганізації населення. Йдеться про представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань місцевого значення. Саме такі органи дають змогу громадянам брати участь в процесі прийняття суспільно-значущих рішень у якості інституційно-оформлених суб'єктів, а не розрізнених і неорганізованих зібрань. (Сігалова, 2018, с. 364).

До механізмів взаємодії ГС і держави, які є розповсюдженими у світі, насамперед у демократичних країнах, також відносять:

1. Проведення консультацій з громадськістю.

Серед форм реалізації такого механізму виокремлюють безпосередню (публічне громадське обговорення опосередковану (вивчення громадської думки).

2. *Участь громадськості у дорадчих та допоміжних органах* (наприклад, громадські ради). Як правило, ними є виборні колегіальні органи, що складаються з числа членів певної громадської організації чи об'єднання, основним завданням яких є здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади.

3. *Підтримка соціального партнерства*. Сутність даного механізму полягає у проведенні регулярних нарад, консультацій і обговорень між представниками держави, громадянського суспільства і окремих груп інтересів (наприклад між головою уряду, головою профспілки і директором підприємства).

4. *Участь громадськості при вирішенні індивідуальних справ органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування*. Такий

механізм взаємодії держави і громадянського суспільства дозволяє залучати окремі організації громадянського суспільства (ОГС) до розгляду суспільно-значущих судових справ, або ж таких справ, які впливають не лише на приватний, а й на суспільний інтерес (Горбатенко, 2013, с. 52-57, с. 62).

Прикладом дієвого та «гучного» кейсу громадської участі є наступний: в січні 2023 року Центр політико-правових реформ виступив до уряду та парламенту України з ініціативою проведення конкурсу серед громадських організацій щодо перспективи запровадження префектів. Дана пропозиція передбачає надання статусу державних службовців головам районних та обласних державних адміністрацій, а також заступникам голім місцевих адміністрацій. Також, було запропоновано привести законодавство у цій сфері у відповідність з Конституцією України, в частині повноважень Кабінету Міністрів та Президента щодо звільнення і призначення на посаду таких держслужбовців. (Pravo, 2023).

Така ініціатива свідчить про наявність та дієвість абсолютно вільного та законно-врегульованого громадського середовища, де одна або об'єднання декількох ОГС можуть проявити громадську ініціативу щодо внесення змін в чинні законодавчі акти або ініціативи. Це виступає ознакою правосуб'єктності організацій ГС і уособлює принцип примату права ГС. Тому, взаємодії держави і ГС тут носить легальний та демократичний характер.

Виходячи з того, що взаємодія ГС і держави за демократичного державно-політичного режиму найбільш повною мірою відбувається в межах плюралістичної моделі демократії, постає питання у визначенні форм і механізмів такої взаємодії. У зв'язку з цим, в «Аналітичній доповіді Інституту стратегічних досліджень» за 2015 рік «домінуючою формою відносин ОГС, що взаємодіють між собою та з державою для задоволення інтересів особи, є суспільний діалог» (Яблонський, 2013, с. 36). Сутність суспільного діалогу як основної форми взаємодії ОГС з державою полягає у приділенні уваги всім точкам зору учасників процесу прийняття державно-політичних рішень, а також налагодження взаємодії у відносинах «особа-суспільство-державна». (Яблонський, 2013, с. 37).

Основним механізмом який забезпечує реалізацію налагодження суспільного діалогу виступає *державна політика сприяння суспільному діалогу*. Зміст цієї політики полягає у забезпеченні належного рівня доступу громадян до публічних заходів за участі держави і ГС, надання ГС законних можливостей самоорганізовуватись і проводити власні засідання, обговорення, дискусії, залучення міжнародних ГС і провідних державних практик щодо налагодження даної взаємодії тощо. Таким

чином, держава дотримується зобов'язань перед ГС щодо сприяння розвитку органів і інститутів ГС, а ГС отримують належну підтримку з боку органів влади. (Вознюк, 2013, с. 27).

Наявність суспільного діалогу як одного з ключових механізмів мобілізації і залученості широких верств громадянського суспільства в публічний процес, дає змогу:

1. Трансформувати місцеве та національне законодавство з метою розширення можливостей щодо залучення вразливих верств громадянського суспільства на основі демократичних, незалежних і партнерських умов.

2. Формувати можливості для підсилення впливу НУО на публічний діалог та організаційні можливості через надання фінансових можливостей та тренінгів.

3. Залучати партнерів (індивіди, організації) до зміцнення залученості НУО щодо відстоювання інтересів, лобіювання та надання послуг у важко досяжних, наприклад через соціальну відповідальність. (Global partnership for education, 2023, с. 1).

НУО є не випадковою множиною, але плеядою різноманітних недержавних, неприбуткових і волонтерських представництв, створених громадянами у соціальній сфері які відокремлені від держави та ринку. Вони відображають широкий спектр усталених інтересів різних сфер громадянського суспільства. У взаємодії з державою, НУО відіграють наступні важливі функції:

- виступають основними «союзниками» громадянського суспільства у впровадженні державних послуг на місцях;

- відстоюють права та інтереси громадян на всіх рівнях представленості і залучають їх у публічну дискусію;

- критично оцінюють державні політики. (Global partnership for education, 2023, с. 2).

Належна взаємодія громадянського суспільства і держави можлива лише за існування правової держави, демократичного політичного режиму, розвиненості й самодостатності інститутів громадянського суспільства. Звідси можна зробити висновок, що очевидним є взаємозв'язок демократії і громадянського суспільства, як факторів, що супроводжують одне одного. Однак, цей взаємозв'язок представляє собою більше складне і багатогранне явище, ніж може здатись на перший погляд.

Визнається, що демократія виступає основою функціонування громадянського суспільства, яке, в свою чергу, є наріжним каменем реальної і дієвої демократії. Організації громадянського суспільства можуть здійснювати свій вплив на органи державної влади і процес прийняття державно-політичних рішень лише в демократичному суспільстві. Такий вплив може відбуватись як через окремі інститути в

цілому, так і через окремих представників ОГС (Кудряченко, 2007, с. 36). Особливості взаємодії громадянського суспільства і держави, а також механізми цієї взаємодії залежать від особливостей концептуальної моделі демократії в конкретній державі. В рамках даного підходу наголос робиться на аналізі даної взаємодії в межах різних моделей демократії. Так, ліберальна модель демократії, що передбачає надання пріоритету індивідуальним правам та свободам особистості як в політичній, так і в інших сферах суспільного життя, зосереджує свою увагу на захисті індивіда від будь-якого втручання держави. Цей підхід наголошує на необхідності поступового зменшення рівня політичної участі громадян, зниження їх громадсько-політичної активності, послаблення будь-якого впливу на органи державної влади з боку більшості населення, а також передбачає певну деполітизацію громадян з огляду відсутності потреби будь-яким чином підпадати під юрисдикцію держави, навіть пасивну. (Зеленько, 2015).

Модель соціальної демократії включає в себе не лише політичну складову, а й соціально-економічну. Дана модель вводить категорії справедливості та солідарності в державно-громадянські відносини. Інститути громадянського суспільства в межах даної моделі виконують, головним чином, просвітницькі й ідеологічні функції. Основне їхнє завдання полягає у насадженні в суспільстві уявлень про необхідність керуватись не лише власними потребами, а й потребами соціуму і середовища, у якому перебувають громадяни. Примат індивідуальної свободи і власних інтересів поступається ідеям про спільне благо, і про необхідність жертвування частиною своїх інтересів на користь колективних. Така модель взаємодії громадянського суспільства і держави викликає асоціації із соціалістичним суспільним устроєм, із звуженням ролі ОГС, які виступають лише засобом при розподілі соціальних благ.

Дещо елітарною виглядає модель взаємодії держави і громадянського суспільства в рамках конкурентної демократії. В межах даного підходу провідна роль у такій взаємодії відводиться політичним елітам, які конкурують між собою за владу і голоси виборців, володіючи доступом до процесу ухвалення і прийняття державно-політичних рішень, розподілу суспільних благ і "діалогу" з державою. Звичайні громадяни і відповідні інституції не мають тут реальних важелів впливу і на державу, і на еліту. ГС набуває форми кастовості, де є "верхівка" і "простолюд". Відповідно, інтереси громадянського суспільства зрощуються з інтересами еліт, які, з своєю чергу, можуть викривляти загальні інтереси на користь власним. Такий підхід суперечить основним принципам демократії про рівні права і можливості для усіх громадян, а також

порушує нормативно-правові принципи і норми функціонування громадянського суспільства, адже засвідчує створення закритого і непрозорого прошарку в структурі ГС (Кудряченко, 2015, с. 37).

Модель корпоративної демократії основним суб'єктом демократичної політики визначає обмежену кількість ОГС, які володіють певною монополією в тій чи іншій сфері суспільного життя. Тобто, що більшими матеріальними і виробничими активами оперують ті чи інші організації, об'єднання чи асоціації громадян, то більш наближеним вони є до процесу прийняття державно-політичних рішень. В межах даної моделі вбачається спорідненість з попередньою конкурентною моделлю, адже присутній елемент кастовості, і диференціації на основі неформальних для політики критеріїв. Тому, варто відмітити особливість корпоративної моделі, яка полягає у економічному, або бізнес-спрямуванні діяльності відповідних ГС. В решті аспектів, особливості не є значущими.

Модель партиципаторної демократії в якості основоположної засади свого існування бере постулат про некомпетентність представницьких інститутів, про їх необізнаність у реальних проблемах громадян. Мовляв, пересічні індивіди краще знають власні потреби, і можуть захистити свої інтереси без їх викривлення представниками ОГС. Таким чином, в рамках даної моделі визнається необхідним залучення широких верств населення до участі в процесі прийняття державно-політичних рішень, а також формування в органах ГС потенціалу щодо залучення і участі громадян в ньому (Яблонський, 2014, с. 38). Дана модель відрізняється від попередніх тим, що спирається на основний принцип демократії - принцип народного суверенітету. Однак, з іншого боку, це значно розпоршує структуру ГС, і розмиває межі компетенцій окремих інститутів. Все таки, більш ефективним виглядає делегування представницьких повноважень окремим групам компетентних громадян.

На думку Т. Андрійчук (2007, с. 39), прийнятним способом взаємодії ГС і держави є така, що відбувається в рамках деліберативної (дорадчої) моделі демократії, коли ОГС забезпечують широке залучення громадян до процесу обговорення і зважування державно-політичних рішень. Самі ГС виступають як суб'єкти, які консолідуєть суспільні інтереси на "до-політичному" рівні, артикулюють їх, а потім - представляють в публічному просторі. В межах цього підходу ОГС також виступають у якості платформи, де формуються різноманітні комунікаційні мережі, і кристалізуються найбільш значущі суспільні запити. Однак, за цією моделлю обговорення залишається єдиним механізмом, до якого можуть вдаватись ОГС, щоб впливати на процес прийняття державно-політичних рішень,

окрім як обговорення. До того ж, оскільки ОГС не мають можливості імплементувати будь-які прийняті рішення без формального узгодження з державою, формат “обговорень” може бути приреченим на відсутність подальшого практичного втілення. У взаємодії держави і громадянського суспільства провідну роль грає наявність реальних і дієвих механізмів такої взаємодії, що уможливають матеріалізацію ідей та пропозицій.

Найбільш оптимальним способом взаємодії ГС і держави виглядає модель, зміст якої розкриває плюралістична демократія. Її суть полягає у наданні права участі в процесі прийняття державно-політичних рішень широкому колу груп за інтересами, громадським об'єднанням та асоціаціям. Представники таких інституцій мають доступ до обговорення наявних проблем у громадському секторі, а також мають повноваження з представництва своїх об'єднань, і володіють не лише індивідуальними, а й колективними механізмами їх реалізації. Тому, дана модель включає в себе всю повноту суб'єктів ГС, інститутів і акторів цього процесу. (Яблонський, 2014, с. 40)

В межах даного дослідження, саме надання суб'єктності, а також реальних механізмів, що уможливають взаємодію ГС з державою всій множині інститутів ГС дозволяє вирішити декілька проблем: 1) що більше існує ГС, то ширшою є інструментарій взаємодії з державою; 2) що ширше коло проблемних питань, з приводу яких держава взаємодіє з ГС, то більше існує варіантів їх вирішення; 3) якщо наявні інституційні механізми не в змозі охопити все поле взаємодії держави і ГС, необхідно виникнуть нові механізми такої взаємодії, що дасть змогу значно розширити дослідницьке поле і збагатити теоретико-методологічну базу майбутніх досліджень.

Існування інституту громадянського суспільства в державі можливе лише за належного політичного устрою. Такий устрій має забезпечуватись дієвим і справедливим законодавством, а також передбачає існування наявних реальних механізмів правового регулювання політичних, соціальних, економічних взаємовідносин в державі. Саме тому, демократичний політичний устрій може існувати лише за сформованої правової держави, яка покликана юридично забезпечувати життєві інтереси людей і їхній життєвий простір. Провідну роль в дієвості правової держави грають її здатність забезпечувати стабільність суспільства, оперативно проводити державне врядування і задовольняти вимоги громадян щодо якості роботи владних органів. (Марченко, 2018, с. 15). Рівноправне існування правової держави і громадянського суспільства в межах одного політичного простору надає громадянам

якнайширшого обсягу свобод від держави, однак зі збереженням фактору взаємодії з нею з метою досягнення спільного блага. Водночас, відбувається активне забезпечення прав людини, наданих їй державою через ухвалення законів. Тобто, громадянське суспільство взаємодіє з державою у питаннях забезпечення законних меж свободи людини, а також повноти її прав.

Щодо принципів, на які спираються механізми взаємодії держави і громадянського суспільства, то до них можна віднести насамперед такі: загальний і рівноправний характер виборів, розподіл функцій влади, примат права та обов'язок законодавчих органів підкорятись прийнятим ними ж законам (Марченко, 2018, с. 16).

Існують різні рівні взаємодії держави і ГС. Найзагальніший рівень - тип “форма-зміст” (або ж сутнісно-змістовий рівень), сутність якого полягає у співвідношенні держави і громадянського суспільства, як елементів зовнішнього оформлення і внутрішнього наповнення. Тобто, держава, з усіма її формальними і неформальними складовими (законодавство, органи влади, політична система тощо) виступає середовищем, яке уможливує існування громадянського суспільства в ній шляхом забезпечення відповідних прав і свобод громадян, реальної політичної участі індивідів, наданням доступу до участі в суспільно-політичних процесах, доступу до влади і т.д. Громадянське ж суспільство виступає наріжним каменем у державі, є індикатором рівня її демократичності, слугує основою складовою політичної системи суспільства, забезпечує реалізацію права громадян на владу, уособлює собою принцип народного суверенітету і прямого народовладдя тощо. (Марченко, 2018, с. 605).

Відповідно, держава і ГС перебувають у постійному взаємозв'язку як необхідні для існування одне для одного елементи. В межах даного дослідження найбільший науковий інтерес представляють саме формально-юридичний та інституційний рівні. У зв'язку з цим особливий інтерес представляють процес, механізми, моделі і форми опосередкованої взаємодії держави і ГС. Їх функціонування забезпечується створенням і діяльністю відповідних інституцій. З боку держави - це відповідні органи, організації та заклади, що наділені державно-владними функціями, які діють від її імені, керуються її законодавством. З боку громадянського суспільства такими інститутами є чисельні самодіяльні громадські об'єднання, організації та рухи, що представляють інтереси суспільства й прагнуть їх забезпечити шляхом взаємодії з владою. (Марченко, 2018, с. 606-607).

У загальному вигляді структуру інституційних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства можна зобразити наступним чином (Рис.1):

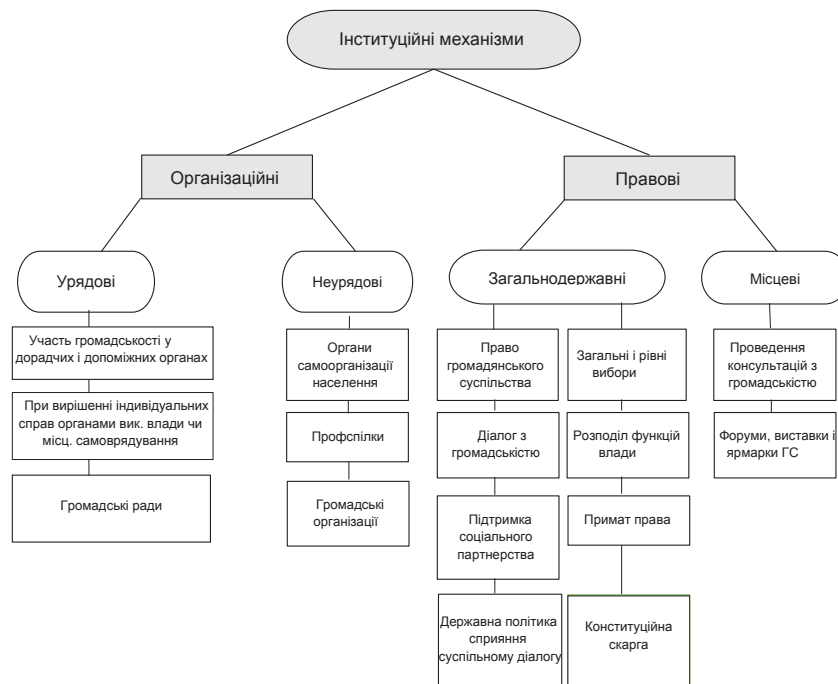

Рис. 1. Структура інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства і держави (авторська розробка)

Інституційними механізмами організаційного характеру є сукупність установ, об'єднань та організацій, що уможливають та реалізують процес співпраці і співробітництва між державою і інститутами громадянського суспільства.

Урядові механізми виникають і реалізуються як результат діяльності виконавчої гілки влади певної держави, і можуть мати форму різних практик, політик чи програм.

Неурядові інституційні механізми існують у поза-державному середовищі, основу якого складають організації, що не управляються державними чиновниками та органами.

Правові інституційні механізми уособлюються у системі норм і правил, що регулюють діяльність держави і ГС по відношенню один до одного.

Загальнодержавні механізми є універсальними у більшості демократичних країн, і являють собою загальноприйняті норми і цінності, що уособлюються в громадському середовищі.

Місцеві правові інституційні механізми - це практичні взаємодії в окремих місцевостях, містах чи інших населених пунктах, які можуть відрізнитись в залежності від форм і традицій суспільних відносин.

Висновки.

Теоретико-методологічний аспект дослідження інституційних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства є досить суперечливим. З одного боку, існує низка праць різних дослідників з тем, що дотично стосуються об'єкту дослідження, і розкривають сутність окремих складових даного поняття. Науковці

розглядають також поняття інституційних механізмів державного управління, економіки, державної політики тощо. Дослідники роблять спроби систематизації наявних знань і інформації з даної теми в одне ціле.

Проте, не існує чіткої структури даного поняття, а також немає єдиної методології вивчення і дослідження даного явища. Також, відсутня будь-яка структура досліджуваного поняття, адже визначення інституційних механізмів взаємодії держави і ГС більшою мірою стосуються або державної політики в третьому секторі, або самоорганізації і самодіяльності громадян, але не охоплюють процес загалом. Взаємодії ГС і держави також розглядається як владні відносини, без урахування дієвості громадянської ініціативи і реальної суб'єктності громадянського суспільства.

Відносини держави і ГС мають характер партнерства, яке базується виключно на правових і легальних засадах, на чолі з принципом верховенства права і примату права громадянського суспільства. Взаємодія держави з інститутами ГС носить характер горизонтальної моделі взаємодії зі зведенням права застосування державою примусу лише у межах правоохоронної діяльності. Будь-які спроби держави регулювати громадську сферу і виступати агресивним регулятором ГС порушують основні принципи демократичного врядування.

Інституційні механізми взаємодії держави і ГС є головними в структурі всіх інших механізмів такої взаємодії, адже включають в себе низку складових:

- органи держави і інститути ГС які беруть участь у співпраці;
- норми, закони і правила, що супроводжують даний процес;
- механізми та критерії оцінки ефективності даних відносин;
- інструменти для поліпшення такої взаємодії, в тому числі і притягнення до відповідальності у разі неправомірної діяльності.

Інституційні механізми становлять основу решти механізмів, якими регулюються суспільні процеси, вони формують організаційно-штатну структуру і моделі взаємодії держави і ГС на різних рівнях і з різних питань.

Актуальним залишається подальше дослідження інституційних механізмів

взаємодії держави і ГС, особливо в практичній площині. Варто розглядати яким чином і у який спосіб відбувається даний процес на прикладі конкретних держав, органів та інституцій. Це дасть змогу проаналізувати дієвість наявних норм, правил і практик цього процесу. Потрібно поглиблювати дослідження в даному напрямку для формування найбільш універсальної і повної структури даного явища, а також створення належної теоретико-методологічної бази для проведення подальших досліджень. Також варто дослідити не лише українські, а й європейські та світові практики взаємодії держави і ГС і виокремити особливості перебігу даного явища в інших правових, державних та політичних системах світу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Арістотель. (2000). *Політика*. (Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка). К.: Основи.
- Гоббс Т. (2000). *Левіафан*. (Пер. з англ.). Київ: Дух і Літера.
- Горбатенко, В., Кресніна, І., & Кукуруз, О. (2013). *Правові механізми взаємодії держави і громадянського суспільства в Україні: історичний досвід і виклики сучасності: наукова записка*. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.
- Динник, І. (2023). *Механізми взаємодії держави та громадянського суспільства в умовах децентралізації: досвід країн ЦСС для України*. Відновлено з <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/246/6934/14440-1?inline=1>
- Заїка, А., & Лешенко, Р. (2018). Взаємовідносини держави та громадянського суспільства у Великобританії: досвід для України. *Форум Права*, 48-55. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1403136>
- Зеленько, Г. І. (2007). *Політична "матриця" громадянського суспільства: Досвід країн Вишеградської групи та України*. К.: Знання України.
- Корнієвський, О. (2022). *Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року (матер. щоріч. доп.)*. Київ: НІСД.
- Корнієвський, О., Тищенко, Ю., & Яблонський, В. (2018). *Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку*. (Аналітична доповідь). Київ: НІСД.
- Костицький, М. & Кушакова-Костицька, Н. (2021). *Про ієрархію та взаємодію в системі «людина – громадянське суспільство – держава»*. *Взаємодія громадянського суспільства, особи і держави: вектор удосконалення* (с. 17-21). Київський регіональний центр НАПрН України. Відновлено з <https://web.ccu.gov.ua/library/vzayemodiya-gromadyanskogo-susplstva-osoby-i-derzhavy-vektor-udokonalennya>
- Краснопольська Т.М. (2019). Європейські моделі молодіжної політики та перспективи для України. *Політичне життя*, (3), 31-36. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.3.5>
- Крупник, А. & Орлова, А. (2020, 4 травня). *Держава і громадянське суспільство: алгоритм взаємодії*. Відновлено з <https://www.prostir.ua/?news=derzhava-i-hromadyanske-susplstvo-alhorytm-vzajemodiji>
- Кудрейко, О. М. (2014). Інституційний механізм регулювання модернізації ринку освітніх послуг. *Державне управління, Наукові праці*, 220.
- Кудряченко, А. І. (Ред.) (2007). *Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії*. (Монографія). Київ: НІСД.
- Кудряченко, А., Зеленько, Г., & Толстов, С. (2015). *Роль міжнародних організацій у діяльності інститутів громадянського суспільства в Україні*. (Аналітична доповідь). К.: Державна установа "Інститут всевітньої історії НАН України".
- Лок, Дж. (2020). *Два трактати про правління*. (Пер. з англ. Павло Содомора). Наш Формат.
- Марченко, М. (2018). *Правовое государство и гражданское общество (теоретико-правовое исследование)*. (Учебное пособие).
- Месюк, М. (2018). Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. *Державне управління*, 87-93. Відновлено з http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2018/20.pdf
- Платон. (2000). *Держава*. (Переклад з давньогрецької мови Д. Коваль). Київ: Основи.
- Потапенко, В. (Ред.) (2023). *Місьцеве самоврядування як чинник стійкості тилу*. (Аналітична доповідь). Київ: НІСД. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>
- Про органи самоорганізації населення. (2023). *Закон України*. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text_10
- Рудич, Ф. М., Балабан, Р. В., & Ганчжуров, Ю. С. (2008). *Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні*. (Навчальний посібник). К.: Либідь.
- Семьоркіна, О. (2023). *Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства*. Міністерство юстиції України. Відновлено з https://minjust.gov.ua/m/str_33679
- Сигалов, К., Саранчук, Ю. & Селезнева, П. (2018). *Векторы взаимодействия гражданского общества и современного государства*. (Монографія).
- Сімак С. В. (2018). Формування інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства та бізнесу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Державне управління*, 29(68)(5). Відновлено з [http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvpra_2018_29\(68\)_5_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvpra_2018_29(68)_5_32)
- Топольницька, Т., & Косюта, Ю. (2019). *Взаємовідносини держави та громадянського суспільства*. У *«Економіко-управлінські аспекти трансформації та інноваційного розвитку галузевих і регіональних суспільних систем в сучасних умовах»*. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Відновлено з <http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/7196/1/6840p.pdf>
- Федорчук, О. (2017). Інституційний механізм державного управління. *Ефективність державного управління*, 50(1). Відновлено з <https://era.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/350/345>
- Шляхи консолідації громадянського суспільства на Україні. Матеріали круглого столу*. (1999, 23 липня). Київ: Всеукр. громад. об-ня "Нар. солідарність за соц. захист та взаємодопомогу". Ін-т соціології НАН України. Асоц. соціологів України.
- Яблонський, В. М., Корнієвський, О. А., & Вознюк П. Ф. (2012). *Розвиток взаємодії держави і громадянського суспільства в контексті впровадження європейських принципів належного врядування*. (Збірник матеріалів науково-практичної конференції). К.: НІСД.
- Яблонський, В., Корнієвський, О. & Вознюк, П. (2014). *Громадянське суспільство України: сучасний стан і перспективи впровадження європейських стандартів взаємодії з державою: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.* К.: НІСД.

- Coordinated action to transform education: What's in it for civil society organizations? (2023). *Global Partnership for Education*. Retrieved from <https://www.globalpartnership.org/content/coordinated-action-transform-education-whats-it-civil-society-organizations>
- Onishchenko, N. (2021). Civil society and state interaction: some prerequisites for efficiency. *Грааль науки*, 4, 92-98. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.05.2021.015>.
- Shaihorodskiy, Y. (2021). The state and civil society: motives, practices and contradictions of interactions. *Politology bulletin*, 87, 149-161. <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2021.87.149-161>
- Statement by Civil Society Organizations on the prospects of introduction of prefects*. (2023). Retrieved from: <https://pravo.org.ua/en/statement-by-civil-society-organizations-on-the-prospects-of-introduction-of-prefects/>

REFERENCES

- About bodies of self-organization of the population. (2023). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> 10
- Aristotle. (2000). *Polity*. (Translated from ancient Greek and translated by O. Kislyuk). K.: Basics.
- Coordinated action to transform education: What's in it for civil society organizations? (2023). *Global Partnership for Education*. Retrieved from <https://www.globalpartnership.org/content/coordinated-action-transform-education-whats-it-civil-society-organizations>
- Dynnyk, I. (2023). *Mechanisms of interaction between the state and civil society in conditions of decentralization: the experience of the CEE countries for Ukraine*. Retrieved from <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/246/6934/14440-1?inline=1>
- Fedorchak, O. (2017). Institutional mechanism of state administration. *Effectiveness of Public Administration*, 50(1). Retrieved from <https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/350/345>.
- Hobbs, T. (2000). *Leviathan*. (Translated from English). Kyiv: Spirit and Letter.
- Horbatenko, V., Kresnina, I., & Kukuruz, O. (2013). *Legal mechanisms of interaction between the state and civil society and Ukraine: historical experience and modern challenges: scientific note*. K.: Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine.
- Kornievskiy, O. (2022). *About the state of development of civil society of Ukraine in 2021 and its changes at the beginning of 2022* (material. annual supplement). Kyiv: NISD.
- Kornievskiy, O., Tyshchenko, Yu., & Yablonskiy, V. (2018). *Civil society of Ukraine: modern practices and development challenges*. (Analytical report). Kyiv: NISD.
- Kostytskiy, M. & Kushakova-Kostytska, N. (2021). *About the hierarchy and interaction in the system "man - civil society - state". Interaction of civil society, individuals and the state: a vector of improvement* (p. 17-21). Kyiv Regional Center of National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://web.ccu.gov.ua/library/vzayemodiya-gromadyanskogo-suspilstva-osoby-i-derzhavy-vektor-udoskonalennya>
- Krasnopol'ska T.M. (2019). European models of youth policy and prospects for Ukraine. *Political life*, (3), 31-36. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.3.5>
- Krupnyk, A. & Orlova, A. (2020, May 4). *State and civil society: interaction algorithm*. Retrieved from <https://www.prostir.ua/?news=derzhava-i-hromadyanske-suspilstvo-alhorytm-vzajemodiji>
- Kudreyko, O. M. (2014). The institutional mechanism of regulation of the modernization of the market of educational services. *State administration, Scientific works*, 220.
- Kudryachenko, A. I. (Ed.) (2007). *Political system and civil society: European and Ukrainian realities*. (Monograph). Kyiv: NISD.
- Kudryachenko, A., Zelenko, G., & Tolstov, S. (2015). *The role of international organizations in the activities of civil society institutions in Ukraine*. (Analytical report). K.: State institution "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine".
- Locke, J. (2020). *Two treatises on government*. (Translated from English by Pavlo Sodomora). Our Format.
- Marchenko, M. (2018). *Legal state and civil society (theoretical and legal research)*. (Teaching manual).
- Mesyuk, M. (2018). Interaction of government institutions and civil society in Ukraine in the context of European integration processes. *State administration*, 87-93. Retrieved from http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2018/20.pdf
- Onishchenko, N. (2021). Civil society and state interaction: some prerequisites for efficiency. *Grail of science*, 4, 92-98. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.05.2021.015>.
- Plato. (2000). *State*. (Translated from ancient Greek by D. Koval). Kyiv: Basics.
- Potapenko, V. (Ed.) (2023). *Local self-government as a factor in the stability of the rear*. (Analytical report). Kyiv: NISD. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>
- Rudych, F. M., Balaban, R. V., & Ganchurov, Yu. S. (2008). *Political system and institutions of civil society in modern Ukraine*. (Tutorial). K.: Lybid.
- Semyorkina, O. (2023). *Interaction of the state and institutions of civil society*. Ministry of Justice of Ukraine. Retrieved from https://minjust.gov.ua/m/str_33679
- Shaihorodskiy, Y. (2021). The state and civil society: motives, practices and contradictions of interactions. *Politology bulletin*, 87, 149-161. <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2021.87.149-161>
- Simak S. V. (2018). Formation of institutional mechanisms of interaction between civil society and business. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Tavri National University, State Administration*, 29(68)(5). Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29\(68\)_5_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29(68)_5_32)
- Statement by Civil Society Organizations on the prospects of introduction of prefects*. (2023). Retrieved from <https://pravo.org.ua/en/statement-by-civil-society-organizations-on-the-prospects-of-introduction-of-prefects/>
- Sygalov, K., Saranchuk, Yu. & Selezneva, P. (2018). *Vectors of interaction between civil society and the modern state*. (Monograph).
- Topolnytska, T., & Kosyuta, Yu. (2019). Relations between the state and civil society. In *"Economic and managerial aspects of transformation and innovative development of industry and regional social systems in modern conditions"*. Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Retrieved from <http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/7196/1/6840p.pdf>
- Ways of consolidation of civil society in Ukraine. Materials of the round table*. (1999, July 23). Kyiv: Vseukr. communities ob-nya "National solidarity for social protection and mutual assistance". Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Assoc. sociologists of Ukraine.
- Yablonskiy, V. M., Kornievskiy, O. A., & Vozniuk, P. F. (2012). *Development of interaction between the state and civil society in the context of the implementation of European principles of good governance*. (Collection of materials of the scientific and practical conference). K.: NISD.
- Yablonskiy, V., Kornievskiy, O. & Vozniuk, P. (2014). *Civil society of Ukraine: current state and prospects of implementation of European standards of interaction with the state: coll. materials of international science and practice conf*. K.: NISD.
- Zaika, A., & Leshchenko, R. (2018). Relations between the state and civil society in Great Britain: experience for Ukraine. *Law Forum*, 48-55. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1403136>
- Zelenko, G. I. (2007). *The political "matrix" of civil society: The experience of the Visegrad Group countries and Ukraine*. K.: Knowledge of Ukraine.

Directions of Implementation of Foreign Experience in the Development of Electronic Government in the Sphere of Public Administration in Ukraine

UDC: 35.085

DOI: <https://doi.org/10.15421/152330>

Yusifbeyli Rashid Rasul Ogly

Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0001-5623-0129>, rasul.ogly.2020@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

Abstract

The article proposes to consider the development trends of e-government on the example of states in which they acquire a different refraction due to political and cultural specificity. Such an approach allows tracing the influence of national characteristics on the use of ICT in the public sector, as well as taking into account the socio-political context. To solve these tasks, it is desirable to consider the development of e-government practices in the USA, China, Korea and Australia in the context of their implementation in Ukraine. According to the author's research, the United States of America was one of the first in the development of electronic government, in which the term "electronic government" was first proposed and introduced into official use by US Vice President A. Gore, which gained global significance.

Regarding the primacy of the United States of America in e-government in the public sector, the results of a survey by the Institute of e-Governance at Waseda University in Tokyo are confirmed. In their opinion, "the USA ranks first among the largest countries in the development of e-government. ICT policy in the US public sector has focused efforts on providing quality services to the public and increasing the productivity and efficiency of ICT users.

Such studies motivated the author of the article to determine the positive aspects of the US in the development of e-governance in the field of public administration and possible directions of implementation of their experience in Ukraine.

The author of the article pays special attention to the Digital Government Strategy in the USA, which is based on a three-level organization model: information level, platform level, and presentation level. The author also determines that among the features of the American e-government model, there are four principles of digital government that ensure the implementation of the Strategy, in particular - an information-oriented approach, the principle of a common platform, the principle oriented to the user, the principle of security and confidentiality.

The article also singles out the existing shortcomings in the field of e-government development in the USA, with the aim of their further minimization in Ukraine.

Keywords: e-government, digital government, US Digital Government Strategies, public management and administration

Напрями імплементації зарубіжного досвіду з розвитку електронного врядування в сфері публічного управління в Україні

Юсіфбейлі Рашид Расул Огли

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

Анотація

В статті запропоновано розглянути тенденції розвитку е-урядування на прикладі держав, в яких вони набувають різне переломлення в силу політичної та культурної специфіки. Подібний підхід дозволяє простежити вплив національних особливостей на використання ІКТ в державному секторі, а також врахувати соціально-політичний контекст. Для вирішення зазначених завдань бажано розглянути розвиток практик електронного врядування в США, Китаї, Кореї та Австралії в контексті їх імплементації в Україні. За дослідженнями автора Сполучені Штати Америки виступили одними із перших у розвитку електронного врядування, в яких вперше був запропонований та введений в офіційне вживання віце-президентом США А. Гором термін «електронне врядування», що набув світового значення.

Щодо першості Сполучених Штатів Америки в електронному врядуванні в державному секторі підтверджують результати опитування Інституту електронного управління при університеті Васеда в Токіо. На їх думку «США посідають перше місце серед найбільших країн у розвитку електронного врядування. Політика ІКТ у державному секторі США зосередила зусилля на наданні якісних послуг населенню та підвищенні продуктивності та ефективності користувачів ІКТ».

Саме такі дослідження мотивували автора статті визначити позитивні сторони США з розвитку електронного врядування в сфері публічного управління та можливі напрями імплементації їх досвіду в Україні.

Особливу увагу автор статті приділяє Стратегії цифрового врядування у США, яка заснована на трирівневій моделі організації: інформаційний рівень, рівень платформ, презентаційний рівень. Також автор визначає, що серед особливостей американської моделі електронного врядування функціонують чотири принципи цифрового уряду, які забезпечують реалізацію Стратегії, зокрема - інформаційно-орієнтований підхід, принцип загальної платформи, принцип, орієнтований на користувача, принцип безпеки та конфіденційності.

В статті також виокремлено існуючі недоліки в сфері розвитку електронного врядування в США, з метою їх подальшої мінімізації в Україні.

Ключові слова: електронне врядування, цифровий уряд, Стратегії цифрового врядування США, публічне управління та адміністрування

Стаття надійшла / Article arrived: 01.08.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Електронне врядування в США виникло в контексті реформ державного управління, які проводилася в 1990-х роках, і передбачав вдосконалення зворотного зв'язку між урядом і суспільством, підвищення ефективності бюрократичних відомств, більш широке залучення населення в прийняття політичних рішень. Основними документами, що визначають напрямки та особливості розвитку електронного уряду в США, стали закон "Про електронний уряд" 2002 року і Стратегія цифрового уряду.

Адміністративно-бюджетне управління адміністрації президента США відповідно до вимог закону щорічно доповідає про статус розвитку електронного урядування Конгресу.

У доповіді за 2015 фінансовий рік вказувалося, що проекти, що фінансуються зі спеціалізованого фонду, реалізовувалися за трьома напрямками: заходи щодо забезпечення більшої доступності для суспільства інформації та послуг федерального уряду; заходи, спрямовані на полегшення взаємодії суспільства і федерального уряду при отриманні державних послуг, соціальних виплат, веденні підприємницької діяльності, доступу до інформації та інших форм взаємодії із владою; заходи, що забезпечують отримання вигоди від використання ІКТ федеральними органами влади при поширенні інформації між собою, так і з місцевими органами влади (General Services Administration, 2019).

Виходячи з цього, позитивний досвід США щодо розвитку електронного врядування є цінним для України, а дослідження Стратегії електронного врядування та інструментарію у державах з дійсно піонерським досвідом у цій сфері (передусім у США, яка незмінно називається одними зі світових лідерів у сфері реалізації е-урядування) є цілком актуальним, оскільки дозволить у перспективі з'ясувати та описати додаткові фактори, що знижують ефективність модернізаційних спроб у сфері впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у публічне управління за вітчизняних умов трансформованого суспільства, та усунути чи принаймні знизити їх негативний вплив (Онуфрієнко, 2019).

Розуміння цього зумовлює формулювання комплексної мети пропонованої статті, а саме: проаналізувати зміст розвитку електронного врядування у сфері публічного управління та адміністрування в Україні, як важливий етап концептуалізації та реалізації е-урядування в США, що визначив основну парадигму північноамериканського державотворення на початку XXI ст., та простежити специфіку

імплементатії «Відкритого уряду» в до запитів розвинутого інформаційного суспільства.

Метою статті є визначення напрямів імплементатії зарубіжного досвіду з розвитку електронного врядування в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливою джерельною базою для нашого дослідження стали публікації таких учених, як К. Макнатт, М. Кітсінг, Р. Гібсон, С. Уорд та ін. Серед авторів, які заклали основи наукового розуміння електронного урядування, можна назвати Т. Беккера, К. Беллами, Дж. Тейлора, Дж. Гарсона, Дж. Фоунтейна, Д. Норріса. Переваги е-урядування аналізуються в наукових працях австрійських дослідників Р. Транумюллера, Х. Ортофера та Х. Гібера. Теоретичні основи концепції е-урядування розглядалися в роботах Р. Катца, Ю. Масуда, М. Пората, Т. Стоньєра та ін.

Аналіз концепції розвитку електронного врядування як важливого елемента системи публічного управління та адміністрування розглядається у роботах Н. Дніпренко, С. Квітки, І. Клименко, А. Неділька, М. Сопілко, Р. Сай, А. Семенченка, С. Чукут та інших. Організаційно-правові засади щодо забезпечення е-урядування в контексті сучасних викликів – відображено у наукових працях Є. Калішенка, Т. Камінської, А. Камінського, О. Карпенка, В. Ключевського, О. Костенка, О. Онуфрієнка (Онуфрієнко, 2019); методичні підходи до аналізу процесів е-урядування, що є основою процесів моніторингу ефективності здійснення реформ у сфері державного управління, у наукових доробках О. Андрєєвої (Андрєєва, & Стецюк, 2020), І. Лопушинського, М. Міхальнової, Я. Олійник, Н. Павлутенко, М. Пасічник, А. Семенова, К. Синицького, О. Дубаса, П. Клімушина, А. Семенченка, А. Серєнока та інших. Проблематиці е-урядування в системі публічного управління присвятили свої праці О. Баранов, С. Гайдученко, І. Жилиєв, О. Ємельяненко, С. Квітка (Квітка, Новіченко, & Бардах, 2021; Квітка, Титаренко, & Мазур, 2019), І. Куспляк (Куспляк, 2011), Ю. Довбуш, О. Кудрявцев, С. Бойчун, Л. Малишенко, Ю. Мазурок, А. Осьмак, Ю. Соломко та інші.

Особливості вдосконалення технологій е-урядування з позицій протидії корупції в органах публічної влади – досліджено в працях Ю. Бисаги, В. Дрешпака, Н. Корчак (Корчак, 2022), О. Романчук, А. Семенченка, А. Журавльова та ін.

Однак вивчення зарубіжного досвіду з проблем розвитку електронного врядування в публічному управлінні та адмініструванні задля його імплементатії в Україні в контексті

інтеграційних процесів в ЄС та в умовах воєнного стану є малодослідженими, що й підтверджує актуальність дослідження.

Результати дослідження.

Залежно від історичних факторів (менталітету) та способів взаємодії влади та громадян у сфері публічного управління та адміністрування науковці та практики виокремлюють *два підходи до типологізації моделей е-урядування* (Чукут, & Загвойська, 2011).

Перший підхід виокремлює: західну і східну моделі формування е-урядування, особливостями яких є процес реформування публічного управління в західних країнах, реорганізація органів публічної влади на основі принципів “нового державного управління” та створення “відкритої та чуйної держави”.

Проекти запровадження електронного урядування у східних штатах (Сінгапур, Республіка Корея тощо) реалізуються на основі принципів традиціоналізму (конфуціанства) та “раціональної бюрократії”.

Другий підхід, який на нашу думку є більш об’єктивним, визначає три основні моделі функціонування електронного урядування: континентально-європейську (європейські країни); англо-американську (США, Великобританія, Канада); азіатську (країни Азії). Ними надбано прогресивний досвід, правильне використання якого дозволяє заощадити час і ресурси, зменшити кількість помилок, вирішити проблеми взаємодії, стандартизувати та уніфікувати національні системи е-урядування з міжнародними практиками в Україні. Використовуючи цей прогресивний зарубіжний досвід щодо розвитку е-урядування в сфері публічного управління та адміністрування, необхідно насамперед висвітлити тенденції, принципи, підходи.

Процес публічного управління зарубіжних демократичних країнах знаходиться на стадії постійного динамічного вдосконалення та адаптації до реальних умов розвитку державотворчих процесів.

У цій моделі діяльність та управління наднаціональними структурами та органами влади орієнтовані на потреби громадян – користувачів мереж та інформаційних систем (швидке отримання якісних послуг, доступ до публічної інформації, участь у формуванні державної політики), що є орієнтиром на стратегічне планування. Ця модель знайшла підтвердження в Стратегії цифрового уряду Сполучених Штатів (U.S. Office of the Vice President, 1993), основними завданнями якої в цій сфері виступають:

- забезпечення доступу суспільству до офіційної інформації та державних послуг в будь-якому місці, в будь-який час, з використанням будь-якого пристрою

- у зв’язку з цим в документі наводяться дані про значне зростання частки користувачів мобільних пристроїв в порівнянні з персональними комп’ютерами;

- сприяння використанню державними органами нових технологій, пристроїв, додатків до гаджетів і відомостей надійним і доступним способом;

- стимулювання використання офіційної інформації для підтримки інноваційної діяльності в масштабах країни і поліпшення якості державних послуг, що надаються суспільству .

Доцільно зазначити, що Стратегія цифрового урядування у США заснована на трирівневій моделі його організації (U.S. Office of Management and Budget, 2001).

Інформаційний рівень включає структуровану (перепис, дані про зайнятість населення) і неструктуровану (прес-релізи, бюлетені, інструкції) інформацію.

Рівень платформ, який складається з систем і процесів управління даними (системи керування змістом, розробка програм та послуг для забезпечення ключових інформаційно-комунікаційних функцій суспільного значення, розробка апаратної інфраструктури).

Презентаційний рівень визначає спосіб організації інформації і її сприйняття користувачами. На ньому формуються вимоги до форм надання урядових відомостей в електронному вигляді, включаючи інтернет-сайти, мобільні додатки та інші способи поширення інформації.

Трирівнева модель дозволяє відокремити завдання із накопичення даних від їх розповсюдження, тим самим синхронізуючи одноразове створення інформаційного продукту з можливістю повторного його подальшого використання.

Особливістю американської моделі електронного урядування є те, що вона базується на чотирьох принципах, закладених у стратегії США щодо цифрового уряду (Онуфрієнко, 2019), а саме:

Інформаційно-орієнтований підхід охоплює перехід від управління документами та обміну ними до обробки дискретних даних, які можна легко ідентифікувати, передати, класифікувати та представити. Впровадження здійснюється шляхом структурування наявної інформації, а потім співвіднесення структурованої інформації з перевіреними метаданими. Інформація стає

зручною для обробки та обміну між державними органами та суспільством, незалежно від того, як ця інформація передається та отримується. Як результат, охоплення та якість державних послуг зростає, а можливості та ресурси для їх отримання розширюються;

Принцип загальної платформи зосереджений на створенні відкритого інформаційного середовища та загальної технологічної інфраструктури для більш ефективної спільної роботи учасників та користувачів електронного урядування, зменшення бюджетних витрат, застосування єдиних стандартів та забезпечення узгодженості відділів у створенні та використанні офіційної інформації. Це дозволяє уникнути дублювання даних, знань, технологій та інформаційних систем та пришвидшити розробку нових додатків та послуг;

Принцип, орієнтований на користувача, передбачає, що вся діяльність електронного урядування в кінцевому рахунку спрямована на задоволення потреб споживачів послуг. Він включає постійний аналіз потреб громадян та суб'єктів господарювання, формування доступного інформаційного змісту офіційних ресурсів, розширення каналів взаємодії з ними, використання простої та зрозумілої мови спілкування з населенням, створення та постійне використання інструментів зворотного зв'язку. Усі ці зусилля мають забезпечити отримання громадянами та приватними компаніями державних послуг та інформації від федерального уряду на рівнях, що конкурують з комерційними послугами;

Принцип безпеки та конфіденційності вимагає забезпечення безпеки даних та надійності надання електронних послуг без відмови від прозорості та підзвітності державних органів. Відкрите інформаційне середовище та нові технології несуть потенційні ризики зловживання приватною інформацією та порушення конфіденційності охоронюваних законом таємниць, що збільшує державні витрати на захист персональних даних, захищає права приватного життя громадян та унеможливує доступ до обмеженої інформації (Онуфрієнко, 2019).

Тим часом, у дослідженнях з розвитку електронного урядування у США звертаємо увагу на таких недоліках (General Services Administration, 2019) як:

1) відсутність співпраці між національними та регіональними органами влади в організації електронного урядування в США через специфічний характер федеральної устрою

країни, що перешкоджає формуванню єдиної платформи для взаємодії влади окремих районів з федеральним урядом:

2) через географічні, політичні, соціальні та фінансові відмінності успішні проекти електронного урядування не завжди реалізуються в усіх частинах країни.

3) місцева влада не завжди настільки ефективно надає електронні послуги через меншу інституціоналізацію, відсутність достатньої кількості кваліфікованих фахівців на муніципальних посадах.

При тому, що залежність суспільних благ електронного уряду від характеристик самого суспільства, включаючи рівень комп'ютерної грамотності, вік та освіченість громадян, диктують здатність певних верств населення сприймати переваги електронних послуг.

Підвищення прозорості уряду в результаті впровадження ІКТ у діяльність державних установ ілюструється ініціативою "Відкритий уряд", яка реалізується не лише США, а й низкою інших країн. Він передбачає створення системи громадського доступу до інформації про діяльність урядових відомств з метою забезпечення громадського контролю над ними та розробки пропозицій щодо коригування поточного курсу. Уряди демократичних країн мають давню традицію інформувати громадян про свою роботу. Електронні технології розробили новий набір інструментів для вирішення цієї проблеми, який можна використовувати для створення віртуальних платформ для публічного обговорення соціально значущих проблем (General Services Administration, 2019).

В результаті поняття "відкритий уряд" стало одним з основних векторів електронного уряду, спрямованого на сприяння більшій прозорості "відкритого уряду", яке містить три основні вимоги до органів виконавчої влади: прозорість надання інформації про їх діяльність; відкритість до думки громадян; зосередження на роботі з населенням для забезпечення участі громадян у роботі влади (Hyland-Wood, Gardner, & Leask, 2021).

Встановлення подібних цілей в інших країнах призвело до активної ролі Сполучених Штатів у формуванні Міжнародного партнерства з відкритим урядом, яке було сформоване 20 вересня 2011 року в Нью-Йорку. Глави держав та урядів восьми країн (США, Великобританії, Бразилії, Норвегії, Індонезії, Мексики, Філіппін, ПАР) схвалили декларацію про відкритість держави та представили національні плани дій щодо реалізації ініціатив, спрямованих на їх реалізацію. Метою створення цієї установи є забезпечення виконання

державами-учасниками своїх зобов'язань щодо сприяння відкритості органів державної влади, збільшення можливостей громадян брати участь у діяльності державних структур, боротися з корупцією та використовувати нові технології з метою підвищення ефективності вдосконалення державного управління; розвивати в подальшому штучний інтелект в національному та муніципальному управлінні (Чукот, & Загвойська, 2011; Квітка, Новіченко, & Бардах, 2021; Куспльак, 2011).

Особливістю досвіду США у створенні “відкритого уряду” стала активна участь у цій роботі інститутів громадянського суспільства, зокрема такої організації, як Фонд «Sunlight», створеної у 2006 році. Основною метою цього Фонду є використання технологій, відкритих даних, політичного аналізу та журналістики з метою забезпечення більшої відкритості та підзвітності влади. Основна увага приділяється ролі корпоративних фінансів у політичному процесі. Фонд працює не лише в США, а й за кордоном. Тим часом залучення іноземних неурядових організацій (часто разом із місцевими інститутами громадянського суспільства) до питань, що прямо чи опосередковано впливають на внутрішньополітичний процес в інших державах, залишається неприйнятним для їх правлячих еліт. Зокрема, Фонд «Sunlight» бере активну участь у конкурсах фінансування, таких як Школа антикорупційних розслідувань, слухачі якої вчаться “шукати” незадеклароване майно російських чиновників за кордоном, співпрацювати з європейськими, американськими реєстрами власності та закривати бази даних про компанії, отримуючи інформацію від влади, а також інші навички у слідчих діях з питань боротьби з корупцією (Американська торгівельна палата в Україні, 2023).

Під час розробки концепції формування електронного урядування в Україні були узагальнені рекомендації низки національних та міжнародних експертів з цього питання. Вони вказали на необхідність використання електронних технологій та засобів для переходу державного апарату на якісно інший, більш ефективний тип управління, а не на автоматизацію існуючих, громіздких, дорогих та зайвих адміністративних процедур. Це бачення знайшло своє відображення у галузевих стратегіях країн з найбільш прогресивними урядами, таких як “Відповідальний уряд” в Австралії, “Уряд в мережі: покращення обслуговування канадців” у Канаді, “Забезпечення змін” у Новій Зеландії, “Інтегрований уряд” у Сінгапурі, “Трансформаційний уряд” у Великобританії (U.S. Office of Management and Budget, 2001).

Оскільки уряд стає більш “прозорим”, стає меншим і рівень корупції та зловживання службовими повноваженнями. Суспільство стало більш відкритим, демократичні інститути розвиваються інтенсивніше, а інтерес до компаній зростає. Успіх концепції відкритої держави загалом, і відкритого електронного урядування зокрема, залежить від активної громадянської позиції населення, його комп'ютерної грамотності та розвитку телекомунікаційних систем (Корчак, 2022). В умовах інтеграційних процесів України до ЄС, воєнного стану, в державі має бути чітким курс влади на відкритість та підзвітність громадянам, хоче це зустрічає значний спротив місцевої бюрократії, оскільки можливість незаконного збагачення останніх значно впливає на суспільство та громадську думку. За свідченням науковців, переломний момент настає тоді, коли до влади прийде молодь, освічена та мисляча, патріотично налаштована, яка розглядатиме концепцію держави як загальне благо для людей. Використання українською владою Інтернет-ресурсів у сфері державного управління та адміністрування сприятиме формуванню практики двостороннього діалогу між владою та громадянами та залученню громадян до політичного дискурсу. Тому головним завданням влади сьогодні є вже не забезпечення вільного доступу до Інтернету, а пояснення громадянам, а вдосконалення інфо- та кібербезпеки при користуванні електронними державними та муніципальними ресурсами. Тільки тоді одним із наслідків реалізації ідеї електронного урядування буде встановлення інструментів діалогу для офіційної взаємодії між владою та громадянами, заснованими на наданні урядом певної офіційної інформації, що сприяє формуванню загальноприйнятої інформаційної моделі суспільно-політичної участі.

Процес побудови цілісного електронного урядування вимагає обов'язкової комбінації заходів щодо впровадження ІКТ у політичне управління та програм трансформації адміністративної системи в Україні.

Найважливішою частиною політики в обох сферах є спрямованість на потреби громадян та бізнесу. Ефективна програма розвитку електронного урядування в Україні має містити насамперед виявлення інтересів споживачів послуг електронного урядування та розробку змін в адміністративних процесах (одночасно із зміною законодавчої бази та оптимізацією процедур) (Андрєєва, & Стецюк, 2020).

У той же час для конструктивної критики універсальності моделей електронного урядування доцільно визначити конкретні

аспекти та напрямки комп'ютеризації влади, які можуть варіюватися в залежності від соціально-економічних характеристик моделей електронного урядування та в деяких випадках має приземлитися (Юсіфбейлі, 2020). Зокрема, канали зв'язку між громадянами та владою (наприклад, багатофункціональні сервісні центри, колцентри для населення, портали державної служби, мобільні додатки, особистий прийом певних категорій) можуть варіюватися залежно від розвитку інфраструктури та соціально-демографічних характеристики, а також щільність населення.

Розвиток електронного урядування в даний час характеризується кількома тенденціями, які набувають значущості у всьому світі. Включаючи збільшення доступу громадськості до інформації про діяльність органів державної влади та створення ефективних механізмів громадського контролю на їх основі; покращення інституційного середовища для ефективного управління розвитком електронного урядування за допомогою спеціалізованих державних установ та правових норм (Юсіфбейлі, 2021). Ці тенденції проявляються у різних формах і в різній мірі в окремих країнах з урахуванням їх соціально-політичних та культурних особливостей. Рівень економічного розвитку держави, що визначає її спроможність, інфраструктуру та фінансову підтримку розвитку електронного урядування. Нарешті, ефективно запровадження механізмів е-урядування вимагає високого рівня оволодіння інформаційними технологіями не лише представників державної бюрократії, а й широких верств суспільства.

Окрім того, досвід організації е-урядування за кордоном показує, що для вирішення проблеми держава має запроваджувати системний підхід. Правова база та системні зміни в підтримці нових проєктів мають супроводжуватися готовністю національних еліт зосередитись на побудові системи високоякісних, постійно діючих послуг, заснованих на рівності та державних гарантіях, що є відповідальністю уряду перед суспільством,

кожним громадянином та платником податків (Юсіфбейлі, 2021).

Україні також необхідні величезні інвестиції, і лише частина з яких може бути компенсована приватними особами та інвесторами. Системність змін сприяє перегляду правил безпеки та гарантій конфіденційності інформації.

Висновки.

Зарубіжний досвід з розвитку електронного урядування дозволяє Україні мінімізувати збитки та сподіватися на поступове зростання довіри громадськості до держави. Цього можна досягти за рахунок: максимальної прозорості державних перетворень; різноманітності, зручності та ефективності електронних послуг; рівного доступу до джерел інформації; спрощення бюрократичних бар'єрів; гарантування права на апеляцію та розгляд справи у строки, передбачені законодавством; забезпечення контролю за виконанням рішень; посилення ролі громадських організацій у захисті прав громадян.

Однак основним і головним завданням України залишається ліквідація корупції (Корчак, 2022). Зрозуміло, що розвиток електронного урядування в країні буде одночасно заручником цієї проблеми та найефективнішим інструментом її вирішення. З цією метою рекомендовано докорінно переглянути Стратегію присутності України та українського продукту в Інтернеті.

Дисбаланс державного апарату також є одним із негативних факторів стримування розвитку електронного урядування. З огляду на це, українському уряду необхідно приділити особливу увагу структуруванню управлінських рішень, а також максимальній систематизації та створенню єдиного підходу до надання послуг та системи контролю їх якості. Це допоможе закріпити на практиці нові тенденції щодо збереження ресурсів та створити кілька основних, а можливо, і єдиного державного Інтернет-порталу для розподілу повноважень та відповідальності. Особливо це є важливим в контексті євроінтеграційних процесів на умовах воєнного стану в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Американська торгівельна палата в Україні: офіційний веб-сайт.* (2023). Відновлено з: <https://chamber.ua/ua/team-ua/>
- Андреева, О., & Стецюк, Ю. (2020). Електронне урядування держав АТР: на прикладі Сінгапуру. *Actual trends of modern scientific research. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference.* MDPC Publishing, Munich, Germany. (с. 288-294). Відновлено з <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/actual-trends-of-modern-scientific-research-11-13.10.20.pdf>
- Чукот, С. А., & Загвойська, О. В. (Eds). (2011). *Інституційні та організаційні засади впровадження електронного урядування: кращі зарубіжні практики.* К.: НАДУ. Відновлено з <http://ktpu.kpi.ua/wpcontent/uploads/2016/02/Institutsijni-ta-organizatsijni-zasadi-vprovadzhennya-e-uryaduvannya.pdf>
- Квітка, С., Новіченко, Н., & Бардах, О. (2021). Штучний інтелект у муніципальному управлінні: вектори розвитку. *Аспекти публічного управління*, 9(4), 85-94. <https://doi.org/10.15421/152140>
- Квітка, С., Титаренко, О., & Мазур, О. (2019). Оцінка стану цифрового розвитку адміністративно-територіальних одиниць Дніпропетровської області. *Аспекти публічного управління*, 7(11), 15-25. <https://doi.org/10.15421/151952>

- Корчак, Н. (2022). Антикорупційні цифрові рішення: досвід України та особливості їх впровадження в умовах воєнного стану. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Державне управління*, 2 (16), 13-16. <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2022/16-2/7>
- Куспьяк, І. (2011). Зарубіжний досвід впровадження технологій електронного урядування: уроки для України. *Перспективи*, 2, 96-101.
- Онуфрієнко, О. (2019). Архітектура електронного урядування у США: концептуалізація та реалізація ініціативи «е-уряд» президентською адміністрацією ДЖ. Буша-Мол. *Аспекти публічного управління*, 7(8), 37-59. <https://doi.org/10.15421/151940>
- Юсіфбейлі, Р. (2021). Стратегічні напрями розвитку електронного урядування в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*, 2 (29), С.49 -56. <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-2.8>
- Юсіфбейлі, Р. (2020). Електронне урядування в публічному управлінні та адмініструванні сучасної України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*, 20, 99-102. <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.20.17>
- General Services Administration (GSA). (2019). *Chief Information Officers Council (CIOC)*. Washington, DC. Retrieved from <https://www.gsa.gov/about-us/organization/office-of-governmentwide-policy/office-of-shared-solutions-and-performance-improvement/chief-information-officers-council-cioc>
- U.S. Office of Management and Budget (OMB). (2001, July 18). Citizen-Centered E-Government: Developing the Action Plan (OMB Memorandum M-01-28). Washington, DC. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/wpcontent/uploads/2017/11/2001-M-01-28-Citizen-Centered-E-Government-Developing-the-Action-Plan.pdf>
- U.S. Office of the Vice President. (1993). From Red Tape to Results: Creating a Government That Works Better & Costs Less. Report of the National Performance Review. Washington, DC. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED384294.pdf>
- The White House. (1999). *Memorandum for the heads of executive departments and agencies, electronic government*. Washington, DC. Retrieved from <https://www.govinfo.gov/content/pkg/WCPD-1999-12-27/pdf/WCPD-1999-12-27-Pg2641.pdf>
- The White House. (1999). *Memorandum for the heads of executive departments and agencies, the Use of Information Technology to Improve our Society*. Washington, DC. Retrieved from <https://www.govinfo.gov/content/pkg/wcpd-1999-12-27-pg2639.pdf>
- The White House. (2002). *The President's management agenda*. Washington, DC. Retrieved from <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/omb/budget/fy2002/mgmt.pdf>
- Hyland-Wood, B., Gardner, J., & Leask, U. K. H. (2021). Toward effective government communication strategies in the era of COVID-19. *Humanities & Social Sciences Communications*, 8(1):30. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-00701-w>

REFERENCES

- Andreeva, O., & Stetsiuk, Y. (2020). E-governance in the Asia-Pacific region: the case of Singapore. *Actual trends of modern scientific research. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference. MDPC Publishing, Munich, Germany*. (pp. 288-294). Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/actual-trends-of-modern-scientific-research-11-13.10.20.pdf>
- General Services Administration (GSA). (2019). Chief Information Officers Council (CIOC). Washington, DC. Retrieved from <https://www.gsa.gov/about-us/organization/office-of-governmentwide-policy/office-of-shared-solutions-and-performance-improvement/chief-information-officers-council-cioc>
- Hyland-Wood, B., Gardner, J., & Leask, U. K. H. (2021). Toward effective government communication strategies in the era of COVID-19. *Humanities & Social Sciences Communications*, 8(1):30. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-00701-w>
- Chukut, S., & Zagvoyska, O. (2011). *Institutional and organizational principles of e-government implementation: best foreign practices*. K.: NADU, 2011. 172 c. Retrieved from <http://ktpu.kpi.ua/wpcontent/uploads/2016/02/Institutsijni-ta-organizatsijni-zasadi-vprovadzhenyia-e-uryaduvannya.pdf>
- Korchak, N. (2022). Anti-corruption digital solutions: Ukraine's experience and peculiarities of their implementation under martial law. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series: Public Administration*, 2 (16), 13-16. <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2022/16-2/7>
- Kusplyak, I. (2011). Foreign experience in implementing e-government technologies: lessons for Ukraine. *Perspectives*, 2, 96-101.
- Kvitka, S., Novichenko, N., & Bardakh, O. (2021). Artificial intelligence in municipal management: vectors of development. *Public Administration Aspects*, 9(4), 85-94. <https://doi.org/10.15421/152140>
- Kvitka, S., Titarenko, O., & Mazur, O. (2019). Assessment of the state of digital development of administrative-territorial units of Dnipropetrovska oblast. *Public Administration Aspects*, 7(11), 15-25. <https://doi.org/10.15421/151952>
- Onufrienko, O. (2019). Architectonics of e-government in the United States: conceptualization and implementation of the e-government initiative by the Presidential Administration of George W. Bush. *Public Administration Aspects*, 7(8), 37-59. <https://doi.org/10.15421/151940>
- The American Chamber of Commerce in Ukraine: official website*. (2023). Retrieved from <https://chamber.ua/ua/team-ua/>
- The White House. (1999). Memorandum for the heads of executive departments and agencies, electronic government. Washington, DC. Retrieved from <https://www.govinfo.gov/content/pkg/WCPD-1999-12-27/pdf/WCPD-1999-12-27-Pg2641.pdf>
- The White House. (2002). The President's management agenda. Washington, DC. Retrieved from <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/omb/budget/fy2002/mgmt.pdf>
- U.S. Office of Management and Budget (OMB). (2001, July 18). Citizen-Centered E-Government: Developing the Action Plan (OMB Memorandum M-01-28). Washington, DC. Retrieved from: <https://www.whitehouse.gov/wpcontent/uploads/2017/11/2001-M-01-28-Citizen-Centered-E-Government-Developing-the-Action-Plan.pdf>
- U.S. Office of the Vice President. (1993). From Red Tape to Results: Creating a Government That Works Better & Costs Less. Report of the National Performance Review. Washington, DC. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED384294.pdf>
- Yusifbeyli, R. (2020). E-government in public administration and management of modern Ukraine. *Public management and administration in Ukraine*. Issue 20, 99-102. <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.20.17>
- Yusifbeyli R. (2021). Strategic directions of e-government development in Ukraine. *Public Administration and Customs Administration*, 2 (29), 49-56. <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-2.8>

The Security of Information Systems as a Factor in the Effectiveness of Network Management

UDC: 35:07

DOI: <https://doi.org/10.15421/152331>**Zaporozhets Tetiana¹**Dr.Sc., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-1914-9481>, zaporozhets.tetiana@kneu.edu.ua**Tsybalenko Yana²**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-0442-7549>, eva06102010@gmail.com¹*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Kyiv, Ukraine)*²*National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The purpose of the study is to determine the main aspects and directions of ensuring the security of information systems of state authorities as a factor of effectiveness network management.

The relevance of the research is determined by the importance and necessity of researching the problems in the indicated direction, in particular regarding the protection of networks from unauthorized access, countering data leakage, prevention of cyber attacks, prevention of the spread of viruses, malicious software, etc.

The results. The areas of research of foreign scientists engaged in the scientific search for problems of the functioning of information and analytical networks in the public sector, the role of information in the network economy, management of state information systems, aspects of cyber security and problems of building network infrastructure for public administration entities have been analyzed. Approaches to the modern analysis of standards and policies, which help to determine requirements for the security of networks and information systems, have been studied.

Conclusions. The use of modern technologies, such as cloud computing, artificial intelligence, data analytics significantly improve the functioning of state information networks, emphasize the importance of establishing standards, principles and regulatory rules in the field of information technologies and networks in order to ensure compatibility and security, emphasize the importance of integrating modern technologies, cyber security and effective information management to improve network management and ensure the quality of services to citizens. It was found that scientists apply the concept of "network security management" and justify approaches to improving its architecture, interpreting this process as a set of solutions and strategies designed to implement complex management of information flow in the organization's networks. It was emphasized that information and cyber security are becoming key elements of modern state administration in all spheres of social development, and the use of an automated and integrated architecture of its functioning will ensure the proper quality of network management.

Keywords: network management, information security, cyber security, information systems, public sector, digitalization

Безпека інформаційних систем як чинник ефективності мережевого управління

Запорожець Тетяна¹, Цимбаленко Яна²¹*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Київ, Україна)*²*Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського" (Київ, Україна)*

Анотація

Мета дослідження полягає у визначенні основних аспектів і напрямів забезпечення безпеки інформаційних систем органів державної влади як чинника ефективності мережевого управління.

Актуальність дослідження обумовлюється важливістю та необхідністю дослідження проблем за вказаним напрямом, зокрема щодо захисту мереж від несанкціонованого доступу, протидії витоку даних, попередження кібератак, запобігання поширенню вірусів, шкідливого програмного забезпечення тощо.

Результати. Проаналізовано напрями досліджень зарубіжних вчених, які займаються науковим пошуком проблем функціонування інформаційно-аналітичних мереж у державному секторі, ролі інформації в мережевій економіці, управління державними інформаційними системами, аспектів кібербезпеки та проблем розбудови мережевої інфраструктури для суб'єктів державного управління. Досліджено підходи до сучасного аналізу стандартів і політик, які допомагають визначити вимоги до безпеки мереж та інформаційних систем.

Висновки. Використання сучасних технологій, таких як хмарні обчислення, штучний інтелект, аналітика даних значно покращують функціонування державних інформаційних мереж, наголошують на важливості встановлення стандартів, принципів та правил регулювання в галузі інформаційних технологій та мереж з метою забезпечення сумісності та безпеки, підкреслюють важливість інтеграції сучасних технологій, кібербезпеки й ефективного управління інформацією для покращення мережевого управління та забезпечення якості надання послуг громадянам. З'ясовано, що науковці застосовують поняття «управління мережевою безпекою» та обґрунтовують підходи щодо удосконалення її архітектури, тлумачачи цей процес як набір рішень і стратегій, призначених для реалізації комплексного управління інформаційним обігом у мережах організації. Наголошено, що інформаційна та кібербезпека стають ключовими елементами сучасного державного управління в усіх сферах суспільного розвитку, а використання автоматизованої та інтегрованої архітектури її функціонування дозволяє забезпечити належну якість мережевого управління.

Ключові слова: мережеве управління, інформаційна безпека, кібербезпека, інформаційні системи, державний сектор, цифровізація

Стаття надійшла / Article arrived: 07.09.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Щороку кількість пристроїв, підключених до мереж державного сектору росте, відтак забезпечення їх безпеки та відповідне управління стають усе складнішим завданням. Одним із ключових аспектів мережевого управління є постійний моніторинг та керування інформаційними системами. Це включає в себе виявлення та вирішення проблем, збільшення ефективності роботи мереж та забезпечення їх коректного функціонування, що є постійним процесом та вимагає поєднання технологічних, організаційних та людських ресурсів. Мережева діяльність органів державної влади здійснюється у процесі керування та адміністрування інформаційними та комунікаційними взаємозв'язками, які використовуються державними органами для забезпечення ефективного обміну даними, розвитку мережевої інфраструктури, управління інформаційними ресурсами в межах державної системи. У багатьох сферах, таких як медична галузь, транспорт, енергетика, екологія, фінанси критично важливими є надійність, керованість та доступність мереж, оскільки порушення роботи або атаки на такі мережі можуть призвести до серйозних наслідків.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Учені з усього світу займаються дослідженням проблем функціонування інформаційно-аналітичних мереж у державному секторі. До прикладу, В. Майер-Шенбергер (Viktor Mayer-Schönberger), В. Даттон (William Dutton) з Оксфордського університету є відомими дослідниками ролі інформації в мережевій економіці, інформаційних технологій та мереж у державному секторі (Mayer-Schönberger, 2022); (Dutton, 2018). Д. Фаунтейн (Jane Fountain) з Массачусетського Університету є автором публікацій, що стосуються управління державними інформаційними системами (Fountain, 2001). Е. Андерсон (Evan Anderson) з Національного інституту стандартів та технологій (NIST) США вивчає аспекти кібербезпеки та проблеми розбудови мережевої інфраструктури для суб'єктів державного управління (Anderson, 2008).

Мета дослідження полягає у визначенні основних аспектів і напрямів забезпечення безпеки інформаційних систем органів державної влади як чинника ефективності мережевого управління.

Результати дослідження.

Мережеве управління включає в себе низку стратегій, технологій і практик, спрямованих на захист мереж та інформації, що міститься у їх складі. Важливим аспектом забезпечення

інформаційної та кібербезпеки є аутентифікація, яка визначає ідентичність користувача, та авторизація, яка надає або відмовляє у доступі до ресурсів на основі цієї ідентичності. При цьому шифрування даних в мережах є критично важливим під час передачі інформації через мережу та захисту її конфіденційності, а моніторинг і аудит діяльності в мережі допомагають виявити потенційні загрози та атаки. Це важливо для вчасного реагування на інциденти та вивчення подій для подальшого покращення безпеки. Окрім того, захист мереж від несанкціонованого доступу, протидія витоку даних, попередження кібератак, запобігання поширенню вірусів та шкідливого програмного забезпечення обумовлюють гостру потребу у забезпеченні інформаційної та кібернетичної безпеки, особливо у випадках надзвичайних ситуацій.

Результати досліджень зазначених вище науковців приводять до висновку, що використання сучасних технологій, таких як хмарні обчислення, штучний інтелект, аналітика даних значно покращують функціонування державних інформаційних мереж, наголошують на важливості встановлення стандартів, принципів та правил регулювання в галузі інформаційних технологій та мереж з метою забезпечення сумісності та безпеки, підкреслюють важливість інтеграції сучасних технологій, кібербезпеки й ефективного управління інформацією для покращення мережевого управління та забезпечення якості надання послуг громадянам.

Суб'єкти державного управління в усьому світі роблять величезні інвестиції в технологічні засоби протидії загрозам у інформаційному просторі. Тим не менш, не всі установи в змозі захистити власні інформаційні активи, оскільки вони покладаються в основному на технічні рішення, які почасти є контекстуально недостатньо сумісними. Шведські дослідники зазначають, що у сучасному цифровому світі безпека даних інформаційних мереж стала головним пріоритетом для організацій задля їх захисту від зловмисних атак. За останні роки кількість кіберзлочинів і витоків даних різко зросла. При цьому значна кількість інцидентів інформаційної безпеки пов'язується з людським фактором.

Тому державні установи та організації постійно намагаються підтримувати безпеку власних інформаційних активів та інфраструктурних мереж, що, у свою чергу, змушує їх здійснювати величезні інвестиції у технологічні заходи протидії. Однак простого зосередження на технічних аспектах проблем

безпеки недостатньо, оскільки інформаційна та кібернетична безпека є мультидисциплінарною за своєю природою, і не лише людський фактор відіграє в ній головну роль (Khando, Gao, Islam, & Salman, 2021).

Агентство Європейського Союзу з кібербезпеки ENISA є службою, яка опікується досягненням високого рівня кібербезпеки у Європі. Засноване у 2004 році, агентство керується Законом ЄС про кібербезпеку, сприяє формуванню та розвитку кіберполітики ЄС, підвищує надійність цифрових продуктів, послуг та процесів сертифікації, співпрацює з державами-членами ЄС з питань готовності до кібервикликів завтрашнього дня. Через обмін знаннями, потужну роботу із розбудови, підвищення суспільної обізнаності, агентство співпрацює зі своїми ключовими зацікавленими сторонами з метою зміцнення довіри до державних органів, підвищує стійкість мережевої інфраструктури держав-членів ЄС та, зрештою, розвиває європейське суспільство, забезпечуючи цифровий захист громадян. У жовтні 2023 року агентство оприлюднило одинадцятьте видання щорічного звіту ENISA Threat Landscape (ETL) про стан ландшафту загроз кібербезпеці на європейському континенті. У документі окреслено головні загрози, що спостерігаються сьогодні, характеристику учасників, основні тенденції розвитку сучасного кібернетичного простору (ENISA Threat Landscape, 2023).

Науковці здійснюють аналіз стандартів і політик, які допомагають визначити вимоги до безпеки мереж та інформаційних систем. Застосовуючи поняття «управління мережевою безпекою», вчені обґрунтовують підходи щодо удосконалення її архітектури та тлумачать цей процес як набір рішень і стратегій, призначених для реалізації комплексного управління інформаційним обігом у мережах організацій. Це включає в себе впровадження рішень, які забезпечують централізоване керування мережевою безпекою; використання аудиту та тестування для оцінки інфраструктури мережі та інформаційних систем з точки зору безпеки; розробку процесів, які гарантують, що установа має відповідні ресурси, здатна ефективно ідентифікувати та керувати ризиками безпеки, а також виявляти потенційні загрози безпеці мережі та реагувати на них. Це є критично важлива галузь досліджень, оскільки забезпечення безпеки інформаційних мереж та систем є важливим завданням у сучасному цифровому світі, де загрози кібербезпеці мають тенденцію до зростання (Zhao, & Song, 2020; Bringhenti, Marchetto, Sisto, & Valenza, 2023).

Сьогодні кібербезпека розглядається як невід’ємний цифровий механізм захисту інформаційних мереж національних урядів, підприємств, навчальних закладів, установ та організацій. Сфера застосування кібербезпеки не обмежується лише протидією навмисним атакам, таким як несанкціонований доступ, але також охоплює ненавмисну компрометацію інформаційної інфраструктури, наприклад, спричиненої стихійними лихами, повінню, землетрусом.

Останнє десятиліття стало свідком значного збільшення кількості документів і нормативних актів у всіх сферах державного управління, пов’язаних з необхідністю захисту баз даних та інфраструктурних мереж. Серед основних галузей – охорона здоров’я, освітня сфера, фінанси, соціальний захист, оборона, енергетика, споживчі дані тощо.

До прикладу, кіберзлочини спрямовуються на сектор охорони здоров’я як на одну з найприбутковіших сфер. Незважаючи на те, що фінансові послуги мають найвищий ризик кіберзагроз, фахівці зазначають, що з 2015 року сектор охорони здоров’я є однією з галузей, які найбільше зазнають кібератак. Низка сервісів у медичній сфері базуються на Інтернеті речей (IoT), де кіберпростір взаємопов’язаний із фізичним світом (Paul, Maglaras, Ferrag, & Almomani, 2023).

Програми IoT для охорони здоров’я містять дані пацієнтів із численних джерел у формі електронних медичних карт (EHR), які можуть передаватися через Інтернет або зберігатися в хмарі. Окрім того, стрімко зростає взаємна інтеграція різних інформаційних систем та мереж у сфері охорони здоров’я, таких як системи електронної медичної документації, медичні пристрої, лабораторні інформаційні системи, що збільшує кримінальну зацікавленість для атак і вимагає посиленого кіберзахисту. Інформаційним та кіберзагрозам піддається і сфера освіти. Навчальні заклади зазвичай мають велику кількість інформації, включаючи академічні дані, бюджети, договори та іншу конфіденційну інформацію. Ці загрози можуть мати серйозні наслідки для навчальних установ, студентів, викладачів та адміністраторів.

IT-рішення для фінансової індустрії – це складна мережа з безліччю завдань та функцій. На додаток до «стандартних» мережевих вимог, таких як висока доступність і планування пропускну здатності, фінансова сфера також містить низку галузевих проблем, пов’язаних з функціонуванням систем та мереж. Мережі фінансових послуг включають широкий спектр окремих мереж, розташованих у кількох місцях,

як-от філії, банкомати, корпоративні центри обробки даних і домашні офіси для віддалених працівників. Окрім того, високочастотна торгівельна діяльність, де кожен аспект повсякденних операцій та наносекунди можуть мати значення, є характерним прикладом того, наскільки важливою є ефективність мережі у фінансовому секторі. Від високої продуктивності мережі залежить рівень довіри і міжнародних партнерів, і пересічних громадян, тому гучні зломи чи інші проблеми можуть завдати серйозної шкоди довгостроковій репутації. Це означає, що безпека мережі є головним пріоритетом для кожного суб'єкта державного управління фінансового сектора.

Сфера соціального захисту стикається з численними проблемами функціонування інформаційних систем, які можуть впливати на ефективність та надійність надання соціальних послуг та захисту потреб громадян. Основні проблеми включають: конфіденційність та захист особистих даних громадян; нестабільність мережевих систем та можливість збоїв; обмеженість доступу до послуг через бюрократичні бар'єри; несумісність та розрізненість інформаційних систем; застарілі технології та програмне забезпечення; можливість зловживання та шахрайства в системах.

Прогрес у цифровізації енергетичного сектору забезпечує суттєві економічні переваги, зокрема завдяки оптимізації та підвищенню ефективності процесу споживання енергії. Тим не менш, сьогодні, під час воєнного стану в Україні, такий прогрес у цьому секторі також посилює загрозу кібератак, які спрямовані на мережі енергетичної інфраструктури.

Протягом останніх років США та ЄС неухильно прагнуть дотримуватись низки правил і політик для захисту енергетичного сектору від потенційних кібератак. Науковці вирізняють декілька відмінностей у підходах ЄС і США. США віддали перевагу схемі «поглибленої безпеки» з детальними та суворими правилами в деяких секторах, в той час як ЄС прийняв вичерпну та гнучку систему з широким охопленням спектру питань щодо впровадження стандартів для держав-членів. З огляду на докладні та точні правила кібербезпеки та їх застосування, схема США є надзвичайно прогресивною, відтак на сьогодні відбувається процес гармонізації нормативних актів між США та ЄС для запровадження спільних стандартів інформаційної та кібербезпеки. Зазначене підкреслює необхідність спільного підходу до боротьби з кіберзагрозами відповідно до Європейського Порядку Денного з безпеки

2015-2020 (European Agenda on Security 2015-2020, 2017).

За останні два десятиліття мережі у оборонній сфері динамічно трансформувались. Сучасний ринок кібербезпеки включає різноманітні рішення, починаючи від прикладних аспектів, хмарних середовищ, бездротової безпеки, які можуть виконувати різні завдання та забезпечити надійний захист у багаторівневому мережевому управлінні. Ці рішення включають в себе управління безпекою інформації, рішення для аналізу мережевого потоку, інтеграцію базової уніфікованої системи керування загрозами тощо. Зростаючий ризик кібератак на критично важливу інфраструктуру залишається вирішальним рушієм еволюції технологічних рішень кібербезпеки. За оцінками експертів, розподіл коштів на різні військові програми, включно з розподілом ресурсів на дослідження та розробку рішень інформаційної та кібербезпеки для наземних бойових систем зв'язку, оцінюється як найбільші майбутні тенденції для оборонної промисловості.

Висновки.

Таким чином, стандарти безпеки інформаційних систем як чинник ефективності мережевого управління є потребою часу та невід'ємною складовою будь-якої галузі, яка безпосередньо чи опосередковано стосується інформаційних мереж та віддаленого доступу. Стандарти безпеки допомагають ідентифікувати потенційні загрози та встановлювати проактивні заходи для захисту мереж та інформації від кібератак, дають можливість збудувати стійку та надійну інфраструктуру, що сприяє безперебійному функціонуванню мережі; дозволяють ідентифікувати, оцінювати та керувати ризиками, пов'язаними з інформаційними системами, тим самим покращуючи ефективність управління. Органи влади стають все більш залежними від новітніх технологій для ефективного забезпечення різних аспектів своєї діяльності. Це вимагає посилення інформаційної та кібербезпеки. Значний приріст кількості нормативних документів в усіх сферах державного управління, які пов'язані із захистом інформаційних баз даних та інфраструктурних мереж, обумовлюються наступними факторами: зростанням кіберзагроз, що ускладнює функціонування інформаційних ресурсів та мережевих інфраструктур у різних сферах; необхідністю забезпечення технологічної відповідності стандартам безпеки; зростанням обсягів даних, включаючи конфіденційну та особисту інформацію, що вимагає збільшеної уваги до її захисту; потребою змін в законодавстві

та формуванням нових регуляторних положень з проблем інформаційної та кібербезпеки.

У зв'язку з цим, уряди та органи влади активно реагують на зазначені виклики шляхом розробки та впровадження стратегій кіберзахисту, нормативно-правового регулювання та створення міжнародних партнерств для обміну інформацією та спільної боротьби з кіберзагрозами. Інформаційна безпека, кібербезпека стають ключовими елементами сучасного державного управління в усіх сферах суспільного розвитку. Через певні

загрози громадській безпеці та значні фінансові збитки національні уряди розглядають універсальні методи безпеки, визначені в різноманітних нормативних актах і галузевих стандартах. Незалежно від обсягів і складності інформаційних мереж і систем, прийнятої стратегії управління ризиками, важливим завданням є використання автоматизованої та інтегрованої архітектури, що дозволить оперативно функціонувати у великих масштабах, забезпечуючи належну якість мережевого управління.

REFERENCES

- A European Agenda On Security*. (2017). Retrieved from https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/20170907_a_european_agenda_on_security_-_state_of_play_en.pdf
- Anderson, E. (2008). Enterprise information security strategies. *Computers & Security*. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167404808000060>
- Bringhenti, D., Marchetto, G., Sisto, R., & Valenza, F. (2023). Automation for Network Security Configuration: State of the Art and Research Trends. *ACM Computing Surveys*, 56(3). Retrieved from <https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/3616401>
- Dutton, W. (2018). *Fostering a cybersecurity mindset*. Retrieved from <https://www.hiig.de/en/fostering-cybersecurity-mindset/>
- ENISA Threat Landscape*. (2023). Retrieved from <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2023>
- Fountain, J. (2001). *Building the virtual state: Information technology and institutional change*. Retrieved from https://www.academia.edu/646758/Building_the_virtual_state_Information_technology_and_institutional_change
- Khando, K., Gao, S., Islam, S. M., & Salman, A. (2021). Enhancing employees information security awareness in private and public organisations: a systematic literature review. *Computers & Security*. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167404821000912>
- Mayer-Schönberger, V. (2022). *Access Rules: Freeing Data from Big Tech for a Better Future*. Retrieved from <https://www.oii.ox.ac.uk/research/publications/access-rules-freeing-data-from-big-tech-for-a-better-future/>
- Paul, M., Maglaras, L., Ferrag, M. A., & Almomani, I. (2023). Digitization of healthcare sector: a study on privacy and security concerns. *ICT Express*, 9(4). Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405959523000243>
- Zhao, G., & Song, J. (2020). Network security model based on active defense and passive defense hybrid strategy. *Journal of Intelligent & Fuzzy*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/345205330_Network_security_model_based_on_active_defense_and_passive_defense_hybrid_strategy

State Environmental Policy in the Context of Digital Development of Society: Mechanisms of Network Management

UDC: 351.504

DOI: <https://doi.org/10.15421/152332>

Kvitka Sergiy

D.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0003-3786-9589>, skvitka14790@gmail.com

Myrhorodska Mariia

Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0003-0079-7972>, myrhorodska.m.s@nmu.one

Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract

The purpose of the study is to determine the features of public management in the field of environmental policy of the state based on the use of network management mechanisms, taking into account cultural heritage and the quality of life of the population.

The advent of digital technologies such as social media, mobile devices, analytics, cloud computing, and the Internet of Things, etc., have provided unique opportunities to engage with innovations that are affordable, easy to use, easy to learn, and easy to implement. Transformations with the help of such technologies have a positive effect on the entire management system of society. Governments are able to increase productivity and efficiency, reduce cycle time and make significant gains through digital transformation.

A conclusion is made about the need for a balanced state environmental policy using network management mechanisms in the conditions of digital transformation. Moreover, environmental sustainability/sustainability requires global coordination that aligns with national, regional, local, and individual levels. Awareness means knowing the impact of digital technologies and initiatives on the environment.

Digital transformation can have a negative impact on the environment. The growing footprint of the Internet, the intensive use of digital infrastructure, and the growth of digital waste have the potential to pollute land, air, and water. However, digital transformation is an important component of the activities of states, businesses, institutions of civil society and individuals.

Keywords: environmental policy, network management, state policy, mechanisms of state policy, digital development, cultural heritage, digitalization, digital development, digital transformation, cultural heritage

Державна екологічна політика в умовах цифрового розвитку суспільства: механізми мережевого управління

Квітка Сергій, Миргородська Марія

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)

Анотація

Метою дослідження є визначення особливостей публічного управління у сфері екологічної політики держави на основі використання механізмів мережевого управління з урахуванням культурної спадщини та якості життя населення.

Поява цифрових технологій, таких як соціальні медіа, мобільні пристрої, аналітика, хмарні обчислення та Інтернет речей тощо, надала унікальні можливості для залучення інновацій, які є доступними, простими у використанні, легкими в освоєнні та впровадженні. Перетворення за допомогою таких технологій позитивно впливають на всю систему управління суспільством. Органам управління вдається підвищити продуктивність і ефективність, скоротити час циклу та досягти значних успіхів завдяки цифровій трансформації.

Робиться висновок про необхідність вираженої державної екологічної політики з використанням механізмів мережевого управління в умовах цифрової трансформації. Більше того, екологічна сталість/стійкість вимагає глобальної координації, яка узгоджується з національними, регіональними, місцевим, та індивідуальним рівнями. Обізнаність означає знання про вплив цифрових технологій та ініціатив на навколишнє середовище.

Цифрова трансформація може негативно впливати на навколишнє середовище. Зростаючий слід Інтернету, інтенсивне використання цифрової інфраструктури та зростання цифрового сміття потенційно можуть забруднювати землю, повітря та воду. Проте цифрова трансформація є важливою складовою діяльності держав, бізнесів, інституцій громадянського суспільства і окремих людей.

Ключові слова: екологічна політика, мережеве управління, державна політика, механізми державної політики, цифровий розвиток, культурна спадщина, цифровізація, цифровий розвиток, цифрова трансформація, культурна спадщина

Стаття надійшла / Article arrived: 01.09.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Поява цифрових технологій, таких як соціальні медіа, мобільні пристрої, аналітика, хмарні обчислення та Інтернет речей тощо, надала унікальні можливості для залучення до інновацій, які є доступними, простими у використанні, легкими в освоєнні та впровадженні. Перетворення за допомогою таких технологій позитивно впливають на всю систему управління суспільством. Органам управління вдається підвищити продуктивність і ефективність, скоротити час циклу та досягти значних успіхів завдяки цифровій трансформації.

Такі перетворення також позитивно пов'язані зі зменшенням шкідливого впливу на навколишнє середовище, надають альтернативні способи ведення господарської діяльності. Однак останнім часом, особливо з великою кількістю технологій, доступних за майже нульовою ціною, виникли питання щодо потенційного негативного впливу цифрової трансформації на навколишнє середовище. Екосистема усюдисущих технологій, які нас оточують, вимагає постійного створення великих центрів обробки даних, які збільшують свою потужність, що негативно впливає на навколишнє середовище (Lokuge et al, 2019).

Враховуючи це протиріччя, метою підготовки цього дослідження є визначення особливостей публічного управління у сфері екологічної політики держави, її взаємодії з бізнесом та інституціями громадянського суспільства на основі використання механізмів мережевого управління.

Ще не так давно, у ту пору коли активно впроваджувалось електронне урядування, мережеве управління розглядали як «найвищу стадію розвитку електронного урядування» (Arkhipova, 2015, p. 87). Але на наш погляд, у 2023 році, у період активної фази цифрової трансформації публічного управління та адміністрування, мова вже йде про цифрове врядування основою якого саме і є мережеве управління. У цьому сенсі можна погодитись з тим же автором, у тому, що інтеграція та персоналізація усього спектру взаємодії між урядом та іншими зацікавленими сторонами знаменує собою настання ери мережевого урядування (Arkhipova, 2015, p. 88). Тож терміни цифрова ера, цифрове врядування, поряд з терміном мережеве управління визначають різні грані того явища яке на сьогодні стало суттю змін, що відбуваються у суспільстві – цифрової трансформації. Цей багатоплановий феномен як черговий етап розвитку людства, охоплює всі сфери діяльності суспільства (Kvitka, 2020). У нашому дослідженні виокремлена одна із сфер

публічної політики, яку пов'язана з однією з головних проблем сучасності – екологічну політику щодо забезпечення сталості або відновлюваності природного навколишнього середовища.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Враховуючи проникнення цифрових технологій в усі сфери життя суспільства та людини постає проблема впливу цифрового розвитку на екологічну стійкість. Незважаючи на велику кількість літератури про цифрову трансформацію та екологічні проблеми сучасності окремо, значно менше уваги приділено розумінню впливу цифрової трансформації на екологічну стійкість. Втім обговорення теоретичних, концептуальних і практичних понять екологічної стійкості та цифрової трансформації є необхідним як для дослідників, так і для практиків.

Поява цифрових технологій, таких як соціальні медіа, мобільні пристрої, аналітика, хмара та Інтернет речей, уможливила цифрову трансформацію, явище, яке привернуло увагу науковців (Bieser, & Hilty, 2018; Lokuge, & Sedera, 2016; Sedera, & Lokuge, 2019; Vial, 2019), а також практиків (Forbes Insight, 2016; Haffke et al. 2016). Г. Віал (2019) визначив цифрову трансформацію як процес, спрямований на покращення об'єкта шляхом ініціювання значних змін його властивостей за допомогою поєднання інформаційних, обчислювальних, комунікаційних і зв'язкових технологій. Цифрову трансформацію відрізняють від IT-стратегічної ініціативи, оскільки в цифрових трансформаціях цифрові технології відіграють центральну роль у переосмисленні ціннісних пропозицій, що викликає появу нової організаційної ідентичності (Wessel et al, 2020). Трансформована ідентичність організації забезпечує позитивні зміни, включаючи розширені можливості прийняття рішень (Brynjolfsson 2011), переосмислення ціннісних пропозицій (Wessel et al, 2020), посилення зв'язку з клієнтами (Bharadwaj et al, 2013; Kumar et al, 2010), розширені канали зв'язку з клієнтами/постачальниками (Bharadwaj, 2000; Kleis et al. 2012) і покращені комунікаційні засоби (Olesen, & Myers, 1999; Youmans, & York, 2012).

Хоча такі зміни і є позитивними, втім, незважаючи на переваги, використання цифрових технологій часто пов'язане з негативними наслідками, які не завжди беруться до уваги. Хоча більшість дослідників схвалюють позитивну роль цифрових технологій, все ж збільшення викидів вуглекислого газу, збільшення відходів і шкоди, яку вони завдають навколишньому середовищу, також викликають

занепокоєння дослідників (Sedera, & Lokuge, 2019). Такі дискурси підкреслюють нагальну потребу враховувати екологічну стійкість в ініціативах цифрової трансформації.

Результати дослідження.

Екологічна політика та цифрова трансформація

Екологічна політика - це система заходів і стратегій, спрямованих на стале використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття і мінімізацію впливу діяльності людини на навколишнє середовище. У світлі глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату та втрата біорізноманіття, розробка та впровадження ефективної державної екологічної політики набуває вирішального значення. Серед основних глобальних векторів екологічної політики можна виділити наступні:

- стримування зміни клімату, яке реалізується, в першу чергу, через міжнародні угоди, такі як Паризька угода, що спрямована на скорочення викидів парникових газів і зменшення впливу на клімат;

- охорона природи та біорізноманіття, передбачає створення та підтримку охоронюваних природних територій для збереження унікальних екосистем та видів;

- стале управління лісами пов'язане з вжиття заходів для запобігання вирубці лісів та сталого лісового господарства;

- енергоефективність та відновлювана енергетика означає перехід на відновлювані джерела енергії такі як сонячна та вітрова;

- енергозбереження передбачає вжиття заходів щодо підвищення енергоефективності в промисловості, на транспорті та в житлово-комунальному господарстві;

- поводження з відходами та їх переробка, впровадження систем сортування та переробки відходів з метою зменшення обсягів сміттєзвалищ та максимального повторного використання матеріалів.

- зменшення використання пластику, вжиття заходів щодо обмеження використання одноразового пластику та заохочення використання альтернативних матеріалів.

Це не всі вектори екологічного порядку денного, але ці та інші напрямки екологічної політики передбачають глобальне співробітництво. І тут екологічні питання стикаються з іншим глобальним процесом – цифровою трансформацією всіх аспектів існування людства. Цифрова трансформація як глобальний тренд (Квітка, 2021) безпосередньо впливає і на технологічний прогрес, і на економічну сталість, і на традиції народів

та їх культурну спадщину, і на навколишнє середовище країн та їх екологічну стійкість.

Ефективна екологічна політика є наріжним каменем для створення сталого майбутнього. Держави, організації та суспільство в цілому повинні працювати разом для досягнення екологічних цілей та забезпечення збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Протягом останніх двох десятиліть зростає усвідомлення необхідності забезпечення екологічної стійкості (Hanelt et al. 2016). Згідно зі Звітом ВЕФ про глобальні ризики, зміна клімату займає важливе місце протягом останніх п'яти років, підкреслюючи ризики, які вона становить для людей і планети (World Economic Forum. 2016). Згідно зі звітами Світового банку, без термінових заходів щодо зменшення забруднення навколишнього середовища зміна клімату може підштовхнути до бідності ще 100 мільйонів людей до 2030 року (The World Bank. 2019). Прихильники боротьби із зміною клімату прагнуть посилити законодавство та урядове втручання, щоб стримувати організації та країни, які забруднюють атмосферу. Крім того, суспільний тиск змушує держави та бізнес запровадити стратегії соціальної відповідальності, які сприяють екологічній стійкості (Rush et al., 2015). Проте ініціативи з екологічної сталості часто зазнають невдачі через недостатню обізнаність зацікавлених сторін, відсутність підзвітності в процесі, нездатність інтегрувати результати діяльності, складність процесу та труднощі в ініціюванні та управлінні такими ініціативами (Sedera et al., 2017).

Вирішення цих проблем лежить в площині використання механізмів мережевого управління та цифрових технологій (ЦТ) у створенні та управлінні екологічною стійкістю. З одного боку, поява мережевих комунікацій з використанням соціальних медіа, мобільних пристроїв, аналітики, хмарних обчислень та Інтернету речей створила унікальні можливості брати участь в екологічних ініціативах, які є доступними, простими у використанні та реалізації (El-Kassar, & Singh, 2019; Sedera, & Lokuge, 2017).

Крім того, з точки зору стійкості навколишнього середовища ЦТ та мережеве управління допомагають отримувати точні та практичні дані через Інтернет речей і датчики, підвищувати обізнаність і шукати співпрацю через соціальні мережі, розробляти кращі моделі прогнозування за допомогою аналітики та розгортати рішення за допомогою доступних мобільних рішень. Побічно ініціативи цифрової трансформації сприяють екологічній стійкості через підтримку кращої логістики та рішень для управління ланцюгом поставок, які зменшують

викиди вуглекислого газу, кращих рішень щодо управління відходами та мінімізації виробничих вимог за допомогою 3D друку.

Дослідники відзначають, що з часом прогрес у ЦТ, пом'якшив тягар балансу між економічними вигодами та екологічною стійкістю (Sui, & Rejeski, 2002). Однак через велику доступність технологій за майже нульових витрат виникли запитання щодо потенційно негативного впливу цифрової трансформації на навколишнє середовище (Bieser, & Hilty, 2018). Використання ЦТ вимагає створення великих центрів обробки даних, потужність яких зростає, і відповідно здійснює негативний вплив на навколишнє середовище. Наприклад, прогнозується, що до 2030 року споживання електроенергії центрами обробки даних зросте приблизно в 15 разів, до 8% прогнозованого глобального попиту на електроенергію (Andrae, & Edler, 2015). Також, такі фінансові інструменти, як біткойн, призводять до значного збільшення споживання енергії (Jones, 2018).

Роль екологічної сталості для цифрового розвитку.

Екологічну стійкість визначається як розвиток, який задовольняє потреби сьогодення без шкоди здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби (World Commission on Environment Development, 1987). В епоху, коли цифровізація стала пріоритетом номер один для сучасних організацій, життєво важливо впровадити культуру людей спрямовану на екологічну стійкість країн. Певною мірою це залежить від культурної спадщини, яку успадковує сучасне покоління. Соціально-економічні трансформації відбуваються циклічно і тісно пов'язані з новими технологіями. Але сам процес впровадження цих технологій відрізняється в різних країнах і залежить не тільки від адекватної та «розумної» політики держави а й опосередкований історичними традиціями, які гуртуються на культурній спадщині того чи іншого народу.

Отже, ініціюючи проекти цифрового розвитку органи публічного управління і, наперед, держави мають включати у свою політику аспекти політики забезпечення екологічної стійкості виходячи з особливостей культурної спадщини населення держави та можливостей використання механізмів мережевого управління у даній країні.

Останнє дає можливість визначити 2 основні аспекти екологічної політики, які мають враховувати взаємозв'язок між екологічною стійкістю та цифровим розвитком:

- екологічна стійкість через ЦТ;
- екологічно стійкі самих ЦТ.

Екологічна стійкість через ЦТ має на увазі зробити виробничі процеси більш екологічними. Тут основна увага зосереджена на застосуванні більш екологічно стійких практик із використанням ЦТ. З іншого боку, екологічно стійкі ЦТ зосереджені на тому, щоб зробити самі ЦТ більш екологічними. Наприклад, екологічно стійкі ЦТ зосереджуються на «зелених» центрах обробки даних, скороченні викидів парникових газів тощо. Основна увага в цьому напрямку зосереджена на екологічній стійкості через цифрову трансформацію, оскільки це явище актуальне для всіх держав, незалежно від їх розміру, промислового потенціалу та рівня цифрового розвитку.

Дотримання принципів екологічної стійкості та екологічного менеджменту тісно пов'язані з урядовими ініціативами. Але така практика може мати і негативну сторону, якщо не використовує механізми мережевого управління. В тих державах де прийняте суворе екологічне законодавство багато бізнес-організацій сприймають екологічну стійкість як «відповідальність» або як проблему «відповідності», а не як можливість. Таким чином, більшість структур розглядають типову ініціативу управління екологічною стійкістю як витрати. Тобто, такі ініціативи не отримують популярності серед ключових зацікавлених сторін і зникають, не досягаючи запропонованих екологічних ефектів. Перспектива «витрат» не робить такі ініціативи цінними для бізнесу та інституцій громадянського суспільства.

З іншого боку, в умовах використання механізмів мережевого управління, ініціативи сталого розвитку надають органам влади, бізнесу, громадянського суспільства можливість мислити нестандартно (Tushi et al, 2014). Є приклади, що у секторах авіакомпаній і туризму, клієнти готові платити додаткову премію за продукти чи послуги, які позначені як екологічні. Більше того, існують значні ініціативи з боку урядів щодо стимулювання програм сталого розвитку. Деякі дослідження показують взаємодію між політикою місцевих і центральних органів влади та поведінкою фірм-забруднювачів і сторонніх підприємств (Al-Saleh, & Mahroum, 2015).

Крім того, з використанням мережевих структур, зосередження на екологічній стійкості призводить до скорочення довгострокових витрат і підвищення ефективності витрат (Ambec, & Lanoie, 2008). Мережа взаємодії влади та бізнесу дає додаткові можливості для, бізнес структур, які враховують екологічні проблеми і ведуть законний бізнес. Вони отримують підтримку від зовнішніх організацій і мають кращий доступ до ресурсів. Організації, які активно

дотримуються екологічно стійких практик, з більшою ймовірністю отримують зовнішню підтримку з боку урядів, неурядових організацій і широкої громадськості, оскільки вони віддають пріоритет екологічним проблемам

Виходячи з цього екологічна стійкість може бути вирішальним фактором стратегії розвитку країни або бізнесу, що веде до конкурентних переваг. Тому екологічну стійкість маємо розглядати як ключовий компонент державної політики цифрового розвитку. Нижче запропонована модель екологічної стійкості в системі мережевого управління.

Рис. 1. Запропонована модель екологічної стійкості

Можливості для екологічно стійкої цифрової трансформації

Держави мають розвивати свої можливості для того, щоб цифрова трансформація мала позитивний вплив на екологічну стійкість та відновлюваність. Серед векторів такої політики зокрема є й такі очевидні як зменшення використання паперу та утворення електронних відходів, та такі, що, менш помітні, як-от кількість CO₂, що виділяється внаслідок використання технологічних пристроїв (Ansari et al., 2010; Degirmenci, & Recker, 2018).

Також слід відзначити, що вплив ЦТ на навколишнє середовище не завжди однозначний. Наприклад, хоча користувачі можуть мати найкращі наміри, замінюючи друковані звіти цифровими. Але якщо ця заміна призводить до того, що користувачі неодноразово завантажують звіти, тоді зменшення споживання паперу може компенсуватися збільшенням споживання енергії. Наприклад, люди частіше перевіряють баланси своїх банківських рахунків тепер, коли вони доступні в мережі, на відміну від того, коли людям доводилося телефонувати або відвідувати банк. Це непомітно але все ж збільшує використання електроенергії.

Постає питання, як ЦТ змінюють поведінку та наслідки цих змін у поведінці, тому що там, де ЦТ полегшують виконання мережевої поведінки,

навколишнє середовище може страждати. Щоб визначити, чи справді цифрова трансформація сприяє досягненню цілей екологічної політики, потрібні як більш критичні погляди на енергетичні затрати ЦТ, так і більш точні вимірювання їх впливу на навколишнє середовище.

Наводять цікавий приклад – два пошукові запити в Google виробляють таку саму кількість CO₂, як і кип'ятіння чайника (Kincaid, 2009; Мігель, 2009). Втім підкреслюється складність вимірювання впливу цифрової трансформації і необхідність розвивати можливості не лише для вимірювання цього впливу, але й для забезпечення того, щоб цифрові трансформації мали позитивний, а не негативний вплив на навколишнє середовище (Bieser, & Hilty, 2018).

В цьому сенсі, на наш погляд, активну роль як раз може виконувати мережеве управління і використання інших форм цифрової комунікації.

Базуючись на ресурсах і можливостях, які можуть бути обмежені, максимізація результату можливостей екологічних ЦТ залежить від їх поширення, тобто держави та бізнес повинні ділитися своїми знаннями та співпрацювати, щоб вони могли колективно вирішувати екологічні проблеми (Cooper, & Molla, 2017). Таким чином, мережеве управління може мати нові нюанси в цьому контексті.

Також «екологізація» ЦТ може розглядатись як компроміс із основними сферами відповідальності (безпека, управління ризиками, обслуговування споживачів), і таким чином застарілі уявлення інформаційно-електронної ери можуть бути подолані.

Кінцевим результатом використання мережевого управління для забезпечення екологічної стійкості має бути зростання якості навколишнього середовища. Для розуміння того, чи сприяє цифрова трансформація підвищенню екологічної стійкості, можна зазначити, що причини екологічних наслідків є неоднозначними, і рішення про те, на що звертати увагу в перше чергу, завжди не є простим, оскільки групи зацікавлених сторін мають різні погляди щодо того, що таке бажані екологічні результати та показники (Cooper, & Molla, 2017). Крім того, складність цих та інших питань вимагає від держав та організацій розвитку власних можливостей у сфері екологічної безпеки, і важливо, щоб державна екологічна політика сприяла подальшому розумінню цієї сфери.

Інтеграція екологічної стійкості в процес прийняття рішень в системі мережевого управління.

Розгляд цього питання базується на фундаментальній передумові філософії

прийняття рішень щодо даних, особами, які приймають рішення, та розуміння самого процесу прийняття рішень щодо досягнення екологічної стійкості. Існуючі практики управління частогусто не враховують і не досліджують вплив ЦТ та їх значення для прийняття стратегічних рішень щодо ініціатив у сфері екологічної стійкості. В цих умовах важливо запровадити нові практики, які сприяють «екологічному» прийняттю рішень.

Існує безліч можливостей ЦТ в мережевому управлінні – таких як соціальні медіа, мобільні технології, аналітика та Інтернет речей – що надають державам та організаціям можливість отримання даних, важливих для прийняття рішень (Nylén, & Holmström, 2015). Наприклад, установи та організації мають можливість легко збирати дані про клієнтів, продукти, бізнес-процеси та послуги. Потім такі дані можуть бути оброблені, щоб дозволити особам, які приймають рішення, приймати ефективні та обґрунтовані рішення з акцентом на трікjubхуе сталість (Lokuge et al, 2020).

Державні установи і бізнес-організації використовують ці безперервні, великі та об'ємні дані, щоб отримати можливості для вироблення стратегії, але, як правило, не використовують їх для отримання інформації про потреби та ініціативи екологічної стійкості. Втім державні установи та бізнес мають можливість шукати нові шляхи для досягнення своїх цілей сталого розвитку. При цьому особи, які приймають рішення, повинні наполягати не лише на зборі даних, необхідних для реалізації своїх функціональних цілей, але й на накопиченні даних, що стосуються екологічної перспективи.

В системі мережевого управління особи, які приймають рішення, мають додаткову відповідальність бути «екологічними», щоб взяти на себе лідерство в досягненні цілей сталого розвитку (Joshi et al.). Через постійний тиск з боку споживачів (Lieb, & Lieb, 2010), екологічних груп (McKinnon, 2010a), державної політики (McKinnon, 2010b) і глобальних цілей (Turnhout et al., 2016), організації змушені дотримуватися екологічно стійких операцій, не під загрозою прибутковості чи ефективності організації, а як природній життєвий цикл. Включення чітких параметрів для перегляду відповідних даних сталого розвитку має стати новою «нормою» державної екологічної політики під час формулювання стратегічних рішень.

Процес прийняття рішень є критично важливим кроком у проєктах цифрової трансформації. У процесі прийняття рішень особа, яка приймає рішення має використовувати

всі Великі дані, доступні для прийняття рішення, і ця проблема потребує значної уваги.

Обізнаність про екологічні ініціативи впливає на те, щоб особа, яка приймає рішення, включала екологічні концепції в процес прийняття рішень. Незважаючи на те, що поява ЦТ відкрила нові способи збору даних, державні організації не змогли повністю використати можливість використання великих даних для прийняття стратегічних рішень. У багатьох випадках, сучасні політики зосереджені на застосуванні концепцій великих даних до ринкової інформації, електронного урядування, охорони здоров'я та безпеки або оцінки екологічності майбутніх ініціатив. Втім, з використанням механізмів мережевого управління, організації можуть збирати великі набори даних про показники навколишнього середовища, щоб аналізувати та отримувати нові показники, пов'язані з екологічною стійкістю. Таким чином, управлінці можуть вивести нові підходи до порівняння різних типів енергетики та проєктів сталого розвитку, які дозволять краще зрозуміти та моделювати ситуації прийняття рішень. Крім того важливо, що розглядаючи проблему, особа, яка приймає рішення, може розглянути екологічно стійкі рішення, враховуючи майбутні можливості. Дослідники підкреслюють, що настав час, щоб особи, які приймають рішення, віддали пріоритет екологічній стійкості, оскільки без планети не буде ані держав ані бізнесу (Melville, & Zik, 2016).

Висновки.

Поява цифрових технологій та мережевого управління створили безліч можливостей трансформації суспільства та публічного управління. Такі терміни, як оцифровка, цифровізація та цифрова трансформація, стали модними словами як в наукових колах, так і на практиці. Хоча такі терміни пов'язані з організаційною ефективністю, ефективністю та продуктивністю, зростає занепокоєння щодо впливу цифрової трансформації на екологічну стійкість. Важливе значення має розробка інтегрованого погляду, який узгоджує стійкість із цифровою трансформацією. Загальне розуміння полягає в тому, що зростання використання технологій неминуче збільшить споживання енергії, електронні відходи та збільшення вуглецевого сліду. Дослідження показують, що технологічні ініціативи завдають великого тиску на навколишнє середовище, що спонукає удосконалювати державну екологічну політику та шукати шляхи реагування на зростаючу проблему екологічної стійкості.

У результаті державні та бізнесові організації зазнають значного глобального, місцевого та

соціального тиску, щоб ініціювати екологічно стійкі ініціативи з мінімізації негативного впливу ЦТ на навколишнє середовище. Щоб мінімізувати цей тиск, використовуються різні рішення та політики які пов'язані з організаційною діяльністю але недостатньо враховують вплив саме цифрової трансформації на екологічну стійкість. Втім існує як позитивний так і негативний вплив цифрової трансформації на екологічну стійкість.

Це зумовлює необхідність виваженої державної екологічної політики з використанням механізмів мережевого управління в умовах цифрової трансформації. Більше того, екологічна сталість/стійкість вимагає глобальної координації, яка узгоджується з національними, регіональними, місцевим, та індивідуальним рівнями. Обізнаність означає знання про вплив цифрових технологій та ініціатив на навколишнє

середовище. Стимул відноситься до мотивації для проведення стійких цифрових трансформацій. Перешкоди стосуються перешкод для сталого цифрового перетворення.

Цифрова трансформація може негативно впливати на навколишнє середовище. Зростаючий слід Інтернету, інтенсивне використання цифрової інфраструктури та зростання цифрового сміття потенційно можуть забруднювати землю, повітря та воду. Проте цифрова трансформація є важливою складовою діяльності держав, бізнесів, інституцій громадянського суспільства і окремих людей. Тож потрібні подальші пошуки механізмів мережевого управління співіснування та узгодженості процесів цифрової трансформації та екологічної стійкості, можливо з використанням традицій та культурної спадщини цивілізації.

REFERENCES

- Al-Saleh, Y., & Mahroum, S. (2015). A Critical Review of the Interplay between Policy Instruments and Business Models: Greening the Built Environment a Case in Point. *Journal of Cleaner Production* (109), 260-270.
- Ambec, S., & Lanoie, P. (2008). Does It Pay to Be Green? A Systematic Overview. *The Academy of Management Perspectives*. 22(4), 45-62.
- Andrae, A.S., & Edler, T. (2015). "On Global Electricity Usage of Communication Technology: Trends to 2030," *Challenges*. 6(1), 117-157.
- Ansari, N.L., Ashraf, M.M., Malik, B.T., & Grunfeld, H. (2010). "Green IT Awareness and Practices: Results from a Field Study on Mobile Phone Related E-Waste in Bangladesh," *IEEE International Symposium on Technology and Society, Wollongong, NSW, Australia: IEEE*, pp. 375-383.
- Arkipova, E. O. (2015). Network Governance as a Model of Public Administration / E.O. Arkipova // *Modern Problems of Management: Dialectics of Centralization and Decentralization. Proceedings of the VIII Intl. Scientific and Practical Conf., (m. Kyiv, December 10, 2015) / Compilers: A.A. Melnychenko, I.V. Vyselko. Kyiv: Interservice Ltd. P.87-88.*
- Bharadwaj, A. S. (2000). A Resource-Based Perspective on Information Technology Capability and Firm Performance: An Empirical Investigation. *MIS Quarterly*. 24(1), 69-196.
- Bharadwaj, A., El Sawy, O.A., Pavlou, P.A., & Venkatraman, N. (2013). "Digital Business Strategy: Toward a Next Generation of Insights," *MIS Quarterly*. 37(2), 471-482.
- Bieser, J.C., & Hilty, L. M. (2018). "Indirect Effects of the Digital Transformation on Environmental Sustainability: Methodological Challenges in Assessing the Greenhouse Gas Abatement Potential of Ict. *International Conference on Information and Communication Technology for Sustainability, Toronto, Canada: EPiC Series in Computing*, pp. 68-81.
- Brynjolfsson, E. (2011). *Wired for Innovation: How Information Technology Is Reshaping the Economy*. MIT Press.
- Cooper, V., & Molla, A. (2017). Information Systems Absorptive Capacity for Environmentally Driven IS Enabled Transformation. *Information Systems Journal*. 27(4), 379-425.
- Degirmenci, K., & Recker, J. (2018). Creating Environmental Sensemaking through Green IS: An Experimental Study on Eco-Nudging Paper Printing Behavior. In *Americas Conference on Information Systems*. New Orleans, Louisiana, United States: AIS.
- Hanelt, A., Busse, S., & Kolbe, L. (2016). Driving Business Transformation toward Sustainability: Exploring the Impact of Supporting IS on the Performance Contribution of Eco-Innovations. *Information Systems Journal*. 27(4), 463-502.
- Jones, N. (2018). How to Stop Data Centres from Gobbling up the World's Electricity. *Nature* .(561:7722), 163-167.
- Joshi, M. P., Kathuria, R., & Porth, S. J. (2003). Alignment of Strategic Priorities and Performance: An Integration of Operations and Strategic Management Perspectives. *Journal of Operations Management*. 21(3), 353-369.
- Kincaid, J. 2009. "How the Times Got Confused About Google and the Tea Kettle," in: TechCrunch. Verizon Media.
- Kleis, L., Chwelos, P., Ramirez, R.V., & Cockburn, I. (2012). "Information Technology and Intangible Output: The Impact of IT Investment on Innovation Productivity," *Information Systems Research*. 23(1), 42-59.
- Kumar, V., Aksoy, L., Donkers, B., Venkatesan, R., Wiesel, T., & Tillmanns, S. (2010). Undervalued or Overvalued Customers: Capturing Total Customer Engagement Value. *Journal of Service Research*. 13(3), 297-310.
- Kvitka, S. (2020). Digital transformations as a modern trend of the periodic cycle of society's development. *Collection of scientific works of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Special issue*. 2020. <https://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-131-134>
- Kvitka, S. (2021). Digital Transformation in the Context of the Concept of "Long Waves"; M. Kondratiev. *Public Administration Aspects*, 9(SI (1), 24-28. <https://doi.org/10.15421/152155>

- Lieb, K. J., & Lieb, R. C. (2010). Environmental Sustainability in the Third Party Logistics (3pl) Industry. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 40(7), 524-533.
- Lokuge, S., & Sedera, D. (2016). Is Your IT Eco-System Ready to Facilitate Organizational Innovation? *Deriving an IT Eco-System Readiness Measurement Model, International Conference on Information Systems*, Dublin, Ireland: AIS.
- Lokuge, S., Sedera, D., Ariyachandra, T., Kumar, S., & Ravi, V. (2020). The Next Wave of Crm Innovation: Implications for Research, Teaching, and Practice," *Communications of the Association for Information Systems*, 46(1), 560-583.
- Lokuge, S., Sedera, D., Grover, V., and Xu, D. (2019). "Organizational Readiness for Digital Innovation: Development and Empirical Calibration of a Construct," *Information & Management*, 56(3), 445- 461.
- McKinnon, A. (2010a). *Environmental Sustainability. In Green Logistics: Improving the Environmental Sustainability of Logistics*. London, A. McKinnon, S. Cullinane, M. Browne and A. Whiteing (eds.). London, UK: Kogan Page Limited.
- McKinnon, A. (2010b). The Role of Government in Promoting Green Logistics. In *Green Logistics: Improving the Environmental Sustainability of Logistics*. London, A. McKinnon, S. Cullinane, M. Browne and A. Whiteing (eds.). London, UK: Kogan Page Limited.
- Melville, N., & Zik, O. (2016). Energy Points: A New Approach to Optimizing Strategic Resources by Leveraging Big Data. *Hawaii International Conference on System Sciences*, Kauai, USA: IEEE, 1030-1039.
- Miguel, R. S. (2009). *Harvard Physicist Sets Record Straight on Internet Carbon Study*. In: TechNewsWorld. ECT News Network.
- Nylén, D., & Holmström, J. (2015). Digital Innovation Strategy: A Framework for Diagnosing and Improving Digital Product and Service Innovation. *Business Horizons*, 58(1), 57-67.
- Rush, D., Melville, N., Ramirez, R., & Kobelsky, K. (2015). "Enterprise Information Systems Capability and Ghg Pollution Emissions Reductions," *International Conference on Information Systems*, Fort Worth, Texas: AIS.
- Sedera, D., & Lokuge, S. (2017). The Role of Enterprise Systems in Innovation in the Contemporary Organization. In *The Routledge Companion to Management Information Systems*, R.G. Galliers and M.-K. Stein (eds.). Abingdon, United Kingdom: The Routledge.
- Sedera, D., & Lokuge, S. (2019). Do We Put All Eggs in One Basket? A Polynomial Regression Study of Digital Technology Configuration Strategies. In: *International Conference on Information Systems*. Munich, Germany: AIS.
- Sedera, D., Lokuge, S., Tushi, B., & Tan, F. (2017). "Multi-Disciplinary Green IT Archival Analysis: A Pathway for Future Studies," *Communications of the Association for Information Systems*, 41(1), 674-733.
- Sui, D. Z., & Rejeski, D. W. (2002). Environmental Impacts of the Emerging Digital Economy: The E-for- Environment E-Commerce? *Environmental Management*, 29(2), 155-163.
- The World Bank. (2019). Climate Change. *Understanding Poverty*, 2019, Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/climatechange/overview>
- Turnhout, E., Dewulf, A., & Hulme, M. (2016). What Does Policy-Relevant Global Environmental Knowledge Do? The Cases of Climate and Biodiversity. *Current Opinion in Environmental Sustainability* (18), 65-72.
- Tushi, B., Sedera, D., & Recker, J. (2014). Green IT Segment Analysis: An Academic Literature Review. In *Americas Conference on Information Systems*. Georgia, USA: AIS.
- Vial, G. (2019). Understanding Digital Transformation: A Review and a Research Agenda. *The Journal of Strategic Information Systems*, 28(2), 118-144.
- Wessel, L., Baiyere, A., Ologeanu-Taddei, R., Cha, J., & Jensen, T. (2020). Unpacking the Difference between Digital Transformation and IT-Enabled Organizational Transformation. *Journal of Association of Information Systems*.
- World Commission on Environment Development. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, World Commission on Environment and Development*, Brussels.
- World Economic Forum. (2016). Global Risks Report 2016. *World Economic Forum*, Retrieved from <https://www.weforum.org/>.
- Youmans, W. L., & York, J. C. (2012). Social Media and the Activist Toolkit: User Agreements, Corporate Interests, and the Information Infrastructure of Modern Social Movements. *Journal of Communication* 62(2), 315-329.

Use of Artificial Intelligence Tools in Network Management: Advantages, Risks and Development

UDC: 351:004.942

DOI: <https://doi.org/10.15421/152333>

Osmak Anton

Ph.D., Assoc. Prof., <http://orcid.org/0000-0002-1960-8353>, osmak.anton@kneu.edu.ua

Karpenko Yuliia

Ph.D., Assoc. Prof., <http://orcid.org/0000-0001-9169-7576>, karpenko.yuliia@kneu.edu.ua

Semenenko Iryna

Ph.D. Student, <http://orcid.org/0000-0003-1418-9302>, kmdu@kneu.edu.ua

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Kyiv, Ukraine)

Abstract

The purpose of the article is to determine the main advantages, development prospects, and risks of applying artificial intelligence tools as mechanisms of network governance, as well as to provide practical recommendations for approaches to developing algorithms for applied models and their legislative regulation.

The theoretical and methodological foundations of network governance and the issues of its development concerning the application of artificial intelligence algorithms are analyzed. The essence of network governance as a system of communicative interaction among governance entities is determined. Ways to improve the efficiency of network governance in self-regulating sectors of activity through distributed access, a decentralized approach to addressing management issues, and collective decision-making are described.

The main tasks and functions of artificial intelligence algorithms in network governance systems are identified, including data analysis and forecasting, decision support, management process optimization, processing citizen requests, digital security, cybersecurity, and anti-corruption measures, risk modeling, and prediction, electronic document management, and data logistics. The article analyzes the fundamental risks that arise from the widespread use of artificial intelligence in network governance systems during the decision-making process by public authorities, including: lack of transparency and accountability, the risk of bias and discrimination in decision-making, data confidentiality and security, and the "Bayesian trap" risk.

It is argued that solving the problem of algorithmic transparency in network governance lies in using the interpretable artificial intelligence model. It is noted that the lack of consistent transparent standards and regulations is a barrier to the widespread use of artificial intelligence algorithms. It is recommended that when developing regulatory acts, the specificity and areas of application be taken into account, including network governance and the use of a predictive approach to norm-making.

Keywords: network governance, artificial intelligence, decision-making, algorithms, models, technologies, risks

Використання інструментів штучного інтелекту в мережевому управлінні: переваги, ризики та розвиток

Осьмак Антон, Карпенко Юлія, Семененко Ірина

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Київ, Україна)

Анотація

Метою статті є визначення основних переваг, перспектив розвитку та ризиків застосування інструментів штучного інтелекту, як механізмів мережевого управління, а також надання практичних рекомендацій щодо підходів до розробки алгоритмів застосованих моделей та їхнього законодавчого регулювання. Проаналізовано теоретико-методологічні засади мережевого управління та проблематику його розвитку з урахуванням застосування алгоритмів штучного інтелекту.

Визначено сутність мережевого управління, як системи комунікативної взаємодії суб'єктів управління. Описано шляхи підвищення ефективності мережевого управління в саморегульованих секторах діяльності за рахунок розподіленого доступу, децентралізованому підходу до вирішення управлінських питань та колективних рішень. Визначено основні задачі та функції алгоритмів штучного інтелекту в системах мережевого управління, серед яких: аналіз даних та прогнозування, підтримка прийняття рішень, оптимізація процесів управління, обробка запитів та звернень громадян, цифрова безпека, кіберзахист та боротьба з корупцією, моделювання та прогнозування ризиків, електронний документообіг та логістика даних. Проаналізовано базові ризики, які виникають при повсюдному використанні штучного інтелекту в системах мережевого управління в процесі прийняття рішень публічними органами влади, зокрема: недостатність прозорості та відповідальності, ризик біасу та дискримінації в прийнятті рішень, конфіденційність та безпека даних, ризик «байєсівської пастки». Доведено, що вирішення проблеми непрозорості алгоритмів штучного інтелекту в мережевому управлінні лежить у використанні моделі інтерпретованого штучного інтелекту.

Констатовано, що брак єдиних прозорих стандартів і регулювань є перешкодою на шляху повсюдного застосування алгоритмів штучного інтелекту. Запропоновано при розробці регуляторних актів враховувати специфіку та сфери застосування, зокрема мережеве управління та використання прогностичного підходу до нормотворення.

Ключові слова: мережеве управління, штучний інтелект, прийняття рішень, алгоритми, моделі, технології, ризики

Стаття надійшла / Article arrived: 02.10.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Управлінські тенденції на зламі ХХ-ХХІ століть свідчать про радикальну трансформацію державного сектору, що полягає в переході від бюрократичної парадигми управління, яка ґрунтується на чітких нормах та інструкціях для чиновників, до ринкової моделі. Нові концепції управління акцентують увагу на наданні високоякісних публічних послуг та досягненні ефективних результатів. Цей перехід призводить до еволюції ролі державного службовця — від управління людьми до координації та оптимізації використання інформації та ресурсів, що досягається завдяки ефективним інноваційним методам та технологіям управління, спрямованим на забезпечення громадян якісними публічними послугами. У цьому контексті розвитком сучасних концепцій управління в публічному секторі, таких як New Public Management та Good Governance, у поєднанні із сучасними технологіями штучного інтелекту (Artificial intelligence, AI) може стати мережеве управління (Network Government). Однак, використання інструментів штучного інтелекту в публічному управлінні повинно супроводжуватися глибоким розумінням можливих ризиків, які властиві цій технології, а також необхідністю визначення рамок законодавчого регулювання.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій.

Проблематика мережевого управління стала об'єктом досліджень багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Так К. Джонс, В. Хестерлі та С. Боргатті у своїй роботі «Загальна теорія мережевого управління: умови обміну та соціальні механізми» зазначали, що мережеве управління — це координація між організаціями, яка характеризується органічною або неформальною соціальною системою, на відміну від бюрократичних структур та формальних відносин між ними. (Jones, 1997). Натомість Р. Абрамс наголосив, що з мережевим спрямуванням знання працівників можуть створювати та використовувати інформацію для збільшення конкурентної переваги через співпрацю невеликих та гнучких самокерованих команд, у яких мережеве посередництво робочих процесів забезпечує взаємодію між сферами роботи з різними формами організації. (Abrams, 2009). Заразом Р. Войтович визначає, що характерною властивістю мережі, на відміну від усіх інших форм організаційної структури, є те, що в ній не існує чітко виражених центрів і меж. (Voitovich, 2010). Водночас Є. Соренсен та Я. Торфінг стверджують, що мережеве управління включає в себе обмежений, стійкий і структурований набір автономних установ, які

займаються створенням продуктів або послуг на підставі неявних та необмежених контрактів для адаптації до зовнішніх обставин, координації та забезпечення обміну (Sorensen, 2005).

Бурхливий розвиток цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, спонукає науковців досліджувати можливості їхнього використання в галузі публічного управління. Проте, попри значну кількість публікацій щодо різних аспектів штучного інтелекту, питання управління штучним інтелектом, а особливо в публічному управлінні та адмініструванні, є значною мірою недостатньо розвинутою сферою. Проте, системи штучного інтелекту та алгоритми, що підтримують їхню роботу, відіграють дедалі важливішу роль у прийнятті ціннісних рішень для суспільства, таких, як системи підтримки прийняття рішень, системи контролю. В інформаційному суспільстві операції, рішення та вибір, які раніше залишалися за людьми, дедалі більше делегуються алгоритмам, які можуть давати рекомендації, а в деяких випадках і вирішувати те, як слід інтерпретувати дані та які дії слід вжити в результаті їхнього аналізу (Mittelstadt, 2016).

Мета статті полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні доцільності, аналізі переваг та прогнозуванні можливих ризиків застосування штучного інтелекту в механізмах мережевого управління в різних сферах галузі державного управління України.

Результати дослідження.

Мережеве управління характеризується автономними взаємозалежними суб'єктами, кожен із яких окремо не може вирішувати весь комплекс управлінських задач. Водночас співпраця між суб'єктами відбувається в межах самоконструйованої структури, в рамках якої відбуватимуться взаємодії, що дають змогу комплексно та системно вирішувати складні управлінські питання. Зважаючи на вищеозначене — мережеве управління це система комунікативної взаємодії суб'єктів управління.

Мережеве управління сприяє підвищенню ефективності та зменшенню фінансових та часових витрат для структур, які функціонують у складних системах управління. Ефективність мережевого управління підвищується за рахунок розподіленого доступу та опрацювання інформації, а також завдяки децентралізованому вирішенню управлінських питань та формуванню колективних рішень щодо глобальних проблем у різних саморегульованих секторах діяльності. Проте, у сучасних умовах високої розпорошеності значних об'ємів інформації, яка необхідна для прийняття управлінських рішень, необхідності постійного моніторингу та контролю їхнього

виконання, оцінки якості та потреби внесення коректив у процесі їхньої реалізації, постає проблема ефективного керування даними в мережевій структурі управління. Для виконання вищезначених задач у структурі управлінської мережі органам публічної влади варто запроваджувати аналітично-інформаційні механізми, у якості яких можуть виступати інтелектуальні агенти, що функціонують на основі алгоритмів штучного інтелекту.

Штучний інтелект має значний потенціал для застосування в різних сферах публічного управління, що дозволяє автоматизувати процеси, покращувати якість управлінських рішень та забезпечувати більш швидко та ефективну роботу органів публічної влади. У системах мережевого управління алгоритми штучного інтелекту можуть виконувати наступні задачі та функції:

– *Аналіз даних та прогнозування (функція аналітики даних)*: алгоритми штучного інтелекту можуть застосовуватися для аналізу великих даних, виявлення закономірності та тенденції. На основі такого аналізу можна робити прогнози для планування дій органів публічної влади. До процесу аналізу даних та прогнозування можна також віднести функцію моніторингу систем за широким набором параметрів та прогнозування зміни розвитку ситуації при коректуванні управлінських рішень.

– *Підтримка прийняття рішень (функція асистента)*: алгоритми штучного інтелекту можуть надавати рекомендації щодо прийняття рішень на основі вхідних даних, моніторингу поточної ситуації та базуючись на обраній стратегії управління, у тому числі для оптимізації розподілу бюджетних ресурсів та плануванні фінансових видатків.

– *Оптимізація процесів управління (функція оптимізації)*: для забезпечення високої продуктивності та ефективності діяльності органів публічної влади алгоритми штучного інтелекту можуть оптимізувати робочі процеси урядових установ, управління завданнями та розподілом обов'язків, а також виявляти можливості реінжинірингу таких процесів.

– *Обробка запитів та звернень громадян (комунікативно-інформаційна функція)*: алгоритми штучного інтелекту на основі інтелектуальних агентів (ботів) можуть автоматизувати обробку та аналіз звернень громадян, що дозволить забезпечити швидко та точну відповідь на поточні питання користувачів, надання інформації та вирішення запитів. Також може бути реалізована функція консультативної підтримки та допомоги користувачеві за попередньо визначеним переліком базових

питань, обробка та реагування на звернення та скарги користувачів, спрямовані на пошук алгоритмів вирішення проблем або запитів, надання користувачеві персоналізованих рекомендацій на основі визначених вподобань, які базуються на досвіді попередньої взаємодії з інтелектуальним агентом. Окремо варто відзначити здатність AI алгоритмів розпізнавати та аналізувати природну мову користувача, що має покращити розуміння запитів та підвищити точність відповідей, які надаються з використанням інтелектуальних агентів.

– *Цифрова безпека, кіберзахист та боротьба із корупцією (функція кібербезпеки та протидії корупції)*: AI може виявляти потенційні загрози та вразливості в системах урядових установ та забезпечувати кіберзахист, а також, на основі аналізу даних та управлінських рішень, виявляти ознаки корупції.

– *Моделювання та прогнозування ризиків (функція ризик-менеджменту)* з використанням штучного інтелекту в органах публічної влади полягає у використанні цифрових інтелектуальних алгоритмів та технологій штучного інтелекту для аналізу великих даних, ідентифікації потенційних ризиків та їхнього впливу на різні сфери діяльності органів публічної влади, що дозволяє ефективно прогнозувати можливі загрози, розробляти стратегії та приймати обґрунтовані рішення для зменшення ризиків та покращення управлінської ефективності, сприяючи оптимізації процесів та забезпеченню сталого розвитку.

– *Електронний документообіг та логістика даних (функція дата-менеджменту)*: алгоритми штучного інтелекту можуть автоматизувати обробку та аналіз великого обсягу документів, що дасть змогу ефективніше керувати документообігом та потоками інформації, виявляти важливі дані, класифікувати документи за категоріями, автоматично розподіляти завдання, оптимізувати їхнє зберігання, доступність та безпеку, що має забезпечити надійну та ефективну роботу органів публічної влади у сфері документообігу та прискорити процеси прийняття управлінських рішень.

Проте, повсюдне використання штучного інтелекту в системах мережевого управління в процесі прийняття рішень публічними органами влади, може спричинити виникнення таких базових ризиків:

– *Недостатність прозорості та відповідальності*: часто алгоритми штучного інтелекту є занадто складними в розумінні та відслідковуванні, що знижує рівень прозорості та унеможливує відповідальність за прийняті рішення в разі негативних наслідків, а особливо у

сфері життєдіяльності людини. Наслідком цього є також ризик надмірної влади, коли алгоритм прийняття рішень може контролюватися сторонніми суб'єктами, дотичними до створення такого алгоритму.

– *Ризик біасу та дискримінації в прийнятті рішень* полягає в тому, що моделі штучного інтелекту зазнають системних спотворень в аналізі та прийнятті рішень, які виникають через неправильне або некоректне моделювання алгоритмами штучного інтелекту, у тому числі через упередження або дискримінацію, які існують у вихідних навчальних даних або в самому процесі навчання задіяної в процесі управління моделі штучного інтелекту.

– *Конфіденційність та безпека даних:* Використання штучного інтелекту вимагає великих обсягів даних. Це підвищує ризик порушення конфіденційності та безпеки особистої інформації.

– *Ризик "байєсівської пастки"* в контексті статистики та прийняття рішень на основі байєсівського підходу, коли при оцінці подій або ризиків недостатньо враховуються або занадто сильно підкреслюються апріорні ймовірності, які впливають на якість рішення або оцінки, а нова інформація не може вплинути на її зміну.

Для успішного впровадження AI у сфері мережевого управління варто враховувати наведені ризики та вживати заходи для їхньої мінімізації, зокрема враховуючи те, що основи рішень штучного інтелекту часто непрозорі й можуть бути важкими або неможливими для сприйняття людиною. У такому випадку для підвищення прозорості алгоритмів та рішень варто застосовувати моделі інтерпретованого (поясненого) штучного інтелекту.

Інтерпретований штучний інтелект (Explainable artificial intelligence, XAI) – це підхід до розробки алгоритмів (моделей) штучного інтелекту, який покликаний забезпечити зрозумілість та можливість пояснення прийнятих ним рішень. За визначенням IBM – це набір процесів і методів, які дають змогу користувачам розуміти та довіряти рішенням та результатам, створеним алгоритмами машинного навчання. (What is explainable AI?) Метою XAI є створення моделей та алгоритмів штучного інтелекту, функцією яких є не лише ефективне вирішення завдань, але й відображення логіки та механізмів, як самого прийняття рішень, так і алгоритму, за якими працює обрана модель. Це важливо для забезпечення прозорості, відповідності етичним нормам та можливості перевірки прийнятих рішень, особливо в галузях, де системи штучного інтелекту взаємодіють із людьми, враз огляду на їхні потреби та очікування, що є основою

мережевого управління. Алгоритми XAI мають дотримуватися трьох основних принципів: прозорості, інтерпретованості та пояснюваності.

Перепонами на шляху повсюдного застосування алгоритмів штучного інтелекту є брак єдиних прозорих стандартів і регулювань, що може призвести до розходження в підходах до прозорості та відповідальності. Вирішенням цього питання є впровадження чіткого законодавчого регулювання щодо використання алгоритмів штучного інтелекту в органах публічної влади. Таке регулювання має містити етичні норми і правила використання штучного інтелекту, всебічно враховувати виклики та ризики, ставити на меті досягнення єдиних стандартизованих вимог до використання AI в тому числі й у системах мережевого управління.

Так, для сприяння розвитку штучного інтелекту та вирішення потенційних високих ризиків, які він створює для безпеки та основних прав, Європейською Комісією було запропоновано проєкт нормативно-правової бази щодо штучного інтелекту, який спрямований на вирішення ризиків, пов'язаних із використанням AI, класифікуючи їх на 4 різні рівні: неприйнятний ризик, високий ризик, обмежений ризик і мінімальний ризик. Згідно з цим проєктом, нормативно правова база має на меті досягнення таких цілей (Proposal, 2021):

- забезпечити, щоб системи штучного інтелекту, які використовуються на ринку ЄС, були безпечними та відповідали чинному законодавству про основні права та цінності Європейського Союзу;

- забезпечити юридичну визначеність для сприяння інвестиціям та інноваціям у AI;

- покращити управління та ефективне забезпечення виконання чинного законодавства про основні права та вимоги безпеки, що застосовуються до систем AI;

- сприяти розвитку єдиного ринку для законних, безпечних і надійних програм AI та запобігати фрагментації ринку.

Нині в Україні прийнята «Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту» (Roadmap for the regulation of artificial intelligence, 2023) яка є покроковим шляхом до ухвалення національного законодавства про штучний інтелект, який відповідає засадам AI Act ЄС та є елементом інтеграції сучасного законодавства України до норм і правил Європейського Союзу, та, у тому числі, передбачає долучення до методології HUDERIA (Human Rights, Democracy, and the Rule of Law Impact Assessment) та адаптація її в Україні. Методологія HUDERIA, серед іншого, передбачає створення єдиного підходу для виявлення, аналізу, оцінки ризиків та впливу

систем штучного інтелекту на права людини, демократію та верховенство права, зокрема (HUDERIA, 2023): ідентифікації ризику системи штучного інтелекту, оцінку впливу, оцінка управління та пом'якшення негативного впливу та оцінку систем AI.

Проте, наведені регулюючі ініціативи, попри глибокий рівень оцінки ризиків впровадження систем штучного інтелекту та системність підходу в глобальній стандартизації AI, мають враховувати специфіку та сфери застосування, зокрема мережеве управління, а також швидкоплинність технологічного розвитку, яка вимагає використання прогностичного підходу до нормотворення, що базується на аналізі можливостей регулювання майбутніх технологій.

Висновки.

На підставі проведеного дослідження можна зробити загальний висновок, що зважаючи на ефективність використання алгоритмів штучного інтелекту в мережевому управлінні, зокрема завдяки розподіленому

доступу, децентралізованому вирішенню управлінських питань та формуванню колективних рішень, враховуючи необхідність постійного моніторингу їхнього виконання, оцінки якості та потреби внесення коректив у процесі їхньої реалізації, а також широкому переліку задач та функцій, які може виконувати AI в таких системах (функції аналітики даних, асистента, оптимізації, кібербезпеки та протидії корупції, ризик- та дата-менеджменту, а також комунікативно-інформаційна функція) та з огляду на ризики та за умови застосування моделі інтерпретованого штучного інтелекту та прийняття відповідної нормативно-правової бази щодо штучного інтелекту, яка спрямована на вирішення ризиків, пов'язаних із використанням штучного інтелекту, використання інструментів штучного інтелекту, як механізмів мережевого управління в галузі публічного управління та адміністрування, дасть змогу автоматизувати процеси, покращити якість управлінських рішень та забезпечити більш швидко та ефективно роботу органів публічної влади.

REFERENCES

- Abrams, R., (2009). *Uncovering the Network-Centric Organization*. Ph.D. dissertation, University of California, Irvine, 2009. Retrieved from <https://www.proquest.com/docview/304856743?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>
- HUDERIA: *An Ethical Compass for Artificial Intelligence*. (2023). Retrieved from <https://cedem.org.ua/consultations/huderia/>
- Jones, C., Hesterly, W. S. & Borgatti, S. P. (1997). A general theory of network governance: exchange conditions and social mechanisms. *Academy of Management Review*. 22(4),911-945. <https://doi:10.5465/AMR.1997.9711022109>
- Mittelstadt, B. D., Allo, P., Taddeo, M., Wachter, S., & Floridi, L. (2016). The ethics of algorithms: Mapping the debate. *Big Data & Society*, 3(2). Retrieved from https://www.cnil.fr/sites/cnil/files/atoms/files/mittelstaedt_floridi_the_ethics_of_algorithms.pdf
- Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/txt/?uri=celex:52021pc0206>
- Roadmap for the regulation of artificial intelligence in Ukraine*. Retrieved from https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/Roadmap_for_regulation_of_AI_in_Ukraine_compressed.pdf
- Sorensen, Eva; Torfing, Jacob (September 2005). The democratic anchorage of governance networks. *Scandinavian Political Studies*. 28(3), 195–218. <https://doi:10.1111/j.1467-9477.2005.00129.x>
- Voitovych, R. (2010). Network society as a new form of social organization in the context of globalization. *Political Management*. № 5, 3–18.
- What is explainable AI?* Retrieved from <https://www.ibm.com/topics/explainable-ai>

Digital Transformation and Electronic Governance: Scientific Approaches to Research in the Field of Public Management and Administration

UDC: 351.851

DOI: <https://doi.org/10.15421/152334>**Korchak Natalia**Dr.Sc., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-7702-2636>, nkorchak15@gmail.com**Rachynskyi Anatolii**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0001-9888-6978>, anatolii.rachynskyi@knu.ua**Larina Natalia**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-5843-0765>, natali.larina@ukr.net*Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

Digital development increasingly covers the spheres of social life, and in democratically developed countries it can become the main factor not only in economic, but also in social growth, in particular, infrastructure, digital literacy of the population, electronic democracy, which leads to the transformation of social relations. Thanks to the use of modern digital technologies, we can observe qualitative changes in the interaction of state authorities with citizens and businesses in the fields of culture, education, and health care. The level of implementation of digitalization and electronic governance also affects the reform of public administration into public administration, among which it is appropriate to single out digital transformation, deepening the focus on ensuring transparency and accountability of authorities, strengthening cooperation and partnership, recognizing and supporting the multi-vector nature of public administration to achieve the Sustainable Development Goals. That is why the attention of scientists is focused on improving the digital development of the state and society through the introduction of various innovations and technologies for the implementation of state policy in ensuring a high level of electronic democracy. Trends towards the growth of digital transformation and e-governance in Ukraine are observed not only at the local and national levels, but they are also becoming characteristic of the supranational level as well. One of the reasons is the forced spread of the migration movement by our compatriots, their use of existing electronic services to facilitate the adaptation period in emigration, systematization of knowledge about the traditions of the countries in which they are forced to live temporarily, their culture, traditions, cognitive approach to learning foreign languages. In Ukraine, the study of digital transformation and e-governance is an important component of ensuring e-democracy. This is explained by the fact that they can create prerequisites in Ukraine for preventing or minimizing the negative consequences of corruption in public administration, existing and projected risks and threats.

Keywords: public policy, digital transformation, e-governance, e-democracy, public management and administration, national values

Цифрова трансформація та електронне врядування: наукові підходи дослідження в сфері публічного управління та адміністрування

Корчак Наталія, Рачинський Анатолій, Ларіна Наталія*Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*

Анотація

Цифровий розвиток все більше охоплює сфери суспільного життя, а в демократично розвинених країнах може стати головним фактором не лише економічного, а й соціального зростання, зокрема, інфраструктури, цифрової грамотності населення, електронної демократії, що призводить до трансформації суспільних відносин. Завдяки використанню сучасних цифрових технологій можемо спостерігати якісні зміни у взаємодії органів державної влади з громадянами та бізнесом у сфері культури, освіти, охорони здоров'я тощо. Рівень запровадження цифровізації та електронного врядування також впливають на реформування державного управління в публічне управління, серед яких доцільно виокремити цифрову трансформацію, поглиблення фокусу на забезпеченні прозорості та підзвітності органів влади, зміцнення співпраці та партнерства, визнання та підтримку багатовекторності публічного управління для досягнення Цілей сталого розвитку. Саме тому увага науковців зосереджена на вдосконаленні цифрового розвитку держави та суспільства шляхом впровадження різноманітних інновацій та технологій задля реалізації державної політики у забезпеченні високого рівня електронної демократії. Тенденції до зростання цифрової трансформації та електронного врядування в Україні спостерігаються не лише на місцевому та національному рівнях, вони стають характерними і для наднаціонального рівня. Однією з причин є вимушене поширення міграційного руху нашими співвітчизниками, використання ними діючих електронних послуг для полегшення адаптаційного періоду в еміграції, систематизація знань про традиції країн, в яких вони вимушені тимчасово проживати, їх культуру, традиції, когнітивний підхід у вивченні іноземних мов. В Україні дослідження цифрової трансформації та електронного врядування є важливою складовою забезпечення електронної демократії. Це пояснюється тим, що вони можуть створити в Україні передумови для запобігання або мінімізації корупційних негативних наслідків в державному управлінні, існуючих та прогнозованих ризиків і загроз.

Ключові слова: державна політика, цифрова трансформація, електронне врядування, електронна демократія, публічне управління та адміністрування, національні цінності

Стаття надійшла / Article arrived: 15.09.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Постановка проблеми.

Становлення демократичної, правової, соціальної держави, розвиток громадянського суспільства на засадах демократичного врядування стає головним фактором не лише економічного, а й соціального зростання інфраструктури, цифрової грамотності населення, електронної демократії. Дослідження розвитку цифрової трансформації та електронного врядування у сфері публічного управління та адміністрування дозволяє визначити пріоритети державної підтримки в цій сфері діяльності та оцінити її ефективність. Крім того, дане дослідження дозволяє виділити ключові напрями розвитку цифрової трансформації в публічному управлінні України та запропонувати практичні рекомендації для політичних рішень у цій сфері діяльності. Адже завдяки використанню сучасних цифрових технологій ми можемо спостерігати якісні зміни у взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування з громадянами та бізнесом у сфері культури, освіти, охорони здоров'я та ін. сферах діяльності. Саме це мотивує професіоналів до розробки ефективних стратегій розвитку цифрових ресурсів, що сприяють забезпеченню доступності, збереженню, просуванню національної ідентичності, національних цінностей та культурної спадщини засобами цифрової трансформації для різних соціальних груп.

Аналіз досліджень і публікацій.

Теоретичні засади обґрунтування процесів створення і функціонування публічного управління розглядаються у фундаментальних працях видатних українських учених: І. Шпекторенко (2019), Н. Липовська (2014), Н. Гончарук (2013), Н. Ф. Артеменко (2013).

Питання цифрової трансформації публічного управління досліджуються у роботах О. Карпенко (2020) та С. Квітки (2020, 2021), С. Сergyogina (2022), С. Чукут (2023) та ін. Однак є аспекти, що потребують подальшого напрацювання й розвитку. Серед них на особливу увагу заслуговує дослідження наукових підходів щодо процесів розвитку цифрової трансформації та електронного врядування в сфері публічного управління та адміністрування в Україні.

Метою статті є визначення наукових підходів у дослідженні процесів розвитку цифрової трансформації та електронного врядування в сфері публічного управління та адміністрування в Україні.

Результати дослідження.

Вивчення проблем публічного управління та адміністрування, дослідження організації

та діяльності інститутів державної служби в умовах реформування їх в публічну службу є відносно новим напрямом наукових досліджень для більшості країн посткомуністичного простору, в тому числі й для України. Така ситуація зумовлена перш за все історичними передумовами існування нашої країни, зокрема тим, що Україна понад 70 років була частиною тоталітарно-авторитарної держави, в якій державне управління розглядається як досить вузька сфера в межах вивчення адміністративного права, під керівництвом партії. Лише демократичні зміни 1990-х років, насамперед здобуття Україною незалежності у 1991 році, сприяли появі та розвитку досліджень державного управління в самостійних наукових галузях і дисциплінах (Сergyogin, 2022, с. 13).

З початком цифрової трансформації суспільства продовжують активізуватися наукові дослідження з питань публічного управління та адміністрування, державної та публічної служби. Проте наукові дослідження державного управління в нових умовах виявляють кризу цієї галузі не лише як теоретичної дисципліни, а й як практичної та освітньої. На думку С. Сergyogina зміст поняття «публічна служба» й досі викликає суперечки. Науковець це пояснюється тим, термін близький за змістом до «державне управління», «публічне управління», «державна служба», «державне управління», а характеристика змісту сприяє «визначити їх взаємозв'язок, взаємодоповнення в сенсі реалізації» (Сergyogin, 2022, с. 14).

В історичному контексті публічна служба здавна розглядалася як особисте надбання правителів, що відображено в працях філософів – Конфуція, Сократа, Платона, Аристотеля, Цицерона, Ф. Аквінського, Д. Аліґ'єрі, М. Лютер, Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк, Б. Спіноза, Ф. Бекон, Ш. Монтеск'є, Ж. Руссо, І. Канта, Г. Гегеля та ін. В останні роки публічну службу почали трактувати як різновид бюрократії – інструмент реалізації волі держави за конкретних соціальних умов, що знайшло відображення в теорії про устрій суспільства Макса Вебера. Дослідженням публічної служби приділяли увагу В. Вілсон і Ф. Гудноу (єдиний ієрархічний центр управління модернізацією людської цивілізації та здійснення нею добробуту), Т. Парсонс (системні атрибути, пов'язані з досягненням загальні цілі), Х. Саймон (неформальні організації), П. Блау, М. Крозьє (гуманізація організацій), Д. Уолдо та В. Остром («чутливе» управління), М. Фуко, Е. Гідденс (комунікаційні елементи сучасне суспільство), К. Маркс (Паразит), Г. Мюнстерберг, М. Фолле (теорія людських відносин), Дж. Сент-Мілем, Г. Моска (технократичний менеджмент) (Сergyogin,

2022). Їх дослідження знайшли продовження в наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених у сфері юриспруденції, в авторських концепціях розвитку публічного управління, а відповідно – й публічній службі. Такі наукові дискусії щодо тлумачення терміну «публічна служба» тривають понад 30 років, незважаючи на значний обсяг спеціальної наукової літератури, в якій розглядаються загальні питання теорії державного управління, історичний розвиток публічної служби, сучасний стан і тенденції розвитку окремої державної служби. Отже, законодавство всередині країни чи за кордоном має різні поняття терміну «публічна служба» і різні методології для визначення його сутності та змісту.

З початком цифрової трансформації суспільства активізуються наукові дослідження з проблем публічного управління та публічної служби, характерною рисою яких є те, що можна визначити «змістовне» розширення аналізу цього поняття. Тобто, публічна служба розглядається не лише як певний організаційно-правовий інститут, але і як складний соціальний і управлінський інститут суспільства, що виконує основоположну функцію державного регулювання, сенс яких полягає в тому, що громадські служби забезпечують ефективно компетентне управління, а найкращі громадяни суспільства поступово залучаються до вирішення завдань, що постають перед суспільним розвитком і відображаються у функціях держави (Грінівецька, 1999).

Важливо відзначити, що питання цифрової трансформації та е-врядування є міждисциплінарними і викликають зацікавлення у багатьох дослідників з різних дисциплін. Тому аналіз понятійного поля сприяє розгляду досліджень на основі таких сучасних інноваційних підходів як: *технологічний, сервіс-орієнтований (клієнт-орієнтований), експерієнс-технологічний (перспектив набутого досвіду), підхід до ствітворчості цінностей; еко-системний, цифрової трансформації, етично-відповідальний підхід* та ін.

Розглянемо *технологічний підхід*, який зосереджений на *техніко-технологічних аспектах запровадження цифрових ресурсів та е-врядування* – Інтернет, програмні додатки, мобільні пристрої та комунікаційні мережі і розглядає цифрову трансформацію традиційного врядування у цифрові формати, що забезпечує доступ, зручність та ефективність за допомогою технологічно-опосередкованих взаємодії (Карпенко, & Чукут, 2023, с. 591). Цей підхід відображений у науковій праці Бріньюльфсона Е. та Макафі Е. «Друга епоха машин: робота,

прогрес і процвітання в часи блискучих технологій» (Brynjolfsson, & McAfee, 2014).

Окремі науковці (Жекало, Заяць, & Вакун, 2020) вважають, що технологічний підхід до розуміння феномену «електронне урядування» не є цілком повним. Завдання уряду полягає у не лише у використанні технологій для підвищення ефективності державних установ, одночасно слід покращувати якість життя громадян шляхом трансформації відносин між громадянами та їхніми урядами.

Тому відповідно до технологічного підходу зазначені автори термін «електронний уряд» розуміють дещо тимчасовим і вважають, що воно зникне, як тільки державне управління буде здійснюватися повсюдно з паралельним функціонуванням в електронному форматі. Відповідно, електронне урядування може стосуватися всієї сфери послуг, які надаються державою громадянам і виражатись як модель діяльності держави в умовах модернізації державного апарату. Така модель діяльності може відобразитись через підтримку економічної, правової, політичної, адміністративної і цивільної єдності країни (Забейворота, 2017).

На думку вчених важливим є підхід до обґрунтування «е-врядування» як системи управління державним апаратом влади, що включає визначену форму, набір принципів і норм, яка здійснюється в електронній формі. Так, згідно з Концепцією розвитку електронного урядування в Україні, е-врядування – це форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян (Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні).

Ряд вітчизняних науковців пропонують використовувати традиційний *комплексний підхід* до розуміння цього поняття, наголошуючи як на формі організації діяльності, суб'єктивній складові, особливостях та перспективі запровадження такої діяльності. Так, Д. Спасібов, досліджуючи електронне урядування в системі сучасних концепцій публічного управління визначає «електронне урядування» як «форму організації публічного управління, що сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням ІКТ для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян» (Спасібов, 2018).

Тож рекомендовано зміст е-врядування розглядати на трьох рівнях: концептуальному, процесному і технічному. Концептуально електронне урядування можна охарактеризувати як інноваційну модель політико-адміністративного управління або нову форму організації діяльності органів публічної влади. В цьому відношенні ідеї такої системи управління укладаються в усталені концептуальні моделі, такі як «new public management», «good governance» та інші, і розглядається як кінцева форма реалізації цих ідей чи як інструмент їх досягнення.

Процесний рівень визначення електронного урядування охоплює сукупність функціональних можливостей, які можуть упроваджувати держави через використання різних видів інформаційно-комп'ютерних технологій. Зокрема, це інформаційно-технологічна підтримка прийняття управлінських рішень, надання державних чи муніципальних послуг в онлайн режимі, широкий доступ до інформації, наданої органами влади, і, відповідно, можливість зворотного зв'язку, доступна через використання технологій участь громадськості до прийняття суспільно-важливих рішень.

В технічній площині електронне урядування складає сукупність інформаційних систем, програмно-апаратних комплексів, засобів зв'язку і обробки інформації, баз даних, каналів передачі інформації тощо, які залучені до процесу управління.

Таким чином, цифрові технології дозволяють зробити державні послуги не тільки більш доступними і швидкими для заявників, а й персоніфікованими, адресними, які враховують потреби громадян і бізнесу. Врахування потреб заявників забезпечується за рахунок використання великих масивів даних про заявників, накопичених органами державної влади. Ці можливості надаються владним органам в рамках використання технологій «великих даних» (Big Data), ключовою особливістю яких є застосування автоматизованих методів аналізу великих обсягів інформації для більш якісної взаємодії з користувачами. В Україні великі дані використовують мобільні оператори з метою аналізу інформації про напрями переміщення їхніх абонентів. Особливо це допомагає нині при вирішенні різних завдань, пов'язаних з евакуацією населення в умовах повномасштабної війни росії в Україні. Також технології Big Data дають змогу визначити, якими шляхами найчастіше їздять українці, щоб на основі отриманих відомостей виділити автомагістралі, які потребують ремонту.

Дана система мала найбільш практичне застосування у економічній сфері, однак, в останні роки активно здійснюється впровадження технологій Big Data для реалізації публічних послуг органами державної влади, зокрема, широке застосування в великих містах для визначення районів із заповненими дитячими садками, школами; відстеження пасажиропотоку й оптимізації маршрутів громадського транспорту.

Другим інноваційним підходом є *сервіс-орієнтований (клієнт-орієнтований)*, який зосереджений на ціннісній пропозиції, задоволеності користувача (клієнта) запровадженням цифрового контекста, що забезпечує корисність, зручність і задоволеність його, спираючись на принципи маркетингу і клієнтоорієнтованості, якості та інноваціях у публічному врядуванні. Прихильниками другого підходу є Варго С. та Луша Р. (Lusch, & Vargo, 2014), які розкривають структуру сервіс-домінуючої логіки шляхом спільного створення цінності через діяльність. Варто також відзначити статтю Е. Гаммессона «Від маркетингу відносин до загального маркетингу відносин і не тільки» (Gummesson, 2016), в якій обговорюється перехід від логіки, орієнтованої на продукт, до логіки, орієнтованої на послугу, і наголошується на важливості орієнтації на клієнта та спільної цінності маркетингу.

Третій виокремлений підхід робить акцент на перспективі та набутому досвіді користувача щодо використання ним знань з е-врядування та цифрової грамотності (*експірієнс-технології*). Такий підхід характерний тим, що він також зосереджений на розумінні застосування набутих користувачем знань з цифрових технологій, які мають бути інтуїтивно зрозумілими, простими у використанні та відповідати очікуванням та цілям користувача.

Вчені Фінель М. та Велч Е., першими досліджували аспекти е-врядування, орієнтовані на досвідах (Карпенко, & Чукут, 2023, с. 593).

На думку С. Чукут такий підхід «може поєднувати в собі дослідників у галузі користувачів набутого досвіду (UX), дизайну взаємодії та дизайну послуг, які зосереджуються на розумінні цілісного користувацького досвіду е-послуг у державному управлінні» (Карпенко, & Чукут, 2023, с. 594). Використовують експірієнс-технології шляхом застосування методології дизайну, орієнтованої на користувача, з метою здійснення гарантій, що цифровий розвиток та технології е-врядування, надаючи е-послуги, забезпечують цінність та значущий досвід для користувачів. До найбільш відомих дослідників можна віднести Д. Нормана, який

аналізує принципи дизайну, орієнтованого на користувача, і підкреслює важливість зручності використання досвіду при проектуванні е-послуг (Norman, 2013). Також заслуговує на увагу робота Я. Нільсена «Юзабіліті інжиніринг», в якій представлені принципи та методології розробки е-послуг, придатних для використання та орієнтованих на користувача (Nielsen, 1994).

На нашу думку, користувачі повинні розумітися на використанні експірієнс-технології в публічному управлінні та адмініструванні, вивчати емоційні, когнітивні та сенсорні виміри взаємодії громадян з державною, представницькими органами влади засобами цифрових технологій, які забезпечують надання державних послуг.

Такий підхід знайшов свій прояв в працях науковців, Мейєр А. (Meijer, & Bekkers, 2015), Харалабідіс Ю. і Куссуріс С. (Charalabidis, Koussouris, & Askounis, 2009), які аналізують співпрацю громадян з державними установами для створення цінності за допомогою розробки, надання та використання електронних державних послуг.

Поняття трансформації досвіду в даному випадку бажано розглянути через розвиток протистояння емпіризму та раціоналізму у діапазоні від визнання єдиним джерелом достовірного знання – до абсолютного несприйняття як джерела пізнання (Sorochan, Bondarchuk, & Olifira, 2020, с. 282).

Експірієнс-технології органічно вписуються в контекст професійного розвитку фахівців, які працюють у сфері публічного управління та адміністрування або на державній службі, оскільки їх мотивують до аналізу й переосмислення власного досвіду та досвіду співробітників, зміни моделей їхньої поведінки й професійної діяльності.

Прикладом для запровадження інноваційних трансформаційних процесів доцільно є трансформаційне навчання дорослих, основи якого заклад Джек Мезіров. На думку автора, «трансформація – це процес, коли особистість критично усвідомлює, яким чином і чому в неї сформована певна картина світу, розуміння того, як можна змінити її та моделі поведінки, а також остаточний вибір щодо оновлення діяльності на основі цього нового розуміння» (Mezigitow, 2003, с. 56).

Поштовхом до трансформаційного навчання для особистості, стверджують дослідники, є ситуація невизначеності, необхідності діяти в обставинах, які є викликом інтелектуальним, емоційним, соціальним, моральним або навіть поєднанням їх усіх. Така ситуація може спершу зумовити стрес, невпевненість, але

потім спонукає до пошуку нових поглядів та перспектив. Трансформація починається тоді, коли людина набуває здатності бачити власну ситуацію в іншому аспекті. За таких умов людина потребує не лише нової інформації в процесі навчання, а й набуття нового досвіду для усвідомлення змін та адаптації до них.

Якщо взяти за основу ідею трансформаційного навчання в аспекті удосконалення або зміни професійної діяльності, то можна сказати, що експірієнс-технології освіти публічних службовців мають спрямовуватись на трансформацію професіоналізму.

Трансформація професіоналізму – якісна зміна професіоналізму, зумовлена набуттям фахівцем нового рівня здатності і готовності до професійної діяльності в умовах цифрового світу та суспільства знань, що відбувається в процесі трансформаційного навчання в системі формальної, неформальної, інформальної освіти дорослих пізнання (Sorochan, Bondarchuk, & Olifira, 2020).

Трансформаційне навчання під час підвищення кваліфікації публічних службовців та магістерської підготовки у галузі знань 281 «Публічне управління та адміністрування» передбачає відповідальність особистості за результат, пріоритет внутрішнього контролю. Навчання має враховувати контекст нового освітнього середовища, а фахівець – бути переконаним у тому, що саме і з якою метою він вивчає, як це пов'язано з його професійною діяльністю. Такий підхід визначає успішну підготовку державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування.

Таким чином, трансформацію професіоналізму в період реформ в державному управлінні забезпечують сучасні технології освіти, серед яких на першому місці – технології опанування і передавання досвіду (експірієнс-технології). Результатом трансформації професіоналізму за допомогою експірієнс-технологій є перехід особистості:

- від розуміння себе як пасивного виконавця, від якого мало залежить загальний результат – до професіонала, який на високому рівні здійснює професійну діяльність у межах компетенції;
- від застосування усталених способів дій – до опанування технологій професійної діяльності на сучасному рівні;
- від статусу виконавця – до позиції лідера;
- від виконавської роботи відповідно до наказу без критичної рефлексії – до професійної діяльності в команді;

- від звички до примусу – до утворення нових смислів, мотивації, розуміння смислу й мети професійної діяльності;

- від освіти «раз і на завжди» – до освіти впродовж життя;

- від знань, умінь, навичок – до компетентностей, які обов'язково мають ціннісний компонент;

- від очікування тотального контролю – до відповідальності;

- від обов'язковості щодо виконання чітко визначених дій – до свідомого відповідального вибору напрямів і технологій професійної діяльності.

Світовий банк у звіті «Навички для сучасної України» подає три групи навичок, які визначають як особистий успіх, так і впливають на рівень професійного розвитку: когнітивні навички (інтелект, базові навички та складна розумова діяльність, наприклад, критичне мислення); соціоемоційні (поведінка, установки та особистісні якості, які дають можливість людині орієнтуватись в особистих та соціальних ситуаціях) та технічні (спеціальні знання та навички, необхідні для виконання роботи за фахом), що надає орієнтири для визначення змісту і технологій навчання фахівців.

Висновки.

Таким чином, цифрова трансформація має стати головним фактором соціально-

економічного зростання у всіх сферах суспільного життя, що призводить до трансформації суспільних відносин, впливає на реформування державного управління в публічне управління. Нами окреслені тенденції щодо зростання цифрової трансформації та електронного врядування в Україні на всіх рівнях публічного управління та врядування. Визначено, що в Україні дослідження цифрової трансформації та електронного врядування є надважливою складовою забезпечення електронної демократії, і пояснюється тим, що вони можуть створити в Україні передумови для запобігання або мінімізації корупційних негативних наслідків в державному управлінні, існуючих та прогнозованих ризиків і загроз.

Зазначені наукові підходи дослідження цифрової трансформації та електронного врядування у сфері публічного управління та адміністрування сприяють застосуванню процесів професійного навчання публічних службовців варіативним, диференційованим шляхом, спрямованим на формування різних типів навичок, урахувати їх фактичний рівень розвитку. Формування означених навичок забезпечується експерієнс-технологіями, зокрема: кейс-технологіями, проблемно-пошуковим навчанням, моделюванням, рольовою грою, ситуаційними вправами щодо формування команди, проєктними методами.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Гончарук, Н. Т., & Артеменко, Н. Ф. (2013). Мотивація персоналу у сфері державної служби України: проблеми та перспективи. *Аспекти публічного управління*, 1(2), 48-54. <https://doi.org/10.15421/151326>
- Грінівецька, Н. М. (1999). *Публічна служба як соціальний інститут: проблеми концептуального аналізу*. К.: ФАДА, ЛТД.
- Жекало Г., Заяць М., & Вакун О. (2020). Сутність та зміст електронного врядування: концептуальний вимір. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 8. Відновлено з http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/8_2020/54.pdf
- Забейворога, Т. (2017). Сучасна концепція е-врядування як основа модернізації системи державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*, 1(51), 35-42.
- Карпенко, О. В. (Ред). (2020). *Цифрове врядування*. (Монографія). Київ: ІДЕЯ ПРИНТ.
- Квітка, С. (2021). Цифрова трансформація в контексті концепції «Довгих хвиль» М. Кондратьєва. *Аспекти публічного управління*, 9 (1), 24-28. <https://doi.org/10.15421/152155>
- Квітка, С., Новіченко, Н., Гусаревич, Н., Піскоха, Н., Бардах, О., & Демощенко, Г. (2020). Перспективні напрямки цифрової трансформації публічного управління. *Аспекти публічного управління*, 8(4), 129-146. <https://doi.org/10.15421/152087>
- Липовська, Н. А. (2014). Інтерпретація концепту «державна служба» з позицій організаційного підходу. *Аспекти публічного управління*, 2(7), 58-66. <https://doi.org/10.15421/151444>
- Макс Вебер. (2013). *Господарство і суспільство*. (Пер. з нім. М. Кушнір). К.: Всесвіт.
- Про схвалення Концепції розвитку електронного врядування в Україні: *Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р*. Відновлено з <https://www.kmu.gov.ua/pras/250287124>
- Серьогін, С. (2022). Публічна служба в умовах цифрової трансформації: завдання, функції та вектори розвитку. *Аспекти публічного управління*, 10 (3), 11-21. <https://doi.org/10.15421/152215>
- Спасібов, Д. (2018). Електронне врядування в системі сучасних концепцій публічного управління. *Теорія та практика державного управління*, 2(61). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-2/index.html>
- Чукот С.А., Загвойська О.В., Цимбаленко Я.Ю. (2022). *Основи електронного врядування*. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського.
- Чукот, С., & Карпенко, Є. (2023). Організація надання електронних послуг в Україні в умовах війни. *Державне управління та регіональний розвиток*, 20, 589-613. <https://doi.org/10.34132/pard2023.20.14>
- Шпекторенко, І. (2019). Евристичні можливості блокового підходу у формуванні структури управлінської діяльності публічного службовця. *Аспекти публічного управління*, 7(11), 38-48. <https://doi.org/10.15421/151954>

- Brynjolfsson, E. & McAfee, A. (2014). *Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. Washington, DC: Norton & Company Limited. Retrieved from <https://psycnet.apa.org/record/2014-07087-000>
- Building e-government service portals for local administrations: a cookbook approach (2009). *International Journal of Innovation and Regional Development*, 1(3), 255-275. DOI: <https://doi.org/10.1504/ijird.2009.021846>
- Gummesson, E. (2016). From relationship marketing to total relationship marketing and beyond. *Journal of Services Marketing*, 31(6), 16-19. Retrieved from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JSM-11-2016-0398/full/html>
- Lusch, R. F. & Vargo, S. L. (2014). *Service-dominant logic: Premises, perspectives, possibilities*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/285517002_Service-dominant_logic_Premises_perspectives_possibilities
- Meijer, A. & Bekkers, V. (2015). A metatheory of e-government: Creating some order in a fragmented research field. *Government Information Quarterly*, 32(3), 237-245. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.giq.2015.04.006>
- Mezirow, J. (2003). Transformative learning as discourse. *Journal of Transformative Education*, 1(1), 58-63. <https://doi.org/10.1177/1541344603252172>
- Nielsen, J. (1994). *Usability Engineering*. Burlington, MA: Morgan Kaufmann Publishers.
- Norman, D.A. (2013). *The Design of Everyday Things*. NY: Basic Books.
- Sorochan T. M., Bondarchuk O. I., & Olifira L. M. (2020). Experience-technologies in the development of information readiness of pedagogical employees for the performance of their professional activities. *Information Technologies and Learning Tools*, 76(2), 279–289. <https://doi.org/10.33407/itlt.v76i2.362>

REFERENCES

- Brynjolfsson, E. & McAfee, A. (2014). *Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. Washington, DC: Norton & Company Limited. Retrieved from <https://psycnet.apa.org/record/2014-07087-000>
- Building e-government service portals for local administrations: a cookbook approach (2009). *International Journal of Innovation and Regional Development*, 1(3), 255-275. <https://doi.org/10.1504/ijird.2009.021846>
- Chukut S., & Karpenko, Ye. (2023). Orhanizatsiia nadannia elektronnykh posluh v Ukraini v umovakh viiny. *Derzhavne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok*, 20, 589-613. <https://doi.org/10.34132/pard2023.20.14>
- Chukut, S.A., Zahvoiska, O.V. Tsymbalenko, Ya.Yu. (2022). *Basics of electronic governance*. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho.
- Gummesson, E. (2016). From relationship marketing to total relationship marketing and beyond. *Journal of Services Marketing*, 31(6), 16-19. Retrieved from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JSM-11-2016-0398/full/html>
- Honcharuk, N. T., & Artemenko, N. F. (2013). Personnel motivation in the sphere of civil service of Ukraine: problems and prospects. *Public Administration Aspects*, 1(2), 48-54. <https://doi.org/10.15421/151326>
- Hrinivetska, N. M. (1999). *Public service as a social institution: problems of conceptual analysis*. K.: FADA, LTD.
- Karpenko, O. V. (Ed.). (2020). *Digital governance*. (Monograph). Kyiv: IDEA PRINT.
- Kvitka, S. (2021). Digital transformation in the context of M. Kondratiev's "Long Waves" concept. *Public Administration Aspects*, 9(SI (1)), 24-28. <https://doi.org/10.15421/152155>
- Kvitka, S., Novichenko, N., Husarevich, N., Piscokha, N., Bardakh, O., & Demoshenko, G. (2020). Promising directions of digital transformation of public administration. *Public Administration Aspects*, 8(4), 129-146. <https://doi.org/10.15421/152087>
- Lipovska, N. A. (2014). Interpretation of the concept of "public service" from the standpoint of the organizational approach. *Public Administration Aspects*, 2(7), 58-66. <https://doi.org/10.15421/151444>
- Lusch, R. F. & Vargo, S. L. (2014). *Service-dominant logic: Premises, perspectives, possibilities*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/285517002_Service-dominant_logic_premises_perspectives_possibilities
- Meijer, A. & Bekkers, V. (2015). A metatheory of e-government: Creating some order in a fragmented research field. *Government Information Quarterly*, 32(3), 237-245. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2015.04.006>
- Mezirow, J. (2003). Transformative learning as discourse. *Journal of Transformative Education*, 1(1), 58-63. <https://doi.org/10.1177/1541344603252172>
- Nielsen, J. (1994). *Usability Engineering*. Burlington, MA: Morgan Kaufmann Publishers
- Norman, D. A. (2013). *The Design of Everyday Things*. NY: Basic Books.
- Obolenskyi, O. Yu. (2006). *Public service*. K.: KNEU.
- Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini: *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 veresnia 2017 r. № 649-r*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287124>
- Serohin S. (2022). Publicna sluzhba v umovakh tsyfrovoi transformatsii: zavdannia, funktsii ta vektory rozvytku. *Public Administration Aspects*, 10 (3), 11-21. <https://doi.org/10.15421/152215>
- Shpektorenko, I. (2019). Heuristic possibilities of the block approach in forming the structure of the managerial activity of a public servant. *Public Administration Aspects*, 7(11), 38-48. <https://doi.org/10.15421/151954/>
- Sorochan T. M., Bondarchuk O. I., & Olifira L. M. (2020). Experience-technologies in the development of information readiness of pedagogical employees for the performance of their professional activities. *Information Technologies and Learning Tools*, 76(2), 279–289. <https://doi.org/10.33407/itlt.v76i2.362>
- Spasibov, D. (2018), "Elektronne uriaduvannia v systemi suchasnykh kontseptsiij publichnoho upravlinnia". *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, 2(61). Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/tpdu/2018-2/index.html>.
- Veber, M. (2013). *Hospodarstvo i suspilstvo*. (per. z nim. M. Kushnir). K.: Vsesvit.
- Zabeivorota, T. (2017). Suchasna kontseptsiia e-vriaduvannia yak osnova modernizatsii systemy derzhavnoho upravlinnia. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, 1(51). 35-42.
- Zhekalo, H., Zaiats, M., & Vakun, O. (2020). Sutnist ta zmist elektronnoho vriaduvannia: kontseptualnyi vymir. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 8. Retrieved from http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/54.pdf

Implementation of the State Policy of Digital Development in the Field Of Museum Business: Challenges and Prospects

UDC: 351.85/008:069.5

DOI: <https://doi.org/10.15421/152335>

Hololobov Serhii¹

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-6283-003X>, s.m.gololobov@ukr.net

Antonova Liudmyla²

Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0003-2975-6453>, antonovalv77@gmail.com

¹*Separate Division «Mykolaiv Branch of the Kyiv National University of Culture and Arts» (Mykolaiv, Ukraine)*

²*Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine)*

Abstract

The article provides a systematic study and theoretical justification for the implementation of specific aspects of the state digital development policy, in particular, the use of blockchain technologies to achieve improved management and accessibility of cultural objects in museums. The research methodology is based on a comprehensive analysis of the state policy of digital development in the field of museums, studying the best practices of foreign countries for use in the field of museums to ensure and improve the documentation and integrity of cultural objects in museum collections, and assessing their potential in the cultural heritage. The results of the study reveal the potential of using digital technologies in the museum industry, indicating the possibility of increasing the level of storage and accessibility of cultural objects. In addition, the article analyzes the challenges that arise when introducing these digital technologies into museum work.

The conclusions of the article provide practical recommendations for the implementation of blockchain technologies in the museum business of Ukraine, including the determination of optimal technical solutions, legal aspects and tools for attracting audiences. Particular attention is paid to audience engagement and identifying ways to improve the management of digital museum collections. Based on the results of the study, practical recommendations are provided for improving the processes of implementing the state policy of digital development in the field of museum affairs. The overall conclusion of the article highlights the importance of further research and development in the field of digitalization of museums as a key component of cultural heritage and education.

Keywords: public policy, public administration, integrity, museum affairs, cultural heritage objects, digital transformation, digital development, blockchain technologies

Реалізація державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи: виклики та перспективи

Гололобов Сергій¹, Антонова Людмила²

¹*Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв» (Миколаїв, Україна)*

²*Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Миколаїв, Україна)*

Анотація

У статті здійснено системне дослідження та теоретичне обґрунтування реалізації конкретних аспектів державної політики цифрового розвитку, зокрема використання блокчейн-технологій, для досягнення покращення управління та доступності об'єктів культурного призначення у музейній справі. Методологія дослідження базується на комплексному аналізі державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи, вивченні передових практик зарубіжних країн для використання у сфері музейної справи для забезпечення і підвищення документованості та інтегритету об'єктів культурного призначення в музейних колекціях, оцінці їхнього потенціалу у культурного надбання. Результати дослідження розкривають потенціал використання цифрових технологій у музейній галузі, вказуючи на можливості підвищення рівня збереження та доступності об'єктів культурного призначення. Окрім цього, у статті проаналізовано виклики, які виникають під час впровадження цих цифрових технологій в музейну справу.

Висновки статті надають практичні рекомендації щодо впровадження блокчейн-технологій в музейну справу України, включаючи визначення оптимальних технічних рішень, правових аспектів та інструментів залучення аудиторії. Особливу увагу приділяється залученню аудиторії та визначенню способів покращення управління цифровими музейними колекціями. За результатами дослідження надаються практичні рекомендації для удосконалення процесів реалізації державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи. Загальний висновок статті підкреслює важливість подальших досліджень і розвитку у галузі цифровізації музейної справи як ключового компонента культурної спадщини та освіти.

Ключові слова: державна політика, державне управління, інтегритет, музейна справа, об'єкти культурної спадщини, цифрова трансформація, цифровий розвиток, блокчейн-технології

Стаття надійшла / Article arrived: 17.09.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Постановка проблеми.

Сучасні музеї відіграють важливу історичну роль у збереженні та популяризації культурної спадщини, а також її доступності для широкого кола населення. Проте в умовах цифрового розвитку, коли культурні об'єкти можуть бути представлені та зафіксовані в цифровому вигляді, музеї стикаються з новими викликами та можливостями. Для забезпечення ефективної реалізації державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи необхідні відповідні інструменти вдосконалення управління та забезпечення предметами культури, що входять до музейних колекцій.

В умовах широкомасштабна війни України з країною-агресоркою росією особливо уваги потребує питання реалізації державної політики інструментами цифрових технологій, зокрема, у сфері культури, до якої входить музейна справа. Ця галузь зазнала значних трансформацій під впливом цифрового розвитку та технологічних інновацій. За останні роки державна політика цифрового розвитку стала пріоритетною для України, і саме в цьому контексті розглянемо виклики та можливості у реалізації цієї політики у сфері музейної справи.

Враховуючи зазначене вище, актуальність представленого дослідження полягає в необхідності аналізу шляхів реалізації державної політики у сфері цифрового розвитку музейної справи в умовах викликів та загроз. Саме в цьому контексті дана робота спрямована на системне вивчення та теоретичне обґрунтування інструментів, завдяки яким є можливості подолати перешкоди в реалізації державної політики у сфері цифрового розвитку музейної справи, а також запропонувати практичні рекомендації щодо їх удосконалення.

Аналіз досліджень і публікацій.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій у сфері цифрового розвитку музейної справи [1-14] свідчить про інтенсивний пошук шляхів вирішення низки проблем, пов'язаних з різними аспектами реалізації політики цифрового розвитку держави. Існуючі дослідження аналізують концепції державної політики в цій сфері [1; 2] та пропонують вивчати успішний зарубіжний досвід впровадження цифрових технологій у музейну справу [6; 8; 11].

Сучасні вчені та дослідники [7; 9; 13] розкривають необхідність переосмислення цифрової трансформації музейної справи в контексті викликів та можливостей державної політики у сфері культури. Дослідження в цьому напрямку відкривають нові можливості

для вдосконалення ефективності управління та охорони культурної спадщини.

Оскільки сучасний світ стикається з різноманітними викликами, такими як збройні конфлікти, необхідність збереження культурної спадщини, забезпечення доступності культурних благ та зміни в інформаційних технологіях, дослідження інструментів реалізації політики цифрового розвитку держави у сфері музейної діяльності стає все більш актуальним.

Існуючі дослідження надають загальний контекст [10; 12] та опис основних принципів реалізації державної політики цифрового розвитку держави у сфері музейної діяльності [11; 14], але конкретні інструменти та практичні рекомендації щодо впровадження цифрових технологій у музейну справу України ще потребують подальшої наукової розробки та уточнення.

Таким чином, віддаючи належне іншим дослідникам, визначена нами тема сприймається інноваційний елемент і потребує нових наукових досягнень для успішного впровадження цифрових технологій у музейну справу сучасної України.

Метою статті є системне дослідження та теоретичне обґрунтування інструментів реалізації конкретних аспектів державної політики цифрового розвитку для досягнення покращення управління та доступності об'єктів культурного призначення у музейній справі; розробки практичних рекомендацій для удосконалення процесів реалізації державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи.

Результати дослідження.

На сучасному етапі розвитку України особливого значення набуває питання реалізації державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи. Це пов'язано з необхідністю адаптації музейних закладів до вимог цифрової ери, забезпечення доступності культурних об'єктів для населення та збереження цінних артефактів у цифровому форматі. Важливу роль у досягненні цих цілей відіграють вдало відібрані інструменти реалізації державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи.

У сучасному суспільстві цифровізація стала невід'ємною частиною культурного простору. Музеї, як об'єкти охорони та презентації культурної спадщини, повинні відповідати викликам цифрового сьогодення. Завдяки цифровим ініціативам реалізація державної політики у культурній спадщині в умовах ризиків та загроз, державні музеї отримують можливість залучати нову аудиторію та робити

Табл. 1.

**Реалізація державної політики цифрового розвитку
у сфері музейної справи на засадах інструментального підходу**

Опис	Результат застосування інструментального підходу	Роль в реалізації політики	Вигоди для музеїв та суспільства
Реалізація політики цифрового розвитку полягає у створенні віртуальних музеїв, що дозволяють глобальній аудиторії відвідувачів досліджувати музейні колекції та експозиції в онлайн-середовищі. Цей механізм сприяє глобальному доступу до об'єктів культурного призначення незалежно від їхнього місця перебування.	Створення віртуальних музеїв	Забезпечення глобального доступу до об'єктів культурного призначення.	Зручність, доступність, популяризація культурної спадщини.
Багато музеїв прагнуть досягнути документованості та інтегритету своїх колекцій за допомогою цифрових архівів та баз даних, де зберігається детальна інформація про об'єкти культурного призначення. Ця практика сприяє забезпеченню надійності даних та підтримує документацію об'єктів культурного призначення.	Цифрові архіви та бази даних	Забезпечення надійності даних та документації об'єктів культурного призначення.	Збереження інформації, полегшення досліджень та збереження культурної спадщини.
Деякі музеї розробляють мобільні додатки та онлайн-курси для освіти громадськості та підвищення інтересу до культурної спадщини. Ці цифрові інструменти надають можливість навчатися та досліджувати культурну спадщину в інтерактивному форматі.	Музейні додатки та онлайн-освіта	Підвищення освіти та інтересу до об'єктів культурного призначення.	Зростання інтересу, освіти та свідомості про культурну спадщину.
Музеї використовують цифрові технології для створення електронних виставок та інтерактивних інсталяцій, що дозволяють відвідувачам взаємодіяти з експозицією, розширюючи можливості освіти в музейній сфері.	Електронні виставки та інтерактивні інсталяції	Створення залучаючих та інтерактивних виставок.	Підвищення інтересу відвідувачів та залучення нової аудиторії.
Музеї використовують цифрові канали для просування своєї діяльності та залучення аудиторії. Цифровий маркетинг дозволяє музеям збільшити свою «видимість» та привернути увагу нових відвідувачів.	Цифровий маркетинг та комунікації	Просування музейної діяльності та залучення аудиторії.	Збільшення відвідуваності, популяризація музеїв та культурної спадщини.
Використання цифрових інструментів дозволяє музеям збирати дані про відвідувачів та аналізувати їхню активність. Аналітика допомагає вдосконалити виставки та програми, враховуючи потреби та інтереси аудиторії.	Цифровий збір даних та аналітика	Отримання даних та аналіз для покращення діяльності.	Підвищення якості експозицій та програм, більш точне врахування потреб відвідувачів.
Деякі музеї впроваджують блокчейн для створення надійних систем реєстрації та власності об'єктів культурного призначення. Ця технологія забезпечує документованість та інтегритет артефактів у музейних колекціях, що є важливим аспектом збереження культурної спадщини.	Використання блокчейн-технологій	Забезпечення довіри та надійності реєстрації та власності.	Збереження інтегритету об'єктів культурного призначення, протидія шахрайству та підробці.

Джерело: складено автором

свої колекції доступними та відкритими. Це сприяє популяризації культурної спадщини, освіти громадян та підвищенню інтересу до музейної справи [1].

Реалізація державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи відкриває нові можливості для розвитку цієї сфери в умовах широкомасштабної війни в Україні, та

забезпечення її важливих функцій у сучасному суспільстві, адже музеї популяризують культурну спадщину, роблять її доступною у світовому масштабі та допомагають зберегти цінні артефакти в цифровому форматі. Тому цифровізація музейної справи відіграє ключову роль у реалізації державної політики та розвитку сфери культури України [6].

Розвиток сучасного суспільства тісно пов'язане з використанням цифрових технологій та інноваційних підходів. У контексті культурної сфери музейна справа стала одним із напрямків, де державна політика у сфері цифрового розвитку набула особливого значення. Відкритий доступ до культурної спадщини, забезпечення її цілісності та документування, а також створення нових можливостей для освіти та взаємодії з громадськістю стали ключовими завданнями в контексті музейної діяльності [4].

Наразі є великий вибір різних інструментів реалізації державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи. Ці інструменти спрямовані на впровадження інновацій та цифрових технологій у різні аспекти діяльності музеїв. Вони дають змогу розширити можливості музеїв, забезпечити глобальний доступ до їхніх колекцій, полегшити документування та збереження культурних об'єктів, підвищити суспільний інтерес до культурної спадщини та сприяти покращенню способів взаємодії з громадськістю [3].

У цьому контексті пропонуємо ознайомитися з основними інструментами реалізації державної політики цифрового розвитку музейної справи, які представлені в таблиці 1. У таблиці подано комплексний огляд цифрових інструментів і підходів, які використовуються музеями для реалізації завдань та цілі цифрового розвитку музейної справи. Представлена інформація відображає вагомий внесок цифрових інновацій у збереження та популяризацію культурної спадщини.

Наведена вище табл. 1 відображає різноманітність інструментального підходу, який використовуються музеями для впровадження цифрових інновацій. Дана таблиця засвідчує, що цифровий розвиток музейної галузі включає в себе комплексний набір заходів та стратегій.

Одним із ключових елементів є цифровізація є створення віртуальних музеїв, які дозволяють відвідувачам отримувати доступ до музейних колекцій в онлайн-середовищі. Ця ініціатива дозволяє розширити аудиторію та забезпечити доступ до музейних приміщень тим, хто фізично не може відвідувати музеї. Прикладом може бути музей історії урядів, розміщений на сайті Кабінету Міністрів України, (посилання <https://www.kmu.gov.ua/uryad-ta-organi-vladi/muzej-istoriyi-uryadiv-ukrayini>). З метою популяризації музейної справи серед студентської та учнівської молоді "Нова українська школа" зби́рала добірку найцікавіших закордонних і українських онлайн-музеїв, які можуть допомогти урізноманітнити уроки чи вільний час, які будуть представлені нами нижче. Проект віртуальних подорожей

“Музеї просто неба“ представляє такі онлайн-екскурсії: «Музей архітектури та побуту в Ужгороді», «Музей народної архітектури та побуту», «Шевченківський гай2 у Львові; «Мамасву Слободу» в Києві; «Національний музей народної архітектури та побуту України» в Києві; «Музей народної архітектури та побуту середньої Наддніпрянщини» в Переяслав-Хмельницькому; «Резиденцію Богдана Хмельницького в Чигирині»; «Запорізьку Січ».

Усі віртуальні екскурсії відбуваються під супровід україномовних пояснень про те чи інше місце, цікавих фактів і значення речей. Відчуття – начебто ви справді гуляєте музеєм з екскурсоводом.

Іншим важливим механізмом впровадження є ведення цифрових архівів і баз даних, у яких зберігається інформація про культурні об'єкти та артефакти. Це забезпечує документування та збереження цілісності цих об'єктів. Музейні програми та онлайн-навчання розширюють можливості музеїв навчати та взаємодіяти з аудиторією, створюючи нові форми навчання та віртуальні тури. Електронні виставки та інтерактивні інсталяції створюють унікальні можливості для відвідувачів, дозволяючи їм взаємодіяти з музейними експонатами. Цифровий маркетинг і комунікації стали основними інструментами просування музейної діяльності та залучення аудиторії. Нарешті, збір цифрових даних і аналітика відіграють важливу роль, дозволяючи музеям збирати інформацію про відвідувачів і аналізувати їх діяльність з метою подальшого вдосконалення своєї діяльності та організації виставок і програм. Використання технології блокчейн дозволяє створити надійну систему реєстрації та власності на культурні цінності, забезпечуючи їх збереження та недоторканність [9, с. 79].

Загалом, запровадження інструментального підходу в розвитку цифровізації у сфері музейної справи сприяє не лише збереженню культурної спадщини, а й розширенню можливостей взаємодії та освіти суспільства. Ці інновації відіграють важливу роль у реалізації державної політики цифрового розвитку музейної справи України.

Опис існуючих механізмів реалізації політики цифрового розвитку держави у сфері музейної справи свідчить про низку інноваційних інструментів та практик, спрямованих на покращення управління та доступності об'єктів культури. Однак жоден механізм не має недоліків, і їх аналіз є абсолютно необхідним. Ми виявимо недоліки та проблеми, які можуть виникнути під час роботи таких механізмів.

Створення віртуальних музеїв сприяє доступності та глобального охоплення аудиторії. Однак вони мають свої недоліки, зокрема:

– є втрата фізичної взаємодії з відповідними музейними предметами. Відвідувачі не можуть відчутти або побачити артефакти в їх реальному вигляді, що обмежує повне сприйняття;

– існує ризик, що деякі музеї можуть назавжди залишити віртуальну сферу, замінивши фізичне відвідування [2].

Цифрові архіви та бази даних також мають свої ризики та загрози у використанні. Перш за все, вони пов'язані зі збереженням і захистом цифрових даних. Збільшення обсягу інформації може призвести до збою зберігання або втрати даних через технічні чи кібератаки. Питання законної власності та доступу до цифрових архівів також вважаються головними проблемами.

Музейні програми та онлайн-освіта повинні постійно оновлюватися та адаптуватися в мобільних додатках до різних платформ і пристроїв, що може збільшити витрати та складність розробки. Більше того, проблемою залишається доступність онлайн-освіти для всіх категорій суспільства, у тому числі тих, хто не має доступу до сучасних технологій.

Електронні виставки та інтерактивні інсталяції мають свої недоліки: обмежена доступність для відвідувачів з обмеженими можливостями пересування або які не мають достатніх знань у використанні сучасних технологій; деякі інтерактивні інсталяції можуть бути чутливими до фізичного зносу або вандалізму.

Цифровий маркетинг і комунікації можуть мати надлишок інформації та рекламних повідомлень в онлайн-середовищі, що може призвести до втоми аудиторії та знизити ефективність цифрового маркетингу. Крім того, неможливість контролювати онлайн-репутацію музею може спричинити проблеми з надмірності або частково припинення з технічних причин.

Недоліками збору та аналізу цифрових даних є проблеми з конфіденційністю та безпекою даних відвідувачів. Збір та аналіз персональних даних може порушувати конфіденційність і права людей, які користуються музейними послугами [11].

Використання технології блокчейн для забезпечення документації та цілісності культурних об'єктів у музейних колекціях є сучасним та перспективним механізмом, але він супроводжується певними недоліками та викликами. Одним із недоліків є висока вартість впровадження та підтримки блокчейн-інфраструктури. Розробка та підтримка

розподіленої системи зберігання документів та інформації може потребувати значних фінансових і технічних ресурсів. Крім того, може виникнути проблема енергоефективності мережі блокчейн через велику кількість обчислювальних ресурсів, які необхідно виділяти для підтримки мережі.

Ще один важливий аспект – проблема масштабованості. При великій кількості предметів у музейних колекціях можуть виникнути труднощі із забезпеченням оперативності реєстрації та перевірки документів за допомогою технології блокчейн. Питання захисту даних і конфіденційності також важливі для забезпечення високого рівня безпеки, втрати приватних ключів або недостатні заходи безпеки можуть призвести до небажаного доступу та втрати даних. Безпека та захист даних у мережі блокчейн потребують постійного вдосконалення.

Також важливо визначити стандарти та нормативне середовище для використання технології блокчейн у музейній діяльності. Відсутність чітких правил і стандартів може спричинити правову невизначеність та перешкоди для інтеграції цього механізму у сферу музейної справи [14, с.5].

Підсумовуючи, використання технології блокчейн вимагає ретельного розгляду всіх переваг і недоліків, а також комплексного підходу до вирішення технічних, фінансових і юридичних питань.

Враховуючи складність впровадження інструментального підходу у музейній справі, нижче запропонуємо практичні рекомендації щодо мінімізації можливих потенційних викликів у загрозах у цій сфері діяльності. Ці рекомендації адресовані різним цільовим групам, включаючи музеї, юридичних експертів і регуляторні установи:

1. Музеї та заклади культури:

- Провести підготовчу роботу та оцінку ризиків. Перед впровадженням інструментального підходу слід провести детальний аналіз і оцінку потенційних проблем і переваг. Розробка детальної стратегії є ключем до мінімізації ризику;

- Забезпечити надійність і безпеку. Музеї повинні приділяти особливу увагу заходам безпеки даних і конфіденційності. Використання методів шифрування та криптографії є необхідним для захисту мереж блокчейн;

- Організуємо навчання персоналу. Регулярне навчання та тренінги персоналу щодо використання інструментів є невиправданим. Працівники музею повинні бути знайомі з інструментами та процесами їх запровадження та мати консультативний супровід щодо реалізації.

2. Юристи та контролюючі органи:

- Створити відповідне законодавство. Регулятори повинні сприяти розробці відповідного законодавства, яке визначатиме правовий статус і відповідальність блокчейн-технології у музейній справі;

- Для забезпечення юридичної ясності. Сприяння створенню правових стандартів, що забезпечують чіткість і передбачуваність використання інструментів для зберігання даних про об'єкти культури;

- Контролювати використання техніки. Юридичні експерти повинні уважно стежити за використанням інструментів і вживати заходів у разі виявлення порушень.

Загальна мета цих рекомендацій — забезпечити ефективно впровадження інструментів у діяльність музеїв, зменшити потенційні ризики та сприяти захисту та доступності культурної спадщини.

Висновки.

На основі аналізу та дослідження інструментального підходу у реалізації політики цифрового розвитку держави в контексті музейної справи рекомендуємо:

– визначити інструментальний підхід як важливий для забезпечення документування та управління об'єктами культурної спадщини в музейних колекціях;

– запропонувати блокчейн-технологію в музейну справу, як таку, що допоможе при створенні цифрових архівів, використанні цифрових підписів, віртуальних музеїв, що збагачують доступ до культурної спадщини та її збереження;

– використання інструментального підходу вимагає глибокого розуміння як технічних аспектів, так і правових стандартів. Це підкреслює важливість співпраці між музеями, юридичними експертами та регуляторними

органами;

– впровадження інструментального підходу потребує планування та підготовки роботи музеїв в умовах ризиків та змін, а також підтримки з боку агенцій та організацій, які регулюють галузь.

Уцілому представлене дослідження доводить, що використання інструментального підходу у музейній роботі є доцільним і перспективним підходом, який сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини в сучасному суспільстві. Розроблені практичні рекомендації сприятимуть удосконаленню процесів реалізації політики цифрового розвитку держави у сфері музейної справи та сприятимуть збереженню та доступності культурної спадщини майбутнім поколінням.

Дослідження інструментів реалізації політики цифрового розвитку держави у сфері музейної справи в умовах викликів та перспектив дало важливу інформацію щодо впровадження блокчейн-технології для забезпечення документації та цілісності культурних об'єктів у музейних колекціях. Однак це лише один з аспектів можливих досліджень у галузі музеології та цифрового розвитку. У контексті даного дослідження ми вважаємо перспективними напрями подальших теоретичних і практичних досліджень:

– правовий аспект використання в музейній справі інструментів дослідження;

– технічні аспекти для музейних колекцій: дослідження та порівняльний аналіз різних блокчейн-платформ для оптимального вибору та інтеграції з музейними системами;

– дослідження кінцевих користувачів та їхній досвід: аналіз реакції відвідувачів музею на нові технології та їхні очікування щодо цифрового доступу до культурної спадщини.

БІБЛОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Добровольська, В. (2017). *Державна політика в галузі культури України: стан та розвиток системи управління документацією*. (Монографія). М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ. Відновлено з <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/3986>
2. Комова, О. (2023). Концептуальні засади державної політики в сфері музейної справи. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія*, 28, 73-82. <https://doi.org/10.32589/2412-9321.28.2023.280615>
3. Оришук, В. (2023). Категорійний апарат у сфері цифрового розвитку. *Публічне управління та митне адміністрування*, 1(36), 94-103. <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2023-1.14>
4. Розгон, О. (2019). Віртуальна версія музею як засіб впровадження цифрових технологій. *Право та інноваційне суспільство*, 2(13), 20-26. [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2019-2\(13\)-3](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2019-2(13)-3)
5. Carvalho, A. & Matos, A. (2018). Museum Professionals in a Digital World: Insights from a Case Study in Portugal. *Museum International*. Volume 70. Issue 1-2: Special Issue: Museums in a Digital World. P. 34-47. <https://doi.org/10.1111/muse.12191>
6. Gorbul, T., & Rusakov, S. (2022). Cultural heritage in the context of digital transformation practices: experience of Ukraine and the Baltic States. *Baltic Journal of Economic Studies*. 8(4), 63-72. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-4-58-69>

7. Henningsen E, & Larsen H. (2020). The Mystification of Digital Technology in Norwegian Policies on Archives, Libraries and Museums: Digitalization as Policy Imperative. *Culture Unbound. Journal of Current Cultural Research*. P. 1-19. <https://dx.doi.org/10.3384/cu.2000.1525.20200504b>
8. Kamariotou, V., Kamariotou, M., & Kitsios, F. (2021). Strategic planning for virtual exhibitions and visitors' experience: A multidisciplinary approach for museums in the digital age. *Digital Applications in Archaeology and Cultural Heritage*. 21. e00183. <https://doi.org/10.1016/j.daach.2021.e00183>
9. Martins, D., Martins, L., & do Carmo, D. (2021). New Social Practices in the Field of Museum Education in Brazil: Digital Culture and Social Networks. *Museum and Society*. 19(1). P. 71-87.
10. Masnadi, I., Rosman, D., Levyta, F. & Adiati, M. (2023). Evaluating the Visitor Satisfaction on Cultural Heritage Digital Museum in Google Arts and Culture: A Study of Puppet Museum Jakarta. *International Conference on Digital Applications, Transformation & Economy (ICDATE), Miri, Sarawak, Malaysia*, (pp. 1-4). <https://doi.org/10.1109/ICDATE58146.2023.10248795>
11. Mattila, M. (2018). *Museum of Opportunities – The Museum Policy Programme 2030 of the Ministry of Education and Culture*. Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland. Retrieved from <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-559-4>.
12. Wang Y-C, Chen C-L, & Deng Y-Y. (2021). Museum-Authorization of Digital Rights: A Sustainable and Traceable Cultural Relics Exhibition Mechanism. *Sustainability*. 13(4) : 2046. <https://doi.org/10.3390/su13042046>
13. Zhao, J., Guo, L., & Li, Y. (2022). Application of digital twin combined with artificial intelligence and 5G technology in the art design of digital museums. *Wireless Communications and Mobile Computing*, Volume 2022, Article ID 8214514, 1-12. <https://doi.org/10.1155/2022/8214514>
14. Zhardemova, M., Khristidis, T., Karmazina, N., Fedorova, S., & Yakovleva, E. (2021). Digital competences in the aspect of sociocultural education. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 98, p. 05027). EDP Sciences. P. 1-6. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219805027>

REFERENCES

- Carvalho, A., & Matos, A. (2018). Museum Professionals in a Digital World: Insights from a Case Study in Portugal. *Museum International*. Special Issue: Museums in a Digital World. 70(1-2). 34-47. <https://doi.org/10.1111/muse.12191>
- Dobrovolska, V. (2017). *Derzhavna polityka v haluzi kul'tury Ukrainy: stan ta rozvytok systemy upravlinnia dokumentatsiieiu : monohrafiia [State policy in the field of culture of Ukraine: status and development of the documentation management system: monograph]*. Kyiv: NAKKKiM. Retrieved from <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/3986>
- Gorbul, T., & Rusakov, S. (2022). Cultural heritage in the context of digital transformation practices: experience of Ukraine and the Baltic States. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8. No. 4. P. 63-72. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-4-58-69>
- Henningsen, E, & Larsen, H. (2020). The Mystification of Digital Technology in Norwegian Policies on Archives, Libraries and Museums: Digitalization as Policy Imperative. *Culture Unbound. Journal of Current Cultural Research*. P. 1-19. <https://dx.doi.org/10.3384/cu.2000.1525.20200504b>
- Kamariotou, V., Kamariotou, M., & Kitsios, F. (2021). Strategic planning for virtual exhibitions and visitors' experience: A multidisciplinary approach for museums in the digital age. *Digital Applications in Archaeology and Cultural Heritage*. 21. e00183. <https://doi.org/10.1016/j.daach.2021.e00183>
- Komova, O. (2023). Kontsepuial'ni zasady derzhavnoi polityky v sferi muzejnoi spravy [Conceptual foundations of state policy in the field of museum affairs]. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho linhvistychnoho universytetu. Serii: Istoriia, ekonomika, filozofia (Bulletin of the Kyiv National Linguistic University. Series: History, Economics, Philosophy)*. 28, 73-82. <https://doi.org/10.32589/2412-9321.28.2023.280615>
- Martins, D., Martins, L., & do Carmo, D. (2021). New Social Practices in the Field of Museum Education in Brazil: Digital Culture and Social Networks. *Museum and Society*. 19(1), 71-87.
- Masnadi, I., Rosman, D., Levyta, F., & Adiati, M. (2023). Evaluating the Visitor Satisfaction on Cultural Heritage Digital Museum in Google Arts and Culture: A Study of Puppet Museum Jakarta. *International Conference on Digital Applications, Transformation & Economy (ICDATE), Miri, Sarawak, Malaysia*, 2023, pp. 1-4. <https://doi.org/10.1109/ICDATE58146.2023.10248795>
- Mattila, M. (2018). *Museum of Opportunities – The Museum Policy Programme 2030 of the Ministry of Education and Culture*. Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland. Retrieved from <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-559-4>
- Oryshchuk, V. (2023). Katehoriinnyj aparat u sferi tsyfrovoho rozvytku [Categorical apparatus in the field of digital development]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia (Public Administration and Customs Administration)*, 1(36), 94-103. <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2023-1.14>
- Rozgon, O. (2019). Virtual'na versiiia muzeiu iak zasib uprovadzhenia tsyfrovyykh tekhnolohij [Virtual version of the museum as a means of implementing digital technologies]. *Pravo ta innovatsijne suspil'stvo (Law and Innovative Society)*, 2(13), 20-26. [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2019-2\(13\)-3](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2019-2(13)-3)
- Wang, Y-C, Chen, C-L, & Deng, Y-Y. (2021). Museum-Authorization of Digital Rights: A Sustainable and Traceable Cultural Relics Exhibition Mechanism. *Sustainability*. 13(4) : 2046. <https://doi.org/10.3390/su13042046>
- Zhao, J., Guo, L., & Li, Y. (2022). Application of digital twin combined with artificial intelligence and 5G technology in the art design of digital museums. *Wireless Communications and Mobile Computing*, Vol. 2022. Article ID 8214514. P. 1-12. <https://doi.org/10.1155/2022/8214514>
- Zhardemova, M., Khristidis, T., Karmazina, N., Fedorova, S., & Yakovleva, E. (2021). Digital competences in the aspect of sociocultural education. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 98, p. 05027). EDP Sciences. P. 1-6. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219805027>

Analysis of Factors Influencing the Formation of Strategic Vectors of Development of the Ukrainian Economy During Martial Law

UDC: 330.3:316.42

DOI: <https://doi.org/10.15421/152336>**Legkyi Serhii**Ph.D., <https://orcid.org/0009-0003-6690-8273>, serhii.lehkyi@knu.ua*Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The article examines the main factors of Ukraine's economic development in the conditions of a state of war. Recommendations for shaping the vectors of Ukraine's economic strategy for victory are developed.

The purpose of the article is to identify and analyze the key factors of national economic development during a state of war and to develop recommendations for shaping the vectors of Ukraine's economic strategy for victory in the war.

Research methods. The article employs general scientific research methods, including empirical analysis methods for identifying factors of economic development, graphical methods for determining trends in economic processes, and methods of abstraction and generalization for forming vectors of economic strategy.

Results. Based on empirical analysis of economic processes in Ukraine under the influence of the consequences of Russia's full-scale military aggression, the following key factors of economic development have been identified: temporary occupation of territories, informational and demographic shocks, port blockades, logistical infrastructure destruction, energy infrastructure destruction, the hybrid nature of the state of war, and the absence of a concept for wartime economy. The expediency of using the following vectors for building Ukraine's economic development strategy in a state of war has been substantiated: protection, reconstruction, and the construction of new logistical and energy infrastructure; support and stimulation of the development of processing industries; stimulating the development of processing industries through bank financing; the development of the processing agricultural sector; and funding for the development of the defense industry.

Keywords: economic development factors, logistical infrastructure, energy infrastructure, occupation, financing, lending, grants, economic strategy

Аналіз факторів впливу на формування стратегічних векторів розвитку економіки України під час воєнного стану

Легкий Сергій*Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*

Анотація

В статті досліджено основні фактори розвитку економіки України в умовах воєнного стану. Розроблено рекомендації щодо формування векторів економічної стратегії перемоги України.

Метою статті є визначення та аналіз ключових факторів розвитку національної економіки в період воєнного стану та розробка рекомендацій щодо формування векторів економічної стратегії перемоги України у війні.

Методи дослідження. В статті використано загальнонаукові методи дослідження, а зокрема: методи емпіричного аналізу – для визначення факторів економічного розвитку; графічний метод – для визначення тенденцій економічних процесів; методи абстрагування та узагальнення – для формування векторів економічної стратегії.

Результати. На основі емпіричного аналізу економічних процесів в Україні під впливом наслідків повномасштабної військової агресії Росії виокремлено такі ключові фактори економічного розвитку, як: тимчасова окупація територій, інформаційний та демографічний шок, блокада портів і руйнування логістичної інфраструктури, руйнування енергетичної інфраструктури, гібридність воєнного стану та відсутність концепції воєнної економіки. Обґрунтовано доцільність використання таких векторів для побудови стратегії економічного розвитку України в умовах воєнного стану, як: захист, відбудова та будівництво нової логістичної та енергетичної інфраструктури; підтримка та стимулювання розвитку переробного підприємництва; стимулювання розвитку переробного підприємництва за рахунок банківського кредитування; розвиток переробного аграрного сектору; фінансування розвитку ВПК.

Ключові слова: фактори економічного розвитку, логістична інфраструктура, енергетична інфраструктура, окупація, фінансування, кредитування, гранти, економічна стратегія

Стаття надійшла / Article arrived: 19.09.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Постановка проблеми.

Воєнний стан, який може мати різні форми прояву, змінює весь ландшафт розвитку країни, визначаючи загрози та можливості для її економічного майбутнього. Відтак зараз, більше ніж будь-коли, важливо визначити не лише можливі ризики та загрози, але й ресурси та стратегії, які допоможуть забезпечити стабільний розвиток економіки країни навіть в умовах війни. Фактори та стратегічні вектори розвитку економіки України у такий період стають об'єктом найбільшої уваги як від влади, так і від громадян, оскільки вони можуть суттєво вплинути на подальшу долю країни.

Актуальність дослідження факторів та стратегічних векторів розвитку економіки України під час воєнного стану важко переоцінити. Спроможність країни забезпечити стабільність та зростання у складних умовах війни визначить її майбутнє та благополуччя громадян. Також, розгляд цієї теми є важливим в контексті міжнародних відносин, оскільки стабільність України, як одного із основних експортерів продовольства може вплинути на продовольчу безпеку та економічну стабільність країн-імпортерів українського зерна. Тому, розгляд факторів та стратегічних векторів розвитку економіки України в умовах воєнного стану має велике значення як для внутрішньої політики країни, так і для її міжнародного статусу та відносин з іншими країнами.

Аналіз та дослідження публікацій.

Проблематика розвитку національної економіки під впливом різних економічних та політичних ризиків опрацьована багатьма українськими вченими, серед яких варто виокремити роботи таких дослідників як: Власенко Ю., Букіна Т., Литвин Л. (Власенко, Букіна, & Литвин, 2021); Дяченко А., Карінцева О., Тарасенко С., Харченко М., Мазін Ю., Кисельова К. (Дяченко, Карінцева, Тарасенко, Харченко, Мазін, & Кисельова, 2021); Кондратенко Н., Красноносова О., Папп В. В. (Кондратенко, Красноносова, & Папп, 2022); Негрей М., Тараненко А., Костенко І. (Негрей, Тараненко, & Костенко, 2022); Юрчук Н. П., Вовк В. Ю., Топіна Р. П. (Юрчук, Вовк, & Топіна, 2019). Однак невирішеними залишаються питання факторів розвитку економіки України в умовах повномасштабної військової агресії та розробки економічної стратегії в умовах війни.

Мета статті.

Тому метою статті є визначення та аналіз ключових факторів розвитку національної економіки в період воєнного стану та розробка рекомендацій щодо формування векторів

економічної стратегії перемоги України у війні.

Результати дослідження.

Повномасштабна агресія росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 і триває до сьогодні не лише спричинила суттєвий негативний вплив на національну економіку, але й конкретизувала ті негативні аспекти та дисбаланси економічного розвитку, які накопичувалися впродовж тридцяти років незалежності. Відтак, формування фундаментальних основ для майбутньої військової та політичної перемоги над агресором вимагає визначення основних факторів розвитку національної економіки в умовах воєнного стану та розробки тих стратегічних кроків, які дозволять оперативно оптимізувати економічні процеси в країні з метою посилення власної військової потуги та економічної безпеки.

Так, одним із головних факторів економічного розвитку України в умовах воєнного стану є тимчасова окупація територій Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей, на території яких функціонувало сотні підприємств, що вносили значний вклад в розвиток економіки. Кількість підприємств, які функціонували на окреслених вище територіях до окупації становила 105661 одиниць, а також 524231 фізичних осіб-підприємців. Деокупація територій Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської та Херсонської областей сприяла зменшенню кількості підприємств, які залишилися на окупованих територіях до 60 тис одиниць, а фізичних осіб-підприємців до 300 тис одиниць (Офіційний сайт Державної служби статистики України). Разом з тим, така значна кількість підприємств та фізичних осіб-підприємців, які залишаються на окупованих територіях, негативно позначається на динаміці валового внутрішнього продукту та доходах державного бюджету.

Другим важливим фактором розвитку економіки України під час воєнного стану варто назвати інформаційний та демографічний шок, адже внаслідок початку бойових дій та ракетних обстрілів всієї території України, за даними опитувань на порталі «Дія», від 53,9% до 75,3% підприємств повністю зупинили діяльність, а за перших 3 місяці війни негативного впливу зазнало 85% підприємств (Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування). Такі тенденції були зумовлені розривом логістичних ланцюгів, зміною пріоритетів споживчого попиту, масовою міграцією населення, в тому числі робітників багатьох підприємств.

Особливо варто звернути увагу на масову міграцію населення, як в середині країни, так і за кордон. Адже за офіційними та експертними даними з початку повномасштабного вторгнення країну покинуло від 6 до 9 млн населення. Таке

різке зменшення кількості населення разом із внутрішньою міграцією вплинуло на споживчий попит, що тимчасово призвело до зменшення обсягів внутрішньої торгівлі та виробництва (рис. 1).

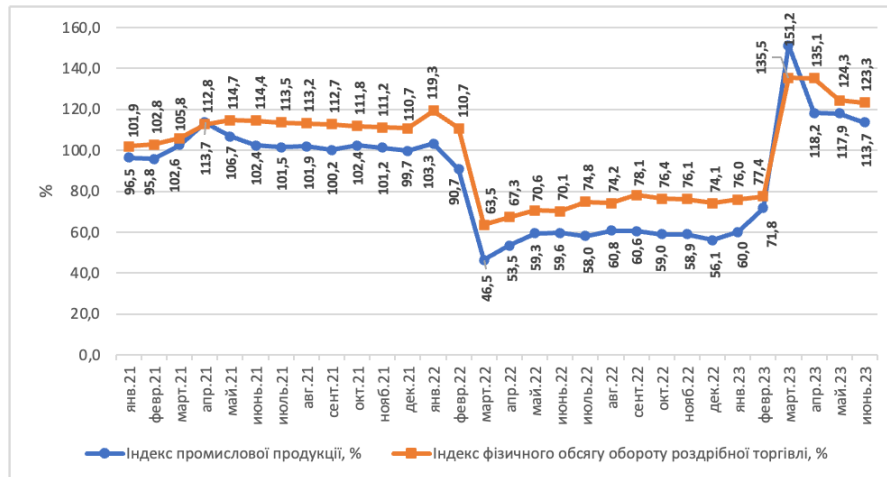

Рис. 1. Динаміка індексу промислової продукції та індексу фізичного обсягу обороту роздрібно торгівлі у 2021-2023 роках в розрахунку до попереднього періоду попереднього року. Джерело: авторська розробка за даними Державної служби статистики України (Офіційний сайт Державної служби статистики України)

Дані рисунку 1 свідчать про те, що з початком агресії Росії проти України фізичний обсяг роздрібно торгівлі зменшився на 36,5% порівняно з 2021 роком, на кінець 2022 року обсяг торгівлі так і не досягнув довоєнного рівня, а індекс фізичного обсягу склав 71,8%. Щодо 2023 року, то нижча база порівняння, яка склалася впродовж 2022 року призводить до дещо викривленого відображення динаміки роздрібно товарообороту, оскільки за даними Держстату, темп зростання роздрібно торгівлі на проміжку часу січень-червень 2023 року не перевищує 4%. Щодо динаміки індексу промислової продукції, то варто зауважити, що спадні тенденції розпочалися ще до повномасштабного вторгнення Росії, адже в лютому 2022 року значення індексу промислової продукції склало лише 90,4%, а починаючи з березня аналізований показник зменшився до 46,5% порівняно з березнем 2021 року. Тобто обсяги виробництва промислової продукції після початку війни скоротилися на 40-50%. До кінця 2022 року суттєвого відновлення промислового виробництва не відбулося, а в 2023 році темп зростання індексу промислової продукції не перевищив 3,6%.

Блокада портів і руйнування логістичної інфраструктури є третім фактором впливу війни на національну економіку, адже зважаючи на те, що впродовж тридцяти років незалежності в Україні відбулася масштабна

деіндустріалізація і з 2001 по 2021 рік частка переробної промисловості у ВВП скоротилася із 37,5% до 10,6% (Офіційний сайт Державної служби статистики України), то експорт сільськогосподарської сировини та металів вимагає розвинутої морської інфраструктури, яка дає змогу вивозити сировинні товари у великих масштабах. У випадку збереження промислового потенціалу та високої частки промислового виробництва, яке Україна отримала в спадок від СРСР, в умовах триваючої війни, блокування логістики на Чорному та Азовському морях не стало б суттєвою проблемою для вітчизняного експорту, адже готова промислова продукція з високою часткою доданої вартості не потребує таких масштабних логістичних операцій, як зерно, соняшник, рапс, соя і прокат.

Тим не менше, блокада портів на Чорному морі та окупація портів на Азовському має вкрай негативний ефект для національної економіки, що позначилося на динаміці експортно-імпортних операцій. Так, як свідчать дані Національного банку України щодо динаміки структури зовнішньої торгівлі (табл.1), то за підсумками 2022 року обсяги експорту зменшився на 35,2%, при цьому найбільше падіння продемонстрував експорт мінеральних продуктів (-47,8%), продукції хімічної промисловості (-47,4%), чорних і кольорових металів (-62,6%). При цьому, зауважимо, що у структурі експорту до широкомасштабної війни мінеральні продукти

займали 12% (10% за підсумками 2022 року), продукція хімічної промисловості – 5% (у 2022 році – 4%), чорні і кольорові метали – 25% (у 2022 році – 14%) (Офіційний сайт Національного банку України: статистика зовнішнього сектору). Таким чином, галузі національної економіки, які

складали основу ВВП і основу експорту України зазнали суттєвих втрат внаслідок окупації, руйнування логістичної інфраструктури та блокування портів, адже експорт чорних і кольорових металів здійснювався через порти Маріуполя, Бердянська, Одеси і Миколаєва.

Таблиця 1

Динаміка товарної структури зовнішньої торгівлі України у 2021-2023 рр.

Товарна структура експорту України, млн дол США	2021				2022				2023		2021	2022	Відхилення, %
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II			
УСЬОГО, млн дол. США	12482	14960	17138	18533	12771	7937	9700	10491	9800	8661	63113	40899	-35,2
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	5186	5614	7039	9848	6447	3607	5908	7418	6732	5028	27687	23380	-15,6
Частка у структурі експорту, %	42	38	41	53	50	45	61	71	69	58	44	57	x
Мінеральні продукти	1898	2489	2276	1211	1487	1171	932	519	510	672	7874	4109	-47,8
Частка у структурі експорту, %	15	17	13	7	12	15	10	5	5	8	12	10	x
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	527	771	908	967	507	379	396	386	326	343	3173	1668	-47,4
Частка у структурі експорту, %	4	5	5	5	4	5	4	4	3	4	5	4	x
Деревина та вироби з неї	505	638	732	616	538	597	541	442	440	500	2491	2118	-15,0
Частка у структурі експорту, %	4	4	4	3	4	8	6	4	4	6	4	5	x
Промислові вироби	201	242	261	242	178	137	127	127	148	139	946	569	-39,9
Частка у структурі експорту, %	2	2	2	1	1	2	1	1	2	2	1	1	x
Чорні й кольорові метали та вироби з них	3026	3902	4643	4148	2698	1212	1077	894	917	1185	15719	5881	-62,6
Частка у структурі експорту, %	24	26	27	22	21	15	11	9	9	14	25	14	x
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	845	942	938	1094	645	574	539	523	537	591	3819	2281	-40,3
Частка у структурі експорту, %	7	6	5	6	5	7	6	5	5	7	6	6	x
Різне*	294	362	341	407	271	260	180	182	190	203	1404	893	-36,4
Частка переробної промисловості у структурі експорту, %	17	17	17	16	15	21	17	14	15	18	17	16	x
Товарна структура імпорту України, млн дол США	2021				2022				2023		2021	2022	Відхилення, %
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II			
УСЬОГО, млн дол. США	14251	15247	18573	21684	13753	11448	13850	16500	15755	14680	69755	55551	-20,4
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	1875	1729	1750	2312	1480	1309	1501	1730	1788	1672	7666	6020	-21,5
Частка у структурі імпорту, %	13	11	9	11	11	11	11	10	11	11	11	11	X
Мінеральні продукти	2536	2360	4126	4977	3780	2445	3233	3257	3779	2062	13999	12715	-9,2
Частка у структурі імпорту, %	18	15	22	23	27	21	23	20	24	14	20	23	x
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	3036	3234	3782	4340	2738	1735	2443	2436	2816	2695	14392	9352	-35,0
Частка у структурі імпорту, %	21	21	20	20	20	15	18	15	18	18	21	17	x
Деревина та вироби з неї	292	367	385	440	264	129	249	264	227	240	1484	906	-38,9
Частка у структурі імпорту, %	2	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	2	x
Промислові вироби	811	776	1061	1023	621	614	856	1210	738	736	3671	3301	-10,1
Частка у структурі імпорту, %	5	6	7	6	5	3	5	4	4	5	6	4	x
Чорні й кольорові метали та вироби з них	737	976	1227	1281	671	387	700	729	659	770	4221	2487	-41,1
Частка у структурі імпорту, %	5	6	7	6	5	3	5	4	4	5	6	4	x
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	4438	5320	5622	6465	3372	3033	3638	4784	4251	4379	21845	14827	-32,1
Частка у структурі імпорту, %	31	35	30	30	25	26	26	29	27	30	31	27	x
Різне*	526	485	620	846	827	1796	1230	2090	1497	2126	2477	5943	139,9
Частка у структурі імпорту, %	4	3	3	4	6	16	9	13	10	14	4	11	x
Частка переробної промисловості у структурі імпорту, %	60	65	59	58	51	46	51	50	50	55	60	50	x
Довідково: сальдо зовнішньої торгівлі, млн дол США	-1769	-287	-1435	-3151	-982	-3511	-4150	-6009	-5955	-6019	-6642	-14652	x

Джерело: Авторська розробка на основі даних Національного банку України (Офіційний сайт Національного банку України: статистика зовнішнього сектору)

Що ж стосується експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, то його обсяг зменшився на 15,6%, однак внаслідок зменшення інших товарних позицій експорту та реалізації «зернової ініціативи», частка продукції сільського господарства зростає з 44% у 2021 році до 57% у 2022 році.

Разом з тим, затягування війни та блокада портів посилюватимуть песимістичні прогнози щодо розвитку сільського господарства України як основної експортної галузі. Тому уряду варто звернути увагу на необхідність стимулювання розвитку переробної промисловості частка якої у структурі експорту складає лише 16%, а це є свідченням того, що Україна дійсно перетворилася на сировинний придаток країн світу.

Аналізуючи динаміку імпорту та його структуру, зауважимо, що обсяг імпортованих товарів зменшився на 20,4%, тоді як експорт – на 35,2%, а це свідчить про загрози щодо зростання надмірного негативного сальдо зовнішньої торгівлі, яке за підсумками 2022 року склало 14,6 млрд дол США (Офіційний сайт Національного банку України: статистика зовнішнього сектору).

Товарна структура імпорту України свідчить, що основними експортними товарними групами є товари переробної промисловості, хоча частка таких товарів зменшилася за період війни на 10% і за підсумками 2022 року складає 50% імпорту. Традиційно високу частку імпорту (23%) складають мінеральні продукти до яких входить нафта та природний газ і продукти їх переробки.

Таким чином, зволікання із управлінськими рішеннями щодо відновлення і стимулювання розвитку переробної промисловості з високою часткою доданої вартості в умовах війни створює ризики для післявоєнної економічної кризи, адже зменшення валютної виручки у зв'язку із зменшенням експорту та збільшенням імпорту внаслідок деградації національної економіки чинитиме значний тиск на валютний курс та рівень цін, що негативно відіб'ється на добробуті нації, а це в свою чергу, призведе до нових політичних дисбалансів та нових хвиль еміграції.

Руйнування енергетичної інфраструктури, зокрема систем виробництва і передавання електроенергії також є важливим фактором економічного розвитку, адже опитування проведене Європейською бізнес асоціацією свідчить про те, що нестабільність електропостачання протягом жовтня-листопада 2022 року змусила 66% компаній змінити графік роботи, 40% – зменшити обсяги виробництва чи надання послуг, 12% – закрити частину офісів/

відділень/торгових точок. Ще по 9% призупинили роботу або законсервували частину приміщень (Скільки коштує блекаут, 2022). Окрім цього, варто звернути увагу на витрати компаній на забезпечення автономною електроенергією, адже 60% компаній України витратили від 50 до 200 тис дол США. Такі витрати безумовно допоможуть пережити подібні ракетні обстріли та блекаути в майбутньому, однак руйнування енергетичної інфраструктури стане стримуючим фактором для повоєнного відновлення і повноцінного функціонування національної економіки.

Фактори економічного розвитку України, що пов'язані із воєнним компонентом безумовно є важливими для національної економіки, однак, поряд з цим варто проаналізувати й управлінський компонент, який проявляється у гібридності воєнного стану та відсутності концепції воєнної економіки.

Гібридність воєнного стану, який введений в Україні 24 лютого 2022 року полягає в тому, що правовий режим воєнного стану введений з метою мобілізації людського ресурсу та військового потенціалу для відбиття військової агресії і розширення повноважень військового командування, виконавчої влади для сприяння відбиттю агресії. Разом з тим, жоден нормативно-правовий акт чи Конституція України не регламентує дій щодо економічної політики влади в умовах воєнного стану, що, на наш погляд, є однією із причин відсутності чіткої економічної стратегії перемоги. Відсутність стратегії розвитку національної економіки в умовах війни з одного боку, пришвидшує економічний занепад країни, а з іншого – призводить до реакціоністських і несистемних заходів влади.

Так, в перші місяці війни власне реакцією влади на наслідки втрат бізнесу від бойових дій було впровадження пакету податкових пільг для фізичних осіб-підприємців (податкові канікули щодо сплати ЄСВ до кінця воєнного стану), платників єдиного податку (добровільна сплата єдиного податку, 2% ставка єдиного податку замість 5%), імпортерів продукції військового призначення та лікарських засобів (звільнення від оподаткування), імпортерів автомобілів (безмитне ввезення автомобіля), імпортерів, продавців та споживачів паливо-мастильних матеріалів (зниження ПДВ з 20% до 7%, а акцизного збору до 0%), мораторій на проведення податкових перевірок тощо. На початку війни, вжиті урядом заходи щодо послаблення податкового навантаження, безумовно, мали позитивний вплив на функціонування вітчизняного бізнесу, що дало змогу зберегти підприємства,

провести їх релокацію тощо. Однак, наслідком впровадження таких податкових пільг було також

й зниження надходжень до державного бюджету від ПДВ, мита та акцизного збору (рис. 2.).

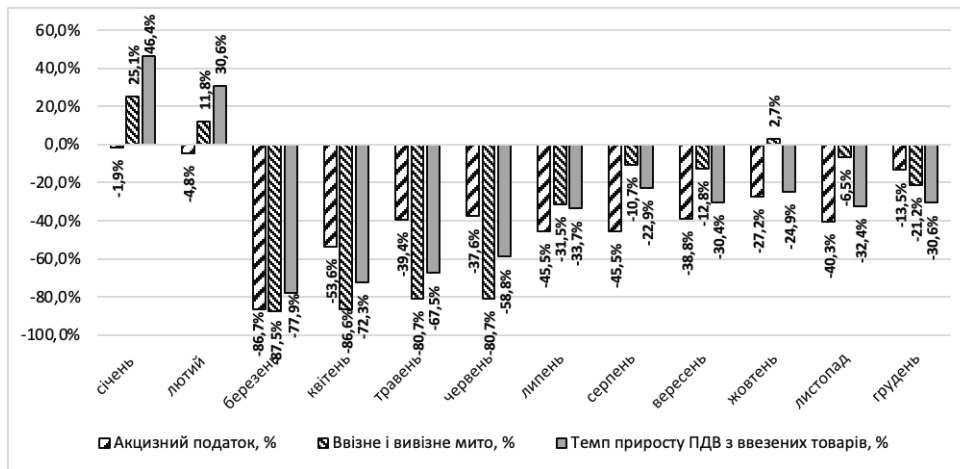

Рис. 2. Динаміка приросту акцизного податку, ввізного та вивізнього мита, податку на додану вартість за період січень 2022/січень 2021 – грудень 2022/грудень 2021 року.
Джерело: Авторська розробка за даними Державної казначейської служби України (Open budget)

Дані рисунку 2 свідчать, що податкові пільги щодо сплати акцизного податку ПДВ та мита у 2022 році є одним із факторів зниження надходжень до державного бюджету України.

Поряд з цим, варто відмітити, що відсутність стратегії економічної політики держави в умовах воєнного стану є однією із найголовніших причин використання коштів з місцевих бюджетів на цілі, що не пов'язані із системою національної оборони та безпеки.

Окрім реакції у вигляді податкових пільг на економічні та інфраструктурні втрати бізнесу від бойових дій, уряд запровадив низку грантових програм для малого бізнесу, умови яких розміщено на порталі «Дія» (Веб-портал «Дія»). Аналізуючи запропоновані урядом грантові програми зауважимо, що вони мають раціональне спрямування з огляду на стан національної економіки та необхідність створення переробного господарства, адже гранти надаються для фізичних осіб-підприємців та приватних підприємств для відкриття власної справи, на переробне підприємництво, на сад та на теплицю. Однак, величина таких грантів навряд чи є достатньою для організації підприємництва в сфері переробки, на що виділяється лише 8 млн грн. На наш погляд, такої суми гранту не достатньо для створення виробничих приміщень, закупівлі обладнання, найму працівників, адже вартість верстатів чи іншою техніки є досить високою.

Окрім податкових пільг та грантів для малого бізнесу урядом в квітні-травні 2022 року було здійснено спробу активізації державної

програми «Доступні кредити 5-7-9», яка була основним драйвером зростання кредитування реального сектору економіки в останні 3 роки.

Так, з 24.02. по 26.12.2022 року за програмою «Доступні кредити 5-7-9» було видано 72,240 млрд грн, що становить 12,3% від банківських кредитів, наданих нефінансовим корпораціям і це при тому, що кредитний портфель банків для юридичних осіб зменшився за 2022 рік на 12 млрд грн (Офіційний сайт Національного банку України: статистика зовнішнього сектору). Надані кредити в рамках державної програми «Доступні кредити 5-7-9» розподілено за декількома напрямками, які відображено на рисунку 3.

Аналізуючи дані зображені на рисунку 3, можемо зробити висновок, що 48,64% наданих кредитів в рамках програми було спрямовано на підтримку бізнесу у воєнний час, 35,6% - на забезпечення посівної кампанії, 7,3% – на підтримку економічних агентів, які постраждали від коронавірусу, 7,5% – на рефінансування, і лише менше одного відсотку на інвестиційні цілі та підтримку фізичних осіб-підприємців. Ми погоджуємося з тим, що для забезпечення продовольчої безпеки України та створення підґрунтя для підтримки експортного потенціалу сільськогосподарської продукції левову частку кредитів в рамках державної програми «Доступні кредити 5-7-9» було спрямовано на підтримку посівної кампанії. Однак, інші напрямки кредитування викликають певні запитання, в тому числі й тому, що від початку дії програми 53% всіх кредитів або 86 млрд грн спрямовано

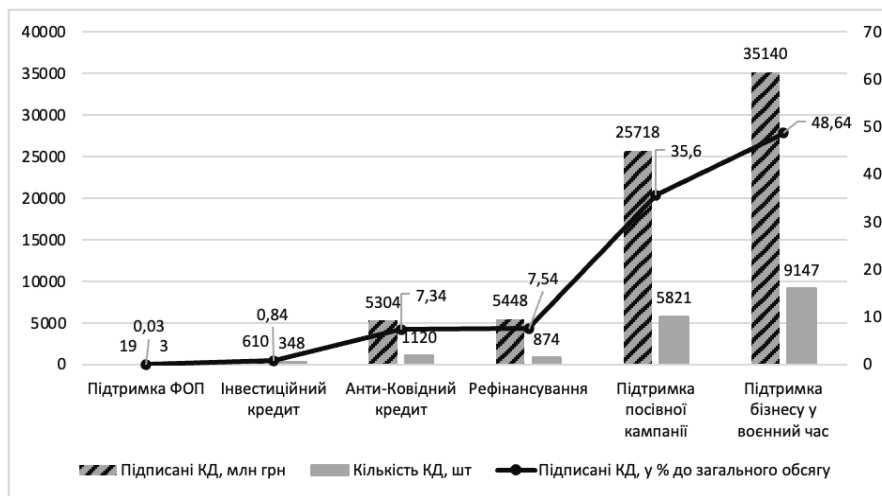

Рис. 3. Результати реалізації державної програми «Доступні кредити 5-7-9» у 2022 році. Джерело: Авторська розробка за даними (Державна програма «Доступні кредити 5-7-9»)

на підтримку сільського господарства (25 млрд з них на підтримку посівної 2022 року), зважаючи на те, що сільське господарство, особливо рослинництво є найрентабельнішою галуззю національної економіки, то кредити в сільське господарство не мають розвиткового ефекту. На наш погляд, кредити в сільське господарство повинні бути спрямовані виключно на фінансування проектів переробного господарства, тобто того, яке дає високий рівень доданої вартості, зокрема, проекти з розвитку тваринництва, борошно-мельної промисловості, виробництва молока тощо.

Друге місце за обсягом кредитування в рамках державної програми «доступні кредити 5-7-9» займають кредити, надані в сферу торгівлі. Як правило, торговельні підприємства залучають кредити для поповнення обігових коштів, відтак такі кредити повинні надаватися банками на загальних засадах, а не в рамках державної програми, яка запроваджувалася як програма розвитку.

Промисловість, в яку, на наш погляд, повинно бути спрямовано найбільший обсяг кредитів розвитку, займає третє місце в рамках програми. Обсяг кредитів наданих у промисловість за весь час дії програми склав 23,1 млрд грн, або 14%, скільки кредитів у промисловість було надано у 2022 році – невідомо, адже виокремлюють лише статтю кредитів – підтримка бізнесу у воєнний час. Окрім цього, в сферу послуг було надано 9 млрд грн кредитів, а в будівництво 6 млрд, що склало 6 і 2 відсотки відповідно.

Враховуючи умови воєнного часу, потрібно зауважити, що основними кредитами в рамках державної програми «доступні кредити 5-7-9» мали б бути інвестиційні кредити та кредити

для підтримки ФОП. Звичайно, під час війни в країні проявляються значні інвестиційні ризики, однак інвестиційні кредити важливі для успішної релокації підприємств з окупованих та прифронтових територій, а також для розширення існуючих підприємств в тилкових територіях, які створюють продукцію для національної безпеки і оборони тощо. При цьому, потрібно зауважити, що інвестиційний кредит повинен надаватися на строк більше 10 років, а не на 3 роки, як передбачено програмою.

Що ж стосується кредитної підтримки ФОП, то вона є також вкрай необхідною, адже ФОП, з одного боку, створюють робочі місця та забезпечують товарами першої необхідності місцеві громади, а з іншого – в умовах інтенсивних обстрілів енергетичної інфраструктури та загрози руйнування великих промислових підприємств, фізичні особи-підприємці можуть розосередити виробництво необхідних товарів для забезпечення функціонування місцевої економіки.

Підсумовуючи наведене вище, зазначимо, що державі в цілому необхідно, в стислий термін, розробити і розпочати реалізацію стратегії економічного розвитку України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови. На наш погляд, одними із основних векторів такої стратегії повинні бути наступні:

1. Захист, відбудова і будівництво нової логістичної та енергетичної інфраструктури. Зважаючи на окупацію і блокаду українських портів, а також постійні обстріли портової та енергетичної інфраструктури уряду варто розробити і впровадити державну програму розвитку лінійки засобів протиповітряної оборони спрямованої на боротьбу із ударними

дронами противника. В рамках цієї програми доцільно надавати гранти приватним компаніям на розробку радіолокаційних засобів та автоматичних кулеметів, що здатні збивати ударні дрони, які використовуються для обстрілів портової та енергетичної інфраструктури. Другою, вкрай важливою на наш погляд, державною програмою має стати програма з будівництва залізниці за європейськими стандартами ширини колії, або модернізації існуючої за рахунок додавання третьої лінії залізничного полотна. Такий проєкт дозволить вирішити щонайменше два завдання: з'єднати українські центри виробництва зерна з портами країн Європи; простимулювати розвиток української промисловості, яка є дотичною до виконання будівельних та логістичних робіт. Використовуючи можливості воєнного часу та актуальність забезпечення продовольчої безпеки країн Африки, для будівництва залізниці можна залучити грантові кошти від краї-партнерів або від міжнародних фінансових організацій.

2. Підтримка та стимулювання розвитку переробного підприємництва. Підтримка держави розвитку переробного підприємництва за рахунок бюджетних важелів повинна ґрунтуватися на основі спеціальних податкових пільг та основі грантів для розвитку конкретного виду виробництва. Щодо пільг, то доцільно запровадити інвестиційні та інноваційні пільги, які будуть застосовуватися до тих підприємств, що створюють нові виробничі комплекси, заводи з машинобудування (наприклад, підприємства ВПК не залежно від форм власності). Щодо грантів, то їх розподіл повинен враховувати необхідність стимулювання переробного господарства, яке буде виробляти продукцію імпортозаміщення. Окрім цього, грантові програми для переробного підприємництва також повинні активно використовуватися, однак в першу чергу для тих підприємств, які можуть виробляти продукцію для сектору оборони, а особливо дрони, засоби радіо-електронної боротьби та засоби розмінування територій.

В контексті стимулювання розвитку переробного підприємництва за рахунок банківського кредитування зміни вимагає державна програма «Доступні кредити 5-7-9», зокрема в частині цільового призначення кредитів, які не повинні надаватися на поповнення обігових коштів підприємств та торговельним підприємствам, натомість повинні бути спрямованими виключно тим підприємствам, які здійснюють промислове виробництво, особливо в секторі ВПК. Щодо безпосередньо банківських кредитів, то в умовах війни доцільно відмовитися від таргетування

інфляції як режиму монетарної політики та знизити відсоткові ставки за активними і пасивними операціями Національного банку України, застосувавши асиметричний коридор процентних ставок, коли ставка за депозитними сертифікатами не буде прив'язана до облікової ставки. В такому випадку наявну ліквідність банківської системи України, яка сьогодні складає 450 млрд грн (Офіційний сайт Національного банку України: статистика зовнішнього сектору) можна буде спрямувати у промисловість.

Однак при цьому, варто зауважити, що в умовах значних військових, економічних та політичних ризиків доцільно запустити механізм розподілу кредитних ризиків між державою та банками. Одним із таких механізмів може бути державний гарантійний фонд, який гарантуватиме певний відсоток суми кредиту в залежності від цільового призначення. Також доцільно розглянути можливість створення державного банку розвитку, який буде виконувати функції пільгового кредитування підприємств.

3. Розвиток переробного аграрного сектору. Переробний, а не сировинний агросектор має важливе значення для розвитку національної економіки в період воєнного стану та в перспективі найближчих кількох років, адже з одного боку спрощує логістичні проблеми, а з іншого – може бути драйвером якісного економічного зростання. Тому гранти на сади та теплиці, які вже надаються урядом є актуальними, однак потребують суттєвого розширення. В першу чергу за рахунок грантів спрямованих на розвиток тваринництва, в частині будівництва нових ферм і фермерських господарств повного циклу сільськогосподарського виробництва. Розвиток тваринництва – це не тільки переробний аграрний сектор, але і збереження чорноземів за рахунок збільшення внесення органічних добрив. Також окремих фінансових стимулів потребують підприємства для будівництва млинів, фабрик макаронних та хлібо-булочних виробів тощо. Експорт готових продовольчих товарів дозволить отримати значно більше доходу державі, ніж експорт зерна, оскільки рівень доданої вартості в декілька разів є вищим.

4. Фінансування розвитку ВПК. ВПК в період воєнного стану є одним із важливих аспектів досягнення перемоги, а після війни – інноваційним драйвером розвитку національної економіки за рахунок експорту зброї. Тому фінансування будівництва підземних виробничих потужностей ВПК, виробництва безпілотників різної потужності, радіо-локаційних станцій, систем ППО, систем розмінування, технологій швидкого захисту бойових позицій інженерними елементами є важливим векторами

стратегії економічного розвитку України. Для пришвидшення виробництва військової техніки та технологій доцільно створювати умови для розвитку приватних компаній, які спеціалізуються на мілітарному виробництві. Тому гранти чи пільгові кредити під 3-5% річних стануть актуальними для приватних компаній, що спеціалізуються на виробництві військових технологій.

Висновки.

Економіка України зазнала значного негативного впливу внаслідок агресії російської федерації, блокади морських портів, руйнування логістичної та енергетичної інфраструктури тощо. Однак, деіндустріалізація національної економіки впродовж тридцяти років стала тим фактором, який поглибив негативні наслідки війни, оскільки акцент на сировинний сектор промисловості та сільського господарства обмежив можливості України своєчасно

експортувати продукцію через заблоковані порти. Окрім цього, деградація вітчизняної переробної промисловості та ВПК унеможливила оперативне поповнення сектору оборони військовими технологіями та технікою.

Таким чином, протистояння агресії та створення основ для оперативної відбудови держави вимагає розробки економічної стратегії перемоги, яка повинна ґрунтуватися на грантовому та кредитному забезпеченні пріоритетних, з точки зору оборони та інфраструктури виробництв, а саме підприємств ВПК, підприємств машинобудівного сектору, фермерських господарств, залізниць та енергетики.

Перспективними напрямками дослідження в цьому контексті можуть бути дослідження зарубіжного досвіду економічної політики держав в період військових конфліктів та повосенної відбудови.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Веб-портал «Дія»: Підприємництво. (2023) Відновлено з <https://diia.gov.ua/services/categories/gromadyanam/ridpriyemnistvo>
- Власенко Ю. Г., Букіна Т. В., & Литвин Л. М. (2021). Розвиток економіки України в умовах четвертої промислової революції. *Економіка та держава*, 1, 53-60.
- Державна програма «Доступні кредити 5-7-9». Відновлено з <https://5-7-9.gov.ua>
- Дяченко, А., Карінцева, О., Тарасенко, С., Харченко, М., Мазін, Ю., & Кисельова, К. (2021). Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019-2020 рр. в Україні. *Mechanism of an Economic Regulation*, 3(93), 19-37.
- Кондратенко, Н. О., Красноносова, О. М., & Папп, В. В. (2022). Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку регіонів України. *Бізнес інформ*, 1, 198-204.
- Негрей, М., Тараненко, А., & Костенко, І. (2022). Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*, 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>
- Офіційний сайт Державної служби статистики України. (2023). Відновлено з <https://www.ukrstat.gov.ua/>
- Офіційний сайт Національного банку України: статистика зовнішнього сектору. (2023). Відновлено з <https://bank.gov.ua>
- Скільки коштує блекаут. Як ракетні атаки на енергосистему вплинули на роботу бізнесу – дослідження. Відновлено з <https://biz.nv.ua/ukr/economics/yak-vidklyuchennya-elektriki-vplinuli-na-robotu-biznesu-opituvannya-novini-ukrajini-50291443.html>
- Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування. Відновлено з <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna>
- Юрчук, Н. П., Вовк, В. Ю., & Топіна, Р. П. (2019). Інноваційно-інвестиційна діяльність як основа реалізації концепції сталого розвитку економіки України. *Агросвім*, 3, 53-61.
- Open budget. (2023). Відновлено з <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>

REFERENCES

- Dyachenko, A., Karintseva, O., Tarasenko, S., Kharchenko, M., Mazin, Yu., & Kiselyova, K. (2021). The formation of an innovative toolkit of economic policy in the context of the development of the world economic crisis of 2019-2020 in Ukraine. *Mechanism of an Economic Regulation*, 3(93), 19-37.
- How much does a blackout cost? How missile attacks on the energy system affected business operations - research. Retrieved from <https://biz.nv.ua/ukr/economics/yak-vidklyuchennya-elektriki-vplinuli-na-robotu-biznesu-opituvannya-novini-ukrajini-50291443.html>
- Kondratenko, N. O., Krasnososova, O. M., & Papp, V. V. (2022). Problems and prospects of socio-economic development of the regions of Ukraine. *Business inform*, 1, 198-204.
- Negrei, M., Taranenko, A., & Kostenko, I. (2022). The agricultural sector of Ukraine in the conditions of war: problems and prospects. *Economy and Society*, 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>

- Official website of the National Bank of Ukraine: external sector statistics.* (2023). Retrieved from <https://bank.gov.ua>
- Official website of the State Statistics Service of Ukraine.* (2023). Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/>
- Open budget.* (2023). Відновлено з <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
- State program "Affordable loans 5-7-9".* Retrieved from <https://5-7-9.gov.ua>
- The state and needs of business in wartime: survey results.* Retrieved from <https://business.dii.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna>
- Vlasenko Y. G., Bukina T. V., & Lytvyn L. M. (2021). Development of the economy of Ukraine in the conditions of the fourth industrial revolution. *Economy and the State*, 1, 53-60.
- Web portal "Diya": Entrepreneurship.* (2023) Retrieved from <https://dii.gov.ua/services/categories/gromadyanam/pidpriyemnictvo>
- Yurchuk, N. P., Vovk, V. Yu., & Topina, R. P. (2019). Innovation and investment activity as a basis for implementing the concept of sustainable development of the economy of Ukraine. *Agrosvit*, 3, 53-61.

Formation of State Mechanisms for the Protection of National Values in Foreign Countries

UDC: 328.34

DOI: <https://doi.org/10.15421/152337>**Larin Stanislav**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-8544-7714>, stanislav.larin@outlook.com*State Institution of Higher Education "University of Education Management" of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The author of the article reveals the concept of "national values", which has an extremely utilitarian meaning for the modern system of world order, defines the geopolitical aspirations of the state, determining the system of social order, influencing the determination of the civilizational path of development. According to the author, this category is the most protected object of the entire set of state legal means, mechanisms and instruments, which the state not only protects as national values, but also defines them as a guideline for social and civilizational development, which turns them into a factor in the development of self-awareness of the entire nation or the entire society. Such utilitarianism means an increased level of public interest in the process of determining national values.

The article emphasizes the theoretical and methodological search for the essence of national values as an object of state policy, which were studied by the author earlier. However, to understand the mechanism of their influence on the very policy of the state, on the self-perception and self-determination of the nation, the author examines the general, fundamental principles and requirements for the process of formation and implementation of state mechanisms for their protection. Objectively, such mechanisms will be different depending on the socio-political structure of the state, its socio-economic formation and even the ethnocultural and religious space. For modern Ukraine, it is extremely important to unlock additional potential for the formation of state policy for the protection of national values, which is possible through studying and understanding the essence of the relevant mechanisms used in foreign countries. After all, the state recognizes national values as the central element of the entire process of state creation. This process should not be complicated and understood as a "chain reaction". The essence of the state policy of protecting national values lies in the concept of ensuring national security, where such values are the most protected interest of the state. Accordingly, all further power and management tools and mechanisms for their protection are formed in the same way as mechanisms for ensuring national security.

Keywords: national security, protection of national values, state mechanisms, state policy, utilitarian meaning

Формування державних механізмів захисту національних цінностей в зарубіжних країнах

Ларін Станіслав*Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)*

Анотація

Автор статті розкриває поняття «національні цінності», що має надзвичайно утилітарне значення для сучасної системи світового порядку, визначає геополітичні прагнення держави, які детермінують систему суспільного устрою, впливають на визначення цивілізаційного шляху розвитку. На думку автора, ця категорія виступає найбільш охоронюваним об'єктом всієї сукупності державно-правових засобів, механізмів та інструментів, які держава не лише охороняє як національні цінності, а й визначає їх орієнтиром суспільного та цивілізаційного розвитку, що перетворює їх на фактор розвитку самосвідомості всієї нації чи всього соціуму. Така утилітарність означає підвищений рівень суспільного інтересу до процесу визначення національних цінностей.

В статті підкреслено теоретико-методологічні пошуки сутності національних цінностей як об'єкту державної політики, які були вже досліджені автором раніше. Однак, для розуміння механізму їх впливу на саму політику держави, на само-сприйняття та самовизначення нації автор досліджує загальні, засадничі принципи та вимоги до процесу формування та реалізації державних механізмів їх захисту. Об'єктивно, що такі механізми будуть різними в залежності від суспільно-політичного устрою держави, її соціально-економічної формації та навіть етнокультурного та релігійного простору. Для сучасної України вкрай важливо розкрити додатковий потенціал для формування державної політики захисту національних цінностей, що є можливим за рахунок вивчення та пізнання сутності відповідних механізмів, які використовуються в зарубіжних країнах. Адже держава визнає національні цінності центральним елементом всього процесу державотворення. Цей процес не слід ускладнювати та розуміти як «ланцюгову реакцію». Сутність державної політики із захисту національних цінностей укладається в концепцію забезпечення національної безпеки, де такі цінності є найбільш охоронюваним інтересом держави. Відповідно весь подальший владно-управлінський інструментарій та механізми їх захисту формуються таким же чином, як і механізми забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: національна безпека, захист національних цінностей, державні механізми, державна політика, утилітарне значення

Стаття надійшла / Article arrived: 20.09.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Категорія «національні цінності», не дивлячись на своє філософське походження, має надзвичайно утилітарне значення для сучасної системи світового порядку. Національні цінності визначають геополітичні прагнення держави, детермінують систему суспільного устрою, впливають на визначення цивілізаційного шляху розвитку. Ця категорія виступає найбільш охоронюваним об'єктом всієї сукупності державно-правових засобів, механізмів, інструментів. Держава не лише охороняє національні цінності, вона визначає їх орієнтиром суспільного та цивілізаційного розвитку, що перетворює їх на фактор розвитку самосвідомості всієї нації чи всього соціуму. Така утилітарність означає підвищений рівень суспільного інтересу до процесу визначення національних цінностей.

Нині необхідно дослідити загальні, засадничі принципи та вимоги до процесу формування та реалізації державних механізмів захисту національних цінностей. Об'єктивно, що такі механізми будуть різними в залежності від суспільно-політичного устрою держави, її соціально-економічної формації та навіть етнокультурного та релігійного простору. Разом з тим, для сучасної України в умовах екзистенційної загрози, вкрай важливо розкрити додатковий потенціал для формування державної політики захисту національних цінностей, що є можливим за рахунок вивчення та пізнання сутності відповідних механізмів, які використовуються в зарубіжних країнах.

Аналіз останніх досліджень публікації.

Ще наприкінці «Холодної війни» Г. Моргентау розробив «теорію захисту національних інтересів», в якій провідне місце відводилось системі національних цінностей, навколо захисту та пропагування яких, на думку вченого, держава повинна вибудовувати всю внутрішню та зовнішню політику (Morgenthau, 1982). Ідеї дослідника на той час стали основною ідеологією у протистоянні тоталітарного режиму із демократичними країнами. Пізніше вже Ф. Коул у своїх роботах розвинув дану теорію, зазначивши, що подальший розвиток держави, на противагу «кінцю історії» Ф. Фукуями, полягає в постійному пропагуванні системи національних цінностей (Cole, 2000; Фукуяма, 2004; 2009).

На думку Ф. Коула захист державою національних цінностей перетворюється в загальний тренд державної політики, оскільки саме вони формують національну ідентичність її громадян, а отже визначають напрям її розвитку (Cole, 2000). Фактично, дослідник

робить висновок про те, що національні цінності є фундаментом для формування державної політики, а тому їх захист посідає центральне місце в ній, є ядром у забезпеченні національної стабільності та безпеки.

На прикладі економічної підсистеми держави такий механізм доволі чітко розкриває Ф. Пріор. Дослідник зазначає, що «захист національних цінностей, на пряму детермінує успіх такої держави на глобальному ринку та впливає на темпи економічного зростання у вибірці країн, що розвиваються, і розвинених ринкових економік. Тому держава формує механізми захисту національних цінностей за прикладом забезпечення власних конкурентних переваг та економічного зростання» (Pryor, 2005, с. 460-464). Це означає, що розробка відповідних механізмів їх захисту відбувається таким чином, щоб в кінцевому результаті можна було створити єдину систему забезпечення глобальних переваг держави над іншими.

А. Столберг розвиває цю тезу і приходять до висновку, що кожна держава має свою специфічну систему захисту національних цінностей, що пояснюється трьома факторами: цивілізаційним вибором суспільством такої держави напрямку розвитку; історико-етнокультурне підґрунтя; економічний потенціал і політичний капітал держави (Stolberg, 2012, с. 14-18). Фактично дослідник визначив критерії державної політики щодо захисту національних цінностей. Однак наш перелік видається неповним, оскільки, окрім вищезазначених чинників, безперечно впливовим є місце національних цінностей у політиці Уряду держави.

Ми погоджуємося із тим, що якщо держава визнає національні цінності центральним елементом всього процесу державотворення, то вона повинна формувати механізми їх захисту виходячи із тих самих орієнтирів розвитку, які визначають такі цінності. Однак є аспекти, що потребують подальшого напрацювання й розвитку цієї тематики. Серед них на особливу увагу заслуговує, на наш погляд, дослідження державних механізмів захисту національних цінностей на засадах процесного підходу, які доцільно розуміти як «ланцюгову реакцію».

Метою статті є визначення особливостей формування державної політики захисту національних цінностей в зарубіжних країнах для подальшої трансформації в Україні в умовах інтеграційних процесів до ЄС.

Результати дослідження.

Дослідження питання формування державної політики захисту національних цінностей в Україні є можливим за рахунок вивчення та пізнання сутності відповідних

механізмів, які використовуються в зарубіжних країнах. Сутність державної політики із захисту національних цінностей укладається в концепцію забезпечення національної безпеки, де такі цінності виступають елементом останньою, найбільш охоронюваним інтересом держави. Відповідно весь подальший владно-управлінський інструментарій та механізми їх захисту формуються таким же чином, як і механізми забезпечення національної безпеки.

Тут слід підкреслити, що авторитарні режими матимуть зовсім інше сприйняття національних цінностей, ніж демократичні держави. Авторитарні режими ототожнюють власні елітарні цінності з національними цінностями, що не відповідає дійсності, оскільки єдиною метою системи захисту таких цінностей є утримання влади. У демократичних суспільствах влада стає предметом боротьби між різними елітами, хоча існує ризик, що національні цінності стануть елементом політичної боротьби. Тому, на думку М. Каплана, «системний підхід до формування державної політики дозволяє вийти за межі проблем усвідомлення національних цінностей та інтересів, захист яких вимагає дій, які можуть мати непередбачувані наслідки для всього процесу розвитку держави» (Kaplan, 2014). Ця теза дозволяє стверджувати, що під час політичної боротьби за владу в демократичних країнах може відбуватися трансформація системи національних цінностей, що зумовлює об'єктивну необхідність трансформації механізмів та інструментів їх захисту державою. Такі трансформації неможливі у випадку авторитарних і тоталітарних режимів, оскільки система цінностей політичних еліт завжди буде обертатися навколо завдання утримання влади.

Ця теорія отримала розвиток у працях Р. Блеквула та Дж. Гарріса, які зазначають, що в сучасному глобальному світі основним способом захисту національних цінностей є війна у всіх її проявах: класична, економічна, торговельна, санкційна тощо. Захист національних цінностей є домінуючим імперативом усього державотворчого процесу, тому політичне керівництво країни не може обмежуватися в інструментах і механізмах їх захисту (Blackwill, & Harris, 2016). Безумовно, така радикальна позиція має право на існування, більше того, ми її частково поділяємо, бо розуміємо, що національні цінності є елементом екзистенціального виміру держави. У разі їх порушення втрачається сама національна ідея, мета існування та розвитку держави.

Здійснимо розмежування практики захисту національних цінностей в авторитарних і демократичних країнах.

Захист демократичних національних цінностей означає захист інтересів усього суспільства, тому форми і методи цього захисту мають бути максимально ефективними і навіть агресивними. Натомість порушення національних цінностей в авторитарній державі означає втрату влади однієї політичної еліти та появу іншої. Для населення самої держави фактичної, системної трансформації системи національних цінностей, прищепленої їм правлячою елітою, не відбудеться. Ідея утримання влади завжди спрямована всередину держави, центр має другорядне значення. Водночас захист національних інтересів у демократичній державі означає побудову державної політики, у тому числі зовнішньої, у рамках якої будуть застосовуватись заходи щодо поваги та збереження цих цінностей. З точки зору сучасного досвіду України, слід констатувати, що висновки Р. Блеквула та Дж. Харріса про допустимість агресивного захисту національних цінностей є правильними та беззаперечними (Blackwill, & Harris, 2016).

Іншою ключовою особливістю розвитку механізмів захисту національних цінностей сучасними іноземними державами, за визначенням Р. Ловмана, є те, що більшість із них, незалежно від політичної чи цивілізаційної приналежності, розміщують ці цінності в системі найбільш захищених державним механізмом і правом об'єктів. «Важливість національної ідеї, прагнення суспільства до розвитку та вихід за межі етноцентризму є важливою національною цінністю, яку держава ототожнює з власною – захищеною підсистемою екзистенціалізму» (Lowman, 2013). Це означає, що дослідник доходить висновку, що національні цінності є водночас і джерелом державотворчого процесу, і об'єктом, що підлягає відповідній охороні.

Як зазначає К. Рудольф, держави стратегічно використовують принцип примату національних цінностей, який не обов'язково відображає політичне спрямування та правове вираження базових для держави та суспільства норм. Натомість політичний аспект національних цінностей використовується Урядом насамперед для створення системи захисту національних інтересів, до якої довіра суспільства буде максимальною через високі безпекові очікування (Rudolph, 2017). Таку державну політику – розміщення підтримуваних населенням національних цінностей у дереві цілей національної безпеки та декларування напрому їх захисту – дослідник називає «політикою етичного самовираження». Це означає, що держава створює і реалізує державні механізми захисту національних цінностей таким чином,

щоб забезпечити не тільки реальну, але й уявну стабільність у суспільній свідомості свого суспільства.

Зазначений підхід є традиційним для країн, де ще панує монархія, оскільки монарх вважає національні цінності надбанням усього народу, а тому державний обов'язок їх захищати з найвищою пріоритетністю. Маніпулятивність такого підходу полягає в тому, що сучасні монархії, особливо демократичні, позбавлені реального впливу на внутрішню та зовнішню політику, а тому ототожнення національних цінностей із ключовим об'єктом захисту з боку сама монархія є ефемерним вираженням свого справжнього політичного потенціалу.

Щоправда, є досить унікальні приклади Норвегії та Швеції. По-перше, існує Фонд національного добробуту, який створюється і управляється королівською сім'єю і є більшим, ніж бюджет самої Норвегії. Проте кошти цього Фонду використовуються у напрямках, які саме суспільство визначає як найбільш доцільні, оскільки, на його думку, вони ототожнюються з його уявленнями про національні цінності. Так само у Швеції існує Фонд Королівського Розвитку, але його метою є задоволення найнагальніших соціальних потреб населення. Таким чином монархія будує паралельну державі систему забезпечення національних інтересів, безпосередньо підтримуючи ті цінності, які населення країни ототожнює зі своїми.

Це означає, що тут ми знаходимо наявність державних механізмів, які слугують захисту національних цінностей економічного характеру. Крім того, досвід Швеції та Норвегії не можна прирівнювати до практики чи політики будь-якої іншої країни, де фінансування системи захисту національних цінностей відбувається з державного бюджету. Основна відмінність полягає в тому, що державний бюджет є зведеним фінансовим фондом, який складається, серед іншого, з платників податків, тобто саме суспільство. Тому стверджувати, що держава самостійно розвиває та фінансує національні цінності за рахунок бюджетних коштів, як мінімум некоректно. Бюджетна політика формується, серед іншого: на замовлення самого суспільства, тому всі кошти на розвиток, формування та захист національних цінностей здійснюються за бажанням і згодою суспільства, а фактично – за його рахунок.

Досвід Швеції та Норвегії свідчить про створення позабюджетного фінансового інструменту, у створенні якого суспільство не бере участі, але вигоду від якого воно отримує завдяки відповідній волі уряду (у випадку цих країн – монархічного). Створення такої

«паралельної» фінансової системи задоволення суспільних потреб, а отже системи державного стимулювання та захисту національних цінностей, свідчить про реальну важливість і значущість цих цінностей для самого суспільства. Досягається одночасно дві мети: комплексне забезпечення системи захисту національних цінностей та утвердження їх важливості у суспільній свідомості. Останнє призводить до рівня соціальної згуртованості та її однорідності на основі поваги до системи національних цінностей, незалежно від фактичного етнокультурного, релігійного чи соціального складу.

Вітчизняні дослідники, представники доктрини національного суверенітету, зокрема А. П. Овчиннікова, вважає його найвищою національною цінністю, приходять до двох досить цікавих висновків (Овчиннікова, 2014, с. 124-125):

по-перше, створення та реалізація державних механізмів захисту національних цінностей завжди здійснюється в рамках системи забезпечення національної безпеки;

по-друге, такий захист отримує найвищий пріоритет у системі засобів реалізації державної політики, зводячи національні цінності до розряду найбільш охоронюваних державою соціально-політичних категорій цивілізаційного розвитку.

Ми встановили, що національні цінності є основними матеріальними, інтелектуальними та духовними благами нації, вирішальними умовами існування та розвитку людини, суспільства і держави. І тому держава, цілком логічно, ставиться до нього як до об'єкта, суспільно-політичного явища, що підлягає найвищому рівню охорони. Такий висновок дає підстави стверджувати, що національні цінності складають основне ядро системи національної безпеки.

Такий висновок дає підставу Н. П. Москальова стверджує, що в сучасних демократичних країнах національні цінності забезпечуються насамперед державністю, сукупністю конституційних прав і правових актів, а також традиціями і неписаними правилами поведінки, демократичними гарантіями – соціальними, економічними, політичними, культурними (Москальова, 2016, с. 30-31). У статті ми звернемо увагу на систему демократичних гарантій. Якщо говорити про права людини як найвищу цінність держави, то цілком логічним є висновок, що створення та реалізація державних механізмів захисту таких цінностей є частиною правової політики держави щодо забезпечення всього комплексу громадянські права і свободи. Це означає, що

правові норми служать захисту національних цінностей. Процес їх створення ототожнюється з процесом правотворчості. Але той самий висновок буде хибним для авторитарних і тоталітарних країн. У цих країнах держава не забезпечує реального дотримання прав і свобод людини і громадянина, а лише номінально їх декларує. Це дає нам підстави зробити важливий висновок: створення та реалізація державних механізмів захисту національних цінностей в зарубіжних країнах залежить, насамперед, від політичного режиму, що панує в державі, а також від інтересів політичної еліти.

Цей висновок знаходимо також у працях О. Г. Пухкала, який зазначив, що національна система цінностей демократичних держав захищається всіма національними та міжнародними правовими засобами та в такій ієрархії: незалежність; безпека держави і народу; мир і міжнародне співробітництво; збереження самобутності нації; благо населення. Водночас, на думку автора, очевидно, що «державність країни ґрунтується на цінностях, захист яких є вирішальною умовою її безпеки та добробуту громадян, тому цей захист включає весь наявний набір засобів і механізмів забезпечення державності» (Пухкал, 2012, с. 99-101). У контексті національного досвіду слід виділити проактивні дії, тобто такі, що мають чітке зовнішнє спрямування (відсіч агресії та протидія гібридним викликам і загрозам), закріплене не лише в національному законодавстві, а й у системі міжнародних правових актів (право на захист, включаючи застосування військової сили, відповідно до Статуту ООН).

Цей висновок дає нам підстави для формулювання наступної узагальненої тези: розвиток державних механізмів захисту національних цінностей базується на міжнародному праві, оскільки таким чином усі заходи та механізми їх захисту набувають необхідного рівня легітимності та визнання міжнародним суспільством. Це є важливою детермінантою державної політики у цій сфері для кожної країни. Більше того, найчастіше його використовують авторитарні та тоталітарні країни, оскільки вони прикривають свою формальну політику національного гноблення та агресії проти сусідніх країн ідеєю «захисту національних цінностей та інтересів». Такими проявами є, зокрема, ідеї «руського мира», «турецького мира», «шиїтського ісламу» тощо. У перспективі розробка системи «заходів захисту національних інтересів» у межах таких ідеолог. призведе до появи ідеї відновлення «історичної справедливості», що, власне, і є кінцевою метою посягання на національні цінності іншої країни.

Тут найяскравішими прикладами можуть бути Україна (Донбас) і Грузія (Абхазія та Південна Осетія).

У цьому контексті значення системи державних механізмів захисту національних цінностей набуває нового цілісного вираження інтересів: держава (екзистенційний виклик); суспільство (цивілізаційний вибір); політична еліта (спосіб утримання панівного становища). Їх поєднання дає окреслення засобів, способів, механізмів та інструментів, які дозволяють досягти максимальної ефективності державної політики у сфері захисту національних цінностей. Це третій ключовий висновок, який ми розглянемо більш детально на прикладах конкретних країн. З точки зору узагальнення основних положень аналізованої теми варто лише підкреслити, що сучасні демократичні держави стикаються з досить гострою суперечністю: з одного боку, інтереси формування та зміцнення державності вимагають інтенсифікації процесів культурної культури, з іншого боку, відродження та розвиток національної ідентичності, з іншого боку, процес соціально-економічної модернізації потребує якнайширшої відкритості країни, внаслідок чого суспільство стає суб'єктом інтенсивних, не завжди бажаних, політичних, економічних, соціальних та культурних впливів екзогенного характеру (Фалалєєва, 2020, с. 137). Цю тезу ми повністю підтримуємо, але вона потребує логічного висновку: такі протиріччя мають бути врівноважені ефективною національно орієнтованою зовнішньою та внутрішньою політикою держави, стрижневою в якій буде мета збереження та розвитку системи національних цінностей, їх пропаганда та впровадження в усі сфери суспільного життя.

З одного боку, така політика має відповідати принципам добросусідства, взаємної поваги до національних та інших інтересів сусідніх держав, але, як слушно зазначає В.Д. Гапотій, повинен бути безкомпромісним по відношенню до того, що проповідує Стен. Для визначення основних «сутнісних», «фундаментальних», «стратегічних» детермінант системи національних цінностей вчений вказує на екзистенційну здатність країни продовжувати процес державотворення (Гапотій, 2005, с. 9). Ця теза вже отримала розвиток у працях О.В. Ткаля, де дослідник стверджує, що визначальною рисою національних цінностей є те, що вони становлять системотворчу рису нації як спільноти, якій притаманна політико-державна суб'єктність, тобто прагнення до розвитку та збереження власної державності в єдиній формі. або інший (Ткаля, 2022, с. 55- 57). Обидві тези обґрунтовують висновок про те, що всі без

винятку країни, розробляючи власні механізми захисту та розвитку національних цінностей, роблять це в рамках політики національної безпеки. Це означає, що національні цінності мають найвищий пріоритет навіть перед повними громадянськими правами, оскільки, якщо держава їх не поважає та не захищає, вона ризикує опинитися в ситуації екзистенційної загрози.

Це означає, що зв'язок між національними цінностями та національною безпекою є не лише суттєвим у контексті всієї концепції, а й залежним: цінності є первинними по відношенню до засобів, засобів і механізмів забезпечення національної безпеки. Більше того, вони є й визначальними контурами таких заходів, оскільки межі та зміст державної політики також мають орієнтири, а ці орієнтири є системою цінностей, які часто закріплюються в певній ідеології.

Власне, класичні теорії національних цінностей Т. Парсонса та С. Хантінгтона підкреслюють вищезазначений висновок, оскільки національні цінності як політичний феномен виконують функцію повної довіри (Parsons, 1966, с. 567-568). Правильно сформульована система національних цінностей вибудовує ієрархію цілей розвитку держави, формує її зовнішню політику та сприяє консолідації національної ідентичності (Assumpção, 2020). Тому цілком логічно, що кожна країна намагається виробити власне розуміння системи національних цінностей, виходячи з історичного, політичного, економічного та культурного розвитку. А тому, як зазначається

Ю. М. Оборотов «обсяг і зміст національних інтересів не можна вимірювати певним статичним уявленням про структуру суспільних відносин, тому що інтереси завжди пов'язані з прагненням до певних цінностей, які в свою чергу можуть змінюватися в суспільстві» (Оборотов, 2003), то ми маємо сформулювати такі два висновки: створення та реалізація державних механізмів захисту національних цінностей завжди є динамічним процесом, враховуючи хоча б певну стабільність і статичність самих національних цінностей. Вони не можуть змінюватися, тому є не стільки набором ідеологій, скільки тенденцією розвитку державності, яка передбачає набір відповідних політичних інструментів, які, у свою чергу, вже мають змінний характер залежно від викликів глобального розвитку. світові та екзогенні загрози для кожної держави;

Глобалізаційні процеси накладають свій відбиток на визначення національних цінностей (наприклад, тенденція зміни клімату вимагає перегляду припущень розвитку багатьох країн),

а також на зміст державних механізмів, які їх забезпечують і захищають.

Ось позиція С. Андрущенка, на нашу думку, є правильною, так як автор зазначає, що без розуміння сутності взаємозв'язку ядра національної ідентичності та державності з її зовнішнім виявом у вигляді сукупності політичних механізмів неможливо побудувати систему міжнародних відносин. Це означає, що глобалізаційні зміни залежать від взаєморозуміння країнами системи національних цінностей і поваги до них. Історичний досвід доводить, що розвиток держави може бути ефективним лише тоді, коли він ґрунтується на забезпеченні стійкого уявлення про своє місце в геополітичному просторі (Андрущенко, 2005, с. 112-114). Така ідея, а отже, її вираження і трансформація в конкретні заходи міжнародного впливу неможливі без побудови чіткої, стабільної системи цінностей і національних інтересів і оформлення їх як імперативних принципів державної політики. Примат і вищість національних цінностей над глобальним світопорядком є важливим висновком з фундаментального історичного процесу розвитку зарубіжних країн.

Це означає, що самі глобалізаційні процеси відбуваються як своєрідна реакція на зіткнення держав у процесі захисту своїх національних цінностей і забезпечення власного екзистенційного цивілізаційного розвитку. Тому говорити про відповідність принципам міжнародної політики, стандартам і нормам сучасного світоустрою є не зовсім доречним і коректним для всіх країн. Глобальні лідери мають глобальні цінності та національні інтереси, які формують свою політику таким чином, що одним із її напрямків завжди буде експорт таких цінностей і поширення власного впливу на треті країни. Це, у свою чергу, не узгоджується з національними цінностями країн, які зазнають такого впливу, а тому вимагає від них створення відповідної системи захисту власних національних цінностей.

У цьому контексті позиція В. Манжолі видається надзвичайно актуальною, враховуючи той факт, що захист національних цінностей державою має тривимірну форму:

геополітичний вимір (захист національних інтересів під час здійснення міжнародного суверенітету);

національно-політичний вимір (формування національної правової, соціальної, економічної політики тощо);

ідеологічний вимір (формування національної самосвідомості та цивілізаційного вибору) (Манжола, 2007, с. 15-18).

Ця конфігурація видається нам найбільш вдалим узагальненням сучасної практики формування та реалізації державних механізмів захисту національних цінностей, яка фактично потребує доповнення іншим виміром – елітарним.

Ми зазначимо, що всі виміри захисту національних цінностей, наведені В. Манжолою, не відображають ключовий елемент системи державотворення – елітарний чи владно-політичний вимір.

Отже, ідеологічний вимір відіграє важливу роль у пошуку та визначенні національної ідеї, яка є узагальненою формою сприйняття побудови системи національних цінностей. Тут ми погоджуємося з позицією В. П. Горбуліна та А. Б. Качинського щодо того, що існування держави і нації слід розглядати крізь призму її «основних цінностей, які консолідують суспільство, а саме: національна безпека, духовні блага, процвітання,

система міжнародних відносин, патріотизм і соціальна справедливість» (Горбулін, & Качинський, 2005, с. 12-14). Це означає, що ідеологія є проявом національних цінностей через суспільну свідомість і не може бути сформована інакше, інакше вона не буде сприйнята суспільством. Натомість елітарний вимір дасть змогу встановити певні межі незмінності та непорушності системи національних інтересів, незалежно від приналежності політичної еліти до того чи іншого політичного спектру. Це забезпечить найвищий рівень стабільності безпекової ситуації.

Підсумовуючи викладене, доцільним є схематичне зображення моделі державних механізмів захисту національних цінностей, яка має узагальнений вигляд та є справедливою для будь-якої держави, як суспільного інституту в цілому (рис. 1).

Рис. 1. Загальна модель державних механізмів захисту національних цінностей в глобальному вимірі

Висновки.

Таким чином, у кожному окремому вимірі реалізації політики розвитку та підтримки, охорони та захисту національних цінностей створюються окремі державні механізми їх захисту:

у геополітичному вимірі ці механізми базуються на принципах міжнародного права та на зовнішньому вияві суверенітету держави у здійсненні її міжнародної правосуб'єктності;

в ідеологічному вимірі національні інтереси відіграють роль тенденції і водночас

обмеження у формуванні національної ідеї, цивілізаційного вибору та ідеології суспільної свідомості. Держава сприяє створенню такого впливу, оскільки на цьому базується соціально-політична складова системи національної безпеки;

у внутрішньополітичному вимірі держава захищає національні цінності шляхом створення відповідної системи регуляторів суспільних процесів, соціально-економічних відносин тощо в усіх без винятку сферах суспільного життя.

Основними регуляторами цього типу є правові норми, але тільки ними держава не обмежується, коли постає питання захисту національних цінностей;

на елітному рівні держава має забезпечити стабільність і довговічність системи національних цінностей, їх беззаперечний захист від будь-яких деструктивних чи екстремістських політичних рухів. Сама політична система, включно з системою бар'єрів для участі політичної еліти у боротьбі за владу, має передбачати такі захисні маркери та індикатори, які запобігатимуть політичній дестабілізації країни, що може

привести до номінальної заміни національних цінностей. з неприйнятним у суспільстві, але проголошуваним політичною елітою.

Цей останній вимір є найскладнішим для держави для вирішення та захисту, оскільки він вимагає досягнення політичного консенсусу, який суперечить політичним цілям та амбіціям окремих еліт. Але саме в цьому вимірі, на нашу думку, є найбільші загрози деструктивного впливу на національні цінності, чинники їх нехтування та деградації, що може призвести до втрати власної суб'єктності, суверенітету та територіальної цілісності держави.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Андрущенко, С. В. (2005). *Україна в сучасному геополітичному середовищі*. (Монографія). К.: Логос.
- Гапотій, В. Д. (2005). *Теоретичні та практичні аспекти суверенітету народу, нації та держави* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х.
- Горбулін, В. П., & Качинський А. Б. (2005). Пріоритетність національних інтересів у світлі стратегії національної безпеки України. *Стратегічна панорама*, 3, 11-17.
- Манжола, В. (2007). Квадратура інтеграційного кола. Актуальні проблеми європейської політики України. *Політика і час*, 4, 14-18.
- Москальова, Н. П. (2016). Концепції національного інтересу в науковій літературі. *Вісник Донецького національного університету. Серія: Політичні науки*, 1, 29-32
- Оборотов, Ю. М. (2003). Поняття «образ держави» та його різновиди в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми держави і права*. Відновлено з <http://www.apdp.in.ua/v21/02.pdf>
- Овчинникова, А. П. (2014). Європейська цивілізованість. *Державний суверенітет, національна безпека і світовий правопорядок в історико-правовому вимірі: матеріали Міжнародної XXXI історико-правової конференції (27–30 листопада 2014 р., м. Берегове)*, (с. 122-127). Київ-Ужгород: Видавництво «Говерла».
- Пухкал, О. Г. (2012). Національні інтереси України як рушійна сила суспільного розвитку. *Економіка та держава*, 8, 99-101.
- Ткаля, О. В. (2022). Національні інтереси та цінності як основа існування і розвитку національної держави. *Юридичний науковий електронний журнал*, 4, 54-59
- Фалалєєва, Л. Г. (2020). *Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу*. (Монографія). Київ: ФОП Кандиба Т.П.
- Фукуяма, Ф. (2004). Первинність культури. Даймонд, Л., & Платтнер, М.Ф. (Eds.), *Глобальне відродження демократії*, (с. 389-397). Л.: Ахіл.
- Assumpção, C. (2020). Is Huntington's Clash of Civilizations a Self-fulfilled Prophecy? *E-International Relations*. Bristol, England. Retrieved from <https://www.e-ir.info/2020/01/29/is-huntingtons-clash-of-civilizations-a-selffulfilled-prophecy>
- Blackwill, R., & Harris, J. (2016). *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*. Harvard: Harvard University Press, Belknap Press.
- Cole, P. (2000). *Philosophies of Exclusion: Liberal Political Theory and Immigration*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fukuyama, F. (2009). Westernization vs. Modernization. *New Perspectives Quarterly*, 26(2), 84-89.
- Kaplan, M. (2014). *Values, national interests, and other interests*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/24543800>
- Lowman, R. (2013). *Internationalizing Multiculturalism: Expanding Professional Competencies in a Globalized World*. American Psychological Association.
- Morgenthau, H. (1982). *In Defense of the National Interest*. University Press Of America.
- Parsons, T. (1966). *The Structure of Social Action (1937)*. Toronto, Ontario: Collier-Macmillan Canada, Ltd., Fourth Printing March.
- Pryor, F. (2005). National Values and Economic Growth. *The American Journal of Economics and Sociology*, 64(2), 451-483.
- Rudolph, C. (2017). Explaining the Outliers: Domestic Politics and National Interests. *Power and Principle: The Politics of International Criminal Courts*. Cornell University Press.
- Stolberg, A. (2012). Crafting national interests in the 21st century. *U. S. Army war college guide to national security issues*, 1, 13-26.

REFERENCES

- Andrushchenko, S. V. (2005). *Ukraine in the modern geopolitical environment*. (Monograph). K.: Logos.
- Assumpção, C. (2020). Is Huntington's Clash of Civilizations a Self-fulfilled Prophecy? *E-International Relations*. Bristol, England. Retrieved from <https://www.e-ir.info/2020/01/29/is-huntingtons-clash-of-civilizations-a-selffulfilled-prophecy>
- Blackwill, R., & Harris, J. (2016). *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*. Harvard: Harvard University Press, Belknap Press.
- Cole, P. (2000). *Philosophies of Exclusion: Liberal Political Theory and Immigration*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Falaleeva, L. G. (2020). *Protection of fundamental rights in the integration legal order of the European Union*. (Monograph). Kyiv: FOP Kandyba T.P.
- Fukuyama, F. (2004). The primacy of culture. Diamond, L., & Plattner, M.F. (Eds.), *The Global Resurgence of Democracy*, (pp. 389-397). L.: Achilles.
- Fukuyama, F. (2009). Westernization vs. Modernization. *New Perspectives Quarterly*, 26(2), 84-89.
- Gorbulin, V. P., & Kachynsky, A. B. (2005). The priority of national interests in the light of Ukraine's national security strategy. *Strategic Panorama*, 3, 11-17.
- Hapotii, V. D. (2005). *Theoretical and practical aspects of the sovereignty of the people, the nation and the state*: autoref. thesis ... candidate law of science X.
- Kaplan, M. (2014). *Values, national interests, and other interests*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/24543800>
- Lowman, R. (2013). *Internationalizing Multiculturalism: Expanding Professional Competencies in a Globalized World*. American Psychological Association.
- Manzhola, V. (2007). Quadrature of the integration circle. Current problems of the European policy of Ukraine. *Politics and Time*, 4, 14-18.
- Morgenthau, H. (1982). *In Defense of the National Interest*. University Press Of America.
- Moskalyova, N. P. (2016). Concepts of national interest in scientific literature. *Bulletin of the Donetsk National University. Series: Political Sciences*, 1, 29-32
- Oborotov, Yu. M. (2003). The concept of "state image" and its varieties in the context of globalization. *Actual problems of the state and law*. Retrieved from <http://www.apdp.in.ua/v21/02.pdf>
- Ovchinnikova, A. P. (2014). European civilization. *State sovereignty, national security and world legal order in the historical and legal dimension: materials of the XXXI International Historical and Legal Conference (November 27-30, 2014, Berehove)*, (pp. 122-127). Kyiv-Uzhhorod: "Hoverla" Publishing House.
- Parsons, T. (1966). *The Structure of Social Action (1937)*. Toronto, Ontario: Collier-Macmillan Canada, Ltd., Fourth Printing March.
- Pryor, F. (2005). National Values and Economic Growth. *The American Journal of Economics and Sociology*, 64(2), 451-483.
- Pukhkal, O. G. (2012). National interests of Ukraine as a driving force of social development. *Economy and the State*, 8, 99-101.
- Rudolph, C. (2017). *Explaining the Outliers: Domestic Politics and National Interests*. Power and Principle: The Politics of International Criminal Courts. Cornell University Press.
- Stolberg, A. (2012). Crafting national interests in the 21st century. *U. S. Army war college guide to national security issues*, 1, 13-26.
- Tkalya, O. V. (2022). National interests and values as the basis of the existence and development of the national state. *Legal Scientific Electronic Journal*, 4, 54-59.

Social Internet Networks in the Formation of the Communication System of the Territorial Community

UDC: 35:352/354

DOI: <https://doi.org/10.15421/152338>

Shpektorenko Ihor

Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0002-2364-9641>, igor3101@ukr.net

Kuchma Roman

Master's student, spaske2014@ukr.net

Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract

Objective. To consider the theoretical and practical aspects of improving the information and communication support of local self-government authorities in Ukraine.

Relevance. The theoretical substantiation of the characteristics of the information complex for supporting the activities of a local self-government authorities is an urgent scientific and practical issue.

Results. Attention is focused on the functions of social Internet networks: informative, regulatory and cultural. The possibility of using social media in the implementation of traditional forms, methods of communication and forms of interaction between the State and civil society institutions is pointed out. Attention is focused on the results of an expert survey conducted in 2023 as part of a study of communication and information support for the activities of city, village and town councils, and councils of territorial communities in the Dnipro region. The authors identify the main problems in the preparation and adoption of management decisions in territorial communities. It is proposed to create special information centers at local self-government authorities.

Conclusions. The author summarizes the need to understand three important substantive aspects, each of which affects what is happening in the community. One of these aspects is the understanding of communication not just as communication and information exchange, but as a process aimed primarily at providing feedback in public administration, at determining managerial influence (causing the necessary reaction), and at managerial adaptation. The system of information support for a local council official should consist of three subsystems: current (operational); information and analytical (tactical); and prognostic (strategic).

Keywords: local self-government, social media, information, communication, communication, forms of interaction between the state and society

Соціальні інтернет-мережі у формуванні комунікативної системи територіальної громади

Шпекторенко Ігор, Кучма Роман

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)

Анотація

Мета. Розглянути теоретичні та практичні аспекти удосконалення інформаційного та комунікативного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні.

Актуальність. Теоретичне обґрунтування характеристик інформаційного комплексу з забезпечення діяльності органу місцевого самоврядування є актуальною науково-практичною проблемою.

Результати. Увагу зосереджено на функціях соціальних інтернет-мереж: інформативній, регуляторній та культурній. Вказано на можливість використання соціальних інтернет-мереж у здійсненні традиційних форм, методів комунікації та форм взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства. Зосереджено увагу на результатах проведеного 2023 року експертного опитування, що проводилось у межах дослідження комунікації та інформаційного забезпечення діяльності міських, сільських і селищних рад, рад територіальних громад Дніпропетровської області. Авторами визначено основні проблеми в підготовці та прийнятті управлінських рішень в територіальних громадах. Пропонується створення спеціальних інформаційних центрів при органах місцевого самоврядування.

Висновки. Підсумовано про необхідність розуміння трьох важливих змістових аспектів, кожен з яких впливає на те, що відбувається в громаді. Одним з таких аспектів є розуміння комунікації не просто як спілкування та обмін інформацією, а як процес, спрямований насамперед на забезпечення зворотного зв'язку в публічному управлінні, на детермінацію управлінського впливу (викликати необхідну реакцію), на управлінську адаптацію. Система інформаційного забезпечення посадової особи місцевої ради має складатися з трьох підсистем: поточної (оперативної); інформаційно-аналітичної (тактичної); прогностичної (стратегічної).

Ключові слова: місцеве самоврядування, соціальні інтернет-мережі, інформування, спілкування, комунікація, форми взаємодії держави і суспільства

Стаття надійшла / Article arrived: 21.09.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Нині триває період оновлення всієї системи влади в Україні. При цьому визначальна роль у процесі формування нової культури управління належить саме системі організації влади на місцях. На органи місцевого самоврядування припадає переважна частка всіх безпосередніх контактів з громадянами. Органи місцевого самоврядування забезпечують прямий і зворотний зв'язок з громадськістю і, таким чином, у першу чергу формують загальний образ влади в Україні.

Необхідна особлива увага в період підготовки та здійснення реформ в Україні до місцевого рівня публічного врядування. Адже на зміни, що відбуваються в державі та суспільстві, найбільш чутливо реагують органи місцевого самоврядування, що знаходяться найближче до громадянина, його проблем і повсякденних турбот. Їх діяльність передбачає налагодження та зміцнення соціальних зв'язків у громадах, втілення в життя стратегічних ідей демократичного розвитку, у тому числі за рахунок впровадження та розвитку електронних форм урядування.

Місцеве державне управління – це вплив держави засобами влади на різноманітні суспільні процеси в адміністративно-територіальній одиниці, що здійснюється органами державного управління та посадовими особами, призначеними та підзвітними центральному уряду. Місцеве самоврядування – це право населення адміністративно-територіальних одиниць безпосередньо або через обрані ними органи місцевого самоврядування вирішувати в межах Конституції і законів значну частину державних і громадських справ. Формування місцевого самоврядування є одним із найскладніших та суперечливих завдань становлення сучасної державності України. На шляху демократичних процесів постав цілий комплекс політичних, економічних, соціальних, інформаційних, психологічних та інших перешкод.

Під поняттям «інформаційне забезпечення» слід розуміти – двосторонній потік інформації між суб'єктом та об'єктом управління не лише з метою отримання необхідних даних, а з метою розвитку комунікації, мета якої – детермінація управлінського впливу, налагодження прямого та зворотного зв'язку в публічному управлінні, управлінська адаптація прийнятих управлінських рішень (Куйбіда, & Шпекторенко, 2018, с. 9; Шпекторенко, 2023). Завданнями інформаційного забезпечення є забезпечення суб'єктів та об'єктів місцевого самоврядування комунікативними каналами,

зворотним зв'язком в місцевому управлінні шляхом циркуляції інформації про: стан справ, процес аналізу та прогнозування розвитку, про варіанти та інструменти обговорення, прийняття та реалізацію майбутніх проектів та рішень зацікавленим особам. Це своєрідний обмін двох сторін інформаційного процесу необхідною взаємодоповнюючою інформацією, що детермінує взаємну діяльність.

Метою статті є теоретичні та практичні аспекти удосконалення інформаційного та комунікативного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні.

Огляд досліджень і публікацій.

До проблем інформаційно-аналітичного забезпечення та місцевого самоврядування державного управління звертались у своїх наукових роботах Б. Я. Вахула (2012), Галіч Т. О. (2010), І. Динник (2017), Л. Дмитрів (2013), К. В. Дубняк (2014), С. Квітка & В. Корсун (2023), В. Куйбіда В. & І. Шпекторенко (2022), О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик (2013), М. Кастельс (2007), J. C. R. Licklider, & R. Taylor (1968). Але на базовому рівні місцевого самоврядування питання інформаційного забезпечення діяльності сільських та селищних рад потребує детальнішого розгляду.

Термін «соціальна мережа» був запропонований в 1954 р. Дж. Барнсом, представником «Манчестерської школи», у статті «Класи та конгрегації в єпархії норвезьких островів», яка вміщена в збірнику «Людські стосунки» (Галіч, 2010). Але у даному випадку, підкреслимо, мова йшла про мережу, що поєднує між собою різноманітні соціальні групи, спільноти, соціальні інститути. За допомогою соціальних мереж політики, публічні службовці, активісти мають можливість поширювати інформацію та активно комунікувати на відповідні теми серед певної аудиторії. Також створюються віртуальні громадські обговорення для вирішення актуальних проблем та їх вирішення.

Соціальна мережа – це спеціально реалізована можливість віддаленої взаємодії людей з метою обміну інформацією, зазвичай яскраво вираженої тематичної спрямованості; географічно учасники соціальної мережі можуть бути досить віддаленими один від одного, тому інструментарій соціальної мережі є найбільш ефективним засобом комунікації (Вахула, 2012, с. 312-313). Поняття «соціальна мережа» стосується не лише соціальних інститутів або тематичних спільнот людей та груп інтересів як політичних інститутів. Це поняття стосується інтернет-сервісів, які пропонують користувачам можливість тематичної співпраці, таких як «Тік-

Ток», «Facebook», «LiveJournal» тощо (Дмиитрив, 2013, с. 83-84). Соціальні інтернет-мережі нині стали основним засобом комунікації соціальних та політичних інститутів, розвитку соціальних зав'язків, спільного пошуку, зберігання та класифікації інформації, мережевої творчої діяльності, індивідуального та колективного планування (планування, зустрічі). У такий спосіб формуються нові моделі взаємодії громадян, які представляють суспільство, та влади, які визначають специфіку функціонування та розвитку держави.

Формування інтерактивної мережевої форми між державою та суспільством є історичною відповіддю на ситуацію надмірної комунікації. Соціальні інтернет-мережі почали відігравати ключову комунікаційну роль у суспільстві, коли люди, соціальні спільноти та групи інтересів вільно створювали асоціації як різновиди інститутів громадянського суспільства. Вони є інструментом додаткових комунікаційних можливостей для великої кількості користувачів глобальної мережі (Галіч, 2010, с. 145-152). В багатьох країнах світу соціальні мережі почали використовуватися в діяльності органів публічної влади. Соціальні інтернет-мережі зарекомендували себе як інструменти політичного впливу на суспільство з одного боку та впливу кожної людини на національні процеси, владу та інші політичні інститути з іншого.

Соціальні мережі вперше стали каналом та засобом обміну інформацією між людьми, а державний контроль над їхнім контентом є вкрай обмеженим з точки зору права та технологій (Динник, 2017). «Онлайн мережі, – як зазначає М. Кастельс, – стають формами «спеціалізованих спільнот», тобто формами комунікабельності, побудованим навколо специфічних інтересів... люди можуть належати до декількох таких мереж» (Кастельс, 2007). На сьогодні, фактично, уже збулося короткотермінове пророкування М. Кастельса про те, що «мережі онлайн, коли вони стабілізуються у своїй діяльності, можуть побудувати спільноти, віртуальні спільноти, відмінні від фізичних спільнот, але не обов'язково менш інтенсивні чи менш ефективні в поєднанні й мобілізації. Далі те, що ми спостерігаємо в наших суспільствах, – це розвиток комунікаційного гібрида, який поєднує фізичне місце перебування й кібернетичне місце перебування, що діє як матеріальна опора мережевого індивідуалізму» (Кастельс, 2007, с. 131). Ці процеси дуже активно розвиваються у виробничій, професійній сферах, у позавиробничій сфері, у громадській діяльності, сімейно-шлюбних стосунках, навчанні, організації дозвілля тощо.

За словами К. Дубняк, соціальна мережа спрямована на створення спільнот людей зі схожими інтересами та/або діяльністю в Інтернеті, оскільки спілкування здійснюється за допомогою внутрішньої пошти або сервісів обміну миттєвими повідомленнями (Дубняк, 2014, с. 123). Активне використання соціальних мереж може використовуватись як у позитивних цілях – налагодити прямі та зворотні зв'язки в публічному управлінні та в управлінні політичними процесами, донести до населення правдиву інформацію про країну, так і в негативних – дискредитувати публічних службовців чи політиків та активістів.

Соціальні інтернет-мережі, згідно з думкою О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик, поступово стають інструментом перетворення суспільства, поширення наукового та технічного знання, формування колективів та громадських рухів, використовуються для спілкування, маркетингових досліджень і просування продукції та послуг (Соціальні мережі як чинник, 2013, с. 22). На сьогодні немає сумнівів у тому, що активне використання соціальних інтернет-мереж дає змогу мобілізувати людей на активні дії, однак це ще не дає повних підстав для однозначного твердження того, що вони є ефективним засобом для суспільного розвитку.

У країнах, які розвиваються і прагнуть переходу від «закритості» до «відкритості» (за термінологією К. Поппера), соціальні мережі Інтернет можуть суттєво прискорити їхній процес формування громадянського суспільства, насамперед через практику протестних мас. У таких країнах, зокрема в Україні, громадянське суспільство народжується у відновленні його інтересів шляхом боротьби з авторитарними чи тоталітарними режимами (Соціальні мережі як чинник, 2013, с. 31).

Ми живемо в епоху радикального переосмислення політико-правової ролі сучасного державного суспільства. Ми спостерігаємо зміну парадигми в країні, і існуючі «дефектні» системи управління стрімко втрачають свою ефективність. Тож зміни є радше революційними, ніж поступовими. Сьогодні громадянське суспільство розвивається в інформаційне суспільство, яке, по-перше, вимагає від держави чіткого розуміння необхідних змін, а по-друге, вимагає своєчасної реакції та проактивних дій для створення (майбутнього) правового поля, в якому бере участь кожен. Зацікавлені – суспільство, особистість, країна (Соціальні мережі як чинник, 2013, с. 33). На нашу думку, це дає змогу громадянам ефективно брати участь у політичному житті Української держави, у тому числі на місцевому рівні.

За останні кілька десятиліть сформувалися зачатки суспільства, в якому Інтернет став основним засобом спілкування та комунікації, дозвілля, сполучною ланкою суспільства та держави, джерелом інтелектуального зростання, освіти, а часто й основною роботою. Однак ця тенденція проявляється не тільки в позитивних аспектах (Динник, 2017). Як зауважували у своїй публікації американські дослідники Д. К. Р. Ліклайдер та Р. В. Тейлор стосовно перспектив розвитку соцмереж, «...у більшості галузей вони складатимуться з географічно віддалених елементів, які часом скупчуються в невеликі масиви, а інколи працюють відокремлено. Це будуть спільноти, об'єднані не географією, а зацікавленнями» (Licklider, & Taylor, 1968).

Прикладом громадянського волевиявлення в Інтернеті став сплеск громадянської активності, пов'язаний з Револьюцією Гідності та війною на сході України, а згодом – з повномасштабним вторгненням в Україну 24 лютого 2022 р. Він демонструє високий ступінь самоорганізації та взаємодії громадян, координації дій через соціальні мережі, але й певну другорядність впливу на процеси політичних партій та громадських організацій. Дослідження показують, що вирішальну роль в активізації громадянського опору відіграє роль лідерів думок у соціальних мережах, а не партійних чиновників.

Отже, соціальні Інтернет-мережі в розвинутих демократичних країнах справді перетворюються із неосновних чинників формування громадянських суспільств на їхню важливу складову і формуються нині як один із впливових соціальних інститутів.

Результати дослідження.

Систему місцевого самоврядування можна визначити як сукупність суб'єктів, об'єктів, форм, інструментів здійснення місцевого самоврядування, через які населення територіальної громади реалізує надані їй функції та повноваження. Слід зазначити, що життя кожної людини вплетене в густу мережу різноманітних соціальних зав'язків і поведінки. Кожен соціальний індивід стає учасником і водночас їх творцем. Дивлячись на можливості соціальних Інтернет-мереж, можна побачити їхній безпосередній вплив на процес демократизації та розбудови громадянського суспільства в посткомуністичних суспільствах і країнах, що розвиваються. Соціальні мережі Інтернет можуть належати до одного з інститутів громадянського суспільства, тобто незалежних ЗМІ, які служать суспільним інтересам і потребам, формують громадську думку. Вони можуть мати місце у вертикальному вимірі

громадянського суспільства, включаючи: політичні права громадян; політичні партії та громадські рухи; місцеве самоврядування; незалежні ЗМІ, інші політичні суб'єкти (Соціальні мережі як чинник, 2013, с. 30; Квітка, & Корсун, 2023). Настав час удосконалення місцевого самоврядування на засадах його діджиталізації та стійкого розвитку за допомогою формування та продуктивного використання функції комунікації, інформаційного простору та електронних засобів інформаційно-аналітичного супроводу.

На практиці соціальні інтернет-мережі виконують функції, що відповідають функціям засобу масової комунікації: інформативну, регуляторну та культурну. Інформативність полягає в забезпеченні читачів, слухачів і глядачів актуальною інформацією в різних сферах діяльності: бізнесі, науці і техніці, політиці, праві, медицині тощо. Регулююча функція має широкий спектр впливу на населення, починаючи від встановлення зав'язків і закінчуючи контролем суспільства. Компетентно побудована масова комунікація впливає на формування суспільної свідомості груп та індивідів, формування громадської думки в громаді, формування суспільних стереотипів. Існують також імпліцитні можливості маніпулювати та контролювати суспільну свідомість, фактично виконуючи функцію соціального контролю. Культурна функція включає ознайомлення з досягненнями культури й мистецтва та сприяння усвідомленню суспільством спадкоємності культури та необхідності збереження культурних традицій (Дубняк, 2014, с. 125). Потік інформації від громади до влади рідко буває одностороннім, він часто на певному етапі переходить у стадію двостороннього обміну інформацією. Цей обмін передбачає також зворотний зв'язок – реакцію громадян, суспільних інститутів на дії органів влади.

На рівні міських, сільських і селищних рад, рад ОТГ інформацію для прийняття рішень найчастіше отримують внаслідок безпосереднього спілкування з громадою. Для цього використовують ряд вже досить відомих технологій комунікації та форм взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства. До них можна віднести: консультативні референдуми, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання. Особливої уваги останнім часом набувають громадські слухання – один із ефективних механізмів узгодження інтересів різноманітних груп, що демонструють зацікавленість у розв'язанні тієї чи іншої проблеми. Яка становить суспільний інтерес.

Аналіз стану інформатизації селищ та сіл Дніпропетровської області показує, що організаційний соціально економічний і науково-технічний процес створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб і реалізації прав громадян, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних інститутів, інститутів громадянського суспільства перебуває у процесі розвитку формування й використання інформаційних ресурсів. Як правило, у найбільшому місті, селищі або селищі міського типу в об'єднаній територіальній громаді, на його території знаходяться усі владні структури та установи громади, а то – й району. Розташування селища на межі великого або невеликого міста сприяє розвитку інфраструктури, відповідно стан інформатизації порівняно вищого рівня, ніж у віддалених населених пунктах.

Всі місцеві ради Дніпропетровщини мають доступ до мережі Інтернет, вхідна інформація для місцевої ради в цілому доступна для сільських та селищних рад, об'єднаних територіальних громад. Проте відсутність доступу до Інтернету ще зберігається у значній частини мешканців сільської місцевості. Спостерігається низька громадянська та політична активність громадян. Громадські слухання, консультації, дебати проводяться частіше за ініціативою органів влади територіальних громад, а не самих мешканців. Найбільш поширеним способом інформування органів місцевого самоврядування залишаються скарги, звернення, заяви, збори громадян. Під час підготовки до прийняття окремих важливих рішень використовується «гаряча телефонна лінія».

2023 року нами проведено експертне опитування, що проводилось у межах дослідження комунікації та інформаційного забезпечення діяльності міських, сільських і селищних рад, рад територіальних громад. Було опитано 48 осіб, які працюють в різних радах територіальних громад Дніпропетровської області на посадах голів, заступників голів місцевих рад, секретарів та мають достатній (від 7 до 12 років) досвід роботи.

Результати опитування підтвердили, що інформаційне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування потребує удосконалення. 75% опитаних вказали на його низький рівень. Разом з тим спостерігається явище, що одержало назву «інформаційний парадокс»: обсяг потоку документів постійно зростає, але при цьому знижується «рецептурність» окремих повідомлень, отже – й можливість їх безпосереднього застосування. У посадових осіб місцевого самоврядування

виникає необхідність порівнювати відомості, одержані з різних джерел, переосмислювати їх, аналізувати та адаптувати до конкретних умов.

Вивчаючи інформаційні джерела, що є пріоритетними під час прийняття управлінських рішень, з'ясовано, що серед джерел інформації, якими керуються найменше – 6 % випадків є приватні підприємства, засоби масової інформації, громадські організації. Це, поряд з іншими факторами свідчить про те, що під час підготовки рішень органи місцевого самоврядування керуються збалансованим масивом інформації, віддаючи перевагу як джерелам органам публічного управління вищого рівня. Обережно не береться до відома інформація бізнесу, приватного та суспільного секторів. Реакція зовнішнього середовища в діяльності органів місцевого самоврядування враховується замало.

Результати опитування вказали низький рівень активності приватного і громадського секторів, а активність членів територіальних громад у соціальних інтернет-мережах стосується в основному приватного, а не громадського життя громади, оминає сегмент обговорення в соціальних інтернет-мережах проблем громад, проектів рішень місцевої ради з метою реального впливу на місцеву політику. Слід враховувати і той фактор, що засоби масової інформації на місцевому рівні ще не стали потужним генератором альтернатив рішень щодо розв'язання місцевих проблем.

Загалом аналіз відповідей на поставлені запитання дозволив зробити висновок про задовільний рівень інформаційного забезпечення підготовки та прийняття рішень рад територіальних громад, у тому числі й Підгородненської міської територіальної громади. При цьому, респонденти відносно високо оцінили рівень потреби органів місцевого самоврядування в інформаційно-аналітичному забезпеченні і вказали на проблеми, що перешкоджають його досягненню: низьким, на думку опитаних, є рівень професійної компетентності та кваліфікації посадових осіб, депутатів місцевих рад щодо інформаційно-аналітичного забезпечення місцевих рад, та рівень упорядкованості та налагодженості інформаційних потоків.

Проблеми підготовки і прийняття управлінських рішень в територіальних громадах ускладнюються внаслідок: недостатньої інформації і знань стосовно подій, що відбуваються, їх можливого розвитку (проблема аналізу ходу розвитку); складності і багатофакторності участі політичних інститутів у розвитку подій, неоднозначності причинно-

наслідкових зв'язків; психологічного тиску через відповідальність за прийняте рішення і побоювання посадових осіб та депутатів за можливі наслідки його реалізації (проблема обгрунтованості рішення).

Велике значення для роботи сільських і селищних рад та розвитку взаємозв'язків органів місцевого самоврядування має розвиток інформаційного механізму взаємодії.

Пропонується створення спеціальних інформаційних центрів при органах місцевого самоврядування, що забезпечить ефективну роботу посадових осіб місцевого самоврядування та сприятиме залученню участі представників первинного суб'єкту місцевого самоврядування – територіальної громади до прийняття важливих рішень на місцевому рівні.

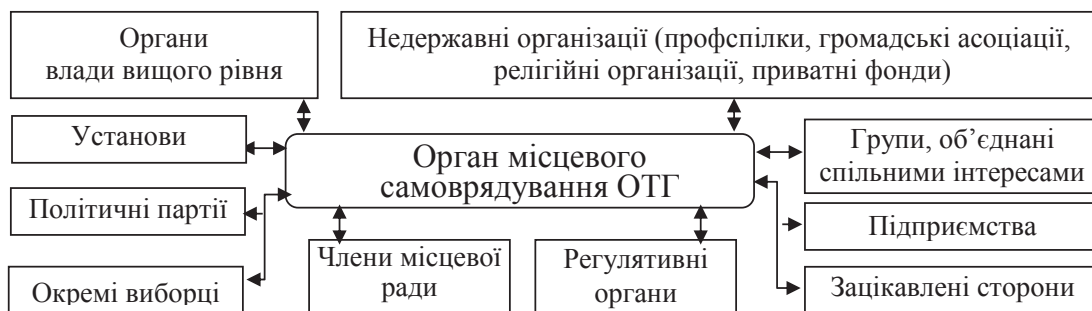

Рис. 1. Види інформаційних інституцій, що забезпечують двосторонній потік інформації в місцевій громаді

Інформаційний центр стане невід'ємною складовою структури та діяльності територіальної громади. Діяльність центру сприятиме концентрації всієї необхідної інформації щодо життєдіяльності територіальної громади та одним з індикаторів діяльності місцевого самоврядування.

Програма створення центру передбачає такі основні напрямки діяльності, як постійне відстеження інформаційних джерел і потоків, пов'язаних із діяльністю територіальної громади, прогнозування розвитку суспільних процесів, попередження тих чи інших проблем, забезпечення процесу прийняття ефективних рішень, підвищення якості інформаційно-аналітичної роботи в контексті загального збільшення її обсягу та підвищення вимог щодо якості інформаційної продукції.

Висновки.

Вирішення проблеми ефективного здійснення функції комунікації шляхом удосконалення інформаційного забезпечення діяльності органів місцевої влади первинної ланки передбачає створення цілісної, ефективної системи збору та обробки інформації, на основі якої розробляються й ухвалюються управлінські рішення на даному рівні.

Незалежно від джерел та типу інформації для прийняття ефективних рішень необхідно мати розуміння трьох важливих змістових аспектів,

кожен з яких впливає на те, що відбувається в громаді. По-перше, треба мати уявлення про роль місцевого самоврядування в діяльності держави та особливості його функціонування. По-друге, добре усвідомлювати сучасні тенденції розвитку місцевого самоврядування та варіанти розвитку подій. По-третє, усвідомлювати соціально-політичні зміни, що відбуваються в країні. По-четверте, розуміти комунікацію як процес, спрямований насамперед на забезпечення зворотного зв'язку в публічному управлінні, на детермінацію управлінського впливу (сформулювати у об'єкта публічного управління необхідні внутрішні умови, викликати необхідну реакцію), на управлінську адаптацію.

Для подолання суперечностей та труднощів в інформаційному забезпеченні діяльності сільських та селищних рад потрібно створити ефективну систему інформаційного забезпечення на організаційному та методичному рівні, визначити завдання і функції відповідних інформаційних служб. Система інформаційного забезпечення посадової особи місцевої ради має складатися з трьох підсистем: поточної (оперативної); інформаційно-аналітичної (тактичної); прогностичної (стратегічної). Ця система повинна спрямовуватися на більш ефективне застосування інструментів публічного управління: принципів, функцій, методів, підходів та технологій публічного управління.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Вахула, Б. Я. (2012). Соціальні інтернет-мережі, їхні функції та роль у формуванні громадянського суспільства. *Вісник Львівського університету*. Львів, 6, 312-313.
- Галіч, Т. О. (2010). Соціальні Інтернет-мережі та віртуалізація суспільного життя. *Соціологія майбутнього: науковий журнал з проблем соціології молоді та студентства*, 1, 145-152.
- Динник, І. (2017). Соціальні мережі як засіб суспільного розвитку. *Ефективність державного управління*, 1(50), Ч. 1, 64-69.
- Дмитрів, Л. (2013). Видавнича комунікація у соціальній мережі Facebook. *Наукові записки Інституту журналістики*, 53, 246–247.
- Дубняк, К. В. (2014). Соціальні мережі Інтернет як засіб обміну інформацією. *Держава та регіони. Серія: «Соціальні комунікації»*, 3, 122-126.
- Кастельс, М. (2007). *Інтернет-галактика*. Київ: Ваклер.
- Квітка, С., & Корсун, В. (2023). Механізми мережевого управління взаємодією публічної влади та громадянського суспільства. *Аспекти публічного управління*, 11(2), 81-87. <https://doi.org/10.15421/152322>
- Куйбіда, В. С., & Шпекторенко, І. В. (2022). Методологія публічного управління як система: теоретичні та практичні аспекти. *Публічне управління і адміністрування в Україні*, 29, 7-12.
- Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства*. Монографія. (2013). Авт. кол.: О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ.
- Шпекторенко, І. В. (2023). *Методологія публічного управління: системний підхід*. Навчальний посібник. За заг. ред. Є. І. Бородіна; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т. «Дніпровська політехніка». Дніпро: НТУ «ДП».
- Licklider, J. C. R., & Taylor, R. (1968). The Computer as a Communication Device. *Science and Technology*, 76, 21-38.

REFERENCES

- Castells, M. (2007). *Internet galaxy*. Kyiv: Vakler.
- Dinnik, I. (2017). Social networks as a means of social development. *Efficiency of public administration*, 1 (50), Part 1, 64 - 69.
- Dmitriev, L. (2013). Publishing communication in the social network Facebook. *Scientific Notes of the Institute of Journalism*, 53, 246-247.
- Dubnyak, K. V. (2014). Social networks of the Internet as a means of information exchange. *State and regions. Series: "Social Communications"*, 3, 122-126 (Series: Social Communications).
- Galich, T. O. (2010). Social Internet networks and virtualization of public life. *Sociology of the Future: a scientific journal on the problems of sociology of youth and students*, 1, 145-152.
- Kuibida, V. S., & Shpektorenko, I. V. (2022). Methodology of public administration as a system: theoretical and practical aspects. *Public management and administration in Ukraine*, 29, 7-12.
- Kvitka, S., & Korsun, V. (2023). Mechanisms of network management of interaction between public authorities and civil society. *Public Administration Aspects*, 11(2), 81-87. <https://doi.org/10.15421/152322>
- Licklider, J. C. R., & Taylor, R. (1968). The Computer as a Communication Device. *Science and Technology*, 76, 21-38.
- Shpektorenko, I. V. (2023). *Methodology of public administration: a systematic approach*. Study guide. Edited by E.I. Borodin; Ministry of Education and Science of Ukraine, National Technical University "Dnipro Polytechnic". Dnipro: NTU "DP".
- Social networks as a factor of civil society development*. Monograph (2013). Author's team: O. Onishchenko, V. Horovyi, V. Popyk and others. NAS of Ukraine, Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv: [b.v.].
- Vakhula, B. Y. (2012). Social Internet networks, their functions and role in the formation of civil society. *Bulletin of Lviv University*. Lviv: [b.v.], 6, 312, 313.

The Mechanism of Implementation of Foreign Experience of Public Management and Administration of Socialization of the Economy into the Management Practice of Ukraine

UDC: 351.9:330.342.9

DOI: <https://doi.org/10.15421/152339>

Kosheleva Liudmyla

Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0004-5552-0019>, kosheleva20171965@gmail.com

Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract

The purpose of the article is to consider the mechanism of implementation of foreign experience of public management and administration of the socialization of the economy into the management practice of Ukraine.

Relevance of research It was determined that in our country sustainable economic growth remains an important way to overcome poverty and the main driver of human development. So economic growth is crucial for the development of education, health, nutrition and survival among the population.

It has been found that there is a huge gap in the incomes and living standards of different countries and social groups, in combination with other global problems that have arisen as a result of the pandemic, war, famine, undermine the very basis of sustainable development of humanity and can lead to social upheavals on a planetary scale. Inequality also hides a number of dangerous global problems (poverty, terrorism, migration) that threaten the world community. The escalation of inequality in the modern world economy threatens the most acute social conflicts.

The results. The article examines the key ways of reducing inequality and the state's participation in income redistribution in order to reduce socio-economic inequality.

Conclusions. A financial and economic mechanism for the implementation of foreign experience in public management and administration of economic socialization into the management practice of Ukraine is proposed, and the directions of economic development are proposed: establishment of state regulation of social macro-indicators of prices, tariffs and (minimum salary using the Keitz index); labor safety, fair pay, democracy in management, personal development (of civil servants and local self-government officials); differentiation of profit rates for enterprises, individuals, and personal property; further digitization of public service provision mechanisms.

Taking into account the existing problems that arose as a result of global transformations and the experience of the leading countries of the world in the field of public administration, the goals of public administration of socialization of the economy are proposed.

Keywords: public management and administration, socialization of economy, mechanism of implementation of foreign experience, socio-economic development, inequality, reduction of socio-economic inequality, economic growth

Механізм імплементації зарубіжного досвіду публічного управління та адміністрування соціалізації економіки в управлінську практику України

Кошелева Людмила

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)

Анотація

Метою статті є розгляд механізму імплементації зарубіжного досвіду публічного управління та адміністрування соціалізації економіки в управлінську практику України.

Актуальність дослідження. Визначено, що в нашій країні стале економічне зростання залишається важливим шляхом щодо подолання бідності та основним рушієм людського розвитку. Тож економічне зростання має вирішальне значення для розвитку освіти, здоров'я, харчування та виживання серед населення.

З'ясовано, що існує величезний розрив у прибутках і рівнях життя різних країн і соціальних груп у поєднанні з іншими глобальними проблемами які виникли в результаті пандемії, війни, голоду підбивають саму основу сталого розвитку людства і можуть призвести до соціальних потрясінь планетарного масштабу. У нерівності також криється низка небезпечних глобальних проблем (бідність, тероризм, міграція), які загрожують світовій спільноті. Ескалація нерівності у сучасному світовому господарстві загрожує найгострішими соціальними конфліктами.

Результати. В статті розглянуто ключові шляхи скорочення нерівності та участь держави у перерозподілі доходів з метою скорочення соціально-економічної нерівності.

Висновки. Запропоновано фінансово-економічний механізм імплементації зарубіжного досвіду публічного управління та адміністрування соціалізації економіки в управлінську практику України: встановлення державного регулювання соціальних макропоказників цін, тарифів та (мінімальної зарплати застосовуючи індекс Кейтца); безпека праці, справедливість оплати праці, демократії в управлінні, розвиток особистості (державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування); диференціація ставок на прибуток для підприємств на фізичних осіб, на особисте майно; подальша цифровізація механізмів надання публічних послуг.

З урахуванням існуючих проблем, які виникли в результаті глобальних перетворень та досвіду передових країн світу в сфері публічного адміністрування запропоновано цілі публічного адміністрування соціалізації економіки.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, соціалізація економіки, механізм імплементації зарубіжного досвіду, соціально-економічний розвиток, нерівність, скорочення соціально-економічної нерівності, економічне зростання

Стаття надійшла / Article arrived: 23.09.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Постановка проблеми. Найважливішим завданням публічного управління та адміністрування соціалізації економіки є соціально-економічна стабілізація і відновлення економічного зростання. У нашій країні існує величезний розрив у прибутках і рівнях життя соціальних груп у поєднанні з іншими глобальними проблемами, які виникли в результаті пандемії, війни, голоду. У нерівності спостерігаються небезпечні глобальні проблеми це бідність, тероризм, міграція, які загрожують світовій спільноті.

Метою статті є розгляд механізму імплементації зарубіжного досвіду публічного управління та адміністрування соціалізації економіки в управлінську практику України.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

У сучасній літературі існує багато глумачень про нерівність, зокрема, соціально-економічна нерівність у глобальних проблемах сприймається як співвідношення розміру доходів між бідними та багатими верствами населення, що розглядаються у працях дослідників (Пікетті, 2014; Міланович, 2016; Перрі, 2016).

Почесний професор філософії Принстонського університету Гарі Дж. Франкфурт у своїй книзі «Про нерівність» доводить, що ми повинні викоринювати бідність. Кожну людину у світі необхідно забезпечити ресурсами для нормального життя (Лафкін, 2017).

У працях Клевчіка (2019) та Семке (2020) розглянуто теоретичні та практичні аспекти проблем соціальної нерівності. Зазначено, що формування пріоритетів з урахуванням того, щоб результати економічного зростання служили інтересам як багатих, так не захищених верств населення.

Надточій та Смаглюк (2020) розглядають феномен нерівності та оцінюють масштаби і тенденції цього явища в Україні, надають пропозиції щодо її зменшення в українському суспільстві.

О. Чубка (2022) та ін. виділяють основні детермінанти та засади виникнення нерівності й підходи до її скорочення, а також конкретизовані види та прояви нерівності.

Лібанова (2021) стверджує, що "... карантинні заходи та дистанційне навчання посилюють спадкову нерівність та бідність. Ще один аспект, який мені не подобається в онлайн-освіті, – ми втрачаємо навички соціалізації. За оцінкою Світового банку, 64% загального багатства складає людський капітал. А це – освіта, кваліфікація та соціальні зв'язки. У бідних людей доступ до соціального капіталу і без того обмежений".

Останні 10 років продовжується зростання нестабільності соціально-економічного розвитку та швидкого збагачення розвинутих країн і окремих осіб, що стає проблемою світового значення. Проте причини нерівності в умовах загострення глобальних протиріч, які виникли в результаті пандемії, війни, голоду залишається недостатньо дослідженими.

Результати дослідження.

Сучасні тенденції свідчать, що суспільство прагне покращити: справедливий соціальний розвиток; стає економічне зростання та зайнятість; ефективне, підвітне та всеохоплююче публічне управління та адміністрування і справедливість для всіх, здійснює науковий пошук ефективного використання досягнень технологічного прогресу. Зростання майнової нерівності відбувається в великих масштабах. Це пояснюється логікою нерівномірності економічного розвитку, нерівність пов'язано з потенційною можливістю використання досягнень у сфері виробництва, нерівним розподілом прибутків та благ цивілізації.

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року на якому було затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку, скорочення нерівності в середині країн та між ними стало десятою Ціллю сталого розвитку. Також перед країнами-членами ООН постали нові завдання щодо скорочення нерівності та адаптації визначених механізмів до умов глобального розвитку (Цілі Сталого Розвитку 2016 – 2030, 2015).

Соціально-економічну нерівність у сучасних умовах економічного зростання ми сприймаємо як системне явище, яке є наслідком існування відмінностей у соціально-економічному розвитку між країнами, різними верствами населення та джерелом соціальної напруженості, нестабільності, що зменшує та/або обмежує можливості повноцінно розвиватися (Опалько, 2018).

В нашій країні стає економічне зростання залишається важливим шляхом до подолання бідності та основним рушієм людського розвитку. Є вагомні докази того, що зростання було найефективнішим способом ліквідувати бідність та покращити якість життя бідних верств суспільства. Для найменш розвинених країн та країн, що розвиваються, економічне зростання має вирішальне значення для розвитку

освіти, здоров'я, харчування та виживання серед населення (Цілі Сталого Розвитку 2016 – 2030, 2015).

Відомо, що величезний розрив у прибутках і рівнях життя різних країн і соціальних груп у поєднанні з іншими глобальними проблемами які виникли в результаті пандемії, війни, голоду підривають саму основу сталого розвитку людства і можуть призвести до соціальних потрясінь планетарного масштабу. У нерівності криється низка небезпечних глобальних проблем (бідність, тероризм, міграція), які загрожують світовій спільноті. Ескалація нерівності у сучасному світовому господарстві загрожуює найгострішими соціальними конфліктами, а в майбутньому – навіть революціями і руйнуванням цілих націй. Вихід із загрозливої ситуації можливий тільки за умов проведення державами соціальної політики, спрямованої на радикальне скорочення економічної нерівності (Цілі Сталого Розвитку 2016 – 2030, 2015).

Ключові шляхи скорочення нерівності це участь держави у перерозподілі доходів з метою скорочення соціально-економічної нерівності (Опалько, 2018):

- трансферні платежі, за допомогою їх відповідно до соціальних програм частина доходів держави, що формуються в основному шляхом оподаткування, у тому числі соціального страхування, передається у вигляді допомог та субсидій соціально незахищеним категоріям населення;

- встановлення державного регулювання цін, тарифів та мінімальної зарплати. Зокрема у міжнародній практиці для оцінки нерівності використовують індекс Кейтца (відношення мінімальної зарплати до середньої або медіанної зарплати штатного працівника), який дає можливість оцінити здатність заробітної плати забезпечити мінімальний гідний рівень життя працівників. Міжнародна організація праці рекомендує підтримувати індекс Кейтца не нижче 50%, а Євросоюз – не нижче 60%. В Україні цей індекс у 2021 році щодо рекомендацій МОП і, за прогнозами, у середньому за рік - 48% (Міжнародна організація праці, 2020).

Нерівність в оплаті праці за останні десятиріччя суттєво зростає у нашій країні. Хоча така нерівність відображає індивідуальні й виробничі відмінності між працівниками, проте поглиблення нерівності є небезпечним з точки зору негативних соціально-економічних наслідків. Встановлення мінімальної заробітної плати використовують як механізм скорочення нерівності у багатьох країнах світу (Міжнародна організація праці, 2020).

- прогресивний характер індивідуального оподаткування сприяє скороченню нерівності. Диференціація ставок прибуткового податку і податку на особисте майно створює ефект «Робін Гуда», тобто вилучає надмірну частину доходів багатих на користь бідних (Фінансова енциклопедія ефект «Робін Гуда», 2021);

Отже для соціально-економічних перетворень в Україні необхідно удосконалення системи публічного управління та адміністрування соціалізації економіки:

- конкретні дієві механізми цільового надання адміністративних послуг, реформування системи публічного управління та адміністрування, забезпечення інститутів кваліфікованими кадрами, у першу чергу, через достойну заробітну плату і можливість професійного росту, інвестування людського капіталу, а відтак – оновлювати основні фонди, що призводить до високої ефективності в соціальній сфері;

- зростання заробітної плати призведе до належної динаміки продуктивності праці та при оцінці результативності трудової діяльності працівника;

- регулювання механізмів попиту і пропозиції працівників на вітчизняному ринку праці, підвищення якості професійної підготовки фахівців в системі публічного управління, збільшення загальних обсягів фінансування професійної освіти, підвищити ефективність використання трудового потенціалу нації в Україні ефективно діючого ринку праці;

- розробка механізмів покращення надання соціальних послуг економічної, соціальної сфери та створення умов для фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні;

- посилення практики соціальної відповідальності бізнесу, серед вітчизняних підприємств беручи за основу європейську практику (Яхно, 2019).

Фінансово-економічний механізм шляхів скорочення нерівності населення як один із ефективних механізмів імплементації зарубіжного досвіду публічного управління та адміністрування соціалізації економіки в управлінську практику України містить такі елементи як участь держави у перерозподілі доходів з метою скорочення соціально-економічної нерівності.

Таким чином за даними вищезазначених джерел (Опалько, 2018; Яхно, 2019) ми пропонуємо напрями удосконалення фінансово-економічного механізму імплементації зарубіжного досвіду, які наведені у табл. 1.

Табл. 1.

Фінансово-економічний механізм шляхів скорочення нерівності населення публічного управління та адміністрування соціалізації економіки

Назва елементів фінансово-економічного механізму	Зміст фінансово-економічного механізму
Трансферні платежі	Встановлення державного регулювання соціальних макропоказників цін, тарифів та (мінімальної зарплати застосовуючи індекс Кейтца)
Забезпечення гуманізації праці	Безпека праці, справедливість оплати праці, демократії в управлінні, розвиток особистості (державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування)
Реформування податкової системи	Диференціація ставок на прибуток для підприємств на фізичних осіб, на особисте майно
Надання адміністративних послуг	Подальша цифровізація механізмів надання публічних послуг

Для соціально-економічних перетворень необхідно удосконалення фінансово-економічного механізму імплементації зарубіжного досвіду публічного управління та адміністрування соціалізації економіки в управлінську практику України та запропоновано напрями економічного розвитку:

1. Встановлення державного регулювання соціальних макропоказників цін, тарифів та (мінімальної зарплати застосовуючи індекс Кейтца).

2. Безпека праці, справедливість оплати праці, демократії в управлінні, розвиток особистості (державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування).

3. Диференціація ставок на прибуток для підприємств на фізичних осіб, на особисте майно.

4. Подальша цифровізація механізмів надання публічних послуг.

Публічне управління та адміністрування соціалізації економіки передбачає врахування інтересів людей, людський розвиток, закріплені на державному рівні.

Забезпечення державною реалізації цінностей, конституційного права громадянина, свободи вибору, можливості ведення підприємницької діяльності, створення конкурентного середовища та інше – концептуальні засади публічного управління та адміністрування соціалізації економіки.

Також, першочерговим є удосконалення механізмів соціального захисту населення, регулювання відносин зайнятості, політики доходів, рівня життя та їх ефективне об'єднання зі створенням самозахисної можливості населення та імплементація зарубіжного досвіду і насамперед передових країн (Швеції, Франції, Німеччини, Австрії, Японії, США та інших). Цілі публічного адміністрування соціалізації економіки наведені на рис. 1.

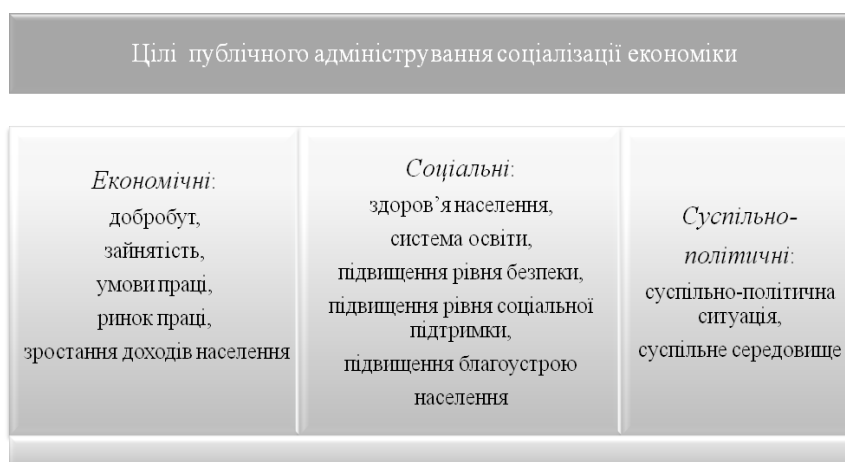

Рис. 1. Цілі публічного адміністрування соціалізації економіки (розроблено автором)

Характеристика останніх 10 років показує, що між дискурсом про рівність можливостей і реальною нерівністю у доступі до освіти може зводитися до неподоланної суперечності. Так, у США зі ста дітей, чії батьки входять у 10% осіб з найнижчими доходами, тільки двадцять-тридцять навчаються у вищих навчальних закладах (ВНЗ). Однак цей показник може досягнути 90% зі 100%, коли мова заходить про дітей, чії батьки відносяться до 10% осіб з найбільш високими доходами (World Inequality Report, 2018).

В Україні – частка відмінників тим більша, чим вищі доходи родини. Серед студентів з незаможних родин відмінників 43%, серед дітей із родин середнього достатку їх вже 50%, а серед забезпечених – 59%. Знання та навички, які стануть у нагоді під час роботи, а також дають можливість отримати престижну роботу в майбутньому вважають 50% та 51% опитаних респондентів (Соціально-економічний портрет студентів: результати опитування, 2016).

Зазначимо, що ефективними інструментами співвіднесення національної освіти з інноваційними параметрами європейського та світового освітнього просторів є успішна участь у проєктах міжнародних організацій ПРООН, ЄС, Європейського фонду підготовки, Світового банку, Британської ради, SIDA, CIDA, SDC, Ради Європи, Міжнародного фонду «Відродження» та інших організацій.

Загальновідомо у розвинутих країнах світу, в країнах, що розвиваються відбуваються відповідні позитивні зміни у системах фінансування вищих навчальних закладів та забезпечення рівного доступу до освіти студентів. Проте за відсутності державного механізму щодо забезпечення населення з нижчих категорій за рівнем доходів, все ще залишається проблемним питанням доступ до добре оплачуваних робочих місць. Також, застосування новітніх технологій стимулюватиме збільшення нових робочих місць для громадян.

Таким чином, механізмом скорочення нерівності є впровадження новітніх технологій. Нові технології можуть вирішити багато проблем людства, у тому числі й проблему нерівності. Однак, поки що нерівність відновлює себе за допомогою технологій. Наприклад, доступ до цифрових пристроїв і засобів зв'язку в різних країнах залишається вкрай нерівномірним. Темпи інтернетизації планети почали сповільнюватися, у 2017 році приріст становив лише 5% (Кремень, Луговий, Гуржій, & Савченко, 2016).

До позитивних результатів впровадження інформаційно-комунікативних технологій (далі

– ІКТ) в державному секторі в Україні можна віднести здебільшого:

- оснащення органів державної влади обчислювальною технікою і базовим (офісним) програмним забезпеченням;

- створення телекомунікаційної інфраструктури, в тому числі підключення до мережі Інтернет значної частини підрозділів усіх рівнів органів державної влади;

- створення автоматизованих інформаційних систем, в тому числі систем відомчого електронного документообігу, автоматизації типової діяльності (наприклад, кадрового та бухгалтерського обліку) і систем підтримки прийняття управлінських рішень;

- формування у значній кількості державних службовців базових навичок користування ІКТ (Качний, 2015).

XX-XXI століття стали для України найважливішим періодом подолання кризових явищ, пов'язаних з вибором довгострокової стратегії соціокультурного розвитку, поступовим фокусуванням уваги на демократичних перетвореннях, розумінням важливості подолання найгостріших соціальних проблем та зміцнення основ, а саме для суспільної солідарності (Майборода, 2012).

Трансформація уявлень про національні інтереси України, пошук важливих цим змінам соціально-культурних координат включені в русло загальних стратегічних соціально-економічних перспектив, які враховують інтереси і потреби кожного громадянина, суспільства і держави. Для їх досягнення актуалізуються масштабні і якісно нові проблеми, подолання яких пов'язується зі зміцненням демократії в Україні. Одна з головних – ефективність розвитку процесів публічного управління та адміністрування соціалізації економіки. Оскільки суспільство виступає складною єдністю духовних цінностей системи, де дії державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування повинні бути цілеспрямовані не тільки на досягнення своїх особистих цілей, а й узгоджуватися з національними інтересами щодо питання ролі держави у створенні підстав для солідарності.

Важливо зауважити ще існують нагальні проблеми. Їх суть полягає в запровадженні науково-технічної модернізації та залучення інноваційних проєктів; інтеграція національної культури у європейський культурний простір та міжнародне співробітництво у гуманітарній сфері; збереження історико-культурної спадщини; досягнення толерантності і створення умов для культурної та політичної консолідації суспільства; формування системи національних

цінностей на основі загальнолюдського досвіду (Національна Академія наук України, 2012)

Одним з основних напрямів розвитку публічного управління та адміністрування є пошук засобів і форм забезпечення соціальної інтеграції, сталого розвитку в умовах науково-технічної революції. Досягнення науково-технічного прогресу, штучного інтелекту не можуть компенсувати безліч небезпек, які несе його експансія у всі сфери життя. Найсерйознішу загрозу має руйнація традиційних форм суспільних відносин.

У сучасних умовах виникає потреба у докорінному зміні ціннісних орієнтацій особистості (державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування). Також зростає інтерес до етики, у якій є основний фактор, здатний стримати реалізацію можливостей, що відкриваються у штучному інтелекті.

Це породжує потребу у модернізації наукових підходів, особливо у сфері господарювання. Традиція, що склалася розглядати господарство як автономну сферу діяльності, найважливішою рисою якої є раціональний пошук рішень і можливість калькуляції їх наслідків, в наш час виявляє свою обмеженість (Сулим, 2001).

Сучасні реалії свідчать, що взаємозв'язки і взаємозалежність проблем насамперед породжують новий рівень комплексних підходів, важливим залишається пріоритетне завдання публічного управління та адміністрування соціалізації економіки і відповідними заходами соціальної політики, а також зміцнення національно-культурної ідентичності України і збереження місця української цивілізації в світовому просторі, забезпечення національної безпеки шляхом проведення виваженої державної політики.

Висновки.

Встановлено, що стан економічного зростання залежить від ефективності розвитку процесів публічного управління та адміністрування соціалізації економіки. Оскільки суспільство виступає складною єдністю духовних цінностей системи, де дії державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування повинні бути цілеспрямовані

не тільки на досягнення своїх особистих цілей, а й узгоджуватися з національними інтересами щодо питання ролі держави у створенні підстав для солідарності.

Визначено, що ефективними інструментами співвіднесення національної освіти з інноваційними параметрами європейського та світового освітнього просторів є участь у проєктах міжнародних організацій ПРООН, ЄС, Європейського фонду підготовки, Світового банку, Британської ради, SIDA, CIDA, SDC, Ради Європи, Міжнародного фонду «Відродження» та інших організацій.

Встановлено, що механізмом скорочення нерівності є впровадження новітніх технологій. Нові технології вирішують багато проблем людства, у тому числі й проблему нерівності.

Аргументовано, що подолання нагальних проблем полягає в запровадженні науково-технічної модернізації та залучення інноваційних проєктів; інтеграція національної культури у європейський культурний простір та міжнародне співробітництво у гуманітарній сфері; збереження історико-культурної спадщини; досягнення толерантності і створення умов для культурної та політичної консолідації суспільства; формування системи національних цінностей на основі загальнолюдського досвіду.

Покращувати в нашій країні стало економічне зростання враховуючи інтереси людей, людський розвиток закріплені на державному рівні.

Визначено напрями удосконалення фінансово-економічного механізму імплементації зарубіжного досвіду та запропоновано такі елементи цього механізму:

1. Трансферні платежі.
2. Забезпечення гуманізації праці.
3. Реформування податкової системи.
4. Надання адміністративних послуг.

Враховуючи, складні реалії сьогодення для соціально-економічних перетворень необхідно удосконалити фінансово-економічний механізм імплементації зарубіжного досвіду публічного управління та адміністрування соціалізації економіки в управлінську практику України.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Брайан, Л. (2017). *Слідуйте за ним в Твіттері@bryan_lufkin*. BBC: Bryan Lufkin. There`s a problem with the way we define inequality.
- Качний, О. С. (2015). Законодавчі аспекти впровадження інформаційно-комунікаційних технологій стратегічного – напряму оптимізації державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 5.
- Клевчik, Л. Л. (2019). Соціальна нерівність як основна диспропорція в суспільстві. *Економіка та держава*, 4, 48-51. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.4.48>

- Лібанова інтерв'ю з демографом: Україна – 2050. (2021). Відновлено з <https://biz.liga.net/pervye-litsa/all/interview/akademik-ella-libanova-karantin-i-distantcionnoe-obuchenie-usilivayut-neravenstvo>
- Міжнародна організація праці.(2020). *Світ на порозі реформування мінімалки, та чи зможе Україна бути в тренді?* Відновлено з https://lb.ua/blog/olena_moshenets/481585_svit_porozi_reformuvannya.html
- Надточій, А. О., & Смаглюк, А. А. (2020). Нерівність в українському суспільстві: підходи до явища, оцінка масштабів, наслідки, пропозиції. *Теорія та практика державного управління*, 2(69), 113-123. Відновлено з <http://tpdu.journal.kharkiv.ua/index.php/tpdu/article/view/184/163>
- Національна Академія наук України. (2012). Секція суспільних і гуманітарних наук «Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року». Відновлено з https://www.adm-km.gov.ua/doc/doc862_100712.doc
- Кремень, В. Г. (Ред.), Луговий, В. І., Гуржій, А. М., & Савченко, О. Я. (2016). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*. Київ: Педагогічна думка.
- Опалько, В. В. (2018). Механізм скорочення соціально-економічної нерівності у сучасних умовах розвитку. *Економіка та держава*, 8, 60-64.
- Соціально-економічний портрет студентів: результати опитування 2016. (2016). Відновлено з <https://cedos.org.ua/researches/sotsialno-ekonomichnyi-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia>
- Сулим, А. В. (2001). *Культурно-етическіе измерения хозяйствования: некоторые современные подходы*. Одеса: Астропринт.
- Майборода, О. М. (Ред.). (2012). *Суспільна солідарність в Україні: проблеми і політичні засоби їх вирішення*. (Аналітична доповідь). К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України.
- Семке, Н. М. (2020). Проблеми соціально-економічної нерівності в Україні. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: 8 *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*, 1, 4-8.
- Фінансова енциклопедія. (2021). Ефект «Робін Гуда». Відновлено з <https://ua.nesrakonk.ru/robin-hood-effect/2021>.
- Цілі Сталого Розвитку 2016 – 2030. (2015). Відновлено з: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
- Чубка, О., Скоропад, І., & Путицький, А. (2022). Концептуалізація підходів до тлумачення дефініції «нерівність», її видів, проявів та причин виникнення. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(46), 463-476.
- Яхно, Т. П. (2019). Соціалізація економіки та індивідуалізація споживного ринку як необхідні передумови національного розвитку. *Серія «Економіка і менеджмент»*, 2(80), 12-17.
- Milanovic, B. (2016). *Global Inequality. A New Approach for the Age of Globalization*. Harvard University Press.
- Perry, M. J. (2016). *New BLS Data Show that for All «Chief Executives», the «Average CEO-to-Average Worker Pay Ratio» is Less than 5-to-1*. Retrieved from <http://www.aei.org/publication/new-bls-datashow-that-for-all-chief-executives-the-average-ceo-to-averageworker-pay-ratio-is-less-than-5-to-1/>
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. Retrieved from <https://dowbor.org/blog/wp-content/uploads/2014/06/14Thtmas - Piketty.pds>
- World Inequality Report 2018. (2018). *Executive Summary / Laboratory of Inequality in the World*. Retrieved from <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-english.pdf>

REFERENCES

- Bryan, L. (2017). *Follow him on Twitter @bryan_lufkin*. BBC: Bryan Lufkin. There's a problem with the way we define inequality.
- Chubka, O., Skoropad, I., & Putytskyi, A. (2022). Conceptualization of approaches to the interpretation of the definition of "inequality", its types, manifestations and causes of occurrence. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(46), 463–476.
- Financial encyclopedia. (2021). *The Robin Hood effect*. Retrieved from <https://ua.nesrakonk.ru/robin-hood-effect/2021>
- International Labor Organization. (2020). *The world is on the verge of reforming the minimum wage, but will Ukraine be able to be in the trend?* Retrieved from https://lb.ua/blog/olena_moshenets/481585_svit_porozi_reformuvannya.html
- Kachny, O. S. (2015). Legislative aspects of the implementation of information and communication technologies in the strategic direction of optimization of state administration. *Public administration: improvement and development*, 5.
- Klevchik, L.L. (2019). Social inequality as the main disproportion in society. *Economy and the State*, 4, 48-51. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.4.48>
- Kremen, V. G. (Eds.), Lugovoi, V. I., Gurzhi, A. M., & Savchenko, O. Ya. (2016). *National report on the state and prospects of education development in Ukraine*. Kyiv: Pedagogical thought.
- Lebanese interview with a demographer: Ukraine - 2050. (2021). Retrieved from <https://biz.liga.net/pervye-litsa/all/interview/akademik-ella-libanova-karantin-i-distantcionnoe-obuchenie-usilivayut-neravenstvo>
- Maiboroda, O. M. (Ed.). (2012). *Social solidarity in Ukraine: problems and political means of solving them*. (Analytical report). K.: ІПіЕНД named after I.F. Curacao of the National Academy of Sciences of Ukraine.

- Milanovic, B. (2016). *Global Inequality. A New Approach for the Age of Globalization*. Harvard University Press.
- Nadtochiy, A. O., & Smaglyuk, A. A. (2020). Inequality in Ukrainian society: approaches to the phenomenon, scale assessment, consequences, proposals. *Theory and practice of public administration*, 2(69), 113-123. Retrieved from <http://tpdu.journal.kharkiv.ua/index.php/tpdu/article/view/184/163>
- National Academy of Sciences of Ukraine. (2012). Section of social sciences and humanities "Concept of humanitarian development of Ukraine for the period until 2020". Retrieved from https://www.adm-km.gov.ua/doc/doc862_100712.doc
- Opalko, V. V. (2018). The mechanism of reducing socio-economic inequality in modern conditions of development. *Economy and the State*, 8, 60-64.
- Perry, M. J. (2016). *New BLS Data Show that for All «Chief Executives», the «Average CEO-to-Average Worker Pay Ratio» is Less than 5-to-1*. Retrieved from <http://www.aei.org/publication/new-bls-datashow-that-for-all-chief-executives-the-average-ceo-to-averageworker-pay-ratio-is-less-than-5-to-1/>
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press. Retrieved from <https://dowbor.org/blog/wp-content/uploads/2014/06/14/Thtmas - Piketty.pds>
- Semke, N. M. (2020). Problems of socio-economic inequality in Ukraine. *Bulletin of the National Technical University "KhPI". Series: 8 Current problems of the development of Ukrainian society*, 1, 4-8.
- Socio-economic portrait of students: survey results 2016. (2016). Retrieved from <https://cedos.org.ua/researches/sotsialno-ekonomichniy-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia>
- Sulym, A. V. (2001). *Cultural and ethical dimensions of management: some modern approaches*. Odessa: Astroprint.
- Sustainable Development Goals 2016 - 2030. (2015). Retrieved from: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
- World Inequality Report 2018. (2018). *Executive Summary / Laboratory of Inequality in the World*. Retrieved from <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-english.pdf>
- Yakhno, T. P. (2019). Socialization of the economy and individualization of the consumer market as necessary prerequisites for national development. *Series "Economics and Management"*, 2(80), 12-17.

Digital Transformation of the Public Sector in Ensuring Regional Partnership

UDC: 352/354:(007.2.57+004.77) (477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152340>Antonova Olha¹Dr. Sc., Assoc.Prof., <https://orcid.org/0000-0002-3283-8938>, max.antonova@gmail.comSeryogin Serhiy²Dr. Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0002-4020-4871>, acad@vidr.dp.uaLitvinov Oleksiy²Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-7030-4355>, olexiy.litvinov@gmail.comKryvenkova Ruslana³Ph.D., Assoc.Prof., <https://orcid.org/0000-0002-3052-496X>, kruvenkova@gmail.com¹University of Customs and Finance (Dnipro, Ukraine)²Ukrainian State University of Science and Technology (Dnipro, Ukraine)³Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)

Abstract

The differences between digitization and digital transformation, the features of digital transformation in public administration for the purpose of ensuring the development of the digital economy are determined in **relevance**.

The **aim of the article** is to study approaches to the formation of digital ecosystems in the public sector at the regional level (from a network of partners and interested parties, state development priorities, consumer service, information collection and processing, organizational culture, basic leadership competencies and digital skills, environment, consumer experience – client experience, workplace models, application processing time, resource limitations, training of specialists, contiguity of "ready-made" solutions, etc.).

The **results** analyzed the necessity of forming a community of "smart regions" as the main direction of implementing the digital economy, bringing Ukraine closer to the EU digital market. The evolution of the formation of the Ukrainian national coalition of digital transformation has been studied. An analysis of the main regulatory and legal documents was carried out and attention was focused on the activities of the deputies on issues of digital transformation. The expediency of forming broad digital leadership partnerships at the regional and municipal levels has been proven. The active role of public organizations in the implementation of digital skills of public servants and digital ambassadors for the formation of digital leadership among regions was noted. The important role of the development of digital education and the acquisition of digital competences by consumer clients is singled out, the expediency of using client experience, branding the region as a reliable employer is substantiated. A brief analysis of the practice of applying the index of digital transformation of regions is given.

Recommendations on regional digital transformation trends are developed in the **conclusions**: formation of regional digital transformation coalitions for "ready-made solutions" for communities, application of customer experience, talent management, productivity improvement and predictive analysis of consumer behavior.

Keywords: digital transformation, regional partnership, local self-government authorities, public servants, development programs, public sector

Цифрова трансформація публічного сектора в забезпеченні регіонального партнерства

Антонова Ольга¹, Серьогін Сергій², Літвінов Олексій², Кривенкова Руслана³¹Університет митної справи та фінансів (Дніпро, Україна)²Український державний університет науки і технологій (Дніпро, Україна)³Ужгородський національний університет (Ужгород, Україна)

Анотація

В **актуальності** визначено відмінності цифровізації та цифрової трансформації, особливості цифрової трансформації в публічному управлінні заради забезпечення розвитку цифрової економіки.

Мета статті полягає у дослідженні підходів до формування цифрових екосистем в публічному секторі на регіональному рівні (від мережі партнерів та заінтересованих сторін, пріоритети розвитку держави, обслуговування споживачів, збір та обробка інформації, організаційна культура, базові компетентності лідерство та цифрові навички, середовище, досвід споживачів – клієнтський досвід, моделі робочого місця, час обробки звернення, обмеження ресурсів, підготовка фахівців, суміжність «готових» рішень і т.і.).

У **результатах** проаналізовано необхідність формування спільноти «розумних регіонів» як основного напрямку впровадження цифрової економіки, наближення України до цифрового ринку ЄС. Вивчено еволюцію формування української національної коаліції цифрової трансформації. Проведено аналіз основних нормативно-правових документів та акцентовано увагу на діяльності заступників з питань цифрової трансформації. Доведено доцільність формування широких партнерств цифрового лідерства на регіональному, муніципальному рівнях. Відзначено активну роль громадських організацій у впровадженні цифрових навичок публічних службовців і цифрових амбасадорів для формування цифрового лідерства серед регіонів. Виокремлено важливу роль розвитку цифрової освіти та набуття цифрових компетентностей клієнтами-споживачами, обґрунтовано доцільність застосування клієнтського досвіду, брендуння регіону як надійного роботодавця. Наведено стислий аналіз практики застосування індексу цифрової трансформації регіонів.

У **висновках** розроблено рекомендації з тенденцій регіональної цифрової трансформації: формування регіональних коаліцій цифрової трансформації для «готових рішень» для громад, застосування клієнтського досвіду, управління талантами, підвищення продуктивності та прогностичного аналізу поведінки споживача.

Ключові слова: цифрова трансформація, регіональне партнерство, органи місцевого самоврядування, публічні службовці, програми розвитку, публічний сектор

Стаття надійшла / Article arrived: 30.09.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Спрощення доступу громадян до публічних послуг та забезпечення прозорості адміністративних процесів в публічному секторі базуються на впровадженні підходу «сервісної» держави та принципів ринкової демократії. Формування та підтримка баз даних, реєстрів, управління системами захисту персональної інформації, убезпечення інформаційних систем від впливів людського чинника і запобігання в такий спосіб корупційних правопорушень дозволяють покращити не лише якість і зручність отримання та надання послуг, але і взаємодію на регіональному рівні, зокрема розширити спектр публічних послуг та обмін успішними практиками в територіальних громадах, збільшити можливості для наповнення місцевих бюджетів. Обробка таких даних уможливує не тільки задоволення громадян як кінцевих споживачів публічних послуг, але дозволяє генерувати нові пакети послуг відповідно до потреб територіальних громад і регіонів. Такий підхід дає змогу формувати свого роду «персоніфікований» набір пропозицій, які можуть бути унікальними та цікавими конкретному споживачу – від громадянина до регіону. Отже споживач публічних послуг сприймається як мобільний, активний партнер, який потребує швидкої відповіді на запити та своєчасного задоволення цих запитів максимально зручними способами. Таким чином, акцентування уваги «сервісної» держави має бути на формуванні систем вивчення, обробки запитів, оперативного реагування, їх відстеження та попередження.

Цифровізація стає шляхом впровадження змін безпосередньо в адміністративні процеси. Однак не завжди використання цифрових технологій свідчить саме про цифрову трансформацію. Тим більше цей процес викликає все більше питань, коли йдеться про цифровізацію та цифрову трансформацію регіонального управління, партнерства та розвиток цифрових компетентностей посадових осіб місцевого самоврядування.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Дослідження публічного сектору різних держав свідчать про генезу «сервісної» держави з впровадження ринкових механізмів за аналогією впровадження змін у бізнес-процеси та бізнес-моделі компаній, формування конкурентних переваг, розвиток здатності до оперативного реагування на потреби споживача, які власне призвели до виникнення різних національних підходів («підприємливий уряд», «чутливий уряд» і інші підходи, зокрема рівня муніципалітетів міст-мільонників з щільною урбанізованою структурою). Йдеться не лише

про цифрові технології, цифровізацію даних та оцифрування документів на паперових носіях, які є найпростішим етапом оптимізації роботи з документами в аналоговій формі. І хоча часто між цифровізацією та цифровою трансформацією відмінності наочно не простежуються, цифрова форма будь-яких даних дозволяє автоматизувати самі процеси управління і дозволяє уникнути суб'єктивізму (Дергачова, Колешня, 2020). Отже, цифровізація трактується як впровадження інформаційних технологій в усі сфери діяльності – від виробництва до структури, комунікацій, розробки та прийняття управлінських рішень.

Цифрова трансформація часто означає зміну форми діяльності, перебудову структури (від організаційно-функціональної до спільнотно-мережевої), розширення партнерств (широкого залучення споживачів для оцінювання зручності послуг, корпоративна культура, зовнішні комунікації), змішування форматів роботи («хмарної» реальності-простору, дистанційного режиму, гнучкі онлайн-офлайн графіки, цифрові платформи і т.д., спрямовані на підвищення продуктивності кожного співробітника і рівень задоволеності клієнтів, прозорості управлінських процесів як для зовнішнього, так і для внутрішнього клієнтів), тобто цифровізація виступає засобом досягнення цифрової трансформації (Ткаченко, Климчук, 2019; Струтинська, 2019; Дергачова, Колешня, 2020; Іванова 2021; Гиренко, 2023; Дергалюк, 2023).

Слід зазначити, що запити від споживачів – бізнес-структур, компаній, формують успішну економічну основу держави, власне, підходи до формування цілих екосистем (від мережі партнерів та заінтересованих сторін, пріоритети розвитку держави, обслуговування споживачів, збір та обробка інформації, організаційна культура, базові компетентності лідерство та цифрові навички, середовище, досвід споживачів – клієнтський досвід, моделі робочого місця, час обробки звернення, обмеження ресурсів, підготовка фахівців, суміжність «готових» рішень і т.і.). Доцільність цифрової трансформації походить від необхідності обслуговування цифрової економіки (Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, 2018; Данніков, 2019; Іртіщева, Сенкевич, 2020; Гуменна, Гура, 2021; Загрійчук, 2021; Гришина, 2022), концепцію розвитку якої уряд схвалив та визначив критичні сфери та проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій.

Результати досліджень.

Ідея формування «розумних регіонів» являє собою політику просування сталого зростання

на основі відкритого для всіх зацікавлених сторін відбору пріоритетів господарської діяльності, які мають високий потенціал змін для економіки в цілому, врахування й використання місцевих переваг і мобілізація місцевих економічних гравців як основних суб'єктів економічних змін (Іртищева, & Сенкевич, 2020). Отже, основним напрямом впровадження цифрової економіки постала необхідність формування спільноти «розумних» регіонів (Smart Regions Community).

У 2016 році ЄС запустив і профінансував проєкт EGOV4UKRAINE під егідою програми «U-LEAD з Європою». У межах проєкту розроблено та впроваджено дві системи електронних послуг, які дозволили покращити обмін даними між державними органами – система «Трембіта» та Програмний комплекс автоматизації центрів надання адміністративних послуг, сучасна інформаційна система «Вулик» для підтримки надання державних послуг.

У якості частини виконання зобов'язань української сторони в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС було запущено проєкт-продовження під назвою EU4DigitalUA (2020-2024 рр.) – проєкт «Підтримка цифрової політики в Україні» (2021-2024 рр.). Проєкт орієнтований на підтримку Міністерства цифрової трансформації України та Регулятора

телекомунікацій у досягненні цілей політики цифрової економіки. Також уряд України ухвалив Закон України «Про електронні комунікації» (2020), який відображає важливий пріоритет України щодо подальшої інтеграції до єдиного цифрового ринку ЄС (EGOV4UKRAINE, 2016; EU4DigitalUA, 2020).

Ініціатива ЄС EU4Digital спрямована на підтримку програми цифрових реформ в Україні та сприяння ключовим сферам цифрової економіки та суспільства у відповідності з нормами та практиками ЄС з метою економічного зростання, збільшення робочих місць, покращення якості життя людей та допомоги бізнесу. Зокрема йшлося про зниження тарифів на роумінг, розвиток високошвидкісного широкосмугового з'єднання для стимулювання економіки та розширення електронних послуг, покращення захисту даних, гармонізації цифрових структур у суспільстві від логістики до охорони здоров'я, розвиток цифрових навичок та створення робочих місць у цифровій індустрії. Від початку військової агресії Росії проти України ЄС посилив підтримку України та продовжує підтримувати цифрову трансформацію з метою гармонізації України з Єдиним цифровим ринком ЄС. Виконання програми EU4DigitalUA наведено в таблиці (табл. 1).

Табл. 1.

Досягнення Програми EU4Digital

<i>Компонент програми</i>	<i>Напрямок програми</i>	<i>Результат</i>
інтероперабельність та цифрова інфраструктура уряду	довіра та безпека; цифрові навички; ІКТ-інновації	електронне врядування; електронна демократія; відкритий уряд
інституційне зміцнення та розвиток потенціалу	довіра та безпека; цифрові навички; ІКТ-інновації; система електронної охорони здоров'я	регіональна дорожня мапа щодо трансграничного взаємного визнання; електронна митниця; спільнота електронної охорони здоров'я; підтримка екосистем стартапів
комунікація	правила телекому	угоди про регіональний роумінг
розвиток електронних послуг	довіра та безпека; електронна торгівля; система електронної охорони здоров'я	програма електронного підпису; програми електронної доставки; електронна митниця; електронна комерція;
кібербезпека та захист даних обізнаність громадськості	довіра та безпека; цифрові навички; ІКТ-інновації	програма електронного підпису національні коаліції цифрових навичок і робочих місць; рамки цифрових компетенцій; концепції регіонального центру навчання та технологій; програми наставництва для жінок

Керівний комітет EU4Digital на тематичному засіданні «Східне партнерство – поточний політичний порядок денний та пріоритети на період після 2020 року, визначив пріоритети ЄС в галузі цифрових технологій, досягнення та наступні кроки для проєктів в межах ініціативи EU4Digital:

- доступний високошвидкісний Інтернет для не менше ніж 80% домогосподарств, зниження цін на роумінг не менше ніж на 80%, розширення цифрових прав та можливостей мільйона громадян Східного партнерства, а також поліпшення структури електронного врядування;

- впровадження Цифрового компасу, що побудований на ідеї цифрового громадянства, за чотирма основними напрямками: навички, інфраструктура, бізнес і уряд; колективна мобілізація ЄС – держав-членів та приватного сектору.

Отже, впровадження національних стратегій ширококутвого зв'язку в країнах-партнерах уможливиться шляхом зосередження зусиль у таких ключових областях, як: порівняльний аналіз та аналіз прогалин, вдосконалення нормативно-правової бази, підтримка картографування ширококутвого зв'язку, обмін знаннями, розвиток (оновлення) і реалізація стратегій ширококутвого доступу. Підтримка національних стратегій потребує відповідного забезпечення з боку суспільства і реалізована у вигляді діяльності національних цифрових коаліцій.

Національні цифрові коаліції створені в 23 європейських країнах. Цифрові коаліції передбачають прозоре партнерство між суб'єктами цифрових змін, трансформацій, сприяння розвитку цифрових навичок у державах-членах, які працюють разом над втіленням цифрових перетворень та розвитку цифрової економіки, вдосконаленням цифрових навичок на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Українська національна цифрова коаліція «Коаліція цифрової трансформації» виникла у вересні 2019. Її організаторами стали «ХАЙ-ТЕК офіс Україна» та Українська асоціація фахівців інформаційних технологій за фінансової підтримки Європейського Союзу (Форум громадянського суспільства Східного партнерства для реалізації проекту «Сприяння формуванню порядку денного та інституційних передумов для розвитку цифрових компетенцій в Білорусі, Україні та Грузії», виконавець проекту в Україні – ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень»). Діяльність коаліції спрямована на консолідацію та координацію ініціатив і зусиль всіх партнерів у галузі цифрового розвитку та інтеграції України до Європейського цифрового простору (Єдиного цифрового ринку ЄС). До «Коаліції цифрової трансформації» увійшли 46 державних та приватних установ і організацій, навчальні заклади, громадські організації.

Основні напрями співпраці визначено такі, як: поширення інформації про сучасні цифрові технології та практики їх використання; створення та розвиток інфраструктури для набуття та покращення цифрових навичок молоді та суспільства задля підвищення рівня зайнятості населення та ефективного використання

цифрових можливостей; гармонізація із Цифровим порядком денним (Digital Agenda) та Єдиним цифровим ринком (Digital Single Market) Європейського Союзу; покращення доступу до цифрової інфраструктури та мережі Інтернет; інтеграція цифрових технологій у процеси виробництва, або цифровізація промисловості; сприяння цифровому розвитку населених пунктів та регіонів; цифровізація науки, розвиток українських е-інфраструктур; сприяння розвитку креативних індустрій, систем кібербезпеки та інших напрямків цифрової трансформації України; розвиток міжнародної співпраці у сфері розвитку цифрових технологій та цифрових навичок.

Перенесення державних послуг в онлайн і діджиталізація процесів передбачені Угодою про Асоціацію між Україною та ЄС, Державною стратегією регіонального розвитку, Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства. У рамках аналітичного партнерства «Вокс Україна» та Програми «U-LEAD з Європою» за підсумками сесії «Цифрова трансформація на місцевому рівні» (міжнародне експертне обговорення «Партнерство для розвитку» (2021), було запропоновано для запровадження в Україні посади заступника з питань цифрової трансформації (CDTO – Chief Digital Transformation Officer). З 2020 р. такі посади з'явилися у всіх міністерствах, а з 2021 р. з'явилися заступники голів обласних державних адміністрацій з питань цифрової трансформації – амбасадори цифрової трансформації. Метою міністерства було реалізація підходу «25-38-1400», а саме: 25 заступників голів ОДА (на сьогодні їх призначено 18), 38 CDTO – у великих містах та 1400 цифрових лідерів у громадах. Основні функції амбасадорів цифрової трансформації - розвиток базової цифрової інфраструктури: інтернет, центри надання адміністративних послуг, електронний документообіг, цифрові послуги, втілення галузевих цифрових проектів у медицині, освіті, інфраструктурі, економіці. Фактично йдеться про максимально можливе спрощення управлінських процесів як для зовнішніх клієнтів, так і для внутрішніх, за допомогою електронного документообігу, аналітики (прогнозування поведінки споживачів), управління великими даними, дашбордів, оцифрування реєстрів тощо.

Національна програма інформатизації, започаткована від 1998 року (Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР) і отримавши «нове дихання» з 2022 року (Закон України від 01.12.2022 № 2807-ІХ), становить комплекс взаємопов'язаних окремих завдань (проектів) інформатизації, спрямованих на

реалізацію державної політики, пріоритетних напрямів створення сучасної інформаційної інфраструктури України за рахунок концентрації та раціонального використання фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничого, науково-технічного потенціалу держави, а також координації діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності і громадян у сфері інформатизації.

Програми та проекти інформатизації органів місцевого самоврядування формуються цими органами і повинні відповідати Національній програмі інформатизації, прийматися і виконуватися за погодженням із Генеральним державним замовником. Відбір виконавців для програм та проектів інформатизації органів місцевого самоврядування проводиться відповідно до встановлених вимог статті 15 закону та постанови «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022-2024 роки» (від 19.04.2022 №7298). Порядок формування та виконання окремих завдань (проектів) Національної програми інформатизації визначається Положенням про формування та виконання Національної програми інформатизації, що затверджується Кабінетом Міністрів України, а виконавцями окремих завдань (проектів) Національної програми інформатизації можуть бути підприємства, установи, організації усіх форм власності.

Основними завданнями за визначеними напрямами є такі:

- функціонування електронної системи, призначеної для надання типових сервісів та послуг органами місцевого самоврядування в електронному вигляді;
- модернізація каталогу цифрових рішень для органів місцевого самоврядування;
- шаблон офіційного веб-сайту органів місцевого самоврядування, операторів та провайдерів електронних комунікаційних послуг, адаптований під потреби осіб з інвалідністю;
- доступність широкосмугового Інтернету в сільській місцевості та підвищення доступності до широкосмугового Інтернету у сільській місцевості шляхом підключення до широкосмугового доступу до Інтернету закладів соціальної інфраструктури, розташованих у сільській місцевості;
- спеціалізованої навчальної програми та платформи комплексного навчання реалізації проектів цифрової трансформації для державних службовців, працівників державних установ і підприємств та органів місцевого

самоврядування, які займаються цифровізацією та цифровою трансформацією;

- програми інформатизації та цифровізації, прийнятими сільськими, селищними, міськими радами, районними та обласними радами.

У рамках партнерства з відновлення Україна і Швейцарія підписали Меморандум про партнерство у сфері цифрової трансформації (2022) з метою поглибити співпрацю у галузі цифрової трансформації та розширити Програму «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) - підтримка діджиталізації України і допомозі у відновленні телекомунікаційних систем на деокупованих територіях, а також у протидії кібервикликам.

Зокрема дослідження, здійснене Міністерством цифрової трансформації України за підтримки Інституту Маліка (Швейцарія), виявило три проблеми, які стоять на шляху цифровізації в Україні: людський фактор (відсутність спеціалістів на місцях, які можуть і хочуть працювати в цифровій трансформації); забюрократизована комунікація між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування (спрощення процесів або відмова від необов'язкових); екосистема проектів «Дія» (банк готових рішень і цифрових продуктів для громад).

За першим напрямом – пошук і навчання фахівців розпочато з цифрових лідерів. Співпраця Міністерства цифровізації з ГО «Lift: Digital» спрямована на підготовку в регіонах проєктних менеджерів, менеджерів із комунікацій, розвитку, аналітиків, графічних дизайнерів, адміністраторів мереж та інших громадян, які хочуть знайти роботу у сфері цифрових трансформацій.

За другим напрямом – стосовно зарегульованості управлінських процесів і комунікації центральної та місцевої влади, проводиться дослідження потреб цифровізації у 125 громадах (за підтримки Програми «U-LEAD з Європою»).

За третім напрямом – розвиток та наповнення банку готових рішень та цифрових продуктів для громад, окрім порталу державних послуг, національної освітньої платформи, «Дія.Сіті» та «Дія.Бізнес» планується нові доповнення у межах програм відновлення.

Таким чином, цифровізація регіонів України спрямована не стільки на розвиток технологій на місцевому рівні, скільки на доступність і зручність звернення громадян за отриманням послуги. У контексті регіональної цифровізації Міністерство цифровізації України запровадження посади заступників з питань цифрової трансформації в міністерствах,

а в обласних державних адміністраціях та об'єднаних територіальних громадах – заступники / очільники офісів з цифрової трансформації (CDTO), які несуть відповідальність за зміни в регіонах та опікуються електронними реєстрами і процесами. Основними завданнями офісів з цифрової трансформації є такі, як: забезпечення управління проектами цифровізації та координації з проектами інших організацій, державними цифровими платформами від обласного рівня до міністерств протягом трьох років, а також координація та комунікація зі спільнотами цифрових лідерів.

Серед головних напрямків регіональної цифровізації відзначають такі, як: 1) адміністративні послуги (онлайн або доступні за один візит); 2) Інтернет (доступ у кожному населеному пункті); 3) цифрова грамотність (можливість і вміння користуватися онлайн-послугами). Усього реалізовано більше 94 проектів цифрової трансформації на місцевому рівні. Це не тільки «держава в смартфоні», це – про цілий комплекс «smart city» (розвиток міського простору), «розумне» управління рухом транспорту («smart bus»), управління безпекою в місті, екологією і чистотою довкілля, житлово-комунальним господарством, електронна взаємодія з місцевими органами влади – зручні сервіси та послуги. Навколо ідей розвитку міського простору та його зручності для мешканців об'єднуються і представники державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, зовнішні міжнародні експерти та CDTO-експерти населених пунктів, Асоціація Міст України (Цифрова трансформація регіонів, 2021).

Окрім міського безпекового простору за допомогою smart-підходів, слід відзначити і інші напрями регіонального співробітництва – цифрова освіта, розвиток цифрових компетентностей споживачів. Зокрема, в умовах воєнного стану дистанційне навчання, цифрові послуги та рішення набувають критичного значення, тому розгорнуто активну роботу над залученням якомога більшої кількості донорів, організацій та представників бізнес-сектору до підтримки цифрової освіти в Україні.

По-перше, цифровий контент та його модернізація в попередній версії, адаптованої для карантинного режиму, що охоплює створення додаткового функціоналу для вчителів, наприклад, можливість проєктувати власні курси на базі платформи, у тому з елементами гейміфікації; розроблення цифрових інтерактивних версій підручників для початкової школи; онлайн-ресурси з вивчення інформатики; спеціальні тренінги для вчителів із використання

нових інструментів; доступ до ринку онлайн-навчання – платформи Coursera, Udemy та edX про надання безкоштовного доступу до курсів українським студентам.

По-друге, технічне забезпечення та цифрова інфраструктура, що передбачає постачання комп'ютерної техніки за результатами всеукраїнського опитування громад для визначення технічних потреб внутрішньо переміщених вчителів (продовження проєкту «Ноутбук кожному вчителю», за підтримки ЮНІСЕФ та Інституту освітньої аналітики). На сьогодні отримана підтримка покриває 25% від загальної потреби. Цифрові інструменти для оптимізації навчального процесу – зручні та легкі в адаптації сервіси для проведення занять та комунікації (безкоштовний доступ до продуктів надали компанії «Microsoft Corporation», «Google LLC» та «Zoom Video Communications»). Для підвищення рівня цифрової компетентності організовано серію тренінгів від Google та «Майкрософт».

По-третє, цифрова екосистема – за підтримки Постійного представництва ЮНЕСКО в Україні розроблення прототипу системи для проведення Національного мультипредметного тесту. Технічне завдання на вказану систему розроблено за підтримки Швейцарсько-українського проєкту «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE). За допомогою ЮНІСЕФ розвинуто модуль на базі Єдиної державної електронної бази з питань освіти для електронного вступу та електронного подання документів вступниками. Серед довгострокових пріоритетів співпраці МОН з донорами є розбудова цифрової освітньої екосистеми – поєднання державних сервісів у сфері освіти в цілісну та комплексну систему.

По-четверте, інформування та комунікація, доступ до інформації. За підтримки швейцарсько-українського проєкту «Decide» відбувся запуск освітнього чат боту EducationUABot для підтримки внутрішньо переміщених вчителів та дітей; інформаційного веб-сайту «Освіта в умовах воєнного стану» про українську систему освіти та актуальну інформацію для закладів освіти в країнах, які приймають велику кількість дітей; інформаційна платформа «Навчання під час війни» (відповіді на питання стосовно навчання в Україні та за кордоном під час воєнного стану) (Цифрова трансформація освіти, 2022).

Основа цифрової трансформації громади – Національна програма інформатизації, стратегія регіонального та місцевого розвитку, стратегія цифрового розвитку, програми інформатизації та спільні цінності.

Окрім, основних суб'єктів цифрової трансформації – міністерств та органів місцевого самоврядування, слід відзначити діяльність Асоціації міст України, яка спрямована на сприяння співпраці, спільному створенню та оновленню підходів відкритого урядування на місцевому рівні, посиленню національно-місцевого діалогу, сприяння місцевим альянсам і мережам, у тому числі через національні асоціації місцевих і регіональних органів влади:

- фахова мережа з питань відкритого урядування, організована у рамках Проекту «Сприяння всебічному розвитку громад через аналітику, діалог та міжнародне співробітництво», що фінансується Німецьким товариством Міжнародного співробітництва (GIZ) в рамках Підтримки реформи децентралізації в Україні (U-LEAD з Європою. Фаза II), у якому беруть участь близько 200 представників органів місцевого самоврядування: заступники міських, селищних, сільських голів, керівники структурних підрозділів виконавчих комітетів місцевих рад; мета – обмін досвідом впровадження відкритого урядування та обговорення актуальних проблемних питань щодо відкритого урядування, формування пропозицій щодо їх вирішення;

- участь в Глобальному саміті Партнерство «Відкритий Уряд» (OGP – Open Government Partnership) за сприяння Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: у складі делегації Асоціації міст України були представлені громади - переможці Конкурсу «Кращі історії незламності та співдії в громадах під час війни», а також посадові особи, які працюють з інструментами відкритого урядування: обговорення підтримки лідерства та активізація глобальних дій щодо протидії корупції; відкритого урядування для демократичної стійкості та відбудови України; розбудова стійкості завдяки Партнерству «Відкритий Уряд»; впровадження відкритого урядування; відкритість і контроль під тиском; цифрове урядування в епоху великих технологій; держава у смартфоні; створення коаліцій між національним та місцевим рівнями для відкритого урядування;

- участь в комітетських слуханнях за темою «Смарт інфраструктура для післявоєнного відновлення та розвитку громад і територій», організованих Комітетом з питань цифрової трансформації Верховної Ради України, під час яких було визначено ключові питання у забезпеченні відновлення та подальшого розвитку регіонів: встановлення комплексного підходу до планування; забезпечення лідерства громад та регіонів; впровадження цифрових інструментів та рішень, заснованих на основі

даних; методологія пріоритизації проектів відновлення; залучення бізнесу до реалізації спільних ініціатив; забезпечення координації широкого кола заінтересованих сторін. Також було визначено потреби громад у цифрових рішеннях, а саме: загальнодержавна система електронного документообігу; система оповіщення; безпечне місто; більш швидкісний Інтернет; система онлайн голосування та трансляції засідань; оновлення сайтів; інструменти електронної демократії; картки мешканців; розробка контакт-центрів; створення центрів обробки даних; системи обліку та оплати паркування (Парламент, Національна програма, 2022).

Цифровізація місцевого рівня.

Пошук джерел наповнення місцевих бюджетів і додаткових ресурсів обумовлює доцільність зосередження на змінах, які підвищують економічну ефективність і збільшують можливості задоволення потреб громади. Після децентралізації виявилися особливості громад – спроможні, ініціативні, самостійні, громади, орієнтовані на промисловість і сільське господарство. У Стратегії регіонального розвитку, затвердженої на сім років, значна увага приділена саме питанням цифрової трансформації задля підсилення економічної спроможності регіонів і зокрема громад. Наразі створюються регіональні стратегії, ухвалюються регіональні програми цифровізації і цифрової трансформації (табл. 2).

Заради цього розроблено індекс цифрової трансформації регіонів (2022) – інструмент вимірювання процесів інформатизації та цифровізації 24 регіонів, дослідження спроможності органів влади ухвалювати цифрові рішення та рівень цифрової культури громадян. Індекс охоплює 8 субіндексів, 31 індикатор і 76 показників. Цей індекс також дозволяє оцінити діяльність заступників керівників ОДА (ОДВА) з питань цифрового розвитку та цифрової спроможності громад України, визначити громади – цифрові лідери (Індекс цифрової трансформації, 2022). Отже, це дозволяє розглядати Індекс як інструмент, який дозволить орієнтуватись на параметри, закладені у всі стратегії, програми, проекти, а також оцінити ступінь впливу на досягнення стратегічних цілей.

Основна відповідальність за реалізацію національних або загальнодержавних проектів цифрової трансформації у сферах, за які відповідає Міністерство регіонального розвитку і регіональну цифрову трансформацію, покладається на Офіс регіонального розвитку, основним завданням якого є в сфері цифрових

Табл. 2.

**Регіональні програми цифровізації в Україні
(за даними з відкритих інтернет-джерел)**

Область	Програмний документ	Термін
Вінницька	Регіональна комплексна програма інформатизації «Цифрова Вінниччина»	2022-2024
Волинська	Регіональна програма інформатизації «Цифрова Волинь»	2023-2025
Дніпропетровська	Регіональна програма інформатизації «Дніпропетровщина: цифрова трансформація»	2023-2025
Донецька	Регіональна програма інформатизації Донецької області	2023-2025
Житомирська	Програма інформатизації Житомирської області	2022-2024
Закарпатська	Регіональна програма інформатизації «Цифрове Закарпаття»	2023-2025
Запорізька	Програма інформатизації Запорізької області	2022-2024
Івано-Франківська	Регіональна програма інформатизації Івано-Франківської області «Цифрове Прикарпаття»	2022-2024
Київська	- Програма інформатизації Київської області «Електронна Київщина»;	2017-2021
	- Обласна цільова програма «Смарт транспорт Київщини (Інтелектуальна транспортна система)»;	2021-2023
	- Програма розвитку інформаційного простору Київської області;	2021-2024
	- Комплексна міська цільова програма «Електронна столиця»	2019-2022
Кіровоградська	- Програма інформатизації Кіровоградської області;	2022-2023
	- Дорожня карта цифрової трансформації	
Луганська	Регіональна програма інформатизації Луганської області	2023-2025
Львівська	Регіональна програма інформатизації «Цифрова Львівщина»	2022-2024
Миколаївська	Програма інформатизації «Електронна Миколаївщина»	2018-2020
Одеська	Програма цифрової трансформації Одеської області	2021-2023
Полтавська	Регіональна програма інформатизації «Цифрова Полтавщина»	2021-2023
Рівненська	Програма інформатизації Рівненської області	2021-2023
Сумська	Програма інформатизації Сумської області	2022-2024
Тернопільська	Регіональна програма інформатизації «Цифрова Тернопільщина»	2022-2024
Харківська	Програма інформатизації Харківської області «Електронна Харківщина»	2021-2023
Херсонська	План реалізації проєктів цифрового розвитку Херсонської області (розпорядження голови Херсонської ОДА від 05.11.2020 №840)	до 2025 р.
Хмельницька	Регіональна програма інформатизації «Цифрова трансформація Хмельниччини»	2021-2023
Черкаська	Регіональна програма інформатизації Черкаської «Цифрова Черкащина»	2022-2024
Чернівецька	Комплексна програма інформатизації «Цифрова Буковина»	2022-2024
Чернігівська	Програма інформатизації Чернігівської області «Електронна Чернігівщина»	2021-2023

змін є створення та розповсюдження бази успішних практик цифрового розвитку регіонів.

«Готові рішення» для громад.

Рішення, яке формується в громаді, повинні базуватися на можливостях конкретної громади, тобто бути здійсненими і прийнятними для неї. Особливість таких «готових рішень» є можливість їх інтеграції: типовість рішень, що застосовуються громадою, дозволяє «надбудувати» суміжні рішення, що забезпечує більш якісний процес ухвалення рішень на основі даних. Власне, завдання забезпечення

громадам доступу до баз даних і реєстрів постає найактуальнішим, оскільки на сьогодні громади позбавлені доступу до інформації про податки, землю, державних реєстрів і так далі. Отже, призначення CDTO в регіонах і містах – запобігання дублюванню управлінських процесів і бути готовими до інновацій і змін. Тобто йдеться про синхронізацію зусиль усіх суб'єктів цифрової трансформації – від рівня громад, місцевої та центральної влади.

У якості прикладу можна навести успішний досвід «мобільних цифрових валіз» – пересувні

робочі місця адміністратора центру надання адміністративних послуг, реалізований Фондом Східна Європа та Фондом Innovabridge у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України в рамках Програми «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP, 2015-2023 рр., пілотні громади у цільових регіонах програми – Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Луганська, Одеська областях) за фінансової підтримки Швейцарії (SDC – Швейцарська агенція розвитку та співробітництва).

Висновки.

Основними завданнями, які відповідають цілям регіонального розвитку і визначені стратегіями регіонального розвитку, часто називаються ті, що відповідають основним напрямкам Національної програми інформатизації (2022), серед них зокрема зазначаються: запровадження електронної демократії (е-демократії) та відкритого урядування (е-урядування); організаційне та методичне забезпечення інформатизації в регіоні та розвиток цифрової інфраструктури області; інформатизація пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку області; цифрова освіта; розвиток цифрових компетентностей, навичок та цифрової обізнаності мешканців області та публічних службовців; надання публічних послуг в електронній формі; сервіси для громадян та бізнесу у сфері освіти, охорони здоров'я та житлово-комунального господарства; кібербезпека та захист даних, захищена інформаційна інфраструктура області; цифрові можливості та брендування регіонів; цифрової модернізації технологій та формування «розумної» цифрової платформи обласного управління, орієнтованої на потреби громади та спрощення і оптимізацію процесів взаємодії «людина-держава-людина».

Автоматизація поточних завдань і рутинних публічних послуг дозволяє враховувати орієнтацію на клієнтський досвід як зовнішнього, так і внутрішнього споживача, яким є публічний службовець, який отримує можливість покращення власної продуктивності та ефективності командної роботи. Власне в цьому напрямі бажано було б врахувати на

регіональному досвід створення регіональних коаліцій цифрової трансформації і поширити на всі області України, а також створити мережу міжрегіональних коаліцій підтримки для регіонів, території яких зазнали російської агресії і перебувають у зоні бойових дій.

Управління великими базами даних та доступ до них громад забезпечує прийняття більш точних і конкретизованих рішень з урахуванням прогнозування поведінки споживачів-клієнтів. Це дозволяє формувати «банки готових рішень» та рішення-надбудови до них, забезпечити їх сумісність і подовженість.

Одна з значущих тенденцій, яка впливає за результатами проведеного дослідження цифрової трансформації регіонів, є персоналізація цифрових продуктів і сервісів, їх націленість на клієнта, клієнтоорієнтованість. Отже, потреби споживача набувають пріоритетності і відповідно потребують постійного аналізу і формування прогнозів. І прогнозний аналіз потреб і лінії поведінки залишаються поза увагою органів публічної влади. Саме в цьому аспекті величезної ваги набувають активності представників громадського сектору.

Цифрове лідерство, безперервне навчання та розвиток обумовлюють необхідність залучення до публічного сектору талантів з цифровізації та цифрової трансформації, а відповідно це означає підвищення продуктивності і технологічності, застосування підходів залучення, утримання та управління талантами, людськими ресурсами і людським капіталом, його примноження та збереження саме як внутрішнього клієнта-споживача і відповідно створення брендів регіонів як привабливих роботодавців.

Полегшення доступу громадян, бізнесу, органів публічної влади та управління, організацій публічного сектору – громадських і волонтерських організацій, до цифрових послуг можуть сприяти структуруванню, упорядкуванню і встановленню пріоритетів в управлінських процесах. Споживачі-користувачі-клієнти мають знання, досвід про звернення за послугами, а цифрові інструменти органів місцевого самоврядування і центральних органів влади, синхронізовані та знаходяться в одній просторово-часовій реальності.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Білик, Ю. (2022). *Потенціал цифрової трансформації у громадах України*. Відновлено з <https://voxukraine.org/potentsial-tsyfrovoyi-transformatsiyi-u-gromadah-ukrayiny>
- Верховна Рада України. (2022). Про Національну програму інформатизації. № 2807-IX. (01.12.2022). Закон України. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
- Гиренко, Л. А. (2023) Цифровізація публічного управління: міжнародний та регіональний аспекти. *Наукові перспективи. Серія «Державне управління»*, 5(35), 144-155.
- Гришина, Л. (2022). *Основні передумови готовності регіонів до розвитку цифровізації економіки*. Київський Національний економічний університет. Відновлено з <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/14bb705b-76c0-42f7-ad9e-cc0c2e7982a3/content>

- Гуменна, Ю. Г., & Гура, О. Ю. (2021). Тенденції впровадження цифрової трансформації в діяльність суб'єктів господарювання. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»*, 2, 202-210. Відновлено з https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/2_2021/24.pdf
- Данніков, О. (2019). Формування сучасні парадигми «цифрових трансформацій» економіки України. *CORE : Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*, 42. Відновлено з <https://core.ac.uk/download/pdf/197269087.pdf>
- Дергалюк, Б. В. (2023). Вплив цифрової трансформації на забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*, 26, 65-68. Відновлено з <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/287057/280990>
- Дергачова, Г. М., & Колешня, Я. О. (2020). Цифрова трансформація бізнесу: сутність, ознаки, вимоги, та технології. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*, 17, 280-290.
- Дніпропетровська обласна державна адміністрація. (2021). Методичні рекомендації щодо організації заходів з цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації місцевими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та розроблення проєкту програми інформатизації. Відновлено з <https://egov.dp.gov.ua/storage/app/sites/89/Book-08072021/booklet-4.pdf>
- Дніпропетровська обласна рада. (2022). Про регіональну програму інформатизації «Дніпропетровщина: цифрова трансформація» на 2023 – 2025 роки (Регіональна програма інформатизації «Дніпропетровщина: цифрова трансформація» на 2023 – 2025 роки). № 216-13/VIII. (2022, 14 жовтня). Рішення. Відновлено з <https://oblrada.dp.gov.ua/gishennia/pro-regionalnu-programu-informatsiy/>
- Загрійчук, М. Ю. (2021). *Адміністративно-правові засади цифрової трансформації регіону*. Харків: Харківський Національний університет внутрішніх справ. Відновлено з <https://dspace.univd.edu.ua/items/b0d803b9-e505-488a-88d8-56e0096ff44f>
- Іванова, Н. В. (2021). Цифровізація регіональних господарських систем як фактор протидії корупції та забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник Хмельницького Національного університету. Серія «Економічні науки»*, 2(5), 297-303. Відновлено з <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/04/2021-en-52-50.pdf>
- Іртіщева, І.О., & Сенкевич, О.Ф. (2020). Цифрова трансформація регіонів України: об'єктивна необхідність, принципи цифрового розвитку та особливості регулювання. *Регіональна економіка*, 1, 14-21. Відновлено з https://re.gov.ua/re202001/re202001_014_IrtyshevaIO,SenkevychOF.pdf
- Міністерство цифрової трансформації України. (2021). Цифрова трансформація регіонів – покращення щоденного життя кожного українця (2021, 20 травня). Відновлено з <https://www.kmu.gov.ua/news/cifrova-transformatsiya-regioniv-pokrashchennya-shchodennogo-zhittya-kozhnogo-ukrayinca>
- Міністерство цифрової трансформації. (2021). Стан інформатизації в обласних державних адміністраціях та Київській міській державній адміністрації. Додаток 2 до Доповіді про стан інформатизації в Україні. Відновлено з <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1274282>
- Міністерство цифрової трансформації. (2023). Індекс цифрової трансформації регіонів України. Підсумки 2022 р. Відновлено з https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Indeks_tsyfrovoyi_transformatsiyi_regioniv_Ukrayiny.pdf
- Парламент визначив завдання Національної програми інформатизації на 2022-2024 роки. (2022, 11 липня). Відновлено з <https://auc.org.ua/novyna/parlament-vyznachuiv-zavdannya-nacionalnoyi-programy-informatyzaciyi-na-2022-2024-roky>
- Партнерство для цифрової трансформації: в центрі уваги цифрові досягнення та пріоритети Східного партнерства. (2021, 29 вересня). Відновлено з <https://eufordigital.eu/uk/partnering-together-for-digital-transformation-digital-achievements-and-priorities-in-focus-for-the-eastern-partnership/>
- Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень. (2020). Цифрові трансформації в Україні: чи відповідають вітчизняні інституційні умови зовнішнім викликам та європейському порядку денному? Відновлено з http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Research_DT_PF_WG2_ua-1.pdf
- Створення «Коаліції цифрової трансформації». (2019, 5 вересня). Відновлено з <https://www.ukrinform.ua/gubric-presshall/2772462-stvorennja-koalicii-cifrovoi-transformacii.html>
- Струтинська, І. (2019). Метрики цифрової трансформації бізнесу: світові та вітчизняні реалії. *Галицький економічний вісник*, 6(61). Відновлено з <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/61/764.pdf>
- Ткаченко, В.В., & Климчук, М. М. (2019). Імперативи цифрової економіки в розвитку методології управління підприємством. *CORE : Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*, 42, 3-18. Відновлено з <https://core.ac.uk/download/pdf/322454228.pdf>
- Україна і Швейцарія підписали Меморандум про партнерство у сфері цифрової трансформації. (2022, 20 жовтня). Відновлено з <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-shveitsaria-tyfrova-transformatsia/32093589.html>
- Цифрова трансформація освіти у фокусі уваги донорів та партнерів. (2022, 14 червня). Відновлено з <https://mon.gov.ua/ua/news/cifrova-transformatsiya-osviti-u-fokusi-uvagi-donoriv-ta-partneriv>
- Цифровізація для відновлення: як учасники програми «Громада 4.0» творять майбутнє країни. *Електронне врядування*. (2023, 19 жовтня). SocialBoost. Відновлено з <https://decentralization.gov.ua/news/17328>
- Чубарь, О., & Русин, О. (2023). Сучасні прояви цифрової трансформації регіонів України (за матеріалами Закарпатської області). *Економіка та суспільство*, 49. doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-13
- EGOV4UKRAINE – empowering administrative service delivery (Бігати повинні дані, а не люди). *Проект EGOV4UKRAINE, 2016-2021*. Відновлено з https://ega.ee/project/u_lead/#documents-documents-6
- EU4DigitalUA. Україна. 2020-2024. Відновлено з <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/eu4digitalua/>

REFERENCES

- Bilyk, Yu. (2022). *The potential of digital transformation in the communities of Ukraine*. Retrieved from <https://voxukraine.org/potential-tyfrovoyi-transformatsiyi-u-gromadah-ukrayiny>
- Chubar, O., & Rusyn, O. (2023). Modern manifestations of digital transformation of the regions of Ukraine (based on the materials of the Transcarpathian region). *Economy and society*, 49. doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-13

- Creation of the "Digital Transformation Coalition"*. (2019, 5 September). Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshall/2772462-stvorennia-koalicii-cifrovoi-transformacii.html>
- Dannikov, O. (2019). Formation of the modern paradigm of "digital transformations" of the economy of Ukraine. *CORE : Ways to increase the efficiency of construction in the conditions of the formation of market relations*, 42. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/197269087.pdf>
- Derhachova, H. M., & Koleshnia, Ya. O. (2020). Digital transformation of business: essence, features, requirements, and technologies. *Economic bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*, 17, 280-290. Retrieved from <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/216367/216461>
- Derhaliuk, B. V. (2023). The impact of digital transformation on ensuring the economic security of the enterprise. *Economic bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*, 26, 65-68. Retrieved from <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/287057/280990>
- Digital transformation of education in the focus of attention of donors and partners*. (2022, 14 June). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/cifrova-transformaciya-osviti-u-fokusi-uvagi-donoriv-ta-partneriv>
- Digitization for recovery: how the participants of the "Community 4.0" program create the future of the country*. *Electronic governanc.* (2023, 19 October). SocialBoost. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/17328>
- Dnipropetrovsk Regional Council*. (2022). On the Regional Informatization Program "Dnipropetrovsk: Digital Transformation" for 2023-2025" (Regional Informatization Program "Dnipropetrovsk: Digital Transformation" for 2023-2025). № 216-13/VIII. (2022, 14 October) Order. Retrieved from <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/pro-rehionalnu-prohramu-informatyz/>
- Dnipropetrovsk regional state administration*. (2021). Methodological recommendations for the organization of measures for digital development, digital transformations and digitalization by local state authorities, local self-government bodies and the development of a project of the informatization program. Retrieved from <https://egov.dp.gov.ua/storage/app/sites/89/Book-08072021/booklet-4.pdf>
- EGOV4UKRAINE – empowering administrative service delivery. *Project EGOV4UKRAINE, 2016-2021*. Retrieved from https://ega.ee/project/u_lead/#documents-documents-6
- EU4DigitalUA. Ukraine. 2020-2024*. Retrieved from <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/eu4digitalua/>
- Hryshyna, L. (2022). The main prerequisites for the readiness of the regions for the development of digitalization of the economy. *Kyiv National University of Economics*. Retrieved from <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/14bb705b-76c0-42f7-ad9e-cc0c2e7982a3/content>
- Humenna, Yu. H., & Hura, O. Iu. (2021). Trends in the implementation of digital transformation in the activities of business entities. *Bulletin of Sumy State University. "Economy" series*, 2, 202-210. Retrieved from https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/2_2021/24.pdf
- Hyrenko, L. A. (2023). Digitization of public administration: international and regional aspects. *Scientific perspectives. "Public administration" series*, 5(35), 144-155. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-5\(35\)-144-158](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-5(35)-144-158)
- Irtysheva, I. O., & Sienkevych, O. F. (2020). Digital transformation of the regions of Ukraine: objective necessity, principles of digital development and peculiarities of regulation. *Regional economy*, 1, 14-21. Retrieved from https://re.gov.ua/re202001/re202001_014_IrtyshevaIO,SenkevychOF.pdf
- Ivanova, N. V. (2021). Digitization of regional economic systems as a factor in combating corruption and ensuring the economic security of the state. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Series "Economic Sciences"*, (Iss. 2), 5, 297-303. Retrieved from <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/04/2021-en-52-50.pdf>
- Ministry of Digital Transformation*. (2021). State of informatization in regional state administrations and Kyiv city state administration. Appendix 2 to the Report on the state of informatization in Ukraine. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1274282>
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine*. (2021). Digital transformation of regions - improving the daily life of every Ukrainian. (2021, 20 May). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/cifrova-transformaciya-regioniv-pokrashchennya-shchodennogo-zhittya-kozhnogo-ukrayinca>
- Ministry of Digital Transformation*. (2022). Index of digital transformation of regions of Ukraine. Results 2022. Retrieved from https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Indeks_tsyfrovoi_transformatsiyi_regioniv_Ukrayiny.pdf
- On the National Informatization Program. № 2807-IX. (2022, 01 December). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
- Partnership for digital transformation: the focus is on digital achievements and priorities of the Eastern Partnership*. (2021, 29 September). Retrieved from <https://eufordigital.eu/uk/partnering-together-for-digital-transformation-digital-achievements-and-priorities-in-focus-for-the-eastern-partnership/>
- Polissky Foundation for International and Regional Studies. (2020). *Digital transformations in Ukraine: do domestic institutional conditions meet external challenges and the European agenda?* Retrieved from http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Research_DT_Pf_WG2_ua-1.pdf
- Strutynska, I. (2019). Metrics of digital business transformation: global and domestic realities. *Galician Economic Bulletin*, 6(61). Retrieved from <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/61/764.pdf>
- The Parliament determined the tasks of the National Informatization Program for 2022-2024*. (2022, 11 July). Retrieved from <https://auc.org.ua/novyna/parlament-vyznachyv-zavdannya-nacionalnoyi-programy-informatyzaciyi-na-2022-2024-roky>
- Tkachenko, V. V., & Klymchuk, M. M. (2019). Imperatives of the digital economy in the development of enterprise management methodology. *CORE : Ways to increase the efficiency of construction in the conditions of the formation of market relations*, 42, 3-18. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/322454228.pdf>
- Ukraine and Switzerland signed a Memorandum on partnership in the field of digital transformation*. (2022, 20 October). Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-shveitsaria-tyfrova-transformatsia/32093589.html>
- Zahriichuk, M. Iu. (2021). *Administrative and legal principles of digital transformation of the region*. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/items/b0d803b9-e505-488a-88d8-56e0096ff44f>

Implementation of the Patient's Electronic Office as an Important Component of the Functioning of the Electronic Health Care System in Ukraine

UDC: 351.77:004:005.591.4.6

DOI: <https://doi.org/10.15421/152341>

Ustymchuk Olha

Ph.D., <https://orcid.org/0009-0006-1401-1757>, ustimchukov@gmail.com

Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract

The process of expanding opportunities and improving the quality of medical care in the case of implementing the patient's electronic office is under consideration. The legal basis for the operation of the patient's electronic medical record is analyzed, the experience of other countries is considered. It is analyzed what the most important functions will be included during the development of the electronic cabinet.

The purpose of the article is to investigate the prospects of creating an electronic patient office as an important component of the functioning of the electronic health care system in Ukraine, to clarify problematic aspects and to offer recommendations in this regard, including on the basis of foreign experience.

Relevance: The current state of the health care system in Ukraine is marked by the introduction of an electronic health care system, which is defined as an important step towards the optimization and modernization of the field of medical services. The electronic health care system is an information and telecommunication system aimed at automating the accounting of medical services and managing medical information in an electronic format. However, patients today face limited opportunities to access and fully utilize their electronic medical information.

Results and conclusions. In general, the implementation of the patient's electronic cabinet contributes to the improvement of the health care system, increasing patient satisfaction and improving their health, which is becoming the key goals of medical reform in Ukraine and other countries. The patient's electronic office will have wider possibilities than ordinary paper medical documentation, and in the future can become an effective mechanism not only in providing medical care to the patient, but also in the formation of a healthy lifestyle, and therefore in the implementation of the basic principles of the health care system, in particular the preservation public health, prevention and reduction of morbidity, increase in life expectancy and strengthening of health.

Keywords: patient's electronic medical record, electronic office, digital medical services, medical data

Впровадження електронного кабінету пацієнта як важливої складової функціонування електронної системи охорони здоров'я в Україні

Устимчук Ольга

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)

Анотація

Розглядається процес розширення можливостей та підвищення якості надання медичної допомоги у разі впровадження електронного кабінету пацієнта. Аналізуються законодавчі підстави функціонування електронної медичної карти пацієнта, розглядається досвід інших країн. Аналізується, які найважливіші функції будуть включені під час розробки електронного кабінету.

Мета статті – дослідити перспективи створення електронного кабінету пацієнта як важливої складової функціонування електронної системи охорони здоров'я в Україні, з'ясувати проблемні аспекти та запропонувати рекомендації з цього приводу, в тому числі на основі зарубіжного досвіду.

Актуальність: Сучасний стан системи охорони здоров'я в Україні ознаменовується запровадженням електронної системи охорони здоров'я, що визначається як важливий крок до оптимізації та модернізації сфери медичних послуг. Електронна система охорони здоров'я є інформаційно-телекомунікаційною системою, спрямованою на автоматизацію обліку медичних послуг та управління медичною інформацією в електронному форматі. Проте, на сьогодні пацієнти стикаються з обмеженими можливостями доступу до своєї електронної медичної інформації та використання її в повному обсязі.

Результати і висновки. Загалом, впровадження електронного кабінету пацієнта сприяє поліпшенню системи охорони здоров'я, зростанню задоволення пацієнтів та підвищенню їхнього здоров'я, що стає ключовими цілями медичної реформи в Україні та інших країнах. Електронний кабінет пацієнта матиме ширші можливості, ніж звичайна паперова медична документація, і в подальшому може стати дієвим механізмом не тільки в наданні медичної допомоги пацієнтові, але і в формуванні здорового способу життя, а отже і реалізації основних принципів системи охорони здоров'я, зокрема збереження здоров'я населення, попередження і зниження захворюваності, збільшення тривалості життя і зміцнення здоров'я.

Ключові слова: електронна медична карта пацієнта, електронний кабінет, цифрові медичні сервіси, медичні дані

Стаття надійшла / Article arrived: 15.10.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Постановка проблеми.

Сучасний стан системи охорони здоров'я в Україні ознаменовується запровадженням електронної системи охорони здоров'я (ЕСОЗ), що визначається як важливий крок до оптимізації та модернізації сфери медичних послуг. ЕСОЗ є інформаційно-телекомунікаційною системою, спрямованою на автоматизацію обліку медичних послуг та управління медичною інформацією в електронному форматі. Його структура реалізує гібридну модель, яка включає двокомпонентну систему з єдиною центральною базою даних (ЦБД), яка перебуває у власності держави, та рядом бізнесових електронних медичних інформаційних систем (МІС). У такій системі, держава визначає норми та стандарти функціонування ЕСОЗ, забезпечуючи його безпеку, тоді як бізнес відповідає за надання сервісів для користувачів. Проте, на сьогодні пацієнти стикаються з обмеженими можливостями доступу до своєї електронної медичної інформації та використання її в повному обсязі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз вітчизняних і закордонних робіт з тематики дослідження свідчить, що питання функціонування електронної системи охорони здоров'я вивчалось багатьма науковцями. Так, деякі аспекти цієї теми вивчали: Н. О. Васюк, М. Г. Кузюк, (Васюк, & Кузюк 2022), Д. О. Гомон, Г. В. Муляр, Р. В. Дьомін (2023) та багато інших. Так, науковцями Н. О. Васюк, М. Г. Кузюк (Васюк, & Кузюк 2022) проведено аналіз нормативно-правового забезпечення запровадження електронної системи охорони здоров'я в умовах трансформації медичної галузі, науковцями описано основні проблеми електронної системи охорони здоров'я визначено, що електронна система охорони здоров'я є інструментом для забезпечення прозорості процесів в охороні здоров'я, науковець Р.В.Дьомін проаналізував запровадження e-health в Україні в умовах воєнного часу, з'ясував проблемні аспекти та запропонував низку рекомендацій з цього приводу, на основі зарубіжного досвіду (Дьомін, 2023). Утім, питання впровадження електронного кабінету пацієнта як важливої складової функціонування e-health вченими не вивчалось.

Мета статті – дослідити перспективи створення електронного кабінету пацієнта як важливої складової функціонування електронної системи охорони здоров'я в Україні, з'ясувати проблемні аспекти та запропонувати рекомендації з цього приводу, в тому числі на основі зарубіжного досвіду.

Результати дослідження.

Впровадження сучасної електронної системи охорони здоров'я є невід'ємною частиною трансформації системи охорони здоров'я України (Про схвалення Концепції розвитку електронної охорони здоров'я, 2020). Так, постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 року № 411 (зі змінами та доповненнями) “Деякі питання електронної системи охорони здоров'я” затверджено Порядок функціонування електронної системи охорони здоров'я, відповідно до якого електронна медична карта пацієнта – це структурована сукупність медичної інформації про пацієнта (медичних записів, записів про направлення, рецептів та медичних висновків), яка внесена до центральної бази даних (Деякі питання електронної системи охорони здоров'я: постанова Кабінету Міністрів України, 2018). Слід зазначити, що поняття “електронна медична карта пацієнта” як офіційний термін було введено лише у 2023 році постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2023 року № 641 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо функціонування електронної системи охорони здоров'я”. Цією ж постановою закріплено право пацієнта на використання електронних сервісів. В свою чергу електронний кабінет – це персоніфікована веб-сторінка або інтерфейс, за допомогою яких користувач відповідно до його прав доступу має можливість створювати, переглядати, обмінюватися інформацією та документами в електронній системі охорони здоров'я. На сьогодні доступ до електронної медичної карти пацієнта має тільки сімейний лікар, з яким пацієнт уклав декларацію та лікарі, які консультують або лікують пацієнта. Доступ до електронної медичної карти у цих лікарів різний: так, сімейний лікар бачить усі записи про пацієнта, лікар-консультант, до якого, наприклад, пацієнт звернувся за е-направленням, загальну анкету пацієнта та запис сімейного лікаря, який направив на консультацію.

Варто зазначити, що анонсування щодо створення електронного кабінету пацієнта відбулося ще у 2021 році: тоді Міністр охорони здоров'я України на прес-конференції форуму “Україна 30. Здорова Україна” розповів, що у мобільному додатку “Дія” запустять електронний кабінет пацієнта, який запрацює восени 2021 року, а повним функціоналом сервіс наділять до кінця 2021 року. Станом на жовтень 2023 року створення електронного кабінету пацієнта досі не відбулося.

Європейські країни також продовжують впроваджувати електронну медичну картку пацієнта. Для прикладу можна привести,

як забезпечуються ці процеси у Німеччині, оскільки ця країна традиційно користується більше за інші країни паперовими носіями інформації. Так, за допомогою цифровізації в Німеччині планують скоротити кількість візитів до лікаря. За статистикою, Федеративна Республіка посідає перше місце за кількістю візитів до лікаря серед країн Європейського Союзу, маючи майже 18 візитів до лікаря на кожного німця на рік. Тоді як у Швеції, де багато проблем вирішуються за допомогою цифрових технологій, їх число становить сім, хоча населення Швеції має більшу тривалість життя (Zahout, 2023). Деякі науковці вважають Данію прикладом сучасних технологічних трансформацій у сфері охорони здоров'я, яка має на сьогодні чи не найдосконалішу електронну систему охорони здоров'я (Ehealth (telehealth), 2023). Головною складовою данської системи є універсальний реєстр портал "Sundhed.dk", де міститься уся інформаційна база для роботи лікарів та користування пацієнтів. Зазначена платформа постійно оновлюється та удосконалюється, з метою розширення функціоналу для лікарів та можливостей для користувачів. Реєстр портал "Sundhed.dk" функціонує з 2003 року. Завдяки йому лікарі та медичний персонал мають доступ до клінічних баз даних, лабораторій. Кожен мешканець Данії має можливість бачити контактні дані лікарів, вартість лікування, стан своїх розрахунків тощо. Портал містить "Довідник пацієнта" – цифрову енциклопедію хвороб, яка підготовлена лікарями та медичними працівниками. У ньому наведено опис та рекомендації щодо захворювань, симптомів та методів лікування. Тут також є знання про здоровий спосіб життя (Макаренко, 2021). Цікавим для України є досвід Італії щодо навчання пацієнтів поважного віку комп'ютерній грамотності: впродовж чотирьох місяців соціальні медичні працівники навчали зазначену категорію основним навичкам користування комп'ютером та Інтернетом. Метою такого навчання було забезпечення цифрової грамотності серед пацієнтів країни в електронній системі охорони здоров'я. Результати перевищили очікування: крім отриманих навичок користування комп'ютером у зазначених осіб підвищилась самооцінка, вони стали щасливішими та спокійнішими, і почали частіше ділитись з іншими своїми почуттями (Genova, & Tousijn, 2022). Усі ці напрацювання інших країн матимуть цінність і для України.

Повертаючись до реалій функціонування електронної системи охорони здоров'я в Україні, слід зазначити, що на стан здоров'я населення впливає якість та доступність медичних послуг,

їх ефективність та динамічна відповідність реальним потребам громадян (Матвєєва, 2019). Що в черговий раз підтверджує необхідність створення найближчим часом електронного кабінету пацієнта. Розуміючи важливість даного питання Міністерство охорони здоров'я України спільно з Проектом USAID "Підтримка реформи охорони здоров'я" 08 вересня 2023 року запустили всеукраїнське опитування пацієнтів про електронний кабінет пацієнта. Опитування проводиться, щоб дізнатися, що для пацієнта найважливіше в електронних сервісах в охороні здоров'я, та зрозуміти його/її очікування. Отримані результати допоможуть зробити цифрові медичні сервіси в Україні сучасними, якісними та зручними, а також створити функціональний і зручний електронний кабінет пацієнта.

Яким же бачить Міністерство охорони здоров'я України електронний кабінет пацієнта і які найважливіші функції планується.

Дослідивши окремі питання, які пропонуються у опитувальникові, можемо пропустити, які саме плануються можливості електронного кабінету пацієнта, саме:

- Отримання інформації про декларацію та сімейного лікаря, з яким підписано декларацію, його контактні дані чи інше.

На сьогодні пацієнт може отримати офіційну інформацію про особливості вже укладеної з лікарем декларації виключно в закладі охорони здоров'я, де укладалась декларація, але, враховуючи особливості різних МІСів, отримання інформації може різнитись та не відображатись у різних закладів охорони здоров'я, якщо останні користуються різними МІСами. Є також можливість зареєструватись самостійно на деяких онлайн-платформах (Helsi, лікарі24/7 тощо), які на сьогодні вже впроваджують свої версії електронного кабінету пацієнта. Але оскільки на законодавчому рівні відсутні вимоги до електронного кабінету пацієнта, різні онлайн-платформи пропонують різні можливості для пацієнта.

- Пошук лікаря-спеціаліста (в обраному районі або закладі)

Зазначена опція сьогодні офіційно визначена у закладі охорони здоров'я – у цьому випадку пацієнт може ознайомитись тільки з інформацією про лікарів цього ж закладу на офіційних стендах, інформація про лікарів в обраному районі буде відсутня. Також пацієнт може здійснити пошук лікаря-спеціаліста в Інтернеті, але не вся інформація, що розміщена в Інтернеті, може вважатись офіційною інформацією. Зберігання у своєму кабінеті знімків і файлів обстежень.

На нашу думку, це одна з найпотрібніших функцій, оскільки пацієнти мають звичку губити усі додаткові обстеження, особливо якщо вони робились в інших закладах охорони здоров'я. Усі обстеження, виписки тощо, мають важливе значення для визначення тактики лікування пацієнта і їх збереження в одному місці значно спростить постановку діагнозу, обрання методів лікування тощо.

- Пошук лікаря первинної медичної допомоги для підписання декларації (в обраному районі або закладі).

На сьогодні пацієнт при обранні лікаря первинної медичної допомоги використовує різноманітні способи пошуку: від інтернет-ресурсів до так званого „сарафанного” радіо. На наш погляд такий пошук може призвести до того, що коли пацієнт вже визначився з майбутнім лікарем для підписання декларації, останній вже може не набирати пацієнтів, або вже не працювати в конкретному закладі охорони здоров'я, і тоді пошуки мають починатися знову.

- Кнопка SOS у кабінеті для виклику екстреної медичної допомоги.

Зазначена опція у пацієнтів на сьогодні офіційно забезпечується повідомленням про невідкладний стан людини і місце події та/або зверненням про необхідність надання екстреної медичної допомоги за єдиним телефонним номером екстреної медичної допомоги 103 чи за єдиним телефонним номером системи екстреної допомоги населенню 112 (Про екстрену медичну допомогу. Закон України). На нашу думку, введення кнопки SOS у кабінеті для виклику екстреної медичної допомоги дозволить скоротити час для виклику, оскільки не потрібно буде дублювати основні дані про пацієнта.

- Виклик сімейного лікаря, терапевта чи педіатра додому.

Зазначена опція доволі дискусійна, оскільки ще у 2018 році Міністерство охорони здоров'я України скасувало форму “Книга запису викликів лікарів додому”, тим самим орієнтуючи пацієнтів про перехід на нову модель викликів лікарів додому, передбачивши, що лікар за медичними показами визначатиме, чи є необхідність їхати на виклик, чи він може вирішити проблему пацієнта по телефону або запросити його в амбулаторію (Про затвердження Порядку надання первинної медичної допомоги. Наказ міністерства охорони здоров'я України, 2018). Наразі невідомо, чи дозволить функція виклику лікаря додому в електронному кабінеті пацієнта визначити лікарю самостійно, чи є необхідність їхати на виклик, чи немає.

- Отримання інформації про лікарські засоби (інструкції).

На сьогодні інструкції про лікарські засоби та інформація про них доступні в аптеках або в інтернет-ресурсах. Наявність можливості отримати інформацію про лікарські засоби безпосередньо в електронному кабінеті пацієнта дозволить пацієнтові одержувати офіційну інформацію про лікарські засоби, що в умовах численної неперевіреної кількості даних про лікарські засоби в Інтернеті, є вкрай важливим.

- Сімейний електронний кабінет (для дітей та пов'язаних осіб) з можливістю переглядати медичну інформацію про себе, своїх дітей, пов'язаних осіб.

Зазначена функція дозволить батькам та/або офіційним представникам пацієнта мати доступ до медичної документації для вирішення питань, пов'язаних з наданням медичної допомоги, в тому числі екстреної або невідкладної.

- Перегляд медичної інформації (результатів аналізів, записів про проведені вакцинації) англійською мовою.

Враховуючи воєнний стан в країні наявність медичної інформації англійською мовою створює для пацієнта можливість безбар'єрного одержання медичної допомоги. На сьогодні, у разі виникнення зазначеної потреби, пацієнти вимушені самостійно перекладати медичну інформацію.

- Окремий електронний кабінет для дітей від 14 років.

Законодавство України передбачає, що надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла чотирнадцяти років, провадиться за її згодою, разом з тим не відмінюється згода її батьків та/або офіційних представників. Яким чином це буде вирішено в окремому електронному кабінеті пацієнта, наразі не відомо.

- Англійська версія кабінету для отримання послуг (наприклад, для запису на прийом до лікаря, отримання сповіщення про запис тощо).

- Зазначена функція дозволить особам, без громадянства, які законно перебувають на території України, мати рівний доступ до електронної системи охорони здоров'я в Україні. Отримання загальних та персоналізованих (на підставі моїх медичних даних) порад щодо піклування про здоров'я, здорового способу життя, харчування, профілактики захворювань (наприклад, про гіпертонічну хворобу, рекомендації щодо перебігу вагітності тощо).

На сьогодні пацієнти, як правило, вишукують поради щодо піклування про здоров'я, здорового способу життя, харчування, профілактики захворювань серед друзів та знайомих (які, зазвичай, не є лікарями) або в Інтернеті. Наявність можливості отримати

зазначену інформацію безпосередньо в електронному кабінеті пацієнта дозволить пацієнтові одержувати офіційні поради щодо піклування про здоров'я, здорового способу життя, харчування, профілактики захворювань, що в умовах численної неперевіреної інформації в Інтернеті, є вкрай важливим.

- Замовлення необхідної довідки без візиту до сімейного лікаря.

Зазначена функція дозволить зекономити час як пацієнту, так і лікарю.

- Оновлення персональних даних про себе в кабінеті, якщо збережені дані некоректні або вже не актуальні.

На сьогодні оновлення персональних даних про себе створює для пацієнтів безліч труднощів, оскільки по-перше, пацієнт, як правило, не володіє інформацією, яким саме чином треба змінити дані, по-друге, зміна даних потребує додаткового часу. Якщо зайти на офіційний сайт Національної служби здоров'я України в закладі "Громадянам" одразу відкривається вікно "Online форма зміни методу автентифікації", що свідчить про актуальність зазначеної проблеми.

- Отримання виписки про лікування, витягу або лікарняного та можливість їх роздрукувати.

Зазначена функція дозволить пацієнтові одержувати інформацію про стан свого здоров'я зручним для нього способом, крім того, пацієнтові не потрібно буде робити безліч паперових копій та той випадок, якщо вони комусь знадобляться, і не боятися, що всі ці паперові документи десь загубляться або знищаться.

- Отримання нагадувань про візити чи сповіщень про зміни.

На сьогодні деякі, як правило, приватні клініки вже ввели нагадування про візит до лікаря в телефонному режимі у вигляді телефонного дзвінку або текстового повідомлення. Зазначена опція дозволить пацієнтові слідкувати за своїм розкладом і не марнувати час лікаря, у разі невідвідування останнього.

- Запис на отримання медичної послуги в обраному закладі (наприклад, лабораторних аналізів).

Можливість записатись на отримання медичної послуги в будь-який лікувально-профілактичний заклад, не розшукуючи безліч сайтів та телефонів даних закладів, є безумовно необхідною функцією для пацієнта, який для запису, наприклад, складної процедури повинен спочатку знайти, в яких закладах охорони здоров'я така процедура проводиться, потім з'ясувати, чи є вільний час для проведення цієї процедури і ще безліч деталей. Тому здійснення запису в електронному кабінеті пацієнта значно зекономить час пацієнта.

- Отримання інформації про те, як підготуватися до здачі аналізів чи до певної процедури.

На сьогодні пацієнти, як правило, після того, як лікар пояснив інформацію про те, як підготуватися до здачі аналізів чи до певної процедури, починають з'ясовувати деталі серед друзів та знайомих (які, зазвичай, не є лікарями) або в Інтернеті. Наявність можливості отримати зазначену інформацію безпосередньо в електронному кабінеті пацієнта дозволить пацієнтові одержувати офіційні поради про те, як підготуватися до здачі аналізів чи до певної процедури.

- Отримання витягу про власні медичні записи на пристрій (телефон, планшет, ноутбук).

Зазначена функція дозволить пацієнтові одержувати інформацію про стан свого здоров'я зручним для нього способом, крім того, пацієнтові не потрібно буде робити безліч паперових копій та той випадок, якщо вони комусь знадобляться, і не боятися, що всі ці паперові документи десь загубляться або знищаться.

- Можливість дізнатися вартість обраної медичної послуги в закладі та умови її безоплатного отримання за електронним направленням у рамках Програми медичних гарантій.

На сьогодні Національна служба здоров'я України розробила Гід по Програмі медичних гарантій для пацієнтів. Він розміщений на офіційному сайті Національної служби здоров'я України, його можна завантажити та завжди мати з собою в телефоні на випадок, якщо доведеться звернутися за медичною допомогою (Гід по програмі медичних гарантій для пацієнта, 2023). Посібник доступно розповідає які послуги можна отримати на первинному рівні медичної допомоги: у сімейного лікаря, терапевта або педіатра для дитини. Які аналізи можна зробити безоплатно, а також, які ліки можна отримати безоплатно за програмою "Доступні ліки". Але Гід по Програмі медичних гарантій для пацієнтів не містить вартості обраної медичної послуги в закладі.

- Самостійне внесення інформації про стан свого здоров'я для подальшого аналізу та перегляду лікарем (наприклад, інформації про артеріальний тиск, рівень глюкози, проведені попередні лабораторні дослідження та діагностичні обстеження тощо).

Зазначена функція дозволить лікареві спостерігати за пацієнтом в динаміці, не запрошуючи пацієнта на прийом.

- Створення і перегляд відгуків про лікаря чи заклад.

Зворотній зв'язок і оцінювання роботи лікаря і закладу за допомогою анкетування пацієнтів завжди були важливою частиною аналізу діяльності закладу охорони здоров'я. Крім того, обираючи лікаря чи заклад, пацієнтові важливо знати відгуки інших пацієнтів про якість надання медичної допомоги конкретним лікарем або закладом.

- Запис на прийом до лікаря (сімейного чи лікаря-спеціаліста).

На сьогодні законодавчо визначено, що надавач первинної медичної допомоги забезпечує можливість записатися на прийом до лікаря з надання первинної медичної допомоги особисто, по телефону, електронною поштою або іншими доступними технічними засобами електронних комунікацій (Васюк, & Кузюк 2022). На практиці найчастіше використовується запис по телефону, що інколи потребує додаткового часу для вирішення такого нескладного питання. Наявність зазначеної можливості в електронному кабінеті пацієнта дозволить зекономити час пацієнта.

- Отримання інформації про те, як користуватися електронним кабінетом пацієнта (чат-бот, відео інструкції).

Пацієнти різних вікових груп володіють різними навичками користування Інтернетом, мобільними додатками тощо. Наявність зручної і, сподіваюсь, доступної інформації щодо користування електронним кабінетом пацієнта дозволить забезпечити впровадження електронного кабінету пацієнта якнайшвидше.

Яким все ж таки буде електронний кабінет пацієнта покаже час, ми ж очікуємо офіційних результатів опитування Міністерством охорони здоров'я України та Проекту USAID "Підтримка реформи охорони здоров'я" для подальшого вивчення впровадження електронного кабінету пацієнта.

Висновки.

Таким чином, введення електронного кабінету пацієнта (ЕКП) в контексті медичної реформи має декілька важливих переваг і внесків у систему охорони здоров'я. Наприклад:

- Збільшення доступності медичних послуг: ЕКП дає пацієнтам можливість звертатися за медичною допомогою, перевіряти результати аналізів, записуватися на прийоми онлайн тощо. Це полегшує і прискорює доступ

до лікування і консультацій, особливо в умовах віддалених або важкодоступних регіонах.

- Покращення якості медичної допомоги: ЕКП дозволяє лікарям отримувати доступ до попередніх медичних записів пацієнта, що допомагає у точному діагнозі та лікуванні. Кращий доступ до інформації також сприяє покращенню координації догляду, що особливо важливо при управлінні хронічними захворюваннями.

- Зменшення бюрократії: ЕКП спрощує процес обміну медичною інформацією між пацієнтами та медичними установами, зменшуючи потребу у паперовій документації і повторних візитах для отримання результатів.

- Підвищення обізнаності пацієнтів: Пацієнти, які користуються ЕКП, мають краще розуміння свого стану здоров'я та можуть бути більш активними учасниками в процесі лікування та прийняття рішень щодо свого здоров'я.

- Ефективність та економія ресурсів: Впровадження ЕКП може призвести до оптимізації робочих процесів в медичних установах, що дозволяє зекономити час і ресурси для обслуговування більшої кількості пацієнтів.

- Забезпечення конфіденційності даних: ЕКП може бути розроблено з урахуванням високих стандартів безпеки, що допомагає зберігати конфіденційність медичних даних пацієнтів.

Загалом, впровадження ЕКП сприяє поліпшенню системи охорони здоров'я, зростанню задоволення пацієнтів та підвищенню їхнього здоров'я, що стає ключовими цілями медичної реформи в Україні та інших країнах. Електронний кабінет пацієнта матиме ширші можливості, ніж звичайна паперова медична документація, і в подальшому може стати дієвим механізмом не тільки в наданні медичної допомоги пацієнтові, але і в формуванні здорового способу життя, а отже і реалізації основних принципів системи охорони здоров'я, зокрема збереження здоров'я населення, попередження і зниження захворюваності, збільшення тривалості життя і зміцнення здоров'я. Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є дослідження удосконалення інструментів інформаційної безпеки електронних інструментів, що будуть застосовуватись та практичних засад впровадження електронного кабінету пацієнта.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Васюк, Н. О., & Кузюк, М. Г. (2022). Запровадження електронної системи охорони здоров'я (e-health) як важливий напрям трансформації медичної галузі. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 1. <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.1.37>

- Гід по програмі медичних гарантій для пацієнта. (2023). *Національна служба здоров'я України*. Відновлено з https://www.nszu.gov.ua/storage/editor/files/gid-dlya-patsientiv.pdf?fbclid=IwAR0tdsogYKXSIVM2HZgQWz b0jM4nsN4NCHjC7INR_R8x-MSw9BcDkwu7V2A.
- Деякі питання електронної системи охорони здоров'я. № 411. (2018, Квітень 25). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2018-п#Text>
- Дьомін, Р. В. (2023). Впровадження електронної системи охорони здоров'я в Україні: шляхи удосконалення організаційного та адміністративно-правового забезпечення на основі зарубіжного досвіду. *Юридичний науковий електронний журнал*, 1/2023, 274-277. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/65>
- Макаренко, М. В. (2021). Світова практика трансформаційних змін у сфері охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід*, 17, 119-122.
- Матвеева, О. Ю. (2019). Аналіз тенденцій розвитку галузі охорони здоров'я Дніпропетровської області України. *Аспекти публічного управління*, 8(7), 76-85. DOI: <https://doi.org/10.15421/151943>
- Про екстрену медичну допомогу. №5081-VI. (2012, Липень 5). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text>
- Про затвердження Порядку надання первинної медичної допомоги. № 504. (2018, Березень 19). *Наказ міністерства охорони здоров'я України (зі змінами та доповненнями)*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-18#Text>
- Про схвалення Концепції розвитку електронної охорони здоров'я. №1671-р. (2020, Грудень 28). *Розпорядження КМУ*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1671-2020-%D1%80#Text>
- Ehealth (telehealth) (2023). *Government of the Netherlands*. Retrieved from <https://www.government.nl/topics/ehealth>.
- Genova, A., & Tousijn, W. (2022). Social-Health Operators as Mediators in E-Health System. *Professions and Professionalism*, 12(1). <https://doi.org/10.7577/pp.3814>. 10
- Zahout, M. (2023). *Die Opt-out-ePA ist nicht zuletzt unter Ärzten umstritten. Und so befasste der Petitionsausschuss sich gestern mit dem Thema. Das BMG verwies auf strenge Vorgaben und die Widerspruchsmöglichkeit. Tagesspiegel*. Retrieved from <https://background.tagesspiegel.de/gesundheit/alles-andere-als-ein-datenwust>

REFERENCES

- About emergency medical care. No. 5081-VI. (2012, July 5). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text>
- Demin, R. V. (2023). Implementation of the electronic health care system in Ukraine: ways to improve organizational and administrative and legal support based on foreign experience. *Legal Scientific Electronic Journal*, 1/2023, 274-277. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/65>
- Ehealth (telehealth) (2023). *Government of the Netherlands*. Retrieved from <https://www.government.nl/topics/ehealth>.
- Genova, A., & Tousijn, W. (2022). Social-Health Operators as Mediators in E-Health System. *Professions and Professionalism*, 12(1). <https://doi.org/10.7577/pp.3814>. 10
- Guide to the medical guarantee program for the patient. (2023). *National Health Service of Ukraine*. Retrieved from https://www.nszu.gov.ua/storage/editor/files/gid-dlya-patsientiv.pdf?fbclid=IwAR0tdsogYKXSIVM2HZgQWz b0jM4nsN4NCHjC7INR_R8x-MSw9BcDkwu7V2A.
- Makarenko, M. V. (2021). Global practice of transformational changes in the field of health care. *Investments: Practice and Experience*, 17, 119-122.
- Matveeva, O. Yu. (2019). Analysis of trends in the development of the health care industry in the Dnipropetrovsk region of Ukraine. *Public administration aspects*, 8(7), 76-85. DOI: <https://doi.org/10.15421/151943>
- On the approval of the Concept of the development of electronic health care. No. 1671 (2020, December 28). *Order of the CMU*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1671-2020-%D1%80#Text>
- On the approval of the Procedure for providing primary medical aid. No. 504. (2018, March 19). *Order of the Ministry of Health of Ukraine (with changes and additions)*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-18#Text>
- Some issues of the electronic health care system. No. 411. (2018, April 25). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2018-п#Text>
- Vasyuk, N. O., & Kuzyuk, M. G. (2022). Introduction of the electronic health care system (e-health) as an important direction of transformation of the medical industry. *Public Administration: Improvement and Development*, 1. <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.1.37>
- Zahout, M. (2023). *Die Opt-out-ePA ist nicht zuletzt unter Ärzten umstritten. Und so befasste der Petitionsausschuss sich gestern mit dem Thema. Das BMG verwies auf strenge Vorgaben und die Widerspruchsmöglichkeit. Tagesspiegel*. Retrieved from <https://background.tagesspiegel.de/gesundheit/alles-andere-als-ein-datenwust>

Assessment of the Level of Digital Transformation of Territorial Communities of the Chernihiv Region

UDC: 332.14(477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152342>**Shabardina Yuliia**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-8559-6381>, shabardina.yulia@gmail.com**Kovalenko Svitlana**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0002-1291-7508>, lanamargo@gmail.com*Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)*

Abstract

Objective. This article aims to assess the level of digital transformation in territorial communities of the Chernihiv Region by determining the extent of citizens' access to digital services and infrastructure, studying the impact of the state of war on the development of digital initiatives and open data policies, and identifying sources of funding for digital projects at the local level.

Relevance of the Research. The principle of equal access to digital services and information is crucial for ensuring justice and social inclusion, as well as for establishing convenient and effective relationships between citizens and the state.

Research on citizens' access to digital services and infrastructure is relevant in the context of achieving sustainable development goals and building an open society.

Results. In the study of the level of accessibility of electronic services and platforms for citizens, 57 communities in the Chernihiv region of Ukraine participated. A direct correlation was established between the level of digitization of communities and the effectiveness of their governing institutions. The conditions of a state of war led to changes in the priorities of communities, focusing attention on defense capabilities and assistance to the army. However, support for open data policies at the local level was also identified, along with efforts to improve access to mobile communication and the Internet for residents of regional centers and other populated areas. Sources of funding for the digital infrastructure of territorial communities were identified.

Conclusions. The research findings can be utilized by territorial communities to determine priorities for establishing a secure electronic environment for every citizen and effective community management.

Keywords: digital transformation; territorial community; electronic governance; digital technologies; digital development of communities; availability of administrative services

Оцінка рівня цифрової трансформації територіальних громад Чернігівської області

Шабардіна Юлія, Коваленко Світлана*Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)*

Анотація

Мета статті полягає в оцінці рівня цифрової трансформації територіальних громад Чернігівської області через визначення ступеня доступу громадян до цифрових послуг та інфраструктури, вивчення впливу воєнного стану на розвиток цифрових ініціатив та політики відкритих даних, а також ідентифікацію джерел фінансування цифрових проєктів на місцевому рівні.

Актуальність дослідження. Цифрові технології є необхідною складовою сучасного суспільства. Принцип рівного доступу до цифрових послуг та інформації є важливим для забезпечення справедливості та соціальної інклюзії, а також для формування зручних та ефективних відносин між громадянами і державою.

Дослідження рівня доступу громадян до цифрових послуг та інфраструктури є актуальним в контексті досягнення цілей сталого розвитку, побудови відкритого суспільства.

Результати. В дослідженні рівня доступності громадянам електронних послуг та сервісів взяли участь 57 громад Чернігівської області України. Була встановлена пряма залежність між рівнем діджиталізації громад і ефективністю роботи їх владних інституцій. Умови воєнного стану призвели до змін у пріоритетах громад, зосереджуючи увагу на обороноздатності та допомозі армії, але також виявлено підтримку політики відкритих даних на місцевому рівні і покращення доступу до мобільного зв'язку та Інтернету для жителів міст обласного значення та інших населених пунктів. Визначені джерела фінансування цифрової інфраструктури територіальних громад.

Висновки. Результати дослідження можуть бути використані територіальними громадами для визначення пріоритетів щодо організації безпечного електронного середовища для кожного громадянина та ефективного управління громадою.

Ключові слова: цифрова трансформація; територіальна громада, електронне урядування, цифрові технології, цифровий розвиток громад, доступність адміністративних послуг

Стаття надійшла / Article arrived: 16.10.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Україна робить значні кроки в напрямку цифровізації та впровадження електронних послуг. Цифрові технології відкривають нові можливості для громадян. Основи надання державних послуг онлайн в Україні були закладені в попередні періоди, коли відбувалася цифровізація низки соціально-економічних сфер і галузей, поступовий відхід від паперового документообігу та впровадження електронних документів (цифровий підпис, цифровий паспорт, податковий номер, свідоцтво про народження дитини, інші документи). Застосування цифрових технологій позитивно впливає на ефективність роботи державних інституцій, результативність діяльності органів публічної влади.

У численних працях провідних іноземних та вітчизняних науковців розкрито сутність електронного урядування, його становлення у світі та Україні. Проте проблематика цифрового розвитку на місцевому рівні, оцінка рівня доступу громадян до послуг, інформації та знань, що надаються на основі цифрових технологій, визначення ефективності впровадження окремих інструментів електронного урядування в конкретних територіальних громадах мало досліджені.

Моніторинг поточного стану та рівня доступності громадян до електронних послуг та сервісів підвищить усвідомлення наявних проблем, прискорить процес розробки і прийняття відповідних рішень в управлінні соціально-економічними системами, забезпечуючи рівномірність цифрових перетворень у територіальних громадах.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Впровадження сучасних цифрових технологій у систему надання якісних публічних послуг в Україні, а також цифрова трансформація публічного управління, інформатизація та цифровізація діяльності органів публічного управління у фокусі досліджень С. Квітки (2015), П. Клімушина (2010), В. Куйбіди (2018), В. Наместнік (2020), А. Серенка (2015) та інших вітчизняних вчених.

Інформаційні процеси в органах державної влади в висвітлено в низці досліджень І. Олійченка (2011), Л. Мудриєвської (2009). Дослідження О. Панченко, І. Сердюк (Панченко, & Сердюк, 2020) зосереджені на інформаційній політиці держави в умовах цифровізації.

Мета дослідження: оцінка рівня цифрової трансформації територіальних громад Чернігівської області через визначення ступеня доступу громадян до цифрових послуг та інфраструктури, вивчення впливу воєнного стану

на розвиток цифрових ініціатив та політики відкритих даних, а також ідентифікацію джерел фінансування цифрових проєктів на місцевому рівні.

Результати дослідження.

Цифровізація впливає на прискорення економічного розвитку країни, формування зручних і комфортних відносин між громадянами та державою. Цифровізація повинна забезпечувати кожному громадянину рівний доступ до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій. Створення цифрових інфраструктур – основний чинник розширення доступу громадян до глобального інформаційного середовища та знань.

Дане дослідження присвячено аналізу рівня цифрової трансформації об'єднаних територіальних громад Чернігівської області України.

Область одна з найбільших за територією (31,9 тис. км², 5,3 % площі України) і знаходиться на крайній півночі України. Чернігівщина прикордонний регіон та межує на північному заході з гомельською областю республіки білорусь, на півночі – з брянською областю російської федерації.

Стратегією сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року та Плану заходів з її реалізації у 2021-2023 роках серед інших визначено оперативну ціль «Цифрова трансформація регіону» (Про внесення змін до Стратегії, 2020).

Головна мета розвитку цифрової інфраструктури полягає в тому, щоб усі жителі області без обмежень та труднощів технічного, організаційного та фінансового характеру, зокрема соціально незахищені верстви населення, могли скористатися цифровими можливостями незалежно від свого місцезнаходження чи проживання та не перебували в сегменті «цифрового розриву».

Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання цифрового розвитку» № 56 від 30.01.2019 р. затверджено засади реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку, в яких також наголошується на необхідності дотримання такого принципу цифрового врядування, як «оцінювання ефективності та результативності» (Деякі питання цифрового розвитку, 2019).

Цезумовлює необхідність чітких інструментів для вимірювання цифрової трансформації як основи для спільного використання цифрових даних у громадах.

З цією метою проведено соціальний експеримент шляхом анкетування та прямого опитування у листопаді-грудні 2022 року зібрані дані у міських, селищних та сільських громадах Чернігівської області. Інформація від усіх територіальних громад області надходила на Google-форму.

Адміністративно-територіальний устрій Чернігівщини на субрегіональному рівні закріплено Постановою Верховної Ради України (Про утворення та ліквідацію районів, 2020).

В області утворено 5 районів – Корюківський, Ніжинський, Новгород-Сіверський, Прилуцький, Чернігівський. Межі районів встановлено по зовнішній межі територій сільських, селищних, міських територіальних громад, які входять до складу відповідного району.

В області визначено адміністративні центри та території територіальних громад (Про визначення адміністративних центрів, 2020), а також сформовано 57 спроможних територіальних громад (Про затвердження перспективного плану, 2020).

Чисельність наявного населення в Чернігівській області, за оцінкою Головного управління статистики у Чернігівській області на 1 лютого 2022 року, становила 957 665 осіб (Головне управління статистики у Чернігівській області, 2023). З початку повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну і на територію Чернігівщини чисельність населення значно зменшилася через втрати та масові переміщення людей як в області, так і Чернігові.

Слід відзначити, що у багатьох прикордонних населених пунктах, які з лютого 2022 року знаходяться під постійним щоденними ворожими обстрілами, практично не залишилося цивільного населення. У той же час, в інших громадах зареєструвалися внутрішньо переміщені особи.

Новітні технології дозволяють об'єктивно та своєчасно доносити до суспільства інформацію про діяльність органів місцевого самоврядування, надавати громадянам ту чи іншу публічну інформацію, долучати громадянам участь в заходах місцевого значення. В умовах війни забезпечення безперервного зв'язку стало одним з основних пріоритетів для безпеки громади.

Одним із засобів забезпечення взаємодії органів публічної влади та територіальної громади в сучасних умовах є веб-сайт, головне призначення якого – поширення інформації. Тож у проведеному опитуванні одним із індикаторів цифровізації було визначення наявності офіційного веб-сайту. Із 57 територіальних громад області лише одна немає офіційного

веб-сайту. Слід зазначити, що через відсутності затвердженого шаблону веб-сайту, офіційні сторінки органів місцевого самоврядування, маючи спільні орієнтири, вирізняються повнотою наповнення інформацією, різновекторністю та неоднорідністю, і тим самим інформаційні потреби громадян задовольняють не в однаковій мірі.

Впровадження цифрових технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства потребує відповідного нормативно-правового забезпечення та обумовлює необхідність її правового врегулювання. Якщо на державному та обласному рівні цифровий розвиток регулюється стратегічними та програмними документами, то лише у 12 (8,3%) громадах прийняті положення/концепція цифрового розвитку.

У березні 2020 року Кабінет Міністрів України ухвалив введення нової посади CDTO (Chief digital transformation officer) – фахівця цифрової трансформації. У кожному Міністерстві вже працюють заступники такого профілю і практика поступово поширюється на інші органи публічної влади. Однак на місцевому рівні виокремлення професійних цифрових лідерів в організаційній структурі не відбулося. Оскільки на запитання чи є у громаді відповідальний за цифровізацію (CDTO) позитивну відповідь дали 20 громад (35,1%) із числа опитаних.

Здебільшого посадові особи місцевого самоврядування виконують низку додаткових функцій. Разом з тим, враховуючи реалії воєнного стану в Україні посадові особи місцевого самоврядування, які в громадах були відповідальними за цифровізацію, мобілізувалися до лав ЗСУ, перейшли на роботу в підрозділи ДСНС, інші структури.

Проведене опитування засвідчило, що у переважній більшості громад на даний час не реалізуються проекти з цифрової трансформації. Однозначну позитивну відповідь на вищезазначене питання дали 22 громади, що становить 38,6% опитаних.

В умовах воєнного стану громади призупинили розпочаті раніше проекти, змінили пріоритети та спрямовують зусилля на посилення обороноздатності, допомогу армії та пошук шляхів наповнення місцевих бюджетів, аби забезпечити видатки належним чином, відновлення об'єктів соціальної та енергетичної інфраструктури.

У числі проектів з цифрової трансформації: «Цифрова громада»; «Електронне урядування задля підзвітності влади та участю громади»; проекти, які реалізуються спільно з ОДА: «Документообіг для громад», «Системи

оповіщення»; заходи в межах Інтернет субвенції; встановлення додаткового обладнання для автономного зв'язку в населених пунктах громад; оновлення техніки; програмного забезпечення, розширення Інтернет мережі тощо.

В Україні діє принцип відкритості і вся публічна інформація суб'єктів владних повноважень має оприлюднюватись у форматі відкритих даних та надаватися на запит громадян. Згідно чинного законодавства органи місцевого самоврядування мають подавати певний перелік обов'язкових до публікації наборів відкритих даних на Єдиний державний веб-портал відкритих даних.

Проведене опитування засвідчило розвиток політики відкритих даних на місцевому рівні, зокрема 66% громад області має доступ до публічної інформації на всеукраїнському рівні.

З початку повномасштабного вторгнення ворога в Україну доступ до публічної інформації було обмежено. Мінцифра, як держатель порталу, зупинила роботу data.gov.ua. Були закриті окремі набори даних, які раніше були доступні до перегляду. Але вже у серпні 2022 року роботу Єдиного державного вебпорталу відкритих даних було відновлено. Наразі не всі набори даних доступні на вищезазначеному порталі, це пов'язано з питаннями безпеки, аби обмежити доступ до важливої інформації країни-агресора.

Міністерство цифрової трансформації України планує відновлення та розширення наборів і затвердження стандартів публікації відкритих даних одразу після перемоги України. На даний момент набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, переглядаються та оновлюються у переважній більшості громад (80,7%) за потребою.

Однією із базових послуг, яка дозволяє використовувати інші цифрові можливості, є доступ до мережі Інтернет. Протягом останніх років інтенсивно розвивалась мережа як фіксованого, так і мобільних видів зв'язку, розширювалися території покриття Інтернетом.

Станом на 1 січня 2019р. в області нараховувалося число абонентів мережі Інтернет – 673,7 тис., з них 533,5 тис. абонентів безпроводового широкопasmового доступу (ШСД) до мережі Інтернет (Про Програму інформатизації, 2021).

Проблемним питанням на практиці залишається наявність так званого «цифрового розриву», тобто ситуації, коли доступність ШСД помітно відрізняється у великих містах і невеликих селах.

У міській місцевості доступ до послуг Інтернету мали майже три чверті (71,3%) домогосподарств, у сільській місцевості – 31,0%.

Частка домогосподарств в цілому у Чернігівській області, які мають доступ до послуг Інтернету вдома (у відсотках до загальної кількості домогосподарств відповідної групи) становить 55,3% (Про Програму інформатизації, 2021).

За даними громад, встановлено, що лише в одній територіальній громаді області абоненти мобільного зв'язку мають 100% можливість підключитися до Інтернету. Узагальнюючи отримані дані, з'ясовано, що у 15 громадах від 75% до 99% абонентів мобільного зв'язку мають можливість зі свого смартфона підключитися до Інтернету, у 24 громадах цей показник становить 50% - 74%, ще у 10 громадах – 25% - 49% відповідно. Інші громади не надали інформації через складність визначення точних даних.

Результати дослідження дають можливість побачити реальність цифрової нерівності в залежності від типу населеного пункту та врахувати це для вироблення стратегічних дій в напрямку поліпшення стану забезпечення людей окремих громад доступом до Інтернету.

Проблематика полягає в тому, що компанії мобільного зв'язку не завжди зацікавлені вкладати кошти у розвиток мобільного зв'язку в сільській місцевості з низькою густотою населення та потенційно невеликою кількістю користувачів у віддалених населених пунктах області.

За даними проведеного опитування, можна констатувати, що жителі територіальних громад, до складу яких входять міста обласного значення, селища або села зі значною кількістю мешканців мають краще покриття мобільним зв'язком та більші можливості підключитися до Інтернету зі свого смартфона. Слід зауважити, що на сучасному етапі розвитку мобільного зв'язку та нинішній ситуації в країні варто не лише орієнтуватися на рентабельність, а зосередитись на якомога більш ширшому покритті території в сільській місцевості. Адже потреба в доступі до швидкісного мобільного Інтернету, не акцентуючи увагу на віці користувачів, набуває домінуючого пріоритету в повсякденній діяльності, роботі, навчанні чи під час дозвілля.

Беручи до уваги той факт, що в структурі населення Чернігівської області висока питома вага осіб старшого віку, то заходи, які впроваджуються для підвищення рівня цифрової грамотності населення громади мають однозначно позитивне значення.

У числі цифрових інструментів, впроваджених в громаді (для жителів, бізнесу, співробітників ОМС) названо:

- Поширення на офіційному сайті ради та сторінках у Фейсбук інформації щодо освітніх серіалів на порталі «Дія. Цифрова освіта»;

- Реалізація заходів «Комунікаційної стратегії»;
- Створення розділу «Цифрові компетентності» на сайті громади, де зібрані освітні матеріали та корисні посилання;
- Можливість отримання послуг онлайн через сайт громади;
- Проведення місячника цифрової грамотності населення;
- Поширення просвітницьких роликів;
- Проведення освітніх заходів для підвищення рівня цифрової грамотності людей пенсійного віку;
- Індивідуальні практичні роз'яснення працівниками ЦНАПу громадянам.

Беручи до уваги умови воєнного стану, серед усіх цифрових інструментів, впроваджених в громадах для жителів, бізнесу, співробітників ОМС, запуск системи оповіщення громадян для оперативного інформування жителів конкретного населеного пункту про будь-який вид загроз, виникнення надзвичайних ситуацій, має найбільші переваги та є реальною вимогою часу.

Результати опитування засвідчили впровадження в органах місцевого самоврядування системи електронного голосування, е-документообігу. Електронний документообіг – це сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів, а також передбачають наявність електронного ключа, електронного підпису і вимагає від посадовців необхідних навичок для роботи з таким видом документообігу. Даний цифровий інструмент у більшості громад перебуває у процесі впровадження.

Серед найбільш популярних цифрових послуг в громадах лідирує:

- Оплата комунальних послуг через мобільні застосунки Приват 24, Ощад 24, monobank, додаток «Єдиний Рахунок» тощо;
- Передача показників лічильників обліку електроенергії, води, газу, тепла та водопостачання через мобільні боти;
- е-квиток;
- електронна реєстрація до дошкільних навчальних закладів, перших класів загальноосвітніх закладів;
- е-щоденник, е-журнал в закладах освіти, тощо.

Під час опитування з'ясовано, що мобільним зв'язком громади області забезпечують національні мобільні оператори

«Київстар», «Водафон», «Лайфсейл». Разом з тим, загальна доступність мобільного зв'язку в окремих населених пунктах є недостатньою. До явних проблем із мобільним покриттям додалися труднощі зі зв'язком, пов'язані з пошкодженням електромережі внаслідок ракетних атак росії.

У залежності від типу населеного пункту (міське чи сільське населення) відрізняються можливості та потреби. Отже, онлайн сервіси із системою електронних черг доступні жителям 33 громад, що становить 57,9% загальної чисельності.

Основними складовими необхідними для успішної цифрової трансформації територіальних громад ними визначено доступ до Інтернету та обізнаність людей про наявні електронні послуги та сервіси.

Також виокремлено – наявність кваліфікованих спеціалістів, рівень фінансування, осучаснення комп'ютерної техніки, розширення мережі терміналів та банкоматів, покращення мобільного зв'язку у віддалених населених пунктах, подальше розширення послуг застосунку «Дія» тощо.

Серед джерел фінансування розвитку цифрової інфраструктури, які використовують громади, в основному переважають місцеві бюджети. Також освоюються кошти державного (40% кількості громад) та обласного бюджетів (5%), залучається грантове фінансування (30%) та інвестиційні ресурси (10%). Територіальні громади не беруть позичок та оминають кредитні програми.

Центри надання адміністративних послуг з відповідним програмним забезпеченням, у яких люди можуть отримати широкий спектр послуг, працюють у 37 громадах (близько 65%), відсутні у 15 (26,3% опитаних), у решти або перебуває у процесі впровадження або функціонує як структурний підрозділ ради тощо.

Оскільки громадяни у своєму повсякденному житті зіштовхуються з необхідністю звертатися з різних питань до органів влади різного рівня і право на звернення є одним з конституційних прав, то місцеві громади мають налагодити зворотній зв'язок, чітко організувати роботу зі зверненнями громадян відповідно до вимог законодавства України. Зворотній зв'язок зі зверненнями громадян в громаді як один із видів комунікації потребує налагодження у 2 громадах області.

Щодо інструментів зворотного зв'язку з громадськістю, то результати дослідження показали, що переважають такі форми, як: подання електронних звернень до очільників громади, керівників відділів та посадових

осіб органу місцевого самоврядування, так і формування електронних петицій.

Одночасно з вищезазначеним, відмічається сплеск популярності серед людей та особливої уваги до офіційних сторінок органів публічної влади в соціальних мережах, де є широкі можливості коментувати поточні питання з життєдіяльності громади, прийняті рішення тощо.

Висновки.

Проведене дослідження дозволило встановити, що територіальні громади в межах Чернігівської області, які дуже строкаті за кількістю населених пунктів, чисельністю мешканців, структурою, також різняться і за рівнем цифрового розвитку.

Проведене опитування відноситься до типу кон'юнктурних досліджень і є важливим доповненням до офіційної статистики.

На фоні воєнного стану в Україні основними пріоритетами громад стали обороноздатність та допомога армії, що призвело до призупинення багатьох проєктів цифрової трансформації та перерозподілу зусиль для відновлення соціальної та енергетичної інфраструктури.

Недостатній рівень правового регулювання та відсутність професійних цифрових лідерів на місцевому рівні створюють труднощі в реалізації цифрових проєктів у територіальних громадах, при цьому лише обмежена кількість громад має відповідальних за цифровізацію фахівців.

Шляхом моніторингу офіційних веб-сайтів, як головного засобу інформування

населення громади, встановлено, що офіційні сторінки органів місцевого самоврядування, маючи спільні орієнтири, вирізняються наповненістю інформацією, різновекторністю та неоднорідністю, що впливає на ступінь задоволеності інформаційних потреб громадян.

Дані стосовно прийнятих програмних документів щодо цифрового розвитку, реалізації в громадах проєктів з цифрової трансформації, кількості абонентів мобільного зв'язку з можливістю підключитися до Інтернету, цифрових інструментів, що впроваджені в громаді, дозволили оцінити доступність та задоволеність цифровими послугами в залежності від типу населеного пункту.

В ході дослідження з'ясовані джерела фінансування розвитку цифрової інфраструктури територіальних громад, основними з яких є: місцеві бюджети, державний бюджет та грантове фінансування.

Доведена необхідність оприлюднення наборів даних на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних для успішної цифрової трансформації, що на даний момент ускладнено і обмежено через кібератаки агресора.

У подальшому результати дослідження можуть бути використані територіальними громадами для визначення пріоритетів щодо організації безпечного електронного середовища для кожного громадянина та ефективного управління громадою.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Головне управління статистики у Чернігівській області. (2023). Відновлено з <https://www.chernigivstat.gov.ua/>
- Деякі питання цифрового розвитку. (2019). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D0%BF#Text>
- Єдиний державний веб-портал відкритих даних. (2023). Відновлено з <https://data.gov.ua/>
- Квітка, С. А., & Соколовська, О. О. (2015). Електронне врядування як інноваційний механізм взаємодії влади, бізнесу та громадянського суспільства: зарубіжний досвід та передумови розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*, 9, 26-34. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_9_6
- Клімушин, П. С., & Серенок, А. О. (2010). *Електронне урядування в інформаційному суспільстві*. ХарPI НАДУ "Магістр".
- Куйбіда, В. С., Карпенко, В. В., & Наместнік, В. В. (2018). Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*, 1, 5-10. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2018_1_3
- Мудриєвська, Л. М. (2009). Проблеми інформаційного забезпечення діяльності державних службовців (правовий аспект). *Політико-правове забезпечення державної служби та служби в органах місцевого самоврядування*, 88-90
- Наместнік, В. В., & Павлов, М. М. (2020). Електронне, цифрове та smart-управління: сутність та співвідношення термінів. *Вісник НАДУ*, 96, 115-121
- Олійченко, І. М. (2011). Моделювання інформаційних процесів в органах державної влади. *Держава та регіони*, 1, 88-91
- Панченко, О., & Сердюк, І. (2020). Інформаційна державна політика на шляху Цифровізації. *Аспекти публічного управління*, 8(Спецвипуск 1), 107-109
- Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Чернігівської області. (2020). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/730-2020-%D1%80#Text>
- Про внесення змін до Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року та Плану заходів з її реалізації у 2021-2023 роках. №43-25/VIІ. (2020, Жовтень 28). *Рішення Чернігівської обласної ради*. Відновлено з <https://chor.gov.ua/component/k2/item/10360-pro-vnesennia-zmin-do-stratehii-staloho-rozvytku-chernihivskoi-ob>

- Про затвердження перспективного плану формування територій громад Чернігівської області. (2020). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2020-%D1%80#Text>
- Про Програму інформатизації Чернігівської області на 2021–2023 роки. №21-2/VIII. (2021, Січень 26). *Рішення Чернігівської обласної ради*. Відновлено з <https://chor.gov.ua/component/k2/item/10717-pro-prohramu-informatyzatsii-chnernihivskoi-oblasti-na-2021-2023-r>
- Про утворення та ліквідацію районів. (2020). *Постанова Верховної Ради України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>
- Серенюк, А. О. (2015). Нормативно-правове забезпечення впровадження електронного урядування в Україні: ініціативи Президента України. *Державне будівництво*, 1. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2015_1_7

REFERENCES

- About defining administrative centers and approving territories of territorial communities of Chernihiv region. (2020). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/730-2020-%D1%80#Text>
- About the formation and liquidation of districts. (2020). *Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>
- About the informatization program of the Chernihiv region for 2021–2023. No. 21-2/VIII. (2021, January 26). *Decision of the Chernihiv Regional Council*. Retrieved from <https://chor.gov.ua/component/k2/item/10717-pro-prohramu-informatyzatsii-chnernihivskoi-oblasti-na-2021-2023-r>
- Klimushin, P. S., & Serenok, A. O. (2010). *E-Governance in the Information Society*. Kharkiv: NADU 'Magistr.'
- Kuybida, V. S., Karpenko, V. V., & Namestnik, V. V. (2018). Digital Governance in Ukraine: Basic Definitions of Conceptual and Categorical Apparatus. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Series: Public Administration*, 1, 5-10. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2018_1_3
- Kvitka, S. A., & Šokolovska, O. O. (2015). E-Governance as an Innovative Mechanism for Interaction between Government, Business, and Civil Society: International Experience and Preconditions for Development in Ukraine. *Public Administration Aspects*, 9, 26-34. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_9_6
- Main Statistical Office in Chernihiv Region. (2023). Retrieved from <https://www.chernigivstat.gov.ua/>
- Mudriyevska, L. M. (2009). Problems of Information Support for the Activities of Public Servants (Legal Aspect). *Policy and Legal Support of Public Service and Service in Local Self-Government Bodies*, 88-90.
- Namestnik, V. V., & Pavlov, M. M. (2020). Electronic, Digital, and Smart Governance: Essence and Relationships of Terms. *NADU Bulletin*, 96, 115-121.
- Oliychenko, I. M. (2011). Modeling Information Processes in Government Bodies. *State and Regions*, 1, 88-91.
- On making changes to the Sustainable Development Strategy of the Chernihiv region for the period up to 2027 and the Action Plan for its implementation in 2021-2023. No. 43-25/VII. (2020, October 28). *Decision of the Chernihiv Regional Council*. Retrieved from <https://chor.gov.ua/component/k2/item/10360-pro-vnesennia-zmin-do-stratehii-staloho-rozvytku-chnernihivskoi-ob>
- On the approval of the prospective plan for the formation of the territories of communities of the Chernihiv region. (2020). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2020-%D1%80#Text>
- Panchenko, O., & Serdyuk, I. (2020). Information State Policy on the Path to Digitalization. *Public Administration Aspects*, 8(1), 107-109.
- Serenok, A. O. (2015). Legal and Regulatory Support for the Implementation of E-Governance in Ukraine: Initiatives of the President of Ukraine. *State Building*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2015_1_7
- Some issues of digital development. (2019). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D0%BF#Text>
- Unified State Web Portal of Open Data. (2023). Retrieved from <https://data.gov.ua/>

Ensuring the Exercise of Active Suffrage through the Use of Digital Technologies during the Election Process

UDC: 35.074.1:004.75

DOI: <https://doi.org/10.15421/152343>

Gusarevych Nataliia

Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0003-1109-181X>, nvgdnipro@gmail.com

Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract

The relevance of the study is related to the fact that digital transformation, as a global trend of modern social development, is gradually becoming the main global trend in the processes of reforming national electoral systems. Digital technologies become not only part of the material and technical support of the election process, but also begin to play the role of effective tools for ensuring the implementation of the general principles of the democratic organization of elections. The purpose of the article is to determine the features of the application of digital technologies in the election process, which help create effective mechanisms for the implementation of active voting rights of citizens.

The global experience of using digital technologies during the maintenance of the voter register, the formation of voter lists and their identification was analyzed. The prerequisites and prospects for digital modernization of the national election process are defined as conditions for ensuring the active electoral right of Ukrainian citizens. It is concluded that the use of modern digital technologies ensures the completeness and error-free maintenance of the voter register, the proper way of forming voter lists, and the accuracy of voter identification during voting. The relevant positive experience of foreign countries can become the subject of a wide expert discussion in Ukraine with the aim of making changes to the election legislation to include norms regarding the procedure and conditions for the implementation of digital elections.

Keywords: public administration, democracy, active suffrage, electoral process, digital transformation, digitalization, digital-era governance, digitalization, digital elections, open governance, Internet survey, voting behavior, cyber education, cyber security, cyber protection, digital literacy, user identification

Забезпечення реалізації активного виборчого права шляхом застосування цифрових технологій під час виборчого процесу

Гусаревич Наталія

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)

Анотація

Актуальність дослідження пов'язана з тим, що цифрова трансформація, як глобальний тренд сучасного розвитку суспільства поступово стає основною світовою тенденцією у процесах реформування національних виборчих систем. Цифрові технології стають не тільки частиною матеріально-технічного забезпечення виборчого процесу, а й починають відігравати роль дієвих інструментів забезпечення реалізації загальних принципів демократичної організації виборів. Метою статті є визначення особливостей застосування у виборчому процесі цифрових технологій за допомогою яких створюються ефективні механізми для реалізації активного виборчого права громадян.

Проаналізовано світовий досвід використання цифрових технологій під час ведення реєстру виборців, формування списків виборців та їх ідентифікації. Визначено передумови та перспективи цифрової модернізації вітчизняного виборчого процесу, як умови забезпечення реалізації активного виборчого права громадян України. Робиться висновок, що застосування сучасних цифрових технологій забезпечує повноту та безпомилковість ведення реєстру виборців, належний спосіб формування списків виборців та точність ідентифікації виборця під час волевиявлення. Відповідний позитивний досвід зарубіжних країн може стати предметом широкого експертного обговорення в Україні з метою внесення змін до виборчого законодавства на предмет включення норм щодо порядку та умов впровадження цифрових виборів.

Ключові слова: публічне управління, демократія, активне виборче право, виборчий процес, цифрова трансформація, діджиталізація, digital-era governance, цифровізація, цифрові вибори, відкрите врядування, Інтернет-опитування, поведінка під час голосування, кіберосвіта, кібербезпека, кіберзахист, цифрова грамотність, ідентифікація користувачів

Стаття надійшла / Article arrived: 30.09.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Зі стрімким розвитком науково-технічного прогресу цифрові технології стають домінантою у забезпеченні більшої ефективності у багатьох сферах життя суспільства, і інститут виборів не є винятком. Сьогодні, удосконалення всіх національних виборчих систем у світі, відбувається за рахунок широкого застосування цифрових інновацій: впровадження цифрових виборчих реєстрів та списків виборців, автоматизації оновлення їх бази даних, технологій блокчейн, біометричної ідентифікації, штучного інтелекту, Big data тощо (Digital technology in elections, 2018).

Світовий досвід імплементації цифрових технологій у виборчий процес є досить різноманітним, але в цілому таким, що підтверджує глобальний тренд на впровадження цифрових виборів. Цей процес охоплює всі етапи організації виборів, від ведення реєстрів громадян, що мають право голосу, формування списків виборців та реєстрації кандидатів до безпосередньо голосування та встановлення результатів волевиявлення.

Проте, переважна більшість країн, в першу чергу, намагається дотримуватися основних принципів та стандартів застосування новітніх технологій під час виборчого процесу, сформульованих у міжнародних документах (Кодекс належної практики у виборчих справах Венеціанської комісії; Доповідь Венеціанської комісії про сумісність віддаленого та електронного голосування зі стандартами Ради Європи; Настанови ОБСЄ щодо спостереження й оцінювання цифрових рішень, які застосовують на виборах; Рекомендації Ради Європи державам-членам про правові, організаційні та технічні стандарти електронного голосування тощо) основною ідеєю яких є те, що цифрові рішення для виборів мають узгоджуватися із правовими принципами, які застосовуються для проведення демократичного процесу волевиявлення.

Одним з прямих керівних загальноєвропейських принципів у галузі виборів є принцип загального виборчого права, який передбачає, що кожна людина за певних умов (відповідне громадянство, вік, дієздатність тощо) має право обирати й бути обраною (Європейський демократичний доробок, 2009), тобто має активне та пасивне виборче право.

В Україні пасивне виборче право гарантовано статтею 38 Конституції України та статтею 10 Виборчого кодексу України, а активне виборче право - статтями 70, 71 Конституції та статтею 7 Виборчого кодексу відповідно.

Проте, сам факт володіння виборчим правом не тотожне факту наявності

реальної можливості його реалізації під час волевиявлення. Тому для того, щоб виборець міг реалізувати своє активне виборче право, у процесі організації та проведення волевиявлення повинна бути забезпечена наявність певних умов, а саме:

- повнота та точність ведення виборчого реєстру (за умови його передбаченості законодавством певної країни);
- повнота та точність формування списків виборців;
- точна ідентифікація виборця під час волевиявлення.

Метою статті є визначення особливостей застосування у виборчому процесі цифрових технологій за допомогою яких створюються ефективні механізми для реалізації активного виборчого права громадян.

Використано метод компаративного аналізу світового досвіду використання цифрових технологій для проведення цифрових виборів – ведення реєстру виборців, формування списків виборців та процедури ідентифікації виборців, а також оцінки передумов та перспектив відповідної цифрової модернізації вітчизняного виборчого процесу

Огляд публікацій.

Щодо особливого значення принципу загального виборчого права для побудови національної державності яскраво висловився український вчений-правознавець початку ХХ століття Б. Кістяківський: «Немає нічого, що такою мірою забезпечувало б державну єдність і національну солідарність, як загальне виборче право» (Кістяківський, 1996), а один з найкращих фахівців у галузі виборчого права, Ю. Ключковський, описуючі обов'язки держав щодо гарантування активного виборчого права, точно зазначив, що: «Забезпечення права голосу – це не питання заборони свавільного протиправного позбавлення права голосу чи можливості ним скористатися, що є типовим явищем для недемократичних режимів і розглядається як порушення принципу чесних виборів. Проблема забезпечення права голосу полягає у недопущенні позбавлення можливості голосувати (легально чи фактично) громадян в умовах демократії» (Ключковський, 2018).

На сьогодні ще мало наукових досліджень, які присвячені аналізу тенденції застосування цифрових технологій під час виборчого процесу, в тому числі на етапах ведення виборчих реєстрів, формування списків виборців та їх ідентифікації під час волевиявлення. Більшість науковців у своїх дослідженнях зосереджуються на етапі модернізації безпосередньо процедури голосування, а тенденції цифровізації інших

етапів виборчого процесу розглядають опосередковано.

Детально визначено особливості проведення цифрового голосування в роботах таких іноземних вчених, як А. Agarwala, S. Clift, B. Goldsmith,

P. Indiresan, H. Prasad, H. Ruthrauff, D. Shahani, A. Trechsel.

Серед вітчизняних наукових дослідників слід відмітити роботи

І. Жаровської та В. Ковальчук (2020), які дослідили теоретичні аспекти відповідності демократичним стандартам цифрових технологій у виборчому процесі; М. Аппелгейт, Т. Чануссот та В. Басистого (2020), які для органів адміністрування виборів підготували загальний огляд щодо порядку проведення інтернет-голосування; О. Стогової (2021), яка проаналізувала тенденції правого забезпечення цифрового голосування; С. Квітки (2020, 2022), який розглядає процес цифровізації виборчого процесу, як природний елемент глобального світового тренду розвитку суспільства, його цифрової трансформації.

За останні роки в Україні було проведено кілька змістовних досліджень на запит Центральної виборчої комісії за підтримки проекту Ради Європи «Підтримка прозорості, інклюзивності та чесності виборчої практики в Україні». Зокрема, слід відмітити роботу А. Маурер «Цифрові технології у виборах», в якій авторка здійснила системний огляд сучасних технологій, що використовуються у виборчому циклі та висвітлила питання розроблення відповідної нормативно-правової бази (Маурер, 2020). А. Магера у своїй роботі «Використання електронних реєстрів у виборчому процесі в Україні та шляхи оптимізації» описав, як новітні технології використовуються у процесі ведення реєстрів виборців, складанні списків виборців, а також навів приклади використання технологічних інновацій під час проведення ідентифікації виборців (Магера, 2020).

Також, слід відмітити, кілька змістовних аналітичних матеріалів, що були підготовлені за останні кілька років. Наприклад, в аналітичних доповідях «Електронне голосування: перспективи впровадження в Україні» (2021) та «Дистанційне електронне голосування як механізм реалізації виборчих прав громадян України, що перебувають за кордоном (у контексті застосування європейських стандартів електронного голосування)» (2021) Національного інституту стратегічних досліджень розглянуто перспективи та ризику дистанційного голосування та надано рекомендації щодо перспектив упровадження

системи цифрового голосування в Україні. В аналітичному звіті «Цифрові технології та виборчий процес: стандарти ЄС на захисті демократичного вибору», що був проведений експертами Громадської організації «Лабораторія цифрової безпеки» (Людва, & Дворовий, 2022) проведено детальний огляд законодавства країн Європейського Союзу у площині протидії загрозам використання цифрових технологій для протиправного втручання у виборчі процеси.

Результати дослідження.

Ведення реєстрів виборців, є необхідною умовою для забезпечення здійснення права голосу. Реєстрація виборців виступає детермінантом організації виборчого процесу загалом та забезпечує реалізацію основних принципів виборчого права, а саме: загальності виборчого права, рівності виборців, однократності, факультативності й особистого характеру голосування. Під час належного складання реєстрів виборців реалізуються важливі процедури виборчого процесу: створення юридичних підстав для голосування виборців, а також тих, що характеризуються кількісними показниками виборчого корпусу (утворення виборчих округів, виборчих комісій, дільниць тощо).

Встановлення персонального складу виборчого корпусу, як з огляду на забезпечення відповідного суб'єктивного виборчого права, так із огляду на необхідність визначення кількісного значення виборців, що ведеться органами влади, виступає одночасно і основоположною частиною легітимізації виборів, як способу безпосереднього здійснення влади народу, так і «технічним допуском» певної сукупності виборців до можливості реалізувати активне виборче право (Заставна, 2023).

Досвід зарубіжних країн демонструє, що саме цифрові технології значно спрощують процес створення реєстрів виборців, дозволяють уникнути помилок (внесення недостовірних даних про виборця, його статус, включення померлих, подвійне включення однієї особи тощо), а також скорочують терміни та фінансово-економічні витрати для формування та оновлення списків виборців під час виборчої кампанії.

Розглянемо найбільш типові способи цифрового ведення реєстрів виборців у сучасному світі.

У переважній більшості держав ЄС, ведення реєстрів виборців відбувається автоматизованим способом в цифровому форматі. Їх актуальність підтримується або в режимі реального часу (наприклад, зміна місця проживання виборця і його реєстрація за новим місцем проживання автоматично ведуть до змін у відповідних

реєстрах), або шляхом періодичного (раз на місяць чи рік) уточнення. Наприклад, у Данії, Естонії, Італії, Латвії, Польщі, Португалії практикується постійне автоматичне оновлення змісту реєстру виборців на підставі даних національних реєстрів громадян, що формуються та обслуговуються у цифровий спосіб (центрів реєстрації населення, податкових служб, міністерств внутрішніх служб тощо).

В Великобританії, Ірландії, Литві, Німеччині, Словаччині, Словенії, Фінляндії, Швеції цей процес відбувається однократно, тільки перед виборами. В країнах, де участь у голосуванні є обов'язковою (наприклад, Австралія, Аргентина, Бразилія, Греція, Люксембург, Мексика, Панама, Перу, Сингапур, Тайланд, Туреччина), а також в Австрії, Великобританії, Литві, Польщі (щодо військовослужбовців), Швеції (щодо громадян, що проживають закордоном) обов'язок уточнення даних реєстру виборців покладається на самого виборця. Як, правило, доступ до такого реєстру громадянин має через особистий онлайн-кабінет (Право обирати і бути обраним в країнах ЄС, 2020).

У США діє доволі складна та громізка система реєстрації виборців і при цьому кожний штат наділений власним правом регламентувати процедуру виборів, зокрема й реєстрації виборців та складання на підставі них виборчих списків. Різне застосування конституційних та законодавчих норм на рівні штату визначило різноманітність організаційних механізмів особистої реєстрації виборців у США, в т.ч. й за допомоги цифрових технологій:

35 штатів перейшли на електронну реєстрацію через департаменти автотранспорту штатів, у 38 штатах виборці реєструються в онлайн-режимі, у 34 штатах використовують для реєстрації певну форму електронного опитування виборців. (Kovalenko M., 2017).

В Україні, створення Державного реєстру виборців, як автоматизованої системи, призначеної для забезпечення державного обліку громадян, які мають право голосу, стало одним з перших технологічних проривів в модернізації вітчизняного виборчого процесу (ЦВК – 25, 2022), що у період 2007-2020 рр. значно прискорило цифрову трансформацію інституту виборів в цілому.

Спочатку у 2007 році був прийнятий Закон України «Про Державний реєстр виборців». Наприкінці вересня 2009 року була введена в експлуатацію автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система «Державний реєстр виборців», яка у серпні 2011 року була трансформована в автоматизовану інформаційно-комунікаційну систему (АІКС). Поступовий

технологічний розвиток системи дозволив у 2013 році запустити програмний ресурс «Особистий кабінет виборця» на офіційному веб-сайті за допомогою якого громадянин, що має право голосу, може в дистанційному режимі отримати інформацію про включення його до реєстру. У 2016 році цей онлайн-ресурс було модернізовано, зокрема, додано функції з пошуку виборчої дільниці та подачі звернень до Служби розпорядника Державного реєстру виборців.

Після тривалих експертних обговорень, наприкінці 2019 року, попередні чергового виборчого циклу, Центральна виборча комісія (далі - ЦВК) провела черговий етап цифровізації ведення реєстру виборців та встановила порядок зміни місяця голосування виборця без зміни його виборчої адреси шляхом заповнення відповідної електронної форми (Про Порядок тимчасової зміни місяця, 2019).

Цікавим, є факт, що за офіційними даними з 105857 виборців, які звернулися під час виборчого процесу 2020 року щодо зміни або визначення своєї виборчої адреси, 48012 осіб (45% від загальної кількості звернень) використовували саме дистанційний режим (Табл.1.) (Майже сто тисяч виборців, 2020).

Відповідно звіту ЦВК, у 2023 році, технічні роботи над цифровим удосконаленням Державного реєстру виборців тривають, не зважаючи на тимчасове припинення його функціонування та ведення під час дії в Україні воєнного стану. Проведено комплекс робіт з оптимізації систем Державного реєстру виборців: налагоджено програмні і апаратні засоби захисту інформації, доступу до цієї системи користувачів з використанням кваліфікованих електронних підписів; запроваджено сучасні технології та засоби захисту інформації, кібербезпеки та кіберзахисту для посилення захищеності всієї системи, зокрема в умовах військової агресії російської федерації проти України. (ЦВК тестово перевірить систему, 2023). таким чином, ЦВК, навіть в умовах воєнного стану, неухильно впроваджує цифрові технології у виборчий процес відповідно до Стратегічного плану Центральної виборчої комісії на 2020-2025 роки (2020).

На думку, експертів з виборчого права, цифрові технології мають збільшити потенціал та ефективність використання Державного реєстру виборців України, в тому числі для впровадження цифрової ідентифікації виборців під час голосування (Магера А., 2020).

Формування виборчих списків є правовим способом підтвердження виборчих прав громадян, і саме, цифрові технології значно

Табл.1.

**Відомості щодо кількості опрацьованих звернень виборців
за період з 01.07.2020 по 29.09.2020**

Вид звернення	Разом	В тому числі поданих дистанційно засобами Кабінету виборця			В тому числі поданих шляхом фізичного відвідування офісів органів ведення Реєстру		
		Всього	Задоволено	Відмовлено	Всього	Задоволено	Відмовлено
Звернення щодо включення до Реєстру	2684	714	291	423	1970	1924	46
Звернення про внесення змін до ідентифікаційних даних	4474	270	178	92	4204	4202	2
Звернення щодо зміни виборчої адреси (ч.2, 7 ст.8)	4170	610	366	244	3560	3340	220
Звернення щодо зміни виборчої адреси (ч.3 ст.8)	99525	46365	41933	4432	53160	53028	132
Звернення щодо зміни виборчої адреси (ч.4 ст.8)	2162	1037	849	188	1125	1125	0
Звернення про внесення змін до відомостей про НСП	15	15	11	4	0	0	0
Звернення щодо неправильностей у Реєстрі іншої особи	61	53	11	42	8	2	6
Запит щодо змісту персональних даних	18298	273	238	35	18025	17797	228
Запит щодо виборців за власною виборчою адресою	445	352	268	84	93	86	7
Разом	131834	49689	44145	5544	82145	81504	641

полегшують процес їх створення, оскільки складність оновлення та повторної перевірки паперових списків виборців підвищує ризик занесення в перелік, наприклад, померлих виборців або здійснення декількох записів однієї і тієї самої особи, створюючи простір для фальсифікацій. Цифрові реєстри, навпаки, більш керовані та позбавлені цих недоліків.

У переважній більшості країн ЄС для складання списків виборців використовуються дані виборчих реєстрів (якщо їх ведення передбачено національним законодавством) або інших загальнодержавних реєстрів громадян, що ведуться цифровим способом і не зобов'язують громадян подавати дані про зміну місця реєстрації. В європейських країнах, найчастіше, продовжують формування списків виборців у паперовому вигляді паралельно з електронним варіантом.

У пошуках нових технологій, які б сприяли процесу голосування, у США все більшого поширення набувають електронні списки виборців (e-poll books). У різних штатах по-різному регулюється питання їх використання. У деяких штатах передбачили процес сертифікації електронних списків виборців (Алабама, Каліфорнія, Коннектикут, Айдахо, Індіана, Массачусетс, Нью-Гемпшир, Нью-Джерсі, Огайо, Пенсильванія, Техас, Вірджинія), схожий на ту, що застосовується до сертифікації обладнання для голосування. У деяких штатах врегулювали це питання в адміністративних правилах та директивах, у інших – в процедурних керівних вказівках, але не проводять формальної сертифікації (Колорадо,

Делавер, Джорджія, Канзас, Меріленд, Мічиган, Невада, Нью-Мексико, Род-Айленд, Південна Кароліна, Юта, Вісконсін), а у деяких взагалі не ухвалили нормативно-правового регулювання щодо електронних списків виборців, які використовують (штат Кентуккі та округ Колумбія). У восьми штатах (Аляска, Гаваї, Луїзіана, Монтана, Оклахома, Орегон, Вермонт, Вашингтон) не використовуються електронні списки виборців, хоча і немає відповідної заборони. Пряма заборона використання електронних списків виборців існує лише в єдиному штаті Мен (Магера, 2020).

В Австралії, передбачена система, коли списки виборців оновлюються автоматично в онлайн-режимі. Після того, як у мережу введена (включаючи адресу) інформація про виборця, електронна виборча система автоматично заносить його у відповідний федеральний виборчий округ, округ штату або район на виборах до місцевих органів влади. Якщо виборець змінює місце проживання всередині країни, він самостійно через онлайн-форму надсилає нову реєстраційну картку, а комп'ютерна система також автоматично актуалізує інформацію і сортує її за відповідними виборчими одиницями. Таким чином, у масштабі всієї країни реєстрація ведеться безперервно і списки виборців оновлюються в міру необхідності в цифровому режимі (Коваленко, 2015).

В Україні списки виборців почали формувати на основі відомостей Державного реєстру виборців з 2010 року, що в разі підвищило рівень повноти їх наповнення та достовірності внесених даних.

Цифрова трансформація процесу формування та ведення списків виборців в Україні почалася у 2020 році, коли Постановою ЦВК було впроваджено можливість уточнення даних попереднього списку виборців онлайн-способом (Порядок подання виборцем заяви, 2020) та закріплено на законодавчому рівні процес передачі дільничним виборчим комісіям на закордонних виборчих дільницях попередніх списків виборців лише в електронному вигляді (Виборчий кодекс України, 2019). Також, розробка та впровадження електронних списків виборців в Україні передбачені у Стратегічному плані Центральної виборчої комісії на 2020-2025 роки (2020).

Ідентифікація виборців у день голосування у розвинених країнах відбувається на підставі пред'явлення паспортів або ідентифікаційних цивільних карт із носіями інформації. Країни Глобального Півдня, навпаки, стали лідерами у використанні біометричних технологій на виборах, саме через відсутність надійних документів, що засвідчують особу та електронних реєстрів населення. Такі технології (сканування відбитку пальця та райдужної оболонки ока) при складанні списків виборців та ідентифікації виборця у день голосування використовуються у цих країнах, насамперед, для захисту від повторного голосування.

П'ятдесят дві країни, переважно Африки, Південної Америки, Південно-Східної Азії, використовують технології біометричної ідентифікації під час реєстрації виборців (Is the Biometric Date, 2022). Як правило, ці країни використовують один з видів біометричних показників, переважно відбиток пальця.

Існують країни, що поєднують кілька способів та інструментів ідентифікації виборця. Наприклад, Венесуела використовує цифрову перевірку відбитків пальців у доповнення до перевірки посвідчень особи з фотографією, а в Індонезії біометричне посвідчення особи, що містить відбитки пальців, райдужної оболонки ока та фотографію обличчя є одночасно і паспортом, і посвідченнями виборця та платника податків.

На противагу скануванню відбитка пальця, сканування райдужної оболонки ока визнається більш надійним методом біометричної ідентифікації, проте він і на порядок дорожчий. Вперше у світі, у виборчому процесі, цю технологію для ідентифікації виборців було застосовано на загальних виборах 2017 р. у Республіці Сомаліленд (самопроголошена невизнана держава, яка до її розпаду в 1990-ті рр. входила до складу Сомалі) (International Election Observation Mission, 2017).

Якщо узагальнити всі варіації застосування ідентифікації виборців за допомогою біометричних технологій, то можна зробити висновок, що в ідеалі під час голосування кожна виборча дільниця повинна бути оснащеною електронними журналами для реєстрації громадян, які проголосували та пристроями з підключеними до них сканерами відбитків пальців та райдужної оболонки ока. Перед тим, як одержати виборчий бюлетень, громадянин повинен пройти біометричну ідентифікацію, щоб підтвердити той факт, що в день виборів він ще не голосував.

Проте, за наявності у громадян ID-карт, найбільш вдалий алгоритм дій під час голосування виглядає так. Прийшовши на виборчу дільницю, виборець пред'являє свою ID-карту та сканує відбитки пальців та/або райдужну оболонку ока. Біометрична система в автоматичному режимі порівнює відомості про біометричні ідентифікатори, що зберігаються в пам'яті картки, з інформацією про знов відскановані відбитки пальців, і, якщо вони збіглися, особистість виборця вважається підтвердженою і він одержує бюлетень. Під час процесу біометричної ідентифікації виборця можуть брати участь представники різних політичних партій, які контролюють процес голосування на дільницях. Звісно, ще бажана перевірка за загальним реєстром виборців або ведення єдиного в країні електронного журналу осіб, які проголосували, щоб уникнути можливості голосування за іншим місцем проживання. На виборчих дільницях також слід передбачити дії у разі виникнення нестандартних ситуацій. Це може бути і відмова електроживлення, і відмова біометричного обладнання (Захаров, & Рудешко, 2015).

Сучасні біометричні системи, що дозволяють розпізнавати кожну людину за унікальними, характерними тільки їй ідентифікаційними даними, дозволяють реалізувати на практиці принцип «одна людина – один голос». Додатковими перевагами застосування біометрики також є пришвидшення процесу волевиявлення та підрахунку голосів.

Саме новітні біометричні технології можуть стати основним інструментом для ідентифікації виборців, що в, першу чергу, допоможе запобігти можливості повторного голосування, як на виборчих дільницях, так і під час цифрового голосування. З технічним розвитком і здешевленням технологій сканування (вже сьогодні сканування відбитків пальців, райдужної оболонки ока, розпізнавання обличчя є навіть в деяких моделях мобільних телефонів) - ця технологія ідентифікації виборців може стати основною для більшості країн світу.

В Україні використання біометричних технологій стало системним явищем з 2012 року, коли був прийнятий Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» (2012). Як наслідок, сьогодні в українському середовищі, широко використовуються внутрішні паспорти у вигляді ID-карток, біометричні закордонні паспорти, Mobile ID, Bank ID, які у перспективі можуть бути використані для забезпечення ідентифікації особи виборця під час цифрового голосування.

Окремо, слід розглянути ідентифікацію виборців в системі цифрового голосування, яке може відбуватися, як віддалено, у режимі онлайн, так і безпосередньо на виборчій дільниці. Оскільки цифрове голосування стає у світі все більш поширеним та технологічно інноваційним, особливо там, де процес волевиявлення відбувається за допомогою мережі Інтернет чи телефонним способом, ці системи ідентифікації стають вирішальними для забезпечення можливості голосувати лише виборцям та запобігають можливості повторного голосування. (Жаровська, & Ковальчук, 2020).

На сьогодні для ідентифікації виборців в системі цифрового голосування використовуються:

- електронні посвідчення особи;
- персональні номери (PIN-коди);
- оцифрована фотографія;
- штрих-кодування;
- інфраструктура відкритих ключів / електронні підписи;
- паролі.

Належна ідентифікація виборця є одним з основних предметів дискусії серед прихильників та критиків широкого застосування онлайн-голосування. (Афанасьєва, 2022).

Експерти з кібербезпеки та IT-аналітики часто є рішучими противниками впровадження цифрового голосування, аргументуючи тим, що, навіть на етапі цифрової ідентифікації виборця існують такі проблеми та перешкоди:

- будь-яке програмне забезпечення, особливо в смартфонах є вразливим;
- система ідентифікації виборців через MobileID (BankID) обмежує коло громадян, які можуть брати участь в такому голосуванні, багато з українців не мають згаданих ідентифікаторів;
- у випадку голосування через мобільні додатки виникає проблема не розвинутої контрактної системи взаємодії з мобільними операторами, більшість громадян користується pre-paid-пакетами;

- система SmartID ідентифікує не людину, а її смартфон;

- потрібна сертифікація інформаційно-комунікаційних технологій, які будуть застосовані на виборах, але зараз не існує глобального технічного стандарту для цього

- перебої з інтернетом та мобільним зв'язком в день виборів можуть унеможливити волевиявлення виборців.

Проте стрімкий розвиток цифрових технологій, дозволяє прогнозувати, що більшість цих технічних недосконалостей з часом буде вирішено.

Висновки.

Цифрова трансформація виборчого процесу стала основним трендом сучасних моделей реформування національних виборчих систем у всьому світі.

Аналіз виборчих циклів, проведених за останні десятиліття, дозволяє зробити висновок, що переважна більшість держав, незалежно від їх територіальної належності, політичного устрою та рівня соціально-економічних показників поступово та кумулятивно інтегрують сучасні цифрові технології протягом всіх етапів проведення виборчого процесу.

Ведення реєстрів виборців у цифровому вимірі та їх адміністрування автоматизованим способом дозволяє державам значно спростити процес обліку громадян, що мають право голосу, а також забезпечити точність та об'єктивну доцільність під час утворенні виборчих округів, виборчих комісій, дільниць тощо. Цифровізація реєстрів виборців, також, значно скорочує терміни та бюджетні витрати для подальшого формування та уточнення списків виборців під час виборчої кампанії.

Формування списків виборців на підставі виборчих реєстрів у цифровий спосіб в разі зменшує можливість допущення помилок, на кшталт, внесення у перелік осіб, що не мають право голосу чи недостовірних даних про виборця, що, в свою чергу, унеможливує реалізацію його активного виборчого права.

Сучасні біометричні технології забезпечують точність ідентифікації виборців під час волевиявлення, що допомагає запобігти можливості повторного голосування, як на дільниці, так і під час віддаленого голосування.

Аналіз зарубіжного досвіду щодо застосування цифрових технологій в процесі ведення реєстрів виборців, формування списків виборців та ідентифікації виборця під час волевиявлення, доводить перспективність та необхідність проведення цифрової модернізації вітчизняного виборчого процесу, що, у свою чергу, забезпечить реальну, а не декларативну

можливість реалізації виборцями свого активного виборчого права.

В Україні цифровізація інституту виборів йде дуже повільно та не має ознак системного та стратегічно виваженого процесу. На нашу думку, назріла необхідність проведення широкого експертного обговорення системних змін до Виборчого Кодексу України та інших нормативно-правових актів, що регламентують процес проведення виборів на предмет

включення норм щодо порядку та умов впровадження цифрових технологій.

Саме використання цифрових технологій під час виборчого процесу має стати основною рушійною силою, що допоможе Україні провести післявоєнні вибори з дотриманням всіх демократичних принципів і стандартів, а також надати реальну можливість проголосувати всім громадянам, що мають право голосу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Апллгейт, М., Чануссот, Т., & Басистий, В. (2020). Інтернет-голосування: питання до розгляду. Загальний огляд для органів адміністрування виборів. *Біла книга IFES*. Відновлено з <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2020/04/IFES-Ukraine-Considerations-for-Internet-Voting-in-ukraine-v6-2020-04-03-ukr.pdf?fbclid=IwAR0vzsbu8m9jzdxrv44lo-pmulbnznwkpqdsj6rmobx3khc1n84gk25qrg>
- Афанасьєва, М. В. (2022). Перспективи електронного голосування в Україні: політична та громадська дискусія. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету* №57, 18-23.
- Виборчий кодекс України*. (2019). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
- Жаровська, І. М., & Ковальчук, В. Б. (2020). Цифрові технології у виборчому процесі: теоретичні аспекти відповідності демократичним стандартам. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 4 (14), 4-10.
- Заставна, О. П. (2023). Реєстрація виборців як передумова реалізації конституційного виборчого права громадян. *Галицькі студії: Юридичні науки*, 2, 28-34.
- Захаров, В. П., & Рудешко, В. І. (2015). *Біометричні технології у XXI столітті та їх використання правоохоронними органами*: посібник. 2-ге вид., доп. Львів : ЛьвДУВС. Відновлено з <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6/1/%d0%97%d0%b0%1%96%d1%97.pdf>
- Квітка, С. (2020). Цифрові трансформації як сучасний тренд періодичного циклу розвитку суспільства. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України. Спецвипуск*. 2020. С. 131–134. <https://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-131-134>
- Квітка, С., & Гусаревич, Н. (2022). Застосування технології виборчого блокчейну в системі цифрового голосування. *Аспекти публічного управління*, 10(2), 23-30. <https://doi.org/10.15421/152209>
- Ключковський, Ю. (2018). *Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні*: монографія. Київ : Ваіте.
- Ключковський, Ю. Б. (2009). Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права. *Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи*, 2, 145-147.
- Коваленко, М. Г. (2015). Моделі формування списків виборців. *Право та інноваційне суспільство*, № 1, 76-81.
- Коваленко, М. Г. (2017). Регістрація избирателей в США и Канаде: организационно-правовой аспект. *Leges et Viae*, 312(12/2), 84-87.
- Людва, А., & Дворовий, М. (2022). *Цифрові технології та виборчий процес: стандарти ЄС на захисті демократичного вибору*. Аналітичний звіт. ГО «Лабораторія цифрової безпеки». Відновлено з <https://dslua.org/wp-content/uploads/2022/10/TSyfrovi-tekhnohii-ta-vyborchyy-protses.pdf>
- Магера, А. (2020). *Використання електронних реєстрів у виборчому процесі в Україні*. Видавництво Ради Європи. Відновлено з <https://rm.coe.int/study-elections-lists-andrii-magera/16809ec314>
- Майже сто тисяч виборців змінили виборчу адресу напередодні місцевих виборів. *Сайт Громадянської мережі ОПОРА*. Відновлено з <https://oporaua.org/vybory/maizhe-sto-tisiach-vibortsiv-zminili-viborchu-adresu-naperehodni-mistsevih-viboriv-21101>
- Маурер, А. Д. (2020). *Цифрові технології у виборах: питання, висновки та перспективи*. Видавництво Ради Європи. Відновлено з <https://rm.coe.int/ardita-driza-maurer-digital-technologiesregulations-fin/16809e7f8f>
- Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус. *Закон України №5492-VI (2012)* Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>
- Про Порядок подання виборцем заяви про уточнення попереднього списку виборців на звичайній виборчій дільниці з використанням мережі «Інтернет». *Постанова ЦВК від 25 серпня 2020 року №201* Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0201359-20#Text>
- Про Порядок тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни його виборчої адреси. *Постанова ЦВК від 02 грудня 2019 року № 1969* Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1969359-19#Text>
- Про Стратегічний план Центральної виборчої комісії на 2020-2025 роки. *Постанова ЦВК від 11 червня 2020 року №102*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-20#Text>
- Стогова, О. В., & Мурач, Д. В. (2021). Електронне голосування: проблеми та перспективи запровадження. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 3, 38-40. Відновлено з http://lsej.org.ua/3_2021/10.pdf
- Токар-Остапенко, О. В. (2021). *Дистанційне електронне голосування як механізм реалізації виборчих прав громадян України, що перебувають за кордоном (у контексті застосування європейських стандартів електронного голосування)*. Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. Відновлено з <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/dystantsiynne-elektronne-holosuvannya-yaak-mekhanizm-realizatsiyi>

- Токар-Остапенко, О. В. (2021). *Електронне голосування: перспективи впровадження в Україні аналітичних доповідях*. Аналітичний матеріал. Національний інститут стратегічних досліджень. Відновлено з <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/tokar-1.pdf>
- ЦВК – 25. Технологічна модернізація та Державний реєстр виборців. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. Відновлено з <https://cvk.gov.ua/novini/tsvk-25-tehnologichna-modernizatsiya-ta-derzhavniy-reiestr-vibortsiv.html>
- ЦВК тестово перевірить систему Державного реєстру виборців. *Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії*. Відновлено з <https://cvk.gov.ua/novini/tsvk-testovo-perevirut-sistemu-derzhavnogo-reiestru-vibortsiv.html>
- Is the Biometric Date used in voter Identification at polling stations?* Retrieved from <https://www.idea.int/data-tools/questionview/739>
- Report on the Somaliland Presidential Election. (13th November 2017). *International Election Observation Mission*. Retrieved from https://www.ucl.ac.uk/bartlett/development/sites/bartlett/fles/somaliland_election_report_web2.pdf
- Russell, M., & Zamfir, I. (2018). *Digital technology in elections Efficiency versus credibility?* BRIEFING European Parliamentary Research Service. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=eprs_bri\(2018\)_625178](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=eprs_bri(2018)_625178)

REFERENCES

- About the procedure for a voter to submit an application to clarify the preliminary list of voters at a regular polling station using the Internet. *Resolution of the CEC* dated August 25, 2020 No. 201 Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0201359-20#Text>
- About the Procedure for temporarily changing a voter's voting place without changing his election address. *Resolution of the CEC* dated December 2, 2019 No. 1969 Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1969359-19#Text>
- About the Strategic Plan of the Central Election Commission for 2020-2025. *Resolution of the CEC* dated June 11, 2020 No. 102. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-20#Text>
- About the Unified State Demographic Register and documents confirming the citizenship of Ukraine, certifying a person or his special status. *Law of Ukraine* No. 5492-VI (2012) Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>
- Afanasyeva, M. V. (2022). Prospects of electronic voting in Ukraine: political and public debate. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University* No. 57, 18-23.
- Almost one hundred thousand voters changed their electoral address on the eve of local elections. *The site of the Civil Network OPORA*. Retrieved from <https://oporaua.org/vybory/maizhe-sto-tisiach-vibortsiv-zminili-viborchu-adresu-naperedodni-mistsevikh-viboriv-21101>
- Applegate, M., Chanussot, T., & Basisty, V. (2020). Internet voting: issues for consideration. General overview for election administration bodies. *IFES White Paper*. Retrieved from <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2020/04/IFES-Ukraine-Considerations-for-Internet-Voting-in-ukraine-v6-2020-04-03-ukr.pdf?fbclid=iwar0vzs6u8m9jzdxrv44lo-pmulbnznwkpqsj6rmobxx3khc1n84gk25qrg>
- CEC - 25. Technological modernization and the State Register of Voters. *Official website of the Central Election Commission*. Retrieved from <https://cvk.gov.ua/novini/tsvk-25-tehnologichna-modernizatsiya-ta-derzhavniy-reiestr-vibortsiv.html>
- Election Code of Ukraine*. (2019). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
- Is the Biometric Date used in voter identification at polling stations?* Retrieved from <https://www.idea.int/data-tools/questionview/739>
- Klyuchkovskiy, Yu. (2018). *Principles of electoral law: doctrinal understanding, status and prospects of legislative implementation in Ukraine*: monograph. Kyiv: Vaite.
- Klyuchkovskiy, Yu. B. (2009). European democratic development in the field of electoral law. *Materials of the Venice Commission, Parliamentary Assembly, Committee of Ministers, Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe*, 2, 145-147.
- Kovalenko, M. G. (2015). Models of formation of voter lists. *Law and innovative society*, No. 1, 76-81.
- Kovalenko, M. G. (2017). Voter registration in the USA and Canada: organizational and legal aspect. *Legea și Viața*, 312(12/2), 84-87.
- Kvitka, S. (2020). Digital transformations as a modern trend of the periodic cycle of society's development. *Collection of scientific works of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Special issue*. 2020. P. 131-134. <https://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-131-134>
- Kvitka, S., & Husarevich, N. (2022). Application of electoral blockchain technology in the digital voting system. *Public administration aspects*, 10(2), 23-30. <https://doi.org/10.15421/152209>
- Ludva, A., & Dvorovy, M. (2022). *Digital technologies and the electoral process: EU standards for the protection of democratic choice*. Analytical report. NGO "Laboratory of Digital Security". Retrieved from <https://dslua.org/wp-content/uploads/2022/10/TSyfrovi-tehnolohii-ta-vyborchyy-protses.pdf>
- Magera, A. (2020). *Use of electronic registers in the election process in Ukraine*. Publishing House of the Council of Europe. Retrieved from <https://rm.coe.int/study-elections-lists-andrii-magera/16809ec314>
- Maurer, A. D. (2020). *Digital technologies in elections: issues, conclusions and perspectives*. Publishing House of the Council of Europe. Retrieved from <https://rm.coe.int/ardita-driza-maurer-digital-technologiesregulations-fin/16809e7f8f>
- Report on the Somaliland Presidential Election*. (13th November 2017). *International Election Observation Mission*. Retrieved from https://www.ucl.ac.uk/bartlett/development/sites/bartlett/fles/somaliland_election_report_web2.pdf

- Russell, M., & Zamfir, I. (2018). *Digital technology in elections Efficiency versus credibility?* BRIEFING European Parliamentary Research Service. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=eprs_bri\(2018\)625178](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=eprs_bri(2018)625178)
- Stogova, O. V., & Murach, D. V. (2021). Electronic voting: problems and prospects of introduction. *Legal Scientific Electronic Journal*, No. 3, 38-40. Retrieved from http://lsej.org.ua/3_2021/10.pdf.
- The Central Election Commission will test the system of the State Register of Voters. *Official website of the Central Election Commission*. Retrieved from <https://cvk.gov.ua/novini/tsvk-testovo-pereviriv-sistemu-derzhavnogo-reiestru-vibortsiv.html>
- Tokar-Ostapenko, O. V. (2021). *Remote electronic voting as a mechanism for exercising the electoral rights of Ukrainian citizens abroad (in the context of the application of European electronic voting standards)*. Analytical report. National Institute of Strategic Studies. Retrieved from <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analychnidopovidi/dystantsiyne-elektonne-holosuvannya-yak-mekhanizm-realizatsiyi>
- Tokar-Ostapenko, O. V. (2021). *Electronic voting: prospects for implementation in Ukraine analytical reports*. Analytical material. National Institute of Strategic Studies. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/tokar-1.pdf>
- Zakharov, V. P., & Rudeshko, V. I. (2015). *Biometric technologies in the 21st century and their use by law enforcement agencies: a guide*. 2nd ed., add. Lviv: LvDUVS. Retrieved from <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6/1/%d0%97%d0%b0%1%96%d1%97.pdf>
- Zastavna, O. P. (2023). Voter registration as a prerequisite for exercising the constitutional right to vote of citizens. *Galician Studies: Legal Sciences*, 2, 28-34.
- Zharovska, I. M., & Kovalchuk, V. B. (2020). Digital technologies in the electoral process: theoretical aspects of compliance with democratic standards. *Journal "ScienceRise: Juridical Science"*, 4(14), 4-10.

Architectural and Construction Control in the Conditions of Digitization and Reformation: a Modern Review

UDC: 349.2

DOI: <https://doi.org/10.15421/152344>

Lytvyniuk Ievgenii

Master, <http://orcid.org/0009-0009-5243-3514>, ev.lytvyniuk@gmail.com

Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine)

Abstract

The article is devoted to the urgent issues of reforming architectural and construction control in the conditions of digitalization for a transparent and attractive position of Ukraine for post-war recovery. The tools of digitalization of administrative and legal regulation of the construction industry are substantiated.

Attention is focused on the fact that the issue of reconstruction of destroyed objects is a decisive factor for getting out of the post-war crisis. Determining the architectural and construction sphere as a priority component of the post-war economy requires its improvement and ensuring its functioning on the principles of openness, transparency, zero tolerance for corruption, while ensuring the provision of public services in electronic form.

Objective: To reveal the essence of new digital tools in the field of architectural and construction control, to assess the benefits of the construction industry reform, and the activities of the newly created State Inspectorate of Architecture and Urban Planning of Ukraine (SIAP).

Relevance: The functioning of new public services such as the Unified State Electronic System in the Construction Sector (USESCS) and the Diia portal already allow for transparency and openness, improve the quality of public services to consumers, significantly reduce the risks of corruption, and ensure publicity of services. This process is built on the updated foundation of the current legislation, characterized by reengineering of all processes, minimizing human impact on work in information and telecommunication systems.

Results: It has been determined that urban planning reform was characterized by the lack of a consolidated approach to change, but today society and the state have already developed certain coherence to further improve the process of architectural and construction control.

Conclusions: In conclusion, the author emphasizes that new digital solutions are needed to ensure the possibility of automatically generating permits for the electronic provision of urban planning conditions and restrictions on their use to consumers. The implemented digital tools are aimed at creating a transparent space of architectural and construction control, which will help attract investment funds to the Ukrainian economy for its post-war reconstruction.

Keywords: digitalization, construction industry, construction, architectural and construction control, public services, electronic system

Архітектурно-будівельний контроль в умовах цифровізації та реформування: сучасний огляд

Литвинюк Євген

Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна)

Анотація

Стаття присвячена актуальним питанням реформування архітектурно-будівельного контролю в умовах цифровізації для прозорого та привабливого становища України для повоєнного відновлення. Обґрунтовано інструменти цифровізації адміністративно-правового регулювання будівельної галузі.

Акцентовано увагу на тому, що питання відбудови зруйнованих об'єктів виступають вирішальним фактором для виходу із повоєнної кризи. Визначення архітектурно-будівельної сфери пріоритетним компонентом післявоєнної економіки вимагає її вдосконалення та забезпечення функціонування на принципах відкритості, прозорості, нульового рівня толерантності до корупції, при забезпеченні надання публічних послуг в електронній формі.

Мета: Розкриття сутності нових цифрових інструментів сфери архітектурно-будівельного контролю, оцінка переваг реформи будівельної галузі, та діяльності новоствореної Державної інспекції архітектури та містобудування України (ДІАМ).

Актуальність: Функціонування нових державних сервісів як Єдина державна електронна система у сфері будівництва (ЄДЕССБ), портал «Дія» вже дозволяють працювати в умовах прозорості та відкритості, покращення якості надання публічних послуг споживачам, значно знижують ризики прояву корупції, забезпечують публічність послуг. Цей процес будується на оновленому фундаменті чинного законодавства, характеризується реінжинірингом усіх процесів, мінімізацією людського впливу на роботу в інформаційно-телекомунікаційних системах.

Результати: Визначено, що реформування містобудівництва характеризувалось відсутністю консолідованого підходу до змін, але на сьогодні суспільство та держави вже напрацювали певні узгодженості для подальшого вдосконалення процесу здійснення архітектурно-будівельного контролю.

Висновки: У висновку автор акцентує увагу на тому, що нові цифрові рішення потрібні для забезпечення можливостей формування в автоматичному режимі дозвільних документів стосовно електронного надання споживачам містобудівних умов та обмежень їх використання. Впроваджені digital-інструментів спрямовані на формування прозорого простору архітектурно-будівельного контролю, що сприятиме залученню інвестиційних коштів в економіку України для її повоєнної відбудови.

Ключові слова: цифровізація, будівельна галузь, будівництво, архітектурно-будівельний контроль, публічні послуги, електронна система

Стаття надійшла / Article arrived: 28.10.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Постановка проблеми.

Події, викликані військовою агресією з російської сторони, які актуалізувались після її повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року, прискорили для України багато економічних, політичних, соціальних реформ, серед яких вагомим місцем посідають сучасні глобалізаційні тенденції, спрямовані на впровадження digital-інструментів як в економіку, так і в суспільство. Передусім це формує нові можливості для розвитку нашої держави, оскільки саме зараз Європейський Союз та Сполучені Штати Америки надають безпрецедентну військову, фінансову, нормативну підтримку.

За 22 місяці війни зруйновано більше 155 тис. житлових будинків, 640 будівель адміністративного призначення, 1250 закладів сфери охорони здоров'я, 910 навчальних закладів, при цьому 2250 навчальних закладів пошкоджено (Квасніцька, 2022). Відтак, питання відбудови зруйнованих об'єктів виступають вирішальним фактором для виходу із повоєнної кризи.

Слід зазначити, що в умовах сьогодення розвиток економіки України відбувається в нових технологічних умовах, спричинених трансформацією способу надання публічних послуг. Доцільно сприймати це як нові можливості для зростання та удосконалення існуючих адміністративних процедур, що призводить до незворотних змін у взаємовідносинах «держава-споживачі послуг» через впровадження інноваційного програмного забезпечення. Визначимо, що вказані зміни позитивно впливають на динамічність розвитку, ефективність дій, при цьому регулюючи баланс взаємодії.

Визначення архітектурно-будівельної сфери у якості пріоритетного компоненту економіки потребує її вдосконалення та забезпечення функціонування на принципах відкритості, прозорості, нульового рівня толерантності до корупції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливі аспекти реформування архітектурно-будівельної сфери, зокрема в аспекті цифровізації, висвітлюється такими українськими науковцями, як: М. Банік, Г. Блінова, М. Гриценко, О. Гульчак, М. Гуренко, В. Дубівка, О. Ємельянова, Т. Загорельська, О. Квасніцька, В. Крупнова, К. Лаврухіна, М. Миронець, О. Паламарчук, С. Петришина, О. Резніченко, О. Рибак, Н. Свічкарь, В. Титок, Ю. Туровець та інші. Проте, слід зазначити, що питанням архітектурно-будівельного контролю в умовах реформування та цифровізації не було

приділено достатньо уваги, що актуалізує дане дослідження.

Мета статті – дослідження сучасних досягнень та проблем архітектурно-будівельного контролю в умовах цифровізації та реформування будівельної галузі, розробка напрямів вдосконалення у цій сфері.

Результати дослідження.

Налагоджена та працездатна система контролю в архітектурно-будівельній сфері виступає в якості фундаменту для якісного та безпечного будівництва, зокрема, в аспекті забезпечення здоров'я та життя людей, розвитку території. При цьому, законодавством закріплюються вимоги до об'єктів будівництва та суб'єктів містобудівної діяльності, механізми контролю та надзороцких правовідносин. Оскільки реалізація діяльності у сфері містобудування є соціальним призначенням, то слід зазначити, що архітектурно-будівельний контроль дозволяє оцінити суспільні очікування від якості та функціональності об'єктів будівництва, сучасних матеріалів та інших виробів, що відповідають екологічній безпеці, саме тому реформування архітектурно-будівельної галузі спричинено поширенням випадків будівництва всупереч містобудівним вимогам нормативно-правових актів, недосконалістю електронної системи, відсутністю публічного доступу до відповідної містобудівної документації, неузгодженістю даних, що включаються до публічних реєстрів у цій сфері, значними корупційними правопорушеннями (до 3 млрд. грн на рік), тощо. Отже, повоєнна відбудова потребує дотримання принципів відкритості даних, прозорості та ефективності для приваблення інвесторів.

У цьому аспекті К. Соколовська й А. Касич (2022, с. 62-69) слушно зауважують, що у якості ключового важеля розвитку архітектурно-будівельної галузі в Україні слід вважати проведення цифровізації, що дозволить скоротити витрати на проектування та прискорить реалізацію проектів.

Зазначимо, що положеннями Указу Президента України «Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг» (Про деякі заходи, 2019) Україна проголошена сервісною державою, де гарантується належна реалізація прав осіб (юридичних та фізичних) в отриманні публічних послуг, при цьому створюється сучасна система інфраструктури, розробляються зручні та доступні цифрові портали щодо надання зазначених послуг. Зазначимо, що положення ч. 1 ст. 19 Закону України «Про адміністративні послуги» (Про адміністративні послуги, 2012) передбачають юридичну відповідальність (дисциплінарно-

правову, цивільно-правову, адміністративно-правову, кримінально-правову), у разі порушення вимог законодавства при наданні адміністративної послуги.

Як наголошує Ю. Туровець (2021, с. 91-99), серед переваг цифровізації будівельної діяльності електронні системи надання публічних послуг сприятимуть мінімізації ризику внесення помилкових даних у процесі формування електронних документів, що пришвидшить розгляд документів у системі.

На думку О. Кубракова (Прозоре будівництво, 2023), цифровізація в архітектурно-будівельній сфері забезпечить мінімальний фактор «людського впливу», наприклад, певні рішення щодо надання замовниками послуг дозвільних документів будуть надаватись виключно через запит відповідної електронної системи. Такі нововведення стають реальними завдяки можливостям програмного забезпечення в умовах реального часу здійснювати перевірку відомостей, зокрема, в інших інформаційних системах, за критеріями: а) формату; б) повноти даних; в) достовірності даних; та формувати документ в автоматичному режимі.

Згідно з вимогами Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки (Антикорупційна стратегія, 2022) у досліджуваній сфері закріплено необхідність впровадження зручних способів, що відповідають законодавчим нормам та функціонують на принципах прозорості, для забезпечення потреб «споживачів послуг» (фізичних та юридичних осіб), якими виступають електронні сервіси. Як зазначає М. Банік, процеси цифровізації спроможні викреслити будь-які корупційні прояви на всіх рівнях надання публічних послуг, тому що мінімізує залучення людини до відповідної діяльності, а відтак, надає та забезпечує для всіх споживачів послуг рівні можливості (Прозоре будівництво, 2023).

Доцільно визначити, що будівельний реєстр, який існував з 2010 року по 2020 рік, знаходився під керуванням приватного сектору, що й виступало основою для корупції. Відповідні зміни у цій сфері були закладені положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» (Про внесення змін, 2019), це започаткувало створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва, яка складається з Реєстру будівельної діяльності та Електронного кабінету користувача.

Отже, завдяки підтримці Міністерства цифрової трансформації у 2020 році було

запущено «тестову експлуатацію» Єдину державну електронну систему у сфері будівництва (ЄДЕССБ). Нові інструменти сфери архітектурно-будівельного контролю вже дозволяють працювати в умовах прозорості та відкритості, покращення якості надання публічних послуг споживачам, значно знижують ризики прояву корупції, забезпечують публічність послуг. При цьому, зазначена система працює в умовах «промислової експлуатації» з 1 грудня 2022 року (Про затвердження плану, 2020). На сьогоднішній день digital-інструменти у системі проявляються як перевірки, що здійснюються в автоматичному режимі, оцінювання роботи з метою покращення внутрішньої навігації.

Зазначимо, що процес підготовки документів для зведення будівництва вже здійснюється в режимі онлайн для таких класів наслідків, як: СС1, СС2, СС3, при цьому документи мають особистий ідентифікатор об'єкту та залишають цифровий слід, а отже, забезпечують неможливість їх підробки, зміни відомостей. Завдяки цим інструментам у сфері архітектурно-будівельного контролю надання в електронному вигляді публічних послуг в умовах реального часу, при сумісності державних інформаційних платформ, має нову форму – «запит – відповідь». Наведене вказує на запровадження дієвих умов антикорупційної діяльності при наданні публічних послуг у сфері архітектурно-будівельного контролю, зниження бюрократичних механізмів та підвищення рівня довіри до влади.

Васпекті цього дослідження на особливу увагу заслуговує надання адміністративних послуг у сфері архітектурно-будівельного контролю на порталі «Дія», зокрема через використання забудовником власного електронного кабінету на вказаній платформі. Слід зазначити, що у такому кабінеті послуги з архітектурно-будівельного контролю (наразі 14 послуг) сформовані за наступники категоріями: «Підготовчі роботи», «Будівельні роботи», «Введення в експлуатацію». Отже, заповнюючи бланк в електронній формі (аналог форми подання в режимі оф-лайн), заявник підписує його на порталі за допомогою використання електронного цифрового підпису. На наступному етапі отримання послуг заявники мають можливість дізнатись статус поданого запиту. Також серед новел роботи на порталі доцільно виокремити наявність чат-боту з метою здійснення віддаленої консультації щодо порядку отримання послуг на досліджуваній сфері.

В електронних кабінетах на порталі працює більше 72 тисяч професіоналів (Прозоре будівництво, 2023) у сфері архітектури та містобудування, це й архітектори, інженери,

представники архітектурно-будівельного контролю, енергоаудитори, тощо, діяльність яких знаходиться під захистом digital-інструментів від протизаконного використання їхніх прізвищ та документів. Таким чином, при виявленні випадків використання таких даних зазначені фахівці отримують повідомлення від системи та відповідно можуть перевірити документи по будівництву, у яких зазначено їх прізвище, що надає можливість оскарження неправомірних дій забудовників, яких за час роботи порталу виявлено понад 400 об'єктів.

Актуальними в умовах воєнного стану є такі digital-інструменти у сфері архітектурно-будівельного контролю, що містять на порталі «Дія», як відповідні відомості про нерухоме майно, майно, яке було знищене або пошкоджене через воєнну агресію РФ на території України, тощо.

Важливим принципом антикорупційної діяльності, який забезпечується у процесі цифровізації архітектурно-будівельного контролю, виступає також відкритість даних щодо об'єктів будівництва, дозволів на них, які розміщені як на порталі «Дія», так і на порталі державної електронної системи у сфері будівництва, на яких сформовано більше 1,6 млн запитів щодо перевірки дозволів на будівництво відповідних об'єктів.

Слід підкреслити, що цифровізація у галузі архітектурно-будівельного контролю представляє собою приклад ефективної трансформації, який потрібно переймати й іншим сферам надання публічних послуг. Передусім, цей процес будується на оновленому фундаменті чинного законодавства, характеризується реінжинірингом усіх процесів, мінімізацією людського впливу на роботу в інформаційно-телекомунікаційних системах. Такі умови здатні забезпечувати прозорість та зручність digital-інструментів, довіру до них, а також економію державних коштів до 10 млрд грн на рік (Прозоре будівництво, 2023).

До проблем функціонування електронних систем у зазначеній сфері треба додати відсутність вагової частки геоданих проектною документацією з містобудування у цифровому форматі (Гуренко, 2023, с. 184-186). Оскільки на місцевому рівні ключовим документом виступає план просторового розвитку території, а його розробка гальмується через інтегровану систему картографії, то загалом це не сприяє прозорості здійснення містобудівної діяльності та проведенню якісного наповнення електронних реєстрів у цій сфері. На думку О. Ємельянова, В. Титок, К. Лаврухіна, «містобудівні кадастри спрямовані на обмін

інформацією між відповідними адміністративно-територіальними одиницями з метою розвитку території з урахуванням як державних, так і регіональних інтересів» (Ємельянова, Титок, & Лаврухіна, 2023, с. 53-61) в процесі планування певного простору. Вважаємо, що нові цифрові можливості сприятимуть моніторингу всієї території країни, вирішенню питань реалізації державної політики у цій сфері.

Слід звернути увагу, що важливе значення при будівництві має наявність характеристики об'єкту як «об'єкту культурної спадщини», відсутність відкритої інформації про таку характеристику суттєво впливає на їх охорону та захист. Це потребує впровадження електронної системи об'єктів культурної спадщини з включенням до неї повної інформації про об'єкт, межі охорони, в контексті цього затвердження порядку надання дозволів по таким особливим об'єктам.

Проте вважаємо, що успіх цифрової трансформації у досліджуваній сфері значною мірою пов'язано із реформатуванням діяльності безпосередньо органу архітектурно-будівельного контролю, а саме ліквідацією Державної архітектурно-будівельної інспекції України та створення Державної інспекції архітектури та містобудування України (Деякі питання функціонування, 2020). До завдань новоствореного органу входить, по-перше, реалізація політики держави щодо здійснення архітектурно-будівельного контролю та нагляду, зокрема, проведення ліцензування діяльності щодо будівництва, визначеної законодавством, та організація контролю за дотриманням ліцензійних умов суб'єктами будівничої діяльності (Гульчак, 2021, с. 93-97).

Особливої уваги заслуговують працюючі вже сьогодні digital-інструменти:

– система ЄДЕССБ в автоматичному режимі (рандомно) призначає конкретного інспектора для здійснення огляду відповідного об'єкту будівництва;

– повідомлення про початок виконання робіт на будівництві реєструються електронною системою автоматично, після проведення перевірки інформації у базах даних, які є достатніми для даного типу робіт на об'єктах, віднесених до класу наслідків СС1;

– на етапі подання документів відбувається автоматична перевірка електронною системою дозволу на виконання робіт та вирішення питань щодо певних уточнень через систему автоматичних підказок, таким чином, усунуто суб'єктивний людський фактор відмов, оскільки, якщо документи не відповідають вимогам, то вони автоматично будуть заблоковані та

заявнику буде представлено перелік зауважень, які потрібно усунути;

– для використання в електронній системі розроблено перелік «стандартизованих» відмов, які містять узагальнені підстави та відповідають вимогам законодавства, що передусім, сприяє мінімізації корупційних правопорушень та застосуванню необґрунтованих причин для відмови;

– заповнення необхідних відомостей автоматично: спрощення процедури прийому документів в органах ЦНАП через застосування автозаповнення відомостей, що таким чином, підвищує ефективність опрацювання відповідних документів.

Зазначимо, що ключове значення має те, що новий орган орієнтовано на функціонування із новим (відібраним) колективом інспекторів (200 осіб), дотримання ними вимог нульової толерантності до корупційних проявів. Слід зазначити, що новий орган створено в якості єдиної юридичної особи, що є ключовим фактором реформування, всі фахівці знаходяться на робочих місцях у центральному апараті у м. Києві. Діяльність на місцях організується в управліннях органів місцевого самоврядування з функцією здійснення лише архітектурно-будівельного контролю, а саме: будівельного контролю та нагляду за будівельною продукцією.

Особливої уваги заслуговує законопроект № 5655, затверджений Верховною Радою України 13 грудня 2022 року, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності» (Про внесення змін, 2022), але досі (жовтень 2023 року) не підписаний головою держави, а отже, й не набув чинності. Згідно із висновком Міністерства юстиції України щодо цього проекту, то він містить багато неузгодженостей понятійного апарату, процедур та особливостей здійснення містобудівного контролю на державному, місцевому рівнях та приватними уповноваженими особами, тощо, отже його положення ще потребує подальшого вдосконалення (Реформа містобудування, 2022).

Акцентуємо увагу, що законопроект передбачає розширення поняття будівництво, оскільки не закріплює ніяких обмежень стосовно функціонального призначення, – «будівництво об'єктів усіх видів функціонального призначення» (Калаченкова, 2023, с. 238-242).

Зазначимо, що серед численних змін законопроект встановлює відокремлення контролю та нагляду у містобудівній сфері, разом з тим, замовник будівництва (в окремих випадках) буде мати право самостійного обрання

контрольного органу серед державного, міського чи приватного типу. Однак, слід вважати, що зазначене положення сприяє уникненню замовником будівництва можливості бути притягненим до правової відповідальності, тому що приватні органи контролю можна буде створити для своїх власних потреб, що підвищить ризики вчинення корупційних правопорушень та виникнення конфлікту інтересів. Також для проведення функції контролю за будівництвом між замовником на контрольним органом має бути укладено відповідний договір, який має бути зафіксований у Реєстрі будівельної діяльності.

Для місцевої влади виконання повноважень буде відбуватись вже не з контролю та нагляду, а з проведення моніторингу: візуальний огляд (без права доступу безпосередньо на будівництво), порівняльний аналіз інформації по об'єкту будівництва, однак, за відсутності встановленого законодавством порядку притягнення до відповідальності за вчинення порушень у сфері містобудування (законопроект №5877), це положення є лише декларативним. Як вважає К. Калаченкова, законопроект № 5655 пропонує зміни також до положень Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», що, таким чином, розглядає здійснення на місцевому рівні архітектурно-будівельного контролю через реалізацію «планових та позапланових перевірок у межах території територіальної громади» (Калаченкова, 2023, с. 238-242), при цьому такі перевірки ще не отримали нормативного визначення та механізму проведення.

Розробниками проекту наголошується на врахуванні зарубіжного досвіду (Японії, Туреччини) щодо послаблення контролю за об'єктами будівництва з боку держави (державна контролює лише будівництво об'єктів державного та стратегічного значення) та формування відповідних наглядових органів з числа приватних уповноважених суб'єктів (експертні організації).

Однак, на часі стоїть питання – формування прозорого та якісного державного контролю за процесом будівництва, підвищення якості підготовки документів щодо проекту будівництва, мінімізації проявів корупції (Блінова, 2022), встановлення балансу інтересів між суб'єктами, це також підтверджують О. Паламарчук та С. Петришина (2023, с. 78-84). Тому вважаємо, що не потрібно калькою накладати зарубіжний досвід на українську систему містобудування, доцільно узгодити нормативні розбіжності у професійному середовищі щодо законопроекту № 5655 з метою коригування подальших кроків у містобудівній реформі.

Відтак, зазначимо, що метою цифровізації сфери архітектурно-будівельного контролю виступає створення цифрового простору з управління «життєвим циклом» об'єкту будівництва для формування єдиної електронної системи інформації у цій сфері та контролю за проектами будівництва, а також підвищення ефективності реалізації інвестиційних проектів.

Сучасне суспільство вимагає трансформації територіального простору з урахуванням потреб людей у житлових приміщеннях, об'єктах інфраструктури, культурних об'єктах, вимогах до екології, збереження об'єктів культурної спадщини, створення умов для забезпечення прав та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб, а також створення необхідних прозорих та привабливих для розвитку умов залучення інвестицій.

Висновки.

Аналіз показав, що з 2020 року відбувається реформування архітектурно-будівельного контролю, зокрема в аспекті надання публічних послуг в онлайн-режимі. Виявлено, що будівельна галузь є однією з центральних секторів, які забезпечують розвиток економіки країни та задовольняють потреби суспільства й держави в об'єктах нерухомості. Ключовими факторами для реформування виступили високі показники корумпованості сфери, відсутність публічного доступу до інформації щодо об'єктів будівництва, недосконалість digital-інструментів для надання публічних послуг фізичним та юридичним особам як споживачам послуг в електронному форматі.

Встановлено, що завдяки цифровізації у досліджуваній галузі вдалось вирішити проблеми й таким чином запровадити публічний доступ до інформації щодо об'єктів будівництва, забезпечити якісну взаємодію між електронними системами у цій сфері для надання публічних послуг в електронному форматі. Виокремлено питання, що потребують подальшого вирішення під час реформування досліджуваної сфери:

доцільним є створення та впровадження в експлуатацію електронного реєстру об'єктів, що мають статус «об'єкт культурної спадщини», що дозволить покращити захист цих об'єктів та відкрити доступ до повної інформації про культурну спадщину в країні; надання публічної послуги щодо містобудівних умов та обмежень в електронному форматі, що дозволить значно уникнути «людського» фактору при оформленні такого документа; запровадження механізму узгодження програм розвитку (соціального, культурного) з документацією щодо містобудівництва; регіонів та населених пунктів чітко визначити та підвищити вимоги до персональної відповідальності (дисциплінарної, адміністративної) користувачів електронних систем за неналежне ведення цих систем, внесення відомостей до них, недостовірності внесених відомостей, порушення строків та процедур.

Таким чином, створення нового органу – Державної інспекції архітектури та містобудування України запровадило новий підхід у роботі: новітні цифрові сервіси; відібрані працівники; функціонування на принципах відкритості, прозорості, нульового рівня толерантності до корупції. Взаємодія щодо надання публічних послуг становить майже до 90% в режимі онлайн. Цифровізація у галузі архітектурно-будівельного контролю представляє собою приклад ефективної трансформації, який потрібно переймати в інших сферах надання публічних послуг.

Нові цифрові рішення потрібні для забезпечення можливостей формування в автоматичному режимі дозвільних документів стосовно електронного надання споживачам містобудівних умов та обмежень їх використання. Впроваджені digital-інструменти спрямовані на формування прозорого простору архітектурно-будівельного контролю, що сприятиме залученню інвестиційних коштів в економіку України для її повоєнної відбудови.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. № 2322-IX. (2022, Червень 20). *Закон України*. Відновлено з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
- Блінова, Г. (2022). Запобігання реалізації корупційних ризиків у сфері будівництва через використання електронних систем. *Recent trend in Science and Technology. Abstracts of the 44th International scientific and practical conference*. Littera Verlag Munich. Відновлено з <http://el-conf.com.ua>
- Гульчак, О. (2021). Державна інспекція архітектури і містобудування України як суб'єкт архітектурно-будівельного контролю. *Прикарпатський юридичний вісник*, 5(40), 93-97.
- Гуренко, М. (2023). Державний нагляд та контроль у сфері будівництва в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*, 9, 184-186.
- Деякі питання функціонування органів архітектурно-будівельного контролю та нагляду. №1340. (2020, Грудень 23). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з zakon.rada.gov.ua/laws/show/1340-2020-p#Text
- Ємельянова, О., Титок, В., & Лаврухіна, К. (2023). Реформа містобудування України. *Економіка та суспільство*, 50, 53-61.

- Калаченкова, К. О. (2023). Деякі актуальні питання реформування законодавства у сфері містобудівної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2, 238-242.
- Квасніцька, О. (2022). *Відновлення України від наслідків війни в контексті реформування містобудівного законодавства*. Відновлено з surl.li/efprtm
- Паламарчук, О., & Петришина, С. (2023). Будівельна галузь України: стан та прогнози. *Економіка та суспільство*, 51, 78-84.
- Про адміністративні послуги. № 5203-VI. (2012, Серпень 6). *Закон України (зі змінами та доповненнями)*. Відновлено з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності. №5655. (2022, Грудень 13). *Проект Закону України*. Відновлено з http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc_4_1?pf3511=72212
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва. № 199-IX. (2019, Жовтень 17). *Закон України (зі змінами та доповненнями)*. Відновлено з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-20#Text>
- Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг. № 647/2019. (2019, Квітень 4). *Указ Президента України*. Відновлено з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647/2019#Text>
- Про затвердження плану заходів щодо створення та запровадження Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва. № 565. (2020, Травень 20). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2020-p#Text>
- Прозоре будівництво: відзначили три роки цифрової трансформації та роботи e-системи будівництва*. (2023, Квітень 7). Відновлено з <http://tapas.org.ua>
- Реформа містобудування: Верховна Рада України підтримала законопроект № 5655. (2022). *Громадська думка про правотворення*, 9(24), 3-4.
- Соколовська, К., & Касич, А. (2022). Тенденції розвитку підприємств будівельної галузі. *Економіка та суспільство*, 41, 62-69.
- Туровець, Ю. (2021). Цифровізація надання адміністративних послуг у сфері будівництва. *Університетські наукові записки*, 1(79), 91-99.

REFERENCES

- About administrative services. No. 5203-VI. (2012, August 6). *Law of Ukraine (with amendments and additions)*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>
- About some measures to ensure the provision of quality public services. No. 647/2019. (2019, April 4). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647/2019#Text>
- Anti-corruption strategy for 2021-2025. No. 2322-IX. (2022, June 20). *Law of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
- Blinova, G. (2022). Prevention of the implementation of corruption risks in the field of construction through the use of electronic systems. Recent trends in Science and Technology. *Abstracts of the 44th International scientific and practical conference*. Littera Verlag Munich. Retrieved from <http://el-conf.com.ua>
- Gulchak, O. (2021). The State Inspection of Architecture and Urban Planning of Ukraine as a subject of architectural and construction control. *Carpathian Legal Bulletin*, 5(40), 93-97.
- Gurenko, M. (2023). State supervision and control in the field of construction in Ukraine. *Legal Scientific Electronic Journal*, 9, 184-186.
- Kalachenkova, K. O. (2023). Some urgent issues of reforming legislation in the field of urban planning. *Legal Scientific Electronic Journal*, 2, 238-242.
- Kvasnitska, O. (2022). *Recovery of Ukraine from the consequences of the war in the context of reforming urban planning legislation*. Retrieved from surl.li/efprtm
- On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding reforming the sphere of urban planning. #5655. (2022, December 13). *Draft Law of Ukraine*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc_4_1?pf3511=72212
- On making changes to some legislative acts regarding the improvement of the procedure for providing administrative services in the field of construction and the creation of the Unified State Electronic System in the field of construction. No. 199-IX. (2019, October 17). *Law of Ukraine (with amendments and additions)*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-20#Text>
- On the approval of the plan of measures for the creation and introduction of the Unified state electronic system in the field of construction. No. 565. (2020, May 20). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2020-p#Text>
- Palamarchuk, O., & Petryshyn, S. (2023). The construction industry of Ukraine: state and forecasts. *Economy and Society*, 51, 78-84.
- Sokolovska, K., & Kasich, A. (2022). Trends in the development of enterprises in the construction industry. *Economy and Society*, 41, 62-69.
- Some issues of the functioning of architectural and construction control and supervision bodies. No. 1340. (2020, December 23). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/1340-2020-p#Text
- Transparent construction: three years of digital transformation and operation of the e-construction system were celebrated*. (2023, April 7). Retrieved from <http://tapas.org.ua>
- Turovets, Yu. (2021). Digitization of the provision of administrative services in the field of construction. *University Scientific Notes*, 1(79), 91-99.
- Urban planning reform: the Verkhovna Rada of Ukraine supported bill. No. 5655. (2022). *Public opinion on law-making*, 9(24), 3-4.
- Yemelyanova, O., Tytok, V., & Lavrukina, K. (2023). Urban planning reform of Ukraine. *Economy and Society*, 50, 53-61.

Electronic Document Flow in the Realization of Sector Management

UDC: 352/354:651:004

DOI: <https://doi.org/10.15421/152345>**Mazur Oleksandr**Ph.D., <https://orcid.org/0000-0002-7569-214X>, ukraine.mazur@gmail.com*Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

The relevance lies in the fact that in the conditions of digital transformation of society, it is necessary for the state to manage economic sectors by effective means, among which electronic document management becomes an important tool.

The purpose of the article is to study the existing aspects of the use of electronic document management systems by public authorities in the realization of sector management.

Research methods are observation, analysis, synthesis and generalization.

The results. Established «paperless» internal work of institutions allows public servants to perform it remotely through the electronic document management system. Electronic document management system software is divided into paid (licensed) and free (free). The experience of practical application proves that the licensed software of electronic document management systems is preferred in public authorities. Interoperability of existing systems of electronic document flow in the implementation of sector management is ensured at the national level through the system of electronic interaction of executive authorities.

Conclusions. In the work of vertical sector management institutions, in cases related to some administrative processes, which are exceptionally effective only with paper record-keeping, their thorough adaptation to electronic document flow should be carried out. Such cases require clearly written instructions for the administration of the relevant institution, which will apply to both components, both electronic and paper. The issue of saving budget funds is important when purchasing the necessary software, so the transition to free software for electronic document management systems remains relevant and, at the same time, debatable. Due to various factors, the incomplete implementation of electronic document management systems in public authorities, which are related to the sector management vertical, affects their proper operation within the framework of the electronic interaction system of executive authorities.

Keywords: sector management, electronic document flow, electronic document, public authorities, public administration, electronic document flow system, electronic interaction system

Електронний документообіг при здійсненні галузевого управління

Мазур Олександр*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (Дніпро, Україна)*

Анотація

Актуальність полягає в тому, що в умовах цифрової трансформації суспільства, з боку держави управління галузями економіки необхідно здійснювати результативними засобами, серед яких електронний документообіг стає важливим інструментом.

Метою статті є вивчення існуючих аспектів використання систем електронного документообігу органами публічного управління при здійсненні галузевого управління.

Методами дослідження є спостереження, аналіз, синтез та узагальнення.

Результати. Налагоджена «безпаперова» внутрішня робота установ дозволяє публічним службовцям виконувати її дистанційно через систему електронного документообігу. Програмне забезпечення систем електронного документообігу поділяється на платне (ліцензійне) та вільне (безоплатне). Досвід практичного застосування засвідчує, що в органах публічного управління віддається перевага ліцензійному програмному забезпеченню систем електронного документообігу. Інтероперабельність існуючих систем електронного документообігу при здійсненні галузевого управління забезпечується на загальнодержавному рівні через систему електронної взаємодії органів виконавчої влади.

Висновки. В роботі установ вертикалі галузевого управління, у випадках, що стосуються деяких адміністративних процесів, які винятково дієві тільки при паперовому діловодстві, повинна проводитись їх ретельна адаптація під електронний документообіг. Подібні випадки вимагають чітко виписаної інструкції з діловодства відповідної установи, яка стосуватиметься обох складових, як електронної так і паперової. Питання економії бюджетних коштів є важливим при закупівлі необхідного програмного забезпечення, тому перехід на вільне програмне забезпечення систем електронного документообігу залишається актуальним і, водночас, дискусійним. Недовершене з різних чинників впровадження систем електронного документообігу в органах публічного управління, які відносяться до вертикалі галузевого управління, впливає на їх належну роботу в рамках системи електронної взаємодії органів виконавчої влади.

Ключові слова: галузеве управління, електронний документообіг, електронний документ, органи публічного управління, публічне управління, система електронного документообігу, система електронної взаємодії

Стаття надійшла / Article arrived: 08.10.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Однією зі складових побудови вертикалі публічного управління в Україні є управлінська діяльність – галузеве управління, при якому характерна пряма підпорядкованість від центральних органів виконавчої влади до керованих об'єктів – між якими є відповідні структурні підрозділи місцевих органів влади (також органів місцевого самоврядування) на рівнях регіону, району та міста – які поєднані економічною областю (галуззю) діяльності в соціально-господарському комплексі країни.

Зміни в інформаційному спілкуванні суспільства, спричинені науково-технічним прогресом, впливають на діяльність органів публічного управління змушуючи модернізувати адміністративні процеси. У зв'язку з цим, використання електронного документообігу в публічному управлінні, тим більш у галузевому управлінні, дає можливість створювати, зберігати, передавати й отримувати документи в електронному виді.

У статті розглядаються органи виконавчої влади та місцевого самоврядування під узагальнюючим терміном «органи публічного управління», в свою чергу державні службовці та службовці органів місцевого самоврядування розглядаються під терміном «публічні службовці».

Актуальність теми дослідження.

В умовах цифрової трансформації суспільства впровадження електронного документообігу набуло поширення в органах публічного управління України. Така необхідність пов'язана з об'єктивних причин сьогодення, а саме потреби осучаснення публічного управління, в тому числі галузевого управління, в зв'язку з розвитком цифрових технологій та широкого використання їх у повсякденному житті громадян. Тому при цьому, з боку держави управління галузями економіки необхідно здійснювати результативними засобами, серед яких електронний документообіг стає важливим інструментом.

Постановка проблеми.

В останні роки, використання електронного документообігу в публічному управлінні, окрім основного свого призначення в діловодстві, покликано забезпечити належну міжвідомчу комунікацію галузевого управління. У зв'язку з цим, застосування не повною мірою можливостей систем електронного документообігу (далі – СЕД), наприклад, технічна неможливість (або небажання) публічними службовцями користуватись повним функціоналом програмного забезпечення певної СЕД при підготовці проектів галузевих програм

обласного та районного рівнів, дає підстави замислитись про наявність труднощів при переході до роботи з документами в електронному виді. Або, це пов'язано з організаційною доцільністю конкретної управлінської ситуації, що не дає стовідсоткового втілення принципу безпаперовості в управлінській діяльності.

Мета статті – вивчити існуючі аспекти використання систем електронного документообігу органами публічного управління при здійсненні галузевого управління.

Виходячи з мети статті, нами було визначено три завдання дослідження:

- дослідити дотримання принципу «безпаперовості» у практичному використанні систем електронного документообігу в органах публічного управління;

- визначити якому програмному забезпеченню систем електронного документообігу віддається перевага впровадження в органах публічного управління;

- визначити можливість інтероперабельності існуючих СЕД при здійсненні галузевого управління.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

За останні роки увагу вітчизняних науковців було зосереджено: П. Фроловою, В. Біленко та С. Чеверди на особливостях моделювання електронного документообігу місцевого самоврядування (2017); Г. Сабуровою на особливостях створення єдиної системи електронного документообігу на регіональному рівні (2018); В. Ключевським на важливості забезпеченні прозорості діяльності місцевих органів державної влади через використання електронного документообігу (2018); С. Кандзюбою та В. Суховою на вивченні зарубіжного досвіду використанні вільного програмного забезпечення для організації електронного документообігу в державних установах (2018); науковим колективом Дніпропетровського регіонального інституту державного управління на умовах та перспективах використання електронного документообігу та оцінюванні його впровадження в органах публічного управління Дніпропетровської області (Квітка, & Мазур, 2019; Квітка, Титаренко, & Мазур, 2019; Мазур, 2020); К. Копняк та В. Покин'ячерда на проблемах, перевагах і перспективах впровадження електронного документообігу в публічному управлінні (2020); І. Назаровою на можливостях і функціях електронного документообігу (2020); Л. Маланчук та Ю. Жакун на шляхах вдосконалення систем електронного документообігу в державних установах (2021); М. Болдуєвим, О. Болдуєвою, та О. Лищенко на макроекономічних складових системи

електронного документообігу в контексті інституційного забезпечення автоматизованого обліку бізнес-процесів в Україні (2021); Л. Прокопець, К. Сторцун і Г. Чуса на впровадженні електронного документообігу в Україні (2021); О. Одінцовим, Н. Ільченко та Л. Крижанівською на впровадженні технологій електронного документообігу в публічному управлінні (2021).

Результати дослідження.

Вирішуючи перше завдання дослідження, зазначимо, що практичне застосування електронного документообігу в органах публічного управління сутнісно спрямовано на відхід від використання паперових документів, тобто реалізацію принципу «безпаперовості».

При цьому, серед необхідних можливостей СЕД виділяють її обов'язкові сторони використання – здійснення внутрішнього та зовнішнього електронного документообігу (Назарова, 2020). Так як дистанційна робота, особливо в умовах пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення росії в Україну, стала важливою складовою діяльності органів публічного управління як виконання внутрішньої роботи установ, так і для комунікації назовні з громадянами.

Інші дослідники вбачають позитивне в діяльності органів публічного управління при повному впровадженні СЕД, проявом якого на їх думку стає зосередження на творчому пошуку шляхів вирішенні нагальних завдань (Фролова, Біленко, & Чеверда, 2017).

Серед науковців і практиків залишаються актуальними питання ефективного впровадження СЕД для повного переходу на безпаперовий документообіг. Така увага призвела до виявлення ряду проблемних аспектів практичного використання СЕД в органах публічного управління.

Дослідники Л. Маланчук та Ю. Жакун визначають ряд можливих проблем при користуванні системами електронного документообігу, а саме: необхідність періодичного оновлення програмного забезпечення; відповідність системи інструкції ведення діловодства конкретної галузі; контроль існуючих ризиків безпеки діяльності установи (2021). Ці проблеми, на думку дослідників, ставлять питання: чи може система електронного документообігу стати повною альтернативою паперовій документації (Маланчук, & Жакун, 2021). Такий розгляд практичного застосування цих систем підтверджує використання в роботі установ, в яких впроваджено СЕД, подекуди паперової документації (щонайменше це стосується документації з грифом «Для службового користування», «Таємно», «Цілком таємно» й «Особливої важливості»).

У підтвердження зазначеного вище є позиції М. Болдуєва, О. Болдуєвої, та О. Лищенко, які наголошують на поступовості вищезазначеного переходу, який характеризуватиметься паралельним використання паперової та електронної форм документів (2021). На їх думку електронна складова документообігу, окрім реєстрації документів і контролю їх виконання, буде доповнюватись організаційними функціями та управлінням документопотоками (Болдуєв, Болдуєва, & Лищенко, 2021). Така ситуація вимагає чітко виписаної інструкції з діловодства відповідної установи, яка стосуватиметься обох розглянутих складових (тобто електронної та паперової) документообігу.

Схожий шлях пропонують Л. Прокопець, К. Сторцун та Г. Чуса для вищезазначеного переходу, який передбачає розроблення інструкції з електронного документообігу у відповідній установі. Тому в інструкції повинно міститись положення стосовно дотримання вимог чинного законодавства щодо юридичної сили електронних документів (на рівні з паперовими) за умови їх належного оформлення (у тому числі однакові електронні копії мають однакову юридичну силу) (2021). При цьому дослідники переконані в необхідності належного навчання відповідальних осіб користуванню СЕД (або залучення до навчання організацію розробника СЕД) (Прокопець, Сторцун, & Чуса, 2021). За таким напрямом навчання потрібно враховувати якомога ширше коло посад публічних службовців, так як робочі місця СЕД охоплюють всіх працівників будь-якого органу публічного управління, тим більше це стосується вертикалі галузевого управління.

На шляху до реалізації принципу «безпаперовості» дослідники виділяють різні чинники, що впливають на впровадження електронного документообігу в органах публічного управління, які зведено у табличне представлення (табл. 1).

Вирішуючи друге завдання цього дослідження щодо визначення систем, яким надається перевага при впровадженні в органах публічного управління, слід зазначити, що програмне забезпечення систем електронного документообігу поділяється на платне (ліцензійне) та вільне (безоплатне).

На думку дослідників С.Кандзюби та В.Сухової використання вільного програмного забезпечення систем електронного документообігу в органах публічного управління дозволило б заощадити кошти бюджетів, так як таке програмне забезпечення не передбачає сплати за ліцензійне користування (2018). Але при такому підході слід брати до уваги

Таблиця 1.
Чинники, що впливають на впровадження електронного документообігу в органах публічного управління

Етапи впровадження СЕД	Чинник(и)			
	Організаційні	Людський	Фінансові	Технічні
I етап (підготовчий етап)	- вивчення та аналіз потоків інформації задля уникнення порушень налагоджених існуючих «ручних» процесів; - перегляд інформаційних схем та процесів прийняття рішень	- очікування змін в організаційній структурі установи, що може негативно впливати на колектив	- витрати бюджетних коштів на закупівлю ліцензійного програмного забезпечення	- визначення та перевірка розробника програмного забезпечення
II етап (етап впровадження)	- навчання персоналу; - уникнення «недовпровадженого» електронного документообігу (при якому частина документів формуються в електронному виді, відповідно інші – роздруковуються); - затвердження регламенту функціонування СЕД; - затвердження інструкції з діловодства урахуваючи наявність СЕД	- небажання працівників переходити на СЕД; - недостатній рівень цифрових навичок публічних службовців; - стресові умови (зміна підходів до роботи з документами) із-за індивідуального сприйняття працівником нюансів роботи СЕД; - небажання керівників відходити від ручного управління адміністративними процесами	- недостатнім (відсутнім) фінансуванням на придбання засобів інформатизації для функціонування СЕД	- забезпечення комплексного захисту інформації (отримання атестату відповідності КСЗІ СЕД); - інтеграція з системою електронної взаємодії органів виконавчої влади
III етап (перманентний етап)	- навчання персоналу; - оцифрування архівних паперових документів довготермінового зберігання	- негативне сприйняття громадянами публічного управління як наслідок невдалої зміни проходження адміністративних процесів завдяки СЕД	- періодичні фінансові витрати на ліцензійну підтримку та періодичне оновлення програмного забезпечення СЕД	- складність роботи з усіма суб'єктами галузевого управління в електронному виді через те, що вони не впровадили СЕД

Джерела: (Серенко, 2017; Ключевський, 2018; Сабурова, 2018; Копняк, & Покин'єрєда, 2020; Одінцов, Ільченко, & Крижанівська, 2021).

можливу проблемність використання вільного програмного забезпечення, що пов'язана з недостатньою його розробленістю (під конкретну установу, де, наприклад, наявні види документів форми яких не враховано при розробці програмного забезпечення; або обумовлені потребою подальшого удосконалення програмного забезпечення в ході практичного використання). При цьому розробник вільного програмного забезпечення незобов'язаний здійснювати подальшу технічну підтримку (усунення технічних помилок).

Разом з тим, існує переконання що вільне (безоплатне) програмне забезпечення, яке присутнє в сегменті розробок систем електронного документообігу, має достатній рівень безпеки та належну технічну підтримку (разом з можливістю доопрацювання функціоналу системи під потребу організацію-клієнта) з боку розробників (Одінцов, Ільченко, & Крижанівська, 2021). Але, необхідно відмітити, що з міркувань безпеки, для використання в органах публічного управління, таке програмне забезпечення все-

одно повинно отримати атестат відповідності його комплексної системи захисту інформації (який видає Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України) вимогам чинних нормативних документів з технічного захисту інформації.

Безперечно питання економії бюджетних коштів є важливим при цільовому їх використанні, зокрема на стадії планування завдань і заходів програм цифрової трансформації обласного, районного та місцевого рівнів (відповідно до яких здійснюється закупівля необхідного програмного забезпечення). Тому перехід на вільне програмне забезпечення СЕД залишається актуальним і, водночас, дискусійним.

Досвід практичного застосування засвідчує, що в органах публічного управління віддається перевага ліцензійному програмному забезпеченню. Різноманітність використовуваних в органах публічного управління систем електронного документообігу наведено у таблиці №2.

Таблиця №2.

Розповсюджені системи електронного документообігу в публічному управлінні України

Назви системи електронного документообігу	Виконавча влада	Місьцеве самоврядування	Центри надання адміністративних послуг
«СЕД Адміністрації Президента України»	+		
«АСКОД»	+	+	
«Megapolis. Документообіг»	+		
«ДОК ПРОФ 2.0»	+	+	
«Атлас ДОК»	+		
«FossDoc»	+	+	
«Трембіта»			+
«Вулик»			+
«Галерея послуг»			+
«АСКОД. Адміністративні послуги»			+
«FossDoc. Автоматизація ЦНАП»			+
«iTSOffice»		+	
«Optima Work-Flow»		+	
«Megapolis»		+	
«LotusNotes»		+	
«KAI-Документообіг»		+	
«Діловод»		+	
«Діло»		+	
«Діло-Підприємство»		+	
«el-Dok system»		+	
«IDS-Documents»		+	
ІС «ABIS-ISO»		+	

Джерело: (Копняк, & Покин'череда, 2020).

Наведені у цій таблиці системи відрізняються між собою інтерфейсом і набором функцій та можливостей. При цьому це зводиться до можливості одержання, зберігання, використання (відправлення, передавання), видалення та меншою мірою до створення та оброблення електронних документів.

Натепер в Україні на ринку програмних розробок як прикладного забезпечення присутня значна кількість систем електронного документообігу, деякі з яких впроваджено в органах публічного управління. В більшості своїй супроводження (обслуговування, оновлення) таких систем здійснюється приватними організаціями (фірмами), походження яких не завжди може ідентифікувати державний службовець відповідальний за впровадження електронного документообігу. У зв'язку з війною, що її розв'язала росія, стоїть питання національної безпеки, яке стосується засновників, розробників, власників фірм, що є правочасниками програмних продуктів. Особливо в умовах воєнного стану перевіркою таких питань повинно приділятися увага з боку правоохоронних органів України.

Вирішуючи третє завдання дослідження щодо визначення можливості інтеперабельності існуючих СЕД при здійсненні галузевого управління, слід відзначити наявність системи електронної взаємодії органів виконавчої влади. А саме, «система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОБВ) призначена для автоматизації процесів створення, надсилання, передавання, одержання, оброблення, використання, зберігання, знищення електронних документів та копій паперових документів в електронному вигляді з використанням електронного цифрового підпису, які не містять інформацію з обмеженим доступом, та контролю за виконанням актів, протокольних рішень Кабінету Міністрів України та інших документів» (Система електронної взаємодії, 2023).

У правовому полі України передбачено здійснення електронного документообігу по вертикалі галузевого управління між органами публічного управління та організаціями, установами, підприємствами незалежно від форми власності. А саме, це наведено у регламенті організації взаємодії органів виконавчої влади в електронній формі, де система електронної взаємодії органів виконавчої влади (далі – СЕВ ОБВ) визнається: «пріоритетною формою взаємодії органів виконавчої влади з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, організаціями, установами, підприємствами незалежно від форми власності та інститутами громадянського суспільства, що в установленому порядку підключилися до системи взаємодії». (Деякі питання документування управлінської діяльності, 2018).

Також, вищезазначеним регламентом СЕВ ОБВ визнається «основною формою взаємодії органів виконавчої влади між собою». (Деякі питання документування управлінської діяльності, 2018). При цьому, відповідно до типової інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі визначається, що «документування управлінської інформації в установах здійснюється в електронній формі із застосуванням кваліфікованого електронного підпису, кваліфікованої електронної печатки та кваліфікованої електронної позначки часу, крім випадків наявності обґрунтованих підстав для документування управлінської інформації у паперовій формі» (Деякі питання документування управлінської діяльності, 2018).

Висновки.

У статті висвітлено існуючі аспекти використання систем електронного докумен-

тообігу органами публічного управління при здійсненні галузевого управління через реалізацію трьох завдань дослідження:

По-перше, практичне застосування електронного документообігу в органах публічного управління сутнісно спрямовано на відхід від використання паперових документів, тобто реалізацію принципу «безпаперовості». При цьому, налагоджена «безпаперова» внутрішня робота установ дозволяє публічним службовцям виконувати її дистанційно (особливо з укріплення під час ракетних загроз з боку росії). Але в роботі установ вертикалі галузевого управління, в яких впроваджено СЕД, подекуди залишається використання паперової документації (щонайменше це стосується документації з грифом «Для службового користування», «Темно», «Цілком темно» й «Особливої важливості»). У випадках, що стосуються деяких адміністративних процесів винятково дієвих тільки при паперовому діловодстві, повинна проводитись їх ретельна адаптація під електронний документообіг. Подібні ситуації вимагають чітко виписаної інструкції з діловодства відповідної установи, яка стосуватиметься обох складових, як електронної так і паперової.

По-друге, програмне забезпечення систем електронного документообігу поділяється на платне (ліцензійне) та вільне (безоплатне). Безперечно питання економії бюджетних коштів є важливим при цільовому їх використанні,

зокрема при закупівлі необхідного програмного забезпечення. Тому перехід на вільне програмне забезпечення СЕД залишається актуальним і, водночас, дискусійним. Разом з тим, досвід практичного застосування засвідчує, що в органах публічного управління віддається перевага ліцензійному програмному забезпеченню СЕД.

По-третє, інтероперабельність існуючих СЕД при здійсненні галузевого управління забезпечується на загальнодержавному рівні через систему електронної взаємодії органів виконавчої влади. Яка призначена для створення, надсилання та передавання електронних документів, з використанням електронного цифрового підпису, між органами публічного управління, організаціями та підприємствами будь-якої форми власності, які підключено до системи взаємодії. При цьому, зазначаємо, що недовершене з різних чинників впровадження систем електронного документообігу в органах публічного управління, які відносяться до вертикалі галузевого управління, впливає на їх належну взаємодію в рамках СЕВ ОБВ.

На нашу думку, подальші наукові розвідки може бути спрямовано на вивчення: досвіду використання месенджерів як складової роботи пов'язаної з СЕД в професійній діяльності публічних службовців; можливості використання блокчейну у програмному забезпеченні СЕД; можливості «хмарних» технологій збереження баз даних систем електронного документообігу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Болдуєв, М. В., Болдуєва, О. В., & Лищенко, О. Г. (2021). Макроекономічні складові системи електронного документообігу в контексті інституційного забезпечення автоматизованого обліку бізнес-процесів в Україні. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*, 1, 147-157. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2021_1_17
- Деякі питання документування управлінської діяльності. №55. (2018, Січень 17). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#Text>
- Кандзюба, С., & Сухова, В. (2018). Використання вільного програмного забезпечення для організації електронного документообігу в державних установах і органах публічної влади: зарубіжний досвід. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2(37), 70-77.
- Квітка, С., & Мазур, О. (2019). Доступ до мережі Інтернет через мобільні пристрої: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*, 7(9-10), 5-18. <https://doi.org/10.15421/151944>
- Квітка, С., Титаренко, О., & Мазур, О. (2019). Оцінка стану цифрового розвитку адміністративно-територіальних одиниць Дніпропетровської області. *Аспекти публічного управління*, 7(11), 15-25. <https://doi.org/10.15421/151952>
- Ключевський, В. І. (2018). Електронний документообіг як вагома складова прозорості діяльності місцевих органів державної влади. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*, 2. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2018_2_17
- Копняк, К. В., & Покиньючерда, В. В. (2020). Електронний документообіг в публічному управлінні: проблеми впровадження, переваги та перспективи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 10. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_10_12
- Мазур, О. Г. (2020). *Модернізація адміністративних процесів в органах публічного управління в умовах цифрової трансформації суспільства*. (Дисертація). Дніпро: ДРІДУ.
- Маланчук, Л. О., & Жақун, Ю. В. (2021). Аналіз системи електронного документообігу в державних установах та шляхи її вдосконалення. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*, 3, 73-81. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuyvgr_ekon_2021_3_9

- Назарова, І. Я. (2020). Можливості та функції електронного документообігу. *Економічний простір*, 159, 166-170. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2020_159_36
- Одінцов, О. М., Ільченко, Н. В., & Крижанівська, Л. Г. (2021). Впровадження технологій електронного документообігу в публічному управлінні. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*, 60, 108-116. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2021_60_13
- Прокопець, Л. В., Сторжун, К. М., & Чуса, Г. І. (2021). Електронний документообіг в Україні. *Економіка та держава*, 5, 87-91. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2021_5_17
- Сабурова, Г. Б. (2018). Особливості створення єдиної системи електронного документообігу на регіональному рівні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*, 29(68)(2), 103-107. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29_2_20
- Серенок, А. О. (2017). Моніторинг упровадження інструментів електронного урядування в органах місцевого самоврядування найбільших міст України: методологія дослідження 2016 року. *Державне будівництво*, 1/2017. Відновлено з <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2017-1/doc/2/03.pdf>
- Система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОБВ)*. (2023). Відновлено з <https://se.diaa.gov.ua/sev-ovv>
- Фролова, П. О., Біленко, В. О., & Чеверда, С. С. (2017). Особливості електронного документообігу місцевого самоврядування як об'єкту моделювання. *Агросвіт*, 11, 51-55. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2017_11_10

REFERENCES

- Bolduev, M. V., Boldueva, O. V., & Lyshchenko, O. G. (2021). Macroeconomic components of the electronic document flow system in the context of institutional support for automated accounting of business processes in Ukraine. *Economic Bulletin of the Dnipro Polytechnic*, 1, 147-157. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2021_1_17
- Frolova, P. O., Bilenko, V. O., & Cheverda, S. S. (2017). Peculiarities of electronic document flow of local self-government as an object of modeling. *Agrosvit*, 11, 51-55. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2017_11_10
- Kanzyuba, S., & Sukhova, V. (2018). The use of free software for the organization of electronic document circulation in state institutions and public authorities: foreign experience. *State administration and local self-government*, 2(37), 70-77.
- Klyutsevskiy, V. I. (2018). Electronic document flow as an important component of the transparency of the activities of local state authorities. *Theory and practice of state administration and local self-government*, 2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2018_2_17
- Kopnyak, K. V., & Pokynchereda, V. V. (2020). Electronic document flow in public administration: problems of implementation, advantages and prospects. *Public administration: improvement and development*, 10. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_10_12
- Kvitka, S., & Mazur, O. (2019). Access to the Internet through mobile devices: global experience and prospects for development in Ukraine. *Public Administration Aspects*, 7(9-10), 5-18. <https://doi.org/10.15421/151944>
- Kvitka, S., Tytarenko, O., & Mazur, O. (2019). Assessment of the state of digital development of administrative-territorial units of Dnipropetrovsk region. *Public Administration Aspects*, 7(11), 15-25. <https://doi.org/10.15421/151952>
- Malanchuk, L. O., & Zhakun, Yu. V. (2021). Analysis of the electronic document management system in state institutions and ways to improve it. *Bulletin of the National University of Water Management and Nature Management. Economic Sciences*, 3, 73-81. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvvp_ekon_2021_3_9
- Mazur, O. G. (2020). *Modernization of administrative processes in public authorities in the conditions of digital transformation of society*. (Dissertation). Dnipro: DRIDU.
- Nazarova, I. Ya. (2020). Possibilities and functions of electronic document management. *Economic space*, 159, 166-170. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2020_159_36
- Odintsov, O. M., Ilchenko, N. V., & Kryzhanivska, L. G. (2021). Implementation of electronic document management technologies in public administration. *Collection of scientific papers of the Cherkasy State University of Technology. Series: Economic Sciences*, 60, 108-116. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2021_60_13
- Prokopets, L. V., Stortsun, K. M., & Chusa, G. I. (2021). Electronic document circulation in Ukraine. *Economy and the State*, 5, 87-91. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2021_5_17
- Saburova, G. B. (2018). Peculiarities of creating a single system of electronic document circulation at the regional level. *Scholarly notes of V. I. Vernadsky Tavri National University. Series: Public administration*, 29(68)(2), 103-107. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29_2_20
- Serenok, A. O. (2017). Monitoring the implementation of electronic governance tools in local self-government bodies of the largest cities of Ukraine: research methodology of 2016. *State construction*, 1/2017. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2017-1/doc/2/03.pdf>
- Some issues of documenting management activities. #55. (2018, January 17). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#Text>
- System of electronic interaction of executive authorities (SEV OVV)*. (2023). Retrieved from <https://se.diaa.gov.ua/sev-ovv>

Аспекти Публічного Управління

Підписано до друку 31.10.2023 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Time New Roman.
Друк цифровий. Ум. друк 15,88. Наклад 100 пр. Зам. № 12/23

Видавництво «ГРАНІ»
49044, м. Дніпро, вул. Гоголя 20-б/32
Свідоцтво про внесення до Держреєстру ДК № 2131 від 23.02.2005
www.grani-print.dp.ua granidp@gmail.com